Za izdavača
inž. DRAGIŠA NIKOLIĆ

Urednik
DRAGAN BISENIĆ

Karikature
PREDRAG KORAKSIĆ-KORAKS

Fotografija autora
NENAD MARJANOVIĆ

Biblioteka

DIPLOMATIJA

U ovoj biblioteci do sada su objavljene knjige:

Šimon Peres: NOVO POSTANJE
Henri Kisindžer: GODINE OBNOVE
Vladimir Putin: U PRVOM LICU
Volfgang Petrič: BRUNO KRAJSKI I AUSTRIJA
Romano Prodi: MOJA EVROPA
Kolin Pauel: JEDNA AMERIČKA PRIČA
Boris Jeljcin: PREDSEDNIČKI MARATON
Dragan Bisenić: OD BAKLJE DO LOMAČE

U pripremi su sledeće knjige:

Henri Kisindžer: DA LI JE AMERICI POTREBNA SPOLJNA POLITIKA
Džordž Kenan: MEMOARI

BIS 321.013
I

DRAGAN BISENIĆ

OD BAKLJE DO LOMAČE

INTERVJUI O RASPADU JUGOSLAVIJE 1992–1996.

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА
БЕОГРАД
БИБЛИОТЕКА

UDC 321.013 :: 355(046)"1992/1996"
KW zat, Balkan, dezintegracija Yugoslavije, Rusija, Srbija, [illegible] odnosi
Tkaz, Balkans, Yugoslav disintegration, Russia, Serbia, international relations

БИБЛИОТЕКА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА
БЕОГРАД
54571

Beograd
2002

MED[illegible]TAR
Med[illegible]eka

Inv.br. 6071

UVOD

Intervjui koji su sakupljeni u ovoj knjizi nastali su u vreme prve faze ratnih sukoba u bivšoj Jugoslaviji – do sklapanja Dejtonskog sporazuma 1996. Oni su bili pokušaj da se razumeju događaji u kojima smo učestvovali, ali iz očiju stranaca – političara, diplomata, naučnika, novinara... U događajima u Jugoslaviji, domaći akteri često nisu bili samo subjekti u vlastitom delovanju. To nisu zemlje koje po svom kapacitetu mogu da vode samostalnu državnu politiku, bez oslonca na spoljnje saveznike ili savetnike. Preko tih savezništava obezbeđuje se uticaj na terenu krize. I druge strane imaju svoje saveznike, a to onda daje solidnu osnovu za uključivanje spoljnjih aktera u unutrašnji sukob. Dobre primere za taj zamršeni koloplet divergentnih ciljeva daje istoričar Mark Viler u svom intervjuu.

Jugoslovenska kriza, mogućno je, više je preobrazila svet oko nas, ali je duboko uticala na međunarodne odnose prethodne decenije. Te dimenzije jugoslovenske krize ni mi sami nismo dovoljno svesni. Izolovano posmatranje tih događaja i usmerenost na domaće aktere preovladava u sagledavanju prošle decenije. Ovi intervjui su pokušaj da se osvetli slojevitost događaja u Jugoslaviji u uzajamnost unutrašnjih i spoljnjih činilaca u njima kao i objašnjenje direktnih aktera koji su neke događaje proizveli – Genšerovo zalaganje za priznanje republika koje su želele nezavisnost, odluke Badinterove komisije koje su tome prethodile do kreiranja političkih rešenja za nove odnose na Balkanu usred ratnih sukoba.

Tokom „hladnog rata“, u njegovoj prvoj deceniji od 1950. do 1964. Jugoslavija je bila centralna zemlja američke strategije prema Evropi. Izuzetni položaj Jugoslavije bio je i u tome što je ona bila ideološki u jednom, a geopolitički i vojno u drugom bloku. Njena uloga na svetskoj pozornici daleko premašuje njene stvarne kapacitete: država od 20 miliona stanovnika postaje diplomatska „treća svetska sila“. Kada nestaje kolonijalni svet, Jugoslavija, postavši saveznik tih kolonija, staje na njihovo čelo i u neku ruku, menja položaj Britanske imperije! Sve do pada „berlinskog zida“ i početka tragične jugoslovenske decenije taj značaj nikada, pa ni danas, nije izgubljen.

Veliki deo ove knjige posvećen je traganju za uspostavljanje novih odnosa među sukobljenim stranama. Bio sam začuđen kada je negde 1994. na konferenciji pod nazivom „Novi Balkan u novoj epohi“ koja je održana u Sofiji, s velikom otvorenošću razgovarano o političkom redizajniranju balkanskog područja. Raniji američki ambasador u Beogradu, Dejvid Anderson, čovek koji je pre početka sukoba u Jugoslaviji rekao da svet više neće plaćati jugoslovenski mir, i jedan od najbližih znalaca Slobodana Miloševića, još u vreme dok je ovaj bio bankar, bio je na čelu Karnegijeve komisije kojoj je bio zadatak da pronađe celovito rešenje za Balkan. Komisija je napisala svoj izveštaj bez kojeg se u velikoj meri ne mogu razumeti sadašnji balkanski odnosi. I on kao i mnogi drugi veruje da će biti stvoren i pronađen novi model odnosa i saradnje među državama nekadašnje Jugoslavije i šire, na Balkanu.

Svedočanstva o događajima u Jugoslaviji 1990–2000. mogu da pomognu razumevanju tog novog modela i logike događaja koja je dovela do njega. Čitanje „unazad“ ponekad jasnije otkriva motive i daje do tada nepoznati smisao događajima. Ovi razgovori nisu možda najbolji doprinos tome, niti su svi oni možda podjednako vredni, ali su oni jedna reč više, jedna priča više na ovom svetu o našoj sudbini i predlog da se ti događaji potpunije shvate, pre nego što se ocene.

Svaka baklja u grbu stare Jugoslavije
bila je simbol jedne republike.
Tamo, gde je nekada bio plamen, ostala su zgarišta,
a izvor svetla se pretvorio u lomaču.

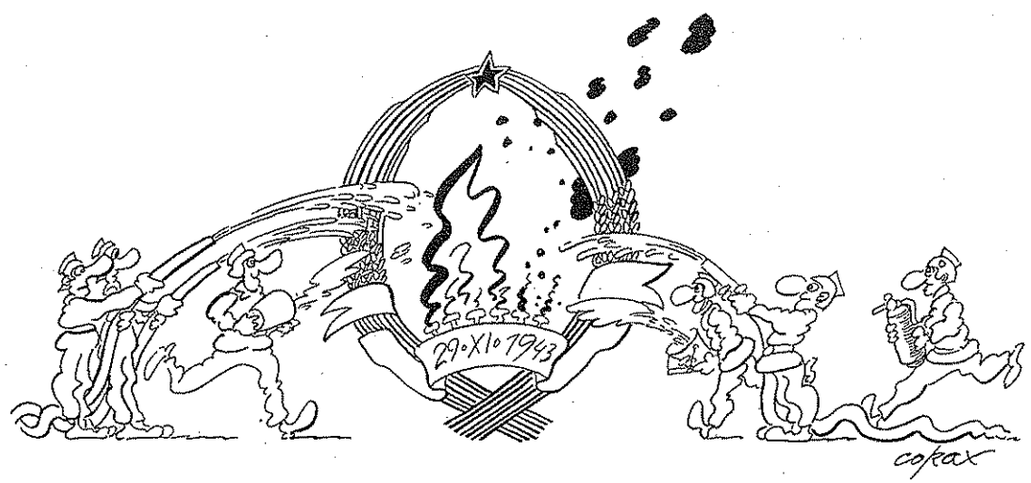

JOHAN GALTUNG

BESKRAJNA AROGANCIJA ZAPADA

Polaznici seminara za poslovodni odbor i direktore „Naftagasa", kojeg je krajem maja u Novom Sadu organizovao Internacionalni ekspertni konzorcijum „Megatrend" iz Londona, imali su izuzetnu priliku da u dva dana slušaju predavanja dr Johana Galtunga, matematičara, sociologa i geoekonomiste, dok bi on sam za sebe verovatno jednostavno rekao da je društveni naučnik.

Johan Galtung rođen je 1930. godine u Oslu, a danas se on može sresti svugde pomalo u svetu, delimično i zato što predaje na nekoliko svetskih univerziteta. Jedno vreme, između 1973. i 1977. godine, bio je i generalni direktor Međuuniverzitetskog centra u Dubrovniku, a danas je član nekoliko svetskih akademija nauka. Konačno, premda daleko od toga da smo time sve rekli o Johanu Galtungu, on je i prvi dobitnik nagrade za mir „Olaf Palme", a bio je i kandidat za Nobelovu nagradu u oblasti ekonomije.

U Novom Sadu je gospodin Galtung polaznike seminara upoznavao sa geoekonomikom u kontekstu nastupajućih globalnih ekonomskih odnosa u svetu sve do 2000. godine. Samo dva dana pre novosadskog predavanja Johan Galtung je potpuno isti seminar držao u Njujorku vrhunskom menadžmentu IBM-a.

Utisci Johana Galtunga iz Novog Sada su, izgleda, veoma povoljni. Njegov komentar o našim direktorima i poslovnim ljudima bio bi ukratko sledeći: veoma su obrazovani, kompetentni, i čak su bolje razumeli ono o čemu je govorio, nego što je to bio slučaj sa IBM-ovim menadžerima. Pored ovoga (a nadaj-

mo se da nisu u pitanju tek kurtoazni komplimenti) dr Galtungu se posebno dopala još jedna osobina jugo-menadžera, a to je njihov smisao za humor.

To je veoma važna osobina, objašnjava dr Galtung, i to za svakog pojedinca, zbog njegovog ličnog opstanka. Ali i zato što pruža mogućnost da se stvari sagledaju sa izvesne distance, pa onda vidite kako ono što vam se danas dešava ne mora biti previše tragično. Posebno kada je Jugoslavija u pitanju, ja sam optimista. O tome sam govorio i u Novom Sadu, osvrćući se na neke dezintegrirajuće procese kod vas. Po meni, naime, treba prihvatiti da je jedan generalni pravac danas onaj koji od federacije vodi ka konfederaciji. A onda će, možda nakon jedne generacije, pravac ići opet ka federaciji.

Kada se govori o jedinstvu koje ste imali, treba znati da je ono delimično proizvod Drugog svetskog rata, a delimično proizvod veoma jake Titove ličnosti i njegovog magnetizma. Zato, kad je umro, stvari i jesu počele da se raspadaju. Međutim, meni se čini mnogo teže objasniti kako to da niste imali i više problema, a sada možda i više ubijanja.

To što su stvari gore nego što su bile može se objasniti naglim „otpuštanjem" nakon vremena stega, tako da neke republike postaju nezavisnije od drugih. Ali, ubrzo ćete, nadam se, otkriti da, bez obzira na sve, spadate u jednu zajednicu i možda ćete i naći neki novi način za stvaranje te zajednice.

S obzirom na to da se kod nas o tome dosta diskutuje šta je, po Vama, osnovna razlika između federacije i konfederacije?

– Ukratko, postoje četiri osnovne razlike. U konfederaciji svaki njen deo ima samostalnu finansijsku i vojnu politiku, kao i politiku prema inostranstvu, a svaki deo je može napustiti kada to zaželi. S druge strane, u federaciji su zajednički valuta i centralna banka, inostrana i vojna politika, i vrlo je teško napustiti je.

Ako želite primer konfederacije (a to možda nije loš model za buduću Jugoslaviju), pogledajte nordijske zemlje. Tu svi imamo svoje zastave i svoje valute, članstva u Ujedinjenim nacijama, kao i svoje sopstvene vojske, a mi ipak u dobroj meri sarađujemo. Imamo gotovo slobodan protok radne snage, vrlo slobodan protok kapitala. Ali da ste pokušali da nas spojite u federaciju to bi sigurno izazvalo konflikte.

Pošto se Vi prvenstveno bavite globalnim ekonomskim tokovima, recite nam ima li istine u tvrdnjama da je kapitalistički sistem odneo definitivnu pobedu u svetu?

– Tako misle Amerikanci. Međutim, kapitalizam sam po sebi proizvodi previše tenzija, on uništava prirodu, otuđuje ljude, proizvodi siromaštvo unutar zemlje, što se može videti i u Sjedinjenim Državama, ali stvara siromaštvo i u svetskim razmerama, a primer za to je „treći svet". Kapitalizam je sistem čija je suština u tome što stvara konflikte i iz tog razloga on neće uspeti da porobi svet, jer će pre toga izazvati najrazličitije oblike otpora. Naravno, treba biti svestan da ni staljinizam ne može biti odgovor kapitalizmu.

Odgovor bi možda mogao biti nekakav modifikovani kapitalizam, ekološki svestan i možda bliži socijalnoj demokratiji. Nešto što ja zovem etički svesno tržišno društvo u kome ljudi ne bi kupovali proizvode iz ekološki „loših firmi" ili iz firmi koje svojom proizvodnjom eksploatišu „treći svet". Sve je to moguće postići, ali, mada ima i dobrih primera za to, mislim da se moramo boriti da nađemo nove odgovore. Kako ni staljinizam, ni kapitalizam nisu pravi odgovori, to bi verovatno bila neka vrsta mešane ekonomije sa elementima socijalne demokratije, lokalne ekonomije i elementima japanskog ekonomskog sistema.

Gde su svetski centri iz kojih se šire zone privrednog uticaja?

– To se lako može videti. U osnovi postoje dva centra – Japan i Nemačka. Međutim, oko Japana postoji istočnoazijska grupa, koju čine ujedinjena Koreja (Severna i Južna) i ujedinjena Kina (Kina plus Tajvan plus Hongkong). Sad zamislite da ujedinjena Koreja, ujedinjena Kina i Japan stvore zajedničko tržište, što će se jednom verovatno i dogoditi. Tada bi to bio ekonomski centar sveta u meri u kojoj to ranije nismo ni sanjali. Zato mislim da bi pametna jugoslovenska politika razvijala dobre odnose sa Japanom, Kinom i Korejom.

Kakva je pozicija Sovjetskog Saveza i drugih bivših socijalističkih zemalja u tom okruženju?

– Kada sam pominjao drugi centar ekspanzije, pored Nemačke mislio sam i na celu Evropsku zajednicu. Bojim se da u ovom trenutku Istočna Evropa postaje neka vrsta Latinske Amerike ili Trećeg sveta. To je ono što ja nazivam latinoamerikanizacijom Istočne Evrope, dok je Zapadna Evropa time oduševljena, jer se nada da će joj to otvoriti nove prostore za investicije i novo tržište.

U svakom slučaju dva pola ekonomske moći u svetu su Azija i Zapadna Evropa, dok Amerika polako gubi svoj značaj. Sa Amerikom je to počelo još sedamdesetih godina. Već je tada, naime, počeo da raste nacionalni dug, kao i federalni i trgovinski deficit, produktivnost se smanjuje, a ekonomski rast se usporava (danas je već negativan). Ali, za mene je mnogo važnije od ovih pokazatelja to što SAD više ne proizvode robu koju ljudi žele da kupe. Uz izuzetak oružja, putničkih aviona, koka-kole, Mekdonaldsa i Majkla Džeksona. A ekonomski se ne može živeti od koka-kole ili Majkla Džeksona.

Kako bi Jugoslavija morala da se ponaša u ovakvim vremenima?

– Jugoslavija se trenutno ponaša malo haotično. Mislim, međutim, da kada imate haotičnu situaciju isto takvo ponašanje i nije bez osnova. U ovakvim vremenima može se desiti da naizgled jasan odgovor na sva pitanja bude u stvari pogrešan odgovor. Zato se ne bih složio sa onim Jugoslovenima koji su toliko nestrpljivi da odmah žele potpune odgovore. A jedini način da dobijete sasvim jasan odgovor je da imate snažno vođstvo na vrhu, za šta bi se morala platiti određena politička cena. Ne verujem da bi to bilo dobro. Zato, možda vam predstoji još malo čekanja i još malo strpljenja.

Hoće li se suprotstaviti privredni interesi islamskog, katoličkog i pravoslavnog sveta?

– Mi to već imamo. Rat u Zalivu je delimično bio i rat između jedne protestantske zemlje i jedne muslimanske zemlje,

pa je u tom smislu to delimično bio verski rat, možda čak nastavak krstaških pohoda. Svakako, to je samo jedan elemenat rata u Zalivu, koji je bio mnogo kompleksniji konflikt.

Što se Evrope tiče, tu postoji konflikt između veoma ekspanzionističke protestantske ekonomije na severozapadu i katolicizma na jugu Evrope, koji je svojevremeno odgovorio fašizmom, te pravoslavlja u Istočnoj Evropi, koje je svoj odgovor našlo u komunizmu. Sve su to reakcije na ekspanzionizam, čak imperijalizam protestantske Evrope. Uostalom, većina kolonijalnih sila bile su protestantske zemlje, težište današnje Evropske zajednice nije u katoličkom, već u protestantskom delu Evrope. Maks Veberov duh protestantizma je, dakle, još uvek živ.

Kakve su onda šanse Istočne Evrope da uđe u ujedinjenu Evropu?

– Zapadna Evropa ih zaista ne želi kao članove. Možda kao pridružene članove koje bi iskoristila kao izvor jeftine radne snage i kao novo tržište. Vidite, iako je staljinizam mrtav, nisu mrtvi i razlozi koji su do njega doveli, a to je prekomerno jaka severozapadna Evropa. Pri tom „drugorazredna" Evropa kleči i moli da bude primljena.

Mislim da Zapadna Evropa u osnovi teži sili, dominaciji i ekspanziji, pa bi mnogo zanimljivije bilo da Istočna Evropa pronađe sopstvenu formulu. Naravno, ne staru komunističku, već novu. U tome može učiti od Evropske zajednice, ali mora sačuvati svoju individualnost. A onda bi se jednog dana mogao uključiti i Sovjetski Savez, pa bi vas iznenada bilo 400 miliona. Tada biste mogli pozvati na pregovore onih 350 miliona iz Evropske zajednice. To je mnogo korisniji cilj nego što je fascinacija Parizom i Londonom.

Može li se očekivati globalna koalicija na liniji Berlin–Moskva – Tokio?

– Ne. Ono što već imamo to je osovina Berlin – Tokio. Kooperacija između Dajmler Benca i Micubiši teške industrije je jedna od najznačajnijih stvari u svetskoj ekonomiji u ovom

trenutku. Međutim, Berlin i Tokio su na istom nivou, a tu nema Moskve.

Ono što će Moskva uraditi je najverovatnije stvaranje osovine Moskva–Peking, pregovori između njih su upravo u toku. Naravno, pored ove dve osovine postoje i mnoge druge, a SAD – London su samo još jedna od njih.

Po svemu sudeći, ujedinjena Evropa ne odgovara Sjedinjenim Državama?

– Nikako! Pri čemu mislim da ih manje plaši ujedinjeno tržište. Više ih je strah od evropske vojne sile. Takvo vojno ujedinjenje je već planirano i najavljeno za 1998. godinu. Sve bi to oslabilo NATO koji, ne treba se zaboraviti, neće biti nepotreban sa prestankom opasnosti od SSSR, jer je on prvenstveno instrument SAD u kontroli Evrope. Dakle, jaka Zapadna Evropa nije u interesu Sjedinjenih Država i tu će sigurno biti konflikata.

Da li su mogući obimniji sukobi interesa suprotstavljenih privrednih centara u svetu?

– Sigurno, čak i drastični sukobi. Kao na primer između SAD i Japana, što je vrlo zabrinjavajuće. Jer, Japan ekonomski osvaja Sjedinjene Države, dok ove Japanom upravljaju politički. To bi za nekih dvadesetak godina moglo dovesti do konflikata, čak i nasilnih. Uostalom, u vreme zalivskog rata japanska štampa je brujala o tome kako je Japan sledeći.

Hoće li projekat Ujedinjena Evropa biti uspešan?

– To neće biti uspešan projekat, ali ne zato što se neće ostvariti, već zato što mislim da je to loše. Ubeđen sam da će to postati nova supersila, a takve nam više nisu potrebne. Zapadna Evropa (pod ujedinjenom Evropom se u stvari uvek misli na nju) oduvek je bila ekonomski agresivna, jer ona za drugi oblik ekonomskih odnosa i ne zna, ali će ovog puta postati i vojno agresivna.

Ja nisam jedini koji ovako misli. S tim što većina zapadnoevropskih naučnika gaji entuzijazam u tom pogledu, jer misle da je sve to zaista sjajno. Oni se većinom slažu sa mnom oko

činjenice da će se Evropska zajednica naoružati, ali je to po njima sasvim u redu. Mi se, dakle, jedino razlikujemo u oceni te činjenice.

Kako je uopšte moguće pomiriti pluralizam identiteta i interesa u ujedinjenoj Evropi?

– Jedini pozitivan efekat Evropske zajednice je približavanje Nemačke i drugih evropskih zemalja nakon Drugog svetskog rata. Kao istraživač mira mogu reći da je to veliko dostignuće. Ali što se pluralizma tiče, pa nema tu mnogo pluralizma. Između socijaldemokratije i demohrišćanstva, na primer, nema tako velike razlike, budući da svi oni zastupaju isti interes. I nisu oni zainteresovani za ujedinjenu Evropu koja bi okupljala svih 28 zemalja. Oni su zainteresovani samo za jaku Zapadnu Evropu, za koju bi Istočna Evropa bila tek pomoćno dvorište.

Moram reći i ovo: da je Jugoslavija ona stara Jugoslavija, verovatno bi odigrala vodeću ulogu u panevropskom procesu. Ali ta stara Jugoslavija ne postoji, ona je sada veoma slaba, bez vizija značajnih za Evropu i (s pravom) zabrinuta samo za sebe. Ona nekadašnja Jugoslavija bila bi mnogo pozitivnija snaga u Evropi. Slično bi se moglo reći i za staru Finsku, ali njen jedini cilj danas je ulazak u Evropsku zajednicu.

Mogao bih ovo reći na drugi način. Nikad u evropskoj istoriji Zapadna Evropa nije bila tako ujedinjena, tako jaka i bogata, a Istočna Evropa tako podeljena, siromašna i toliko nepoverljiva prema samoj sebi. Zapadna Evropa je time postigla baš ono što je i htela slabu Istočnu Evropu. I ona će to sigurno iskoristiti. Zato, Istočnoevropljani – pazite se latinoamerikanizacije!

Da li je nakon rata u Zalivu Jugoslavija sledeća na redu kao poligon za ratovanje?

– Jugoslavija nije sledeća. Samo preuveličavate sopstveni značaj. Vi ste svoj najveći neprijatelj, a ne neko drugi. Ne verujem čak ni da ćete uskoro ući u neko veliko razaranje.

Znate, kad sam kretao za Jugoslaviju, prijatelji su me upozoravali na građanski rat. A ja sam im odgovarao da u Jugoslaviji ima svega drugog, ali ne i građanskog rata. I ako pogledate

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА БИБЛИОТЕКА БЕОГРАД

Beograd danas vidite da to nije zemlja pred katastrofom. Jer da je tako već bi bili prepuni putevi prema Mađarskoj, ili na drugoj strani prema Trstu, ljudi koji bi pokušavali da pobegnu iz zemlje. Mislim da bi se tada bežalo čak i prema Albaniji. A to se ovde, u ovoj zemlji, ne dešava.

Šta kažete o fasciniranosti Zapadom?

– Svi ste vi opsednuti i fascinirani svim što ima neke veze sa Zapadnom Evropom. To je razumljivo, jer svakako da su Pariz, London, Berlin, Frankfurt ili Milano interesantniji od Varšave, Krakova i Budimpešte. Pa ipak, oni će vas žive pojesti. Onako kako vi jedete ćevapčiće – jednog po jednog. Naravno, reći će neko, lako je meni da ovako govorim, kada mi je tako dobro u toj Zapadnoj Evropi, kad svugde mogu biti profesor, živeti u bilo kojoj od tih zemalja. Ali baš zato ja znam tu beskrajnu aroganciju i eksploatatorski duh Zapadne Evrope.

BORBA (1–2. VI 1991)

MARK VILER

ZAGREB PRESTONICA BUDUĆE JUGOSLAVIJE

– Nova Jugoslavija će biti stvorena zbog ekonomskih interesa koje će imati neke od bivših jugoslovenskih republika. U tome će biti ohrabrivane od Evropske zajednice, kao u danima Ante Markovića. Izvestan pritisak biće usmeren na Hrvatsku, Bosnu (šta god od nje ostane) i verovatno Vojvodinu i Crnu Goru, da se ujedine i grupišu, možda pod dominacijom Zagreba. Ne verujem da će Slovenci biti za to zainteresovani, ali to će biti zajednica svih naroda koji govore srpskohrvatski jezik.

Mislite li da bi u Zagrebu bili voljni da ponovo prave Jugoslaviju i vidite li političke snage u Hrvatskoj koje bi uopšte htele neku Jugoslaviju.

– Da. Te snage su se nalazile u opoziciji hrvatskom vođstvu, zajedno sa većinom Srba, što ceo predlog čini teško ostvarivim. To bi, takođe, imalo korisnu funkciju smirenja srpske manjine u Hrvatskoj i Bosni, srpske većine u Vojvodini i Crnoj Gori. Pretpostavka za sve ovo je istinski demokratski preobražaj u Hrvatskoj koji je sada teško primetiti. Mada, verujem da će do njega doći pre u Hrvatskoj, nego u Srbiji.

Taj način pravljenja Jugoslavije u Srbiji se zvao politika „Slaba Srbija – jaka Jugoslavija" i bio je žestoko kritikovan, a po mnogim mišljenjima je uzrok današnjih događaja.

– Postoji izvestan stepen istine u tome. Ali, to je više, kada se tiče komunista, trebalo da učini da se drugi jugoslovenski na-

БИБЛИОТЕКА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТА ПОЛИТИЧКИХ НАУКА
БЕОГРАД
Инв. бр. 54371

rodi osećaju udobnije četrdesetih godina, nego što je imalo veze s kažnjavanjem, podelom ili zaverom protiv Srba. Na kraju krajeva, u svakoj republici gde su Srbi živeli, oni su bili službeni predstavnici države i igrali tokom mnogo godina disproporcionalnu ulogu u vladanju. Zato je moguće da Srbi tvrde da protiv njih postoji vatikansko-kominternovska zavera, Hrvati mogu da kažu da je komunistička Jugoslavija bila srpsko-boljševička zavera. U obe pretpostavke ima istine, ali to je nasilje nad činjenicama tog vremena, pošto su komunisti verovali da ta nacionalna pitanja pripadaju istoriji i da neće imati dugotrajan uticaj, jer su u svojoj ranoj formi republike zamišljene da budu simbolične. Nisu zamišljene da imaju moć i budu nacionalne države, nego teritorije na kojima će ljudi govoriti svojim dijalektom, igrati narodne igre i pevati narodne pesme.

Šezdesetih godina situacija se izmenila uglavnom zbog kontrole investicija. Republike su postale nešto drugo od formalnosti.

Danas, posle svih događaja u Jugoslaviji, aktuelno srpsko rukovodstvo nije se zvanično odreklo Jugoslavije, samo što ono pretpostavlja da bi oslonac Jugoslavije trebalo da bude Srbija. Šta mislite, koji od dva centra, Beograd ili Zagreb, više želi Jugoslaviju, i šta mogu da joj pruže?

– Mislim da Srbi, naravno, više žele Jugoslaviju. Ali, Jugoslavija koju oni žele nije Jugoslavija u kojoj svi ostali žele da žive. Hrvati, pretpostavljam, ne priželjkuju Jugoslaviju, ali žele rezultate i prednosti koje bi im veća država očigledno pružala. Nova Jugoslavija, ukoliko je bude, zvaće se drugačije. Možda, Južnoslovenska zajednica, ili zajednica Južnih Slovena, ili Savez Južnih Slovena.

U poslednjim događajima, Srbi i Srbija izloženi su veoma negativnoj oceni međunarodne javnosti, Srbi su prosto zapanjeni zašto ih toj vrsti osuda izlažu Britanci i Francuzi, kada su oni i jedne i druge osećali kao prirodne saveznike.

– Takva osećanja postoje, ali su ona uvek jača od slabije strane. Istorijski fenomen srpsko-francuske bliskosti, na primer,

mnogo jače osećaju Srbi nego Francuzi. Danas, što se većine francuske i britanske populacije tiče, teško da postoji bilo kakvo sećanje da je nekad Srbija vrednovana kao saveznica i na neki način prirodni partner u ovom delu Evrope. U vladama, međutim, postoji takvo nasleđe. Ono je bilo očigledno tokom prvih šest do osam meseci poslednjeg rata; Englezi, Francuzi, Amerikanci i Rusi svrstali su se uz jednu, a Nemci, Mađari i Austrijanci uz drugu stranu. To je divan primer savezništva od 1914. do 1918. Ali, mislim da je to u nekom smislu bilo slučajna podudarnost.

Postoje ljudi, siguran sam, u britanskom Forin ofisu i Ke d' Orseju koji bi voleli da ograniče nemački uticaj u jugoistočnoj Evropi. Međutim, to je veoma bled i beznačajan faktor u stvaranju politike. Na nesreću, politika Evropske zajednice prema ratu u Jugoslaviji bila je uglavnom određena svim drugim, osim ozbiljnim razmatranjem šta se dešavalo u bivšoj Jugoslaviji. Priznavanje Hrvatske mnogo je više bilo rezultat potreba Džona Mejdžora da se nagodi u Mastrihtu, i dobije povoljniji status u Evropskoj uniji, nego šta je to bila procena da će priznanje Hrvatske pomoći rešenju jugoslovenskih problema i miru. Tako ceo način donošenja odluka u Evropskoj zajednici zasniva se protiv nostalgičnih manifestacija srbofilije ili kroatofilije koje možda postoje kod članica, nego na dinamici međusobnih odnosa koje one imaju među sobom. Francuzi su, naravno, bili voljni da prihvate priznanje Hrvatske zato što je njihova osnovna briga uvek bila da nekako drže Amerikance izvan tog problema, ne želeći da vide bilo kakvu zajedničku evropsku akciju kroz NATO u tom trenutku, ističući ideju da ZEU bude baza za bilo kakvo mešanje u jugoslovenske ratove. Dakle, dugotrajan faktor antinemačkog raspoloženja kod Britanije i Francuske i antiamerikanizam kod Francuza postojao je, ali mnogo je važniji u odnosu između samih velikih sila. Tu nije u pitanju nežnost britanskog i francuskog naroda prema Srbiji, ili Nemaca prema Hrvatskoj. Nemački primer, primer je zbog kojeg je narod u Srbiji bukvalno poludeo. Nemci su bili veoma glupi što su se zauzeli za rano priznavanje Hrvatske, ali je razumljivo zašto su to učinili, uzimajući sebe i svoje nacionalno samoopredeljenje –

ujedinjenje sa Istočnom Nemačkom. Bilo je prirodno da oni misle da svako ima pravo na nacionalno samoopredeljenje. Ne mislim da je to tako zbog ostatka ustaških veza, nego je mnogo više povezano s činjenicom da većina Nemaca danas ne zna mnogo o svojoj istoriji i ne ceni da Nemačka treba da bude viđena kao deo problema u tom delu sveta.

Pojavila su se svedočanstva aktuelnih slovenačkih političara – Rupel, Janša i drugi, u kojima se opisuju događaji od pre tri, četiri godine. Vidi se da njihova želja nije bila samo demokratizacija sistema, nego da se Slovenija zaista otcepi od Jugoslavije, samo se postavljalo pitanje tehnike.

– Naravno. To je apsolutno istina. Ali, treba imati na umu da ljudi poput Dimitrija Rupela ili Peterlea nisu bili momci na vlasti. Ljudi na vlasti u Sloveniji koji su bili na čelu pokreta za nezavisnost, manje-više nevoljno, bili su ti koji nisu želeli da napuste Jugoslaviju. Recimo, po rezultatima javnog mnjenja Slovenije, skoro do trenutka dok se dogodilo otcepljenje, većina Slovenaca bila je duboko sumnjičava prema tom potezu. Oni su gotovo gurnuti u nezavisnost.

Optužbe tadašnjem slovenačkom rukovodstvu upućene od srpskog rukovodstva da žele otcepljenje, znači, bile su na mestu.

– Da. Oni su zaista ispunili svoju pretnju, ali sve vreme nadajući se da do toga neće morati da dođe. Verovatno su bili iznenađeni velikom većinom na referendumu u decembru 1990. Oni su blefirali, a njihov blef je uspeo. Određujući striktno datum izlaska iz Jugoslavije, ako ne bude prihvaćen konfederalni model, zamišljali su da neće morati da napuste Jugoslaviju. Milošević je, s druge strane, iznad svega želeo da se otarasi Slovenaca, da bi se lakše pozabavio ostalima. Slovenci su mu išli na ruku. Međutim, čovek može da kaže da su Slovenci sada jedini koji se smeju. Oni su jedini profitirali iz ovoga, što se od njih moglo i očekivati.

Za koliko vremena ćemo saznati šta se zaista u Jugoslaviji desilo ovih godina? Za četrdeset, pedeset godina?

– O, Bože! Verovatno pre. Dobar primer je da je Janez Janša već objavio svoje memoare. Manir južnoslovenskih političara da čim izgube vlast istog časa napišu svoje memoare ukoliko ostanu živi, znači da ćemo imati tendenciju koja će pomoći istoričarima da razumeju način na koji se sve desilo. To ne znači da neće biti potreban dugi proces reinterpretacije i rerereinterpretacije. Uzmite moj primer. Pisao sam o specijalnim operacijama SOE kao istoričar u Drugom svetskom ratu u Jugoslaviji. Kad sam počinjao taj rad mogao sam da uzmem zdravo za gotovo, kao što su mnogi jer je to bilo 1988, da se jugoslovenska država neće raspasti ma kolike probleme imala. Ako se i raspadne, biće napravljena „treća Jugoslavija". Razmatranja iz Drugog svetskog rata o tome da li treba da bude napravljena Jugoslavija ili ne, bila su mi irelevantna dok sam pisao knjigu. Sada je očigledno da kao istoričar to moram mnogo ozbiljnije da uzmem u obzir. Posebno da li je posle Drugog svetskog rata Jugoslaviju trebalo ponovo sastaviti. U britanskoj vladi postojali su ljudi koji su verovali da bi bilo mnogo bolje da se Srbija pod Mihailovićem i dinastijom Karađorđevića pusti da ide svojim putem.

Kad već pominjete dinastiju Karađorđević, princ prestolonaslednik još uvek se nalazi u Londonu. Može li on imati neku političku ulogu u budućnosti Srbije?

– Moguće je. Politička budućnost Srbije toliko je nesigurna da ništa ne treba odbaciti. Okolnosti koje će pratiti konačni raspad Velike Srbije koja je iza scene stvorena biće toliko pune haosa i opasnosti, da će verovatno doći i do građanskog rata među Srbima. Iz toga može proizići bilo šta, pa čak i restauracija monarhije i povratak dinastije. Mada, treba reći, da je princ Aleksandar čovek dobre volje, ali intelektualno i politički nije čovek prve klase. U jednom trenutku može da se pojavi kao deus ex machina, kao osoba koja najmanje deli Srbe. Ukoliko se definitivno priključi nekoj od partija, struja ili ideologija, on gubi šanse da se pojavi na tronu.

Posle ovih potresa u Jugoslaviji i oko nje, kako će po Vašem mišljenju izgledati mapa Balkana?

– Kad se hladni rat završio izgledalo je da je jugoistočna Evropa potisnuta na margine još više nego u prethodnim decenijama. Međutim, jugoslovenski rat promenio je sve to. Sada se mnogo više razmišlja o tome koji bi koncept trebalo da prevlada u ovom delu sveta. Na Balkanu su ostale neverovatne mržnje: Grci protiv Turaka, svi protiv Makedonaca, pobeda slobodnog tržišta i liberalne demokratije u Rumuniji malo je verovatno da će se ostvariti, a ironično je da, ako pogledate Bugarsku, onda je njena priča uspešna. Sve to je komplikovano zbog činjenice da moramo da uzmemo u obzir nastavak postojanja organizacija kao što su NATO i EZ. Turska zbog povećane nestabilnosti u Centralnoj Aziji ostaje veoma značajna članica NATO-a. Grčka, siguran sam, na veliku žalost ostalih članica EZ, ipak je član EZ, te se njeni interesi u jugoistočnoj Evropi moraju uzimati u obzir. Siguran sam da se na Zapadu mogu naći državnici koji mogu reći „Zar ne bi bilo dobro da Grčka napusti EZ i priključi se balkanskom zajedničkom tržištu". Na taj način mi bismo ih se rešili.

Prosto zbog činjenice da je Turska strategijski važna, a Grčka članica EZ, Zapad će nastaviti da se interesuje za sudbinu jugoistočne Evrope. Samo se možemo nadati da će to činiti mnogo uspešnije nego do sada.

Način na koji Klintonova administracija, nastavljajući Bušovu, uporno pokušava da izbegne ozbiljno uzimanje u obzir Balkana, prosto šokira. I to zbog toga što jugoslovenski rat može da izazove neku vrstu svebalkanskog rata do koga lako može doći ukoliko i kada Kosovo i Makedonija eksplodiraju. Sve ovo može uništiti NATO koji je u EZ jedini aktivni savez u ovom momentu, a to Klinton ne primećuje kao ozbiljan problem.

Ukoliko se postigne dogovor u Ženevi, Izetbegovićeva vlada će očekivati da teritorijalni integritet sadašnje BiH neko garantuje. Pretpostavljam da Hrvati i Srbi nemaju nameru da dozvole teritorijalni integritet BiH. Ne mogu da zamislim šta će se dogoditi ako i kad Herceg-Bosna odluči da se demokratskim sredstvima pridruži Velikoj Hrvatskoj ili Republika Srpska istim sredstvima Velikoj Srbiji.

Presudan momenat biće granice u BiH i kakve će garancije biti date Izetbegoviću za njihovo očuvanje. Ukoliko Amerikanci nisu spremni da pošalju trupe, da li će biti spremni da jemče muslimanima teritorije? Sumnjam u to.

Sada se čini da je rat pri kraju. Evropska zajednica je izdržala test rata u njenoj blizini, baš kako je bivši američki ambasador u Beogradu i direktor Aspen instituta Dejvid Anderson predviđao. Rat je bio hermetički zatvoren, a da se zapadnoj integraciji ništa nije dogodilo.

– To je imao običaj da kaže i Daglas Herd. Treba na neki način zatvoriti jugoslovenski rat i on će se ugasiti. To nije tako jednostavno. Rat je pokazao da sporazum u BiH ne može da traje i da nešto mora da se desi na Kosovu. Kad se nešto takvo desi, bilo da je to širenje etničkog čišćenja ili albanski revolt baziran na očaju ili nadi (a može biti i jedno i drugo), tada je gotovo nemoguće zamisliti da Makedonija ostane netaknuta. Ceo problem ponovo će se rasplamsati. Drugim rečima, ono što sada možemo da vidimo jedino je mogućnost sporazuma do koga se stiglo dok ne izbije sledeći rat. Velika Srbija i Velika Hrvatska mogu biti stvorene „ispod žita", ali ne mislim da će biti dugog veka, jer će eksplozivni potencijal ostati veliki, naročito u Velikoj Srbiji. Pravi problem je Kosovo. Ono što srpsku poziciju čini veoma tragičnom jeste to što Kosovo nije moralo da se dogodi, jer postoji kliše da Albanci na Kosovu mogu biti dobri Jugosloveni, ali nikada ne mogu biti dobri Srbi. U ovom trenutku Jugoslavije nema, bar ne onakve kakvu bi trebalo imati. Sudbina Kosova mora da bude u Velikoj Albaniji, ili Velikom Kosovu. Naime, verovatnije je da će Kosovo preuzeti Albaniju, nego što će biti obratno.

Vi tvrdite da Srbija može da ostane bez Vojvodine i bez Kosova. U kojim okolnostima?

– Nemoguće je predvideti okolnosti u kojima će se to dogoditi. Jednostavno, to mi izgleda vrlo verovatno. Kad stvari u Srbiji zaista krenu nagore, a to znači kad Kosovo eksplodira, verovatno je da će i Vojvodina i Crna Gora težiti da odu. Pokušaće da napuste brod koji tone. U tom trenutku, Srbi u užoj Srbiji već vode građanski rat koga Vojvodina sa svojim poseb-

nim uslovima i Crna Gora sa svojom posebnom istorijom očajnički žele da izbegnu. Čini mi se da u tom trenutku one prave korak ka slobodi ili, u krajnjem slučaju, korak ka bezbednosti. U toj tački mi možemo da počnemo da pričamo o novoj Jugoslaviji, baziranoj u Zagrebu. Bilo bi bolje da je bazirana u Sarajevu, ali to nije verovatno. Postojale su inače ozbiljne namere da prestonica prve Jugoslavije bude u Sarajevu.

Pošto već pretpostavljate da će se otvoriti kosovski problem u drastičnom vidu, zbog čega mislite da će do toga doći?

– To je prosta demografska činjenica. Manje od 10 odsto stanovnika ne može zauvek vladati metodama oružane sile nad više od 90 odsto stanovnika. Biološka tempirana bomba za koju Ratko Mladić kaže da otkucava u Bosni, mnogo je očiglednija na Kosovu. Što više beba – i podjarmljeni će tamo pobediti u istoriji. Sadašnja Miloševićeva srpska Vlada ne želi da dođe do pobune, ali ljudi oko Šešelja i Arkana priželjkuju te stvari. Kosovo je moglo da bude rešeno u Velikoj Jugoslaviji, a ne u Srbiji, čak ne ni u Velikoj Srbiji. To je suviše veliki problem i mnogo je zle krvi. Ne postoji način da se Albanci pomire sa podređenom pozicijom u Srbiji. Muslimani u Sandžaku možda to i mogu, ali i Muslimani u BiH bili bi sposobni da se pomire s dominacijom Zagreba. Istorijski govoreći, Hrvati su bili spremniji da prihvate ideju postojanja Hrvata muslimanske veroispovesti, čak i da se ne zovu Hrvatima, nego što su to Srbi. Na smeni vekova većina muslimanskih intelektualaca naginjala je srpstvu, ali to je izgubljeno. Zbog toga, ceo ovaj rat je neverovatan samoporaz. Srbi su pucali sebi u nogu, odnosno, klali bika za kilogram mesa.

Politički govoreći, na duže staze, Srbi će biti podeljeniji nego što su ikada bili. Biće u nekoliko, a ne u jednoj državi. Jedino su u Jugoslaviji svi Srbi mogli da žive zajedno. Biće to neverovatno dug i bolan proces za Srbe da postanu svesni te realnosti. Samo šačica ljudi u današnjoj Srbiji priznaje predstojeći gubitak Kosova kao realnost.

Pominjete Sandžak koji, inače, ne postoji kao teritorijalna celina, budući da više nema turske imperije pod kojom je to bio, a u njemu, u izabranih 10 opština, Muslimani su u većini samo u jednom postotku. Međutim, u takvoj celini, Sandžak je značajan kao prostor koji razdvaja Srbiju i Crnu Goru.

– To da razdvaja Crnu Goru i Srbiju za Crnogorce može biti veoma pogodna stvar. Crnogorska vlada je pacifikovala svoje Muslimane, iako u samoj Crnoj Gori ima otpora prema tome. Kao i u doba kralja Nikole, mogu postojati aspiracije da se Sandžak inkorporira u Veliku Crnu Goru, mada to nije verovatno. Sandžak je bio neodređeni geografski pojam u otomanskoj imperiji i kao takav nije bio sposoban da učestvuje kao Bosna u stvaranju države. I ne samo u tome, nego i u stvaranju nacije za šta su na kraju odgovorni komunisti. U slučaju Makedonaca i Crnogoraca komunisti su želeli da formiraju te nacije. Za Muslimane to je bilo slučajno. Za vreme Drugog zasedanja AVNOJ-a Sandžak je bio potencijalna federalna jedinica. Da je Sandžak postao federalna jedinica, sada smo mogli drukčije da razgovaramo, jer se posleratna istorija komunističke Jugoslavije sastojala u tome da je sadržina i funkcija sledila formu. Stvoriš republiku i onda postepeno većinsko stanovništvo republike počinje da shvata tu republiku kao nacionalnu državu. Odatle i problem srpske manjine u Hrvatskoj, hrvatske i srpske manjine u Bosni. Svaka od tih republika želela je da bude nacionalna država. Sandžak nije imao šansu. Njega zato možemo izostaviti sa dnevnog reda, osim što u slučaju nevolje može biti oblast povezivanja Muslimana iz Bosne i Muslimana sa Kosova. Zanimljivo je da je između ostalih uslova Izetbegović tražio i garancije za Muslimane u Sandžaku, slične onima koje Srbi traže u Hrvatskoj.

Istražujući specijalne operacije Britanije u Drugom svetskom ratu tvrdite da Britanija nije imala drugih interesa osim zaštite svojih u Grčkoj. Međutim, kako tumačite da je u Jugoslaviji pobedila ona strana za koju su se Britanci opredelili.

– To je lep istorijski paradoks.

Dakle, Britanci, ne Rusi, ne Amerikanci, ne Francuzi.

– U Drugom svetskom ratu Britanci su među silama saveznicama jedini uzimali ozbiljno jugoistočnu Evropu. Amerikance Balkan nije zanimao, a Rusi su imali sopstvene brige. Staljin je bio zainteresovan za centralnu Evropu i svoju posleratnu ulogu u Nemačkoj i Poljskoj, a ne na Balkanu, osim u Rumuniji. Sudbina Rumunije uvek je bila zapečaćena. Čudna stvar danas je da su ljudi koji su među Britancima bili najskloniji da podrže Mihailovića u Drugom svetskom ratu postali apologete savremene Srbije. I tada su bili i danas su veliki srbofili. Njihovo vreme je došlo. Živeli su dovoljno dugo. Za njih, došlo je vreme osvete. Većina literature koja se u poslednje vreme pojavila, a koja glorifikuje Mihailovića i teži da kritikuje britansku politiku prema Srbiji u Drugom svetskom ratu prikazujući je kao veliku grešku i produkt komunističkih agenata u britanskoj tajnoj službi, zasniva se na neverovatnoj simpatiji prema Srbiji. Ona je preživela do danas.

Da li je tačna Čerčilova rečenica „Pa nećemo mi živeti tamo", kada ga je Meklejn pitao zašto Jugoslaviju daje komunistima?

– Tačna je. Tu ima dosta ironije. Prvo i prvo, oficir Meklejn je završio živeći u Jugoslaviji. Još uvek ima kuću na Korčuli. Druga ironija je da je Čerčil kada je jednom odlučio da su vojni razlozi osnova za vođenje politike odlučio da iz vojnih razloga Tito zaslužuje podršku, uložio veliki lični napor, pokušavajući da osigura povratak kralja Petra u Jugoslaviju na način koji će obezbediti Britaniji uticaj. Čerčil, naravno i Ficroj Meklejn nisu gajili sumnje u to da će jugoslovenski režim pod Titom biti komunistički i potpuno podređen Sovjetskom Savezu. Ali, Britanci su ipak mislili da se taj režim na neki način može ublažiti i da jedna mala količina uticaja za Britaniju može biti sačuvana umetanjem dinastije u celu sliku. Zanimljivo da je Tito išao naruku ovom stavu. Krajem 1944. on je konstantno pričao Meklejnu o koncesijama koje je spreman da dâ Britancima u industriji. Verovao je da su Britanci vođeni isključivo kapitalističkim motivima, što uglavnom nije bio slučaj. Britanska politika bila je geostrategijska, kombinovana sa ličnom romantičnom nostalgijom Čerčila prema krunisanim glavama. Voleo je kraljeve. To je bila privatna idiosinkrazija, ne prava politika. Ali, u slučaju razvodnjavanja Titovog vina kraljem Petrom, što je lični Čerčilov izraz koji ja koristim, bilo bi varanje komunizma s malo monarhizma, postojala je ozbiljna namera. Britanci su ostali u uverenju da u Srbiji postoji ogromna podrška dinastiji Karađorđević i ukoliko bi kralj Petar bio udružen s Titom, onda bi se verovatnoća da komunisti pokore Srbiju na krvav način umanjila. Tako bi britanska savest bila olakšana. Britanci su se osećali veoma odgovornim za delotvorno naoružanje obe strane, čime su doprineli građanskom ratu. Želeli su da pacifikuju Srbiju što brže i bezbolnije. Nadali su se da kralj Petar može, kao nominalni vođa, pomoći da se to ostvari.

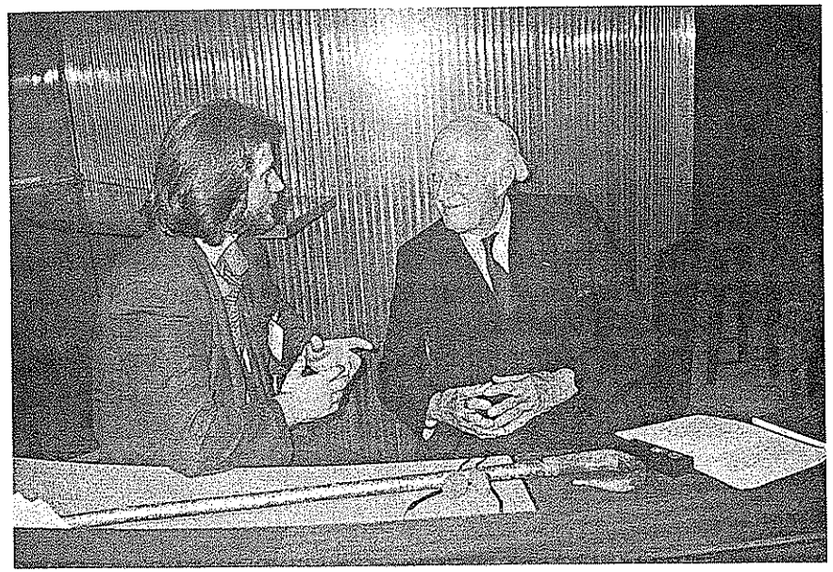

„Stvaranje Tita": Ficroj Meklejn

Ovde se dosta govorilo o savezničkim bombardovanjima Beograda i postavilo se pitanje kako su promašeni vojni ciljevi i čemu je trebalo da služi to bombardovanje gradova. Imate li podatke o tome?

– Bilo je bombardovanja i u Nišu, i u Leskovcu. Ta su bombardovanja izvedena iz vojnih razloga. Cilj im je bio da izoluju nemačke transporte trupa iz jugoistočne Evrope i bombarduju železničke čvorove. U mnogim slučajevima Titovi partizani su sami predlagali ciljeve. To nije imalo svrhu kažnjavanja Srba. Treba znati da su savezničke snage krajem 1943. raspolagale u Italiji sa mnogo više trupa, tenkova, aviona, nego što su znali gde da ih upotrebe. Na početku rata, kad Britanci nisu raspolagali tolikim vojnim sredstvima, bio je ogroman napor poslati avion sa pomoći za Dražu Mihailovića. Na kraju 1944, kada su Amerikanci proizvodili hiljade i hiljade aviona, onda su bombardovali sve što je moglo da se obavi iz vazduha. Na nesreću, vojni um je prevladao. Oni su očajnički tražili mete. Dok su raspolagali manjim snagama tri puta bi razmislili pre nego što bi bombardovali neki cilj. Nisu samo ciljevi u Srbiji bombardovani, već i mnogi u Bugarskoj i Rumuniji, i drugde na Balkanu. Klasičan primer je drezdensko bombardovanje, koje je s vojne tačke bilo bezrazložno. Ono se desilo zbog toga što su morali da iskoriste mašineriju i gvožđuriju.

Pretpostavljam da ste naišli na kraljev govor iz septembra 1944, u kojem poziva da se vojnici stave pod komandu maršala Tita. Šta je uticalo da održi takav govor i njime praktično abdicira?

– On je uradio ono što je Čerčil želeo. Kasnije se pod američkim uticajem veoma trudio da opovrgne taj govor. Sva njegova kasnija neslaganja s planom Tito-Šubašić pokazala su koliko je zažalio što je to uradio. Pretpostavljam da to možemo smatrati jednim od najvažnijih faktora, ku d gras, završni udarac pokretu Draže Mihailovića. Mnogo važnija činjenica bila je da je stigla Crvena armija u Srbiju i da je na Mihailovićevo čuđenje odbila saradnju s njegovim trupama. Mihailović je bio politički imbecil. On je verovao da će, proširivši glasine da je Tito trockista, imati mnogo više šanse da sarađuje s Rusima nego Tito. On je bio veliki panslavista. Verovao je u bratsku Bugarsku i bratsku Rusiju i bio je veliki optimista. Nikada nije ocenio snagu komunista i verovao da i njih kao i Nemce može

nadmudriti, da sarađuje s Nemcima, a da se to ne otkrije i da se izvuče kao što je mislio da se izvuče s Italijanima. Naravno, govor kralja Petra jedan je od najozbiljnijih razloga za dezintegraciju četničkog pokreta, koji je u to vreme još bio netaknut u Srbiji.

Vi ste nedavno tvrdili da će Srbija biti satelit Bugarske. Je li to figurativno ili doslovno rečeno?

– Samo sam mislio da to bude provokativno. Hteo sam da naglasim da će veličina buduće Srbije biti takva da će joj biti potreban patron na Balkanu. To može biti i Grčka. Na kraju krajeva, ako se stvori neka vrsta južnoslovenskog saveza moguće je da Srbija kuca na njegova vrata i traži priznanje. Mada, govorimo o dvadeset pet godina unapred. Između rata koji sada imamo i Drugog svetskog rata postoje mnoge razlike. Jedna od njih je da neće biti velikog, sveobuhvatnog, monolitnog pobednika kao što su to bili komunisti 1945, ljudi koji su mogli da nametnu viziju i ideologiju „zaboravi i oprosti". Nasleđe mržnje koja je postojala i pre Drugog svetskog rata biće mnogo dugotrajnije nego što su to bile tekovine komunističke pobede. Kada se ujedine habzburški delovi Jugoslavije, a Makedonija presrećna nekom autonomijom priključi Bugarskoj, Srbija će morati da tu, kod njih, traži spas.

Rekli ste da je u Drugom svetskom ratu vođena diskusija da li Jugoslaviju treba ili ne treba obnavljati. Ko je učestvovao u debati i kakvi su argumenti bili?

– Rasprave su vođene u Forin ofisu u SOE. Oficijelna britanska politika u početku bila je da Britanci nisu bili spremni da se obavežu na to da se ona obnovi u predratnim granicama. To je ironično, jer je knezu Pavlu nuđena Istra da ne pristupi silama Osovine, ali to je zaboravljeno za vreme rata. Pitanje obnove Jugoslavije nametnulo se Britancima od časa kad je postalo jasno da Mihailović neće pobediti, čemu su se oni nadali sve do 1942. godine. Kad je 1943. postalo jasno da se to neće desiti, i da partizani pružaju najveći otpor Nemcima, dok se Mihailovićev autoritet ne proteže dalje od Ibra, Forin ofis se prepao solucije u

kojoj bi Mihailović ostao samo to, a Titu da bi ostala cela Hrvatska i Slovenija. Verovali su da bi Titov komad komunističke zemlje bio podložniji Sovjetskom Savezu, nego ako bi Jugoslavija bila komunistička i cela.

Postojala je bojazan da, ukoliko se Titu prepuste samo Hrvatska i Slovenija – Bosna je ostavljana po strani, jer je veoma mnogo britanskih zvaničnika smatralo da je Bosna zapravo srpska zemlja da bi se Tito nekako povezao s komunistima Austrije i Mađarske i drugima u centralnoj Evropi, što bi bilo osnova za sovjetsku penetraciju u centralnoj Evropi.

Da li je to što je postojala mogućnost, u slučaju da pobedi Mihailović, da se Jugoslavija ne obnovi u predratnim granicama, za razliku od partizana koji su bili skloni tome, uticalo na britansku politiku da se opredeli za partizane?

– Apsolutno. Važan faktor bilo je uverenje da se samo pod komunistima Jugoslavija može ujediniti cela i okončati građanski rat. Ali, glavni razlog bila je vojnička potreba.

Draži je kod Britanaca značajne poene oduzela rečenica, koju je izgovorio pijan, da su Hrvati i Muslimani neprijatelji četnika.

– Ta osećanja nisu nimalo iznenadila Bila Bejlija, koji je bio glavni oficir za vezu, ali su Vinstona Čerčila, koji je slučajno sedeo tu u funkciji ministra spoljnih poslova, te reči veoma iritirale. Bio je potpuno šokiran. U pismu koje je Čerčil lično uputio Slobodanu Jovanoviću to je bilo najvažnije. Oni, koji su ranije čitali Bejlijeve izveštaje nisu mogli biti iznenađeni. Kad je to stiglo do premijera, on je eksplodirao i smatrao je to dokazom izdaje Britanaca od strane Draže Mihailovića.

Britanci su igrali najznačajniju ulogu u formiranju svih Jugoslavija. Međutim, koliko su hteli Jugoslavija, još od Siton-Votsona Britanci su zazirali od srpskog hegemonizma u Jugoslaviji. Zbog čega?

– Siton-Votson nije voleo Nikolu Pašića. Njegovo uverenje je da Nikola Pašić nije želeo da se opredeli da li želi da Srbija

bude orijentalna balkanska država, ili balkanska država u centralnoj Evropi. Imajući u vidu da je preuzeo izvesne odgovornosti u posredovanju između jugoslovenske vlade u egzilu i Britanije, osećao je odgovornost za državu koju će praviti. Nije mu se sviđalo to što radi i bio je veoma povređen. Srbi su smatrali da je on antisrpski i prohrvatski raspoložen. U stvari, on je na početku bio antimađarski raspoložen. Kad su počeli balkanski ratovi odbacio je svoje ranije rezerve prema Srbima i postao uveren da su Srbi ti koji će rešiti situaciju na Balkanu jer je bio impresioniran veličinom njihovih pobeda. Kasnije, kad je video kakva država postaje Jugoslavija bio je prohrvatski orijentisan. Njegov sin Hju, koji je bio veoma mlad, bio je levičar. Njegova mržnja prema Jugoslaviji kakva je bila, bila je levičarska mržnja. On je više voleo neku seljačku partiju, bilo hrvatsku ili Jovanovićevu, ali nije osuđivao unapred komuniste. Oni su mu bili drugo najbolje rešenje.

Mislite li da bi bilo moguće stabilizovati Balkan uz pomoć „veće Srbije", Srbije koja bi bila ovolika kolika jeste, uz priključenje Srba iz Bosne i Hrvatske?

– Za to postoje veoma male šanse. Ta zemlja bi imala suviše etničkih manjina, Muslimana, Albanaca, Mađara. Bila bi to veoma siromašna država. Zbog toga što bi ona bila proizvod osvajačkog rata, ona ne bi imala dobre odnose ni sa svojim susedima, niti harmoniju unutar svojih granica. To bi morala biti država kasarna u kojoj bi milicija dominirala, i Srbi u krajnjoj liniji ne bi bili spremni da trpe takvo stanje stvari. Ne bi bili spremni ni da plaćaju za to.

Jedan od argumenata jeste i prisustvo manjina. Međutim, polazi se od toga da će automatski doći do sukoba na Kosovu, ali ako Albanci ne budu ohrabrivani, poput Slovenaca i Hrvata, onda je teško verovati da će do sukoba doći.

– To je moguće. Oven i Stoltenberg su bili razočarani u Matu Bobana i Karadžića, jer su očekivali da će biti velikodušniji prema Muslimanima. Uprkos tome što su Srbi i Hrvati izvojevali veliku pobedu u Bosni, nije bilo spremnosti od strane

Karadžića i Bobana da budu velikodušni. Bilo je u njihovoj moći da kupe mir, ali su oni odlučili da to ne učine. Slažem se da nipošto sukob na Kosovu nije automatski, ali se u dugom vremenskom periodu može predvideti da će Kosovo postati deo Albanije. Na koji način će se to desiti, ne mogu da kažem. Za razliku od situacije u Bosni, nije više moguće da Srbija kupi lojalnost Albanaca. Albanci se više ne mogu vratiti u koncepte autonomije. Bilo bi odlično da može da se sve odvija bez rata, ali mislim da Srbi nikada neće učiniti ponudu koja će za Albance biti prihvatljiva. Takođe, nijednu ponudu od Srba Albanci neće učiniti prihvatljivom. Ovde se radi o dva slepca.

Zbog načina na koji su zapadne zemlje formirale svoju politiku, a to je imalo veze s NATO paktom i njihovim krhkim jedinstvom, poznavanje stvari na terenu nije moglo da utiče na njihovu politiku. Nisu ni htele da previše znaju o tome šta je na terenu. Moj najveći posao oko jugoslovenskog rata bio je razgovor s novinarima. I zapadni novinari dosta su naučili, ali sumnjam da su diplomate nešto naučile.

Kakva je uloga Vladimira Velebita u stavovima koje je Britanija zauzimala prema Jugoslaviji 1943. i kasnije?

– Prema tvrdnjama revizionista, kako u Britaniji, tako i ovde, njegov posao je bio da utiče na prve britanske misije koje su dolazile u Jugoslaviju. Ako je to bio njegov posao, onda je to izvrsno obavio, jer su Dikin i Meklejn bili duboko impresionirani onim što su videli i nisu uopšte sumnjali da Britanci treba da prekinu s četnicima za čiju su kolaboraciju s Nemcima našli mnogo dokaza. Naravno, veliko je pitanje da li su ti dokazi o četničkoj kolaboraciji u Dalmaciji – i posve malo dokaza o kolaboraciji s Nemcima u Srbiji – nešto što bi se danas uopšte moglo uzeti ozbiljno. Na izvestan način, međutim, to nije relevantno pitanje. Kolaboracija s Nemcima nije bila glavni razlog zbog kog je Britanija odlučila da više ne podržava četnike.

Možete li pretpostaviti kakav bi ishod bio da je britanska politika, umesto partizana, podržala četnike? Da li bi to imalo nepovoljne posledice po Britance?

– U britanskom poimanju Jugoslavije Muslimani su bili velika nedostajuća karika. Verovanje da je Bosna uglavnom srpska zemlja dolazilo je otuda što Muslimani nisu ozbiljno shvatani. To je bilo i onda, kao što je pogrešno i sada. U proteklim decenijama možda se moglo verovati da muslimanska nacija jeste u povoju, da je njena većina mogla da prihvati srpski nacionalni identitet, ali ovo je period afirmacije srpske nacije, i sada je za to suviše kasno.

Sudbina Jugoslavije bila je da bude predmet trgovine među velikima. Tako, neki kažu da se u Mastrihtu nije glasalo o nezavisnosti Slovenije i Hrvatske, nego o tome da li da Nemačka postane velika sila ili ne?

– Nemačka neće postati velika sila u dogledno vreme. Srbi preteruju kad govore da su strane sile rasturile Jugoslaviju. I ako jesu, onda je to bilo zato što nisu uopšte obraćale pažnju na nju. Otkad se SSSR raspao, Jugoslavija više ne postoji za spoljne sile. Diplomatiju je zamenio zaborav. Svet se geopolitički promenio. Stvari su pale u ruke diletanata kojima je bilo važnije da udare temelje federalnoj Evropi, nego da shvate strahovitu složenost jugoslovenskog problema. Kada je počeo rat, ljudi su shvatili da su pogrešili i da ona nije nestala sa scene. Ono što smo videli u poslednje dve i po godine je neverovatni trijumf ljudske gluposti. Ne zavere, samo gluposti.

Pošto Britanci najbolje znaju ovaj prostor, šta će se desiti?

– U svim evropskim vladama na čelu su ili podeljeni političari, ili u njima sede drugorazredni ili trećerazredni ljudi. Kao što je kriza u Jugoslaviji 1990. rezultat krize lidera, tako je i kriza u svetu rezultat neadekvatnog liderstva. Izdvajam holandsku vladu, koja je inteligentna, ali nema autoriteta. Britanska vlada reaguje potpuno neadekvatno. Evropa je naučila da ih Amerikanci vode, a kad ih puste da oni rade vidite šta se dešava.

DUGA, septembar 1993.

PREDRAG SIMIĆ

NEMCI BI PRISTALI, AMERIKANCI NEĆE

Mogu li Srbi ili ne mogu da žive u jednoj državi? To je verovatno, centralno pitanje od početka jugoslovenske krize, u ovom trenutku važnije nego što je ikada do sada bilo. Postoje i dva potpuno koncizna i jasna odgovora. Neki kažu: „da". Neki to osporavaju.

Džonatan Ejal, iz londonskog Kraljevskog instituta za strategiju pre dve nedelje bio je veoma izričit. Težnja da Srbi žive u jednoj državi samo je san. San koji će koštati mnoge generacije Srba. Kada to nije pošlo za rukom Pašiću, neće uspeti ni Slobodanu Miloševiću. Ova tvrdnja dr Ejala, prva koja se pojavila u tako izričitoj formi, bila je povod za razgovor sa direktorom Instituta za međunarodnu politiku i privredu dr Predragom Simićem.

Zašto svi Srbi ne mogu živeti u jednoj državi?

– Jugoslovenski prostor uvek je bio na granici tri velike geopolitičke celine, srednjoevropske oličene u Austrougarskoj monarhiji, istočne oličene u turskoj imperiji i ruske imperije, a zatim SSSR. Zbog toga su se na Balkanu prelamali njihovi sukobi, uz ratove su izmešali balkanske narode. Malo njih je uspelo da ostvari etničku homogenost. Balkanizacija bi se mogla opisati kao fenomen sukoba velikog broja malih naroda koji žive izmešani i nastoje da ostvare države nacije.

Jugoslavija je stvorena iz nužde, iz frustracije balkanskih naroda i vanbalkanskih sila nemogućnošću da se stoprocentno

ostvare interesi na Balkanu. Ona je bila opšti kompromis. Za Srbe je to bila država gde većina Srba može živeti u granicama jedne države, kao drugo najbolje rešenje posle vlastite državnosti. Za Hrvate slično, za Slovence je to bio jedini način da se konstituišu, jer to, verovatno, nikada ne bi mogli samostalno da učine. Za spoljne komponente Jugoslavija je imala tri funkcije. Francuska i Engleska su imale interes da stvaranjem Jugoslavije suzbiju širenje komunističkog i spreče obnovu nemačkog revanšizma. Sa geopolitičkog stanovišta Jugoslavija je u sebi imala antinemački momenat. Zajedno sa zemljama Male antante bila je deo dizajna evropske arhitekture koja je trebalo da bude sanitarni kordon protiv širenja ideje Oktobarske revolucije.

Prva Jugoslavija bila je i izrazito antikomunistička i „veoma dobra" u tom pogledu. Trebalo je da bude brana nemačkom revanšizmu, trebalo je da spreči rebalkanizaciju Balkana, da bude vojno i ekonomski dovoljno jaka da spreči permanentne sukobe. Sve tri funkcije ona je dobro obavljala. Izuzetak je period od 1945. do 1948, ali posle toga, ona se smestila u poziciju „strateškog batlera", kako su je nazivali. U antinemačkoj funkciji nije bila bitna zbog podele Nemačke, ali je i ona držana. Balkan je bio stabilan, iako ni jedan problem nije bio rešen. Postojala je formula „2 + 2 + 2", a to je uvek formula stabilnosti. Dve za NATO, dve za Varšavski ugovor, Jugoslavija nesvrstana i Albanija van snage.

Ni za jedan balkanski narod nije bilo moguće da samostalno, ne vodeći računa o interesima velikih sila, određuje šta će raditi. Primer za, to je raspad Jugoslavije. One jugoslovenske nacije koje su svoje nacionalne interese vezale za šire promene na kontinentu, najbolje su prošle. One koje su smatrale da mogu same, kao na primer Srbi, imaju najviše problema. Posle pada Berlinskog zida Slovenci su najbolje shvatili da vezivati nacionalni interes za ideologiju koja je slomljena znači vezivati kamen o vrat nacionalnoj ideji. Praktično, oni su napravili jedini dobru računicu u realizaciji svog nacionalnog programa vezujući ga za antikomunizam, definišući ga kao liberalan, i za obnovljenu Nemačku kao geopolitičku silu. Hrvati su se

direktno vezali za nemački uticaj, a Slovenci za obnovu habsburškog, centralnoevropskog prostora. To, inače, nije bajka. Sa Nemcima se možete o svemu složiti, osim o tome da je Austro-Ugarska bila veštačka tvorevina.

U prvoj rundi sukoba Slovenci i Hrvati su svoj nacionalni interes vezali za nekog spolja. To su učinili i svi naši susedi, izuzev, donekle, Rumuna. Bugari su od najlojalnijih ruskih saveznika postali najlojalniji sledbenici Amerikanaca, Berišini Albanci takođe. Grci su članovi NATO-a, a Turska je, posle Nemačke, najveći dobitnik kraja „hladnog rata".

Srbi su najpre tipovali na Ameriku, ali šansa za Srbiju tu je izgubljena već 1989. godine. Do tada Amerikanci su čvrsto podržavali vlast u Srbiji. Tek posle proslave godišnjice kosovske bitke sukob počinje da eskalira, počinju koškanja sa Zimermanom, kampanja naše štampe, povlačenje Žike Kovačevića. To otuđivanje srpskog rukovodstva od SAD je i stvorilo jaz koji će proletos doći do potpunog izražaja, kada se Amerika vratila u sukob.

U drugoj rundi u Bosni videli smo kako je to išlo sa istočnim svetom. Alija Izetbegović je prvo tražio patrone na Zapadu, ali kada je video da Zapad neće intervenisati zbog Bosne, on se okrenuo islamskim zemljama i mi smo u toku svega toga. Ako se to proširi u trećem činu na Kosovo, naročito Makedoniju i Sandžak, mogao bi da se izazove balkanski rat.

Srbija je zaboravila ono što je znala do 1903, 1912, 1914, a to je da morate imati nečiju saglasnost, nečiju podršku ako želite da ulazite u sukobe.

– Često su me pitali visoki grčki funkcioneri da li zaista smatramo da je borba za svaku srpsku kuću toliko važna da bi se reskirali vitalni nacionalni interesi, a to je da se sačuva zemlja matica. Dok god postoji zemlja matica koja je operativna, delatna i prihvaćena, postoje šanse i za zaštitu kroz institucije KEBS-a. Srbija je, dakle, došla u situaciju da je izolovana jer nema ni jednu vanbalkansku silu na svojoj strani. To je limit za Srbiju. U ovom trenutku ona se nalazi u zaista dramatičnoj situaciji, izložena spoljnjem pritisku i kompletno diplomatski izolovana.

U situaciji koja je uporediva sa 1941. i možda sa 1915. možda je čak i gora, jer 1915. bile su sile Antante koje su u određenoj meri podržale Srbiju da se očuva vlada i vojska, a 1941. tu je bila Engleska i donekle SAD.

SPROVOĐENJE POGREŠNIH OBEĆANJA

Ispostavlja se da je za Srbiju dostižna neka varijanta Jugoslavije i Srbije u Srbiji, eventualno sa obe pokrajine. Zašto Srbi koji žive u Bosni ne mogu da budu zajedno s maticom? Sada se ponovo aktuelizuje Načertanije kao da ti Srbi nikada nisu živeli zajedno, nacionalni plan se vraća više od 100 godina unazad.

– Srbi koji žive u Hrvatskoj i Bosni teško mogu ostvariti svoje osamostaljenje od Hrvatske koja u ovom trenutku ima podršku i svoje mesto u interesima velikih vanbalkanskih sila. Hrvatska će imati podršku da ostvari teritorijalni integritet u predratnim granicama od strane EZ, odnosno od najjače zemlje EZ. Postoji i aktuelno pitanje. To je da niko na Zapadu ne želi promene granica silom. Oni su dopustili, međutim, promenu spoljnih granica Jugoslavije. Njihov je interes da se ni jedna granica ne sme promeniti silom, jer time se sprečavaju druge zemlje Istočne Evrope da pokušaju isto. Od samog početka jugoslovenski rat bio je pretnja da će se ponoviti u Zajednici nezavisnih država, a to je onda stvar koja može da eskalira do neviđenih razmera. Kada se to kaže postoje dva stava: nema promena unutrašnjih granica i ni jednoj bivšoj armiji ne sme se dopustiti da ona bude odlučujući faktor, a posebno JNA. Smatralo se da je JNA poslednji izdanak starog režima. To je i dan danas stav.

Taj pristup dominirao je na Haškoj konferenciji, to je u planu Sajrusa Vensa. Ako nema promena granica silom, onda to znači da Srbija ostaje takva kakva jeste, zajedno sa obe pokra-

jine. Granice između njih ne mogu se pretvoriti u međunarodne, ali postoji granica na Drini, dele se Kninska i Bosanska krajina...

U ovom trenutku postoje dve škole mišljenja. Jedna je ova koju sam izneo i ta je vladajuća. Poslednji plan Vens-Oven stoji na tim polazištima. Bosna ostaje suverena bez obzira što oni shvataju da bi ona bila „mini mini Jugoslavija", veštačka tvorevina, jako teško ostvariva, ali time se održava ono njihovo osnovno načelo. Drugo, oni smatraju da Bosna treba da drži funkciju tampona između Srbije i Hrvatske.

Druga škola jeste da se rat više ne može zadržati, ako se ne da pravo svim jugoslovenskim narodima da ostvare svoje nacionalne države. To je nemačka škola. Paradoksalno, ali Nemcima bi bilo daleko lakše da prihvate promene granica i ostvarivanje velikih nacionalnih tvorevina ovde, nego Amerikancima. Kad bi Amerikanci odustali od svog prvobitnog plana narušili bi političko pravilo da, kada nešto obećate, morate to i sprovesti čak i ako je pogrešno. U suprotnom, dovodite u pitanje svoju moć i ljudi vam više neće verovati.

Nemačka bi prihvatila da se dopuste promene granica i za to imaju legalni razlog jer su se tako i oni ujedinili. To pravo nisu odrekli Slovencima, Hrvatima... Bez obzira što recimo Petar Gloc kaže da bi Nemci voleli da Srbe stave u neki džak i tuku po njemu buzdovanom, jasno im je da se rat može zaustaviti samo ako se prihvati pravo nacije na samoopredeljenje.

Konkretno to znači: „Velika Srbija", ali ne baš velika, jer će nešto izgubiti, a nešto dobiti. Ona gubi Kosovo, a dobija nešto u Bosni, a eventualno u Hrvatskoj. To je „Velika Hrvatska" koja opet nešto negde gubi, ali dobija u Bosni. To je „Velika Albanija" koja samo dobija – celo ili deo Kosova, zapadnu Makedoniju. To je ono što je neko cinično rekao, muslimanski bantustan u Bosni i – Makedonija koja nestaje sa karte Balkana jer sve susedne nacije ostvaruju tu svoj nacionalni interes.

Nemcima bi, prema tome, bilo najlakše da prihvate jednu takvu opciju, iako je jako komplikovana i u vezi je sa preseljenjem stanovništva. Dakle, američka opcija koja za ideju ima raspad Jugoslavije, da bi se ponovo stvorila nova zajednica na ovim

prostorima, kako bi se ostvarila geopolitička funkcija obuzdavanja „balkanizacije". To se vidi i u Panićevim izjavama o balkanskoj federaciji. Iz njih probija svest da na Balkanu ne može imati 10 država koje bi ratovale. Nemački pristup jedini lek protiv tih sukoba vidi u pravu na samoopredeljenje.

Srpski nacionalni interes je ostvariv, ali ne sa ovoliko nestrpljenja i sa potpunom lobotomijom u delu koji se odnosi na diplomatiju, planiranje.

Srbi se nalaze u centru Balkana i to je velika prednost. Srbija je velika podunavska zemlja. Nisu Nemci potrošili sto godina i hiljade milijardi maraka da sagrade kanal Majna – Dunav, podižući brodove na 600 metara nadmorske visine da bi im 600 kilometara te reke bilo zatvoreno kroz Srbiju. To na duži rok ne može trajati. I najmanja Srbija, beogradski pašaluk, nalazi se na Dunavu i čvorištu Dunava sa moravsko-vardarskom dolinom. A ta dolina jedna je od dve istorijske ose Balkana. Jedna je Via Ignatia koja vodi od Drača do Soluna i druga je Solun–Beograd. Prema tome, niko ko bude došao na Balkan, Srbiju neće moći da zaobiđe. Izolacija Srbije na dugi rok je nemoguća.

TREĆA DILEMA U VEKU

Srbija se sada ponovo nalazi na raskrsnici svoje dve politike: zapadne, koja se vezuje za Srbe van Srbije, i južne politike prema Makedoniji i Grčkoj. Na obe strane teško ide. Šta bi, recimo značilo, vezivanje Srbije za Nemačku? To opet ne bi bilo dobro primljeno od Amerikanaca, odnosno Engleza?

– To je dilema koju Srbija ima treći put u ovom veku. To je bila dilema i 1914. i 1941. Do današnjeg dana Srbi to nisu rešili. Da li Srbi treba da vode pronemačku politiku Obrenovića i da li je jedini istorijski period njenog širenja i unutrašnjeg jačanja bio period kada je držala balans? Dok su vodili proaustrougarsku politiku, platili su cenu u San Stefanu. Međutim, da

je ta politika bila bolja čak i u vreme ruske imperije pokazalo se, jer je San Stefan iste godine zamenjen Berlinskim kongresom. Da li je istorijska činjenica da Srbija može biti integrisana samo od strane Nemačke u Evropu? To je teška konstatacija za koju nisam siguran da je tačna, ali se o njoj mora razmišljati.

Zahvaljujući Garašaninu, Srbija se dva puta vezivala za saveznike koji su, po njegovom mišljenju, bili dovoljno udaljeni od Srbije da ne mogu da je ugroze - Francusku i Englesku.

– Za sve balkanske države bilo je važno da nađu što udaljenijeg patrona. Najdrastičniji primer je savez Albanaca s Kinezima. Za Srbiju to je bilo važno kada su našli Vudroa Vilsona za saveznika, što je na Versajskoj konferenciji bilo idealno. Bilo je dovoljno daleko, a Vilson je sa pola konferencije otišao. To je stvorilo Jugoslaviju. Pitanje je da li je u ovom trenutku Amerika jedini raspoloživi saveznik. Koji je njihov interes? Njihov interes je da Jugoslaviju, kad već nisu mogli da spreče da se rasturi, da je rastave na sastavne delove, računajući da oni neće biti sposobni samostalno da prežive kao nacionalne države i moraće ponovo da se sklope.

Da, ali vezivanje za englesku politiku u krajnjem rezultatu pokazalo se negativnim po Srbiju?

– Apsolutno, i 27. mart nije dan heroizma, nego dan srpske gluposti. Tada je Srbija imala državu po njenoj meri, a ulazak u sukob sa Nemcima, bez obzira, na to što se radilo o neprijateljstvu, i bez ikakve šanse na uspeh i bez procene šta će značiti poraz, doveo je do erozije koja se završava danas. Mislim da je to i danas faktor.

Šta znači to kada Ćosić govori: „Sagnuti se, a ne kleknuti"? Da li to znači napraviti ustupke na račun Srba u Bosni i Hercegovini?

– To znači pravljenje različitih vrsta ustupaka, ali i traženje cene za to da li se još za to ima snage. Jedno je kada vojnički poraženi pravite ustupke. To je onda 1941. i Nedićeva Srbija i ono što se dešavalo od 1941. do 1945. To je ono najgore što nam

se može desiti i nije nerealno da se zamisli. Kriza veoma brzo eskalira. Tolike su sile puštene u pogon, i neka su svi najdobronamerniji, kao u grčkoj drami, to može dati loš rezultat, može biti katastrofa. Cvijić kaže da su Srbi napravili kuću nasred puta. Onda imate dve opcije: da radite ovo što Srbi stalno rade, uzmu pušku i ubiju svakog ko hoće da prođe tim putem, ili da sagradite kućicu za naplatu putarine i živite na mostu, jer vam je bog dao tu da živite. Odatle pobeći nećete ako ne nađete nekog novog Arsenija Čarnojevića.

Ćosićevo „saginjati se, a ne kleknuti" znači dok nam je još glava na ramenu, dok se nije pojavila 1941, napraviti neophodne koncesije. Ali, mora se proceniti šta je naša pregovaračka težnja. Da li Srbija može da traži promene granica ili koncesije unutar sebe da bi se konsolidovala kao država.

***

Džon Zametica

VAŽNOST ZAJEDNIČKOG KROVA

– Osnovni zadatak svakog režima na vlasti je odbrana i unapređenje nacionalnog interesa. Dokle god postoje nacije i države, postojaće i nacionalni interesi. Nemojmo izgubiti iz vida da čak ni integracijski procesi, kao što su Evropska zajednica i Mastriht, u suštini usklađuju nacionalne interese. Prema tome, nije težnja članova EZ da njihovi interesi budu neutralisani, nego obrnuto.

– Što se tiče Srbije, odbrana njenih nacionalnih interesa se ne zaustavlja na njenim sadašnjim granicama iz prostog razloga što se četvrtina Srba nalazi izvan tih granica. Pokušajte, na primer, dokazati vladi u Budimpešti da se ne brine o Mađarima u Rumuniji, Slovačkoj i Vojvodini. Kada je došlo do dezintegracije Austro-Ugarske, Mađari nisu imali snage da se održe zajedno u istoj državi. Sa dezintegracijom Jugoslavije Srbi se do sada uspešno suprotstavljaju pokušajima da kao nacija budu ras-

parčani u nekoliko država (Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Srbiji) koje nisu, i još dugo ne mogu biti, prijateljski nastrojene jedne prema drugoj. Zato je pitanje zajedničkog krova nad glavom od presudne važnosti za Srbe.

Niko ne želi da postane preko noći nacionalna manjina u državama koje su stvarno ili potencijalno protiv takvog „stranog bića". Uzimajući u obzir istoriju međunacionalnih odnosa na tlu bivše Jugoslavije, ali, takođe, i njihovu krvavu sadašnjost – život Srba izvan matice bi za njih predstavljao ogromnu opasnost, odnosno neku vrstu nacionalnog ruskog ruleta.

***

Spiros Ekonomides

GRANICE SE NE MENJAJU

– Pretpostavljam da svi Srbi ne mogu da žive u jednoj državi iz dva vrlo praktična razloga: međunarodnog i internog. Prvi je što to međunarodna zajednica ne bi prihvatila, jer je odlučeno da se granice ne menjaju. Drugi se tiče problema sa srpskim grupacijama van sadašnje Srbije. Pitanje je da li oni žele jedinstvenu državu i da li je „Velika Srbija" i Karadžićeva težnja. Uostalom, oko toga postoje podele u samoj Srbiji. Uobičajena interpretacija koju srećemo je da se radi o snu jedne nacije, koji ona silom želi da ostvari. Međutim, nisam siguran da u Srbiji svi žele da se taj san obistini, kako se to često predstavlja.

MARK FERO

PREOKRET POVIKOM „KARABAH - KARABAH"

– Ideja o ovoj ujedinjenoj Evropi rođena je u antisovjetskom i antiameričkom kontekstu, a danas delimično ima i antijapansku orijentaciju. Ona je Evropa političara, tehnokrata, nekoliko velikih poslovnih ljudi, televizije, filma i novina. A što je više kategorija Evrope koja se izgrađuje, nastaje jedna opšta reakcija protiv te „evropeizacije". Žrtve su u poljoprivredi, maloj industriji, a daju se i povodi ponovnom radu nacionalizama – kaže profesor pariske Visoke škole za društvene nauke Mark Fero.

Profesor Fero predaje i na prestižnoj Politehničkoj školi, direktor je Instituta za sovjetski svet, centralnu i istočnu Evropu i glavni i odgovorni urednik zbornika „Anali". Autor je brojnih dela o sovjetskom i ruskom društvu, filmu, filozofiji i istoriji 20. veka što je i omeđilo ovaj razgovor vođen prilikom posete profesora Feroa Beogradu. Veliku pomoć za ovaj razgovor pružio je Francuski kulturni centar u Beogradu.

Kako sovjetska opasnost više ne preti (sukobi sa Amerikom postoje, ali nisu značajni), društva u Evropi manje vide prednosti Evrope, a više nedostatke. Političke vođe Evrope mašu igračkama, možemo slobodno da se šetamo, ne treba nam više pasoš... To su društvene šale. Za ljude koji su upropašćeni tom „ropskom unifikacijom", nemati pasoš da se ode u Belgiju potpuno je beznačajno.

Nema to sudbinsku vrednost, nego je to bacanje prašine u oči. Kao građanin sam za Evropu, jer pozitivni aspekti nadmašuju negativne. Još više bi se ti aspekti istakli kada bi se zemlje

centralne Evrope ujedinile, jer bi to mirilo druge strasti, kaže profesor Fero.

Šta mislite o upozorenjima da će 21. vek biti vek nacionalizma?

– Ideja da će nacije ponovo ustati vezana je za smrt komunizma. Ta istina je naglo izašla na videlo u tri razdoblja. Prvo je bilo revolucija u kolonijalnim zemljama, a drugo kada su sovjetski građani osvojili demokratiju i slobodu. Kada se moglo pomisliti da se društvo deli na reformatore i tradicionaliste. Jermeni su viknuli „Karabah – Karabah". To je bio veoma značajan istorijski povik.

Treća etapa, bila je po oslobođenju centralne Evrope. Rođeni su ponovo stari nacionalni sukobi. Među svima njima ima i nacionalnih sukoba koji su postojali i pre komunizma, kao što je to slučaj u Jugoslaviji. Postoji i drugi tip, kada se narod koji misli da je superioran pobuni protiv pritiska zbog toga što je manje brojan. To je slučaj sa Estoncima, Letoncima, a ovde sa Slovencima. Sledeći tip su državni problemi koje stvaraju nacije koje ne postoje, a mogu da se stvore.

Dezintegracijom Sovjetskog Saveza nestalo je ravnoteže. Mislite li da je sada Nemačka glavni američki rival?

– Sigurno ne. Čak i ako Nemačka postane najjači centar, nema sukoba koji su fundamentalni. Za Ameriku postoje dva fundamentalna sukoba. To je prodor Japana, koji preuzima kontrolu nad američkim i britanskim tržištem, a drugi je „treći svet", kao što je rat u Iraku dokazao.

Irak je Libija od pre pet godina ili od sutra, Egipat u vreme Nasera. Tu se nalazi budući svetski sukob. Kada je Amerika bacila atomsku bombu na Japan i to je jednim okom bilo upereno u Japan, a drugim u Sovjetski Savez. Japanu je rečeno „prekinite rat", a Rusima „vidite koliko smo jači". Rat u Iraku je ista stvar.

Verujete li u prognoze da će SSSR, odnosno Rusija, prestajući da bude velika sila u hladnoratovskom smislu, biti samo izvor sirovina i jeftine radne snage?

– Ne. Rusija je trenutno naučno najrazvijenija zemlja na svetu, ima 30 miliona doktora nauka svih kategorija. Imaju kapital sive mase koji su Amerikanci počeli da kupuju i koji svaka zemlja hoće da kupi. Ne može se govoriti o jeftinoj, odnosno nekvalifikovanoj radnoj snazi. U Poljskoj preduzeća radije uzimaju ruske radnike nego poljske. Katastrofa u Rusiji ne dolazi od individue, nego od sistema. Moguće je da destrukcija sistema transformiše Rusiju u izvorište sirovina. Rusi su isto toliko izgubljeni u ekonomiji koliko su Jugosloveni izgubljeni u nacionalnom problemu.

U SSSR Rusi su prihvatili oslobađanje i evropeizaciju i približavanje Poljskoj. Ali, muslimani su ocenili da oni time ništa ne dobijaju a i nastavljeno je da se smatra da su neka vrsta opasnosti. Perestrojka nije shvaćena kod muslimana. To je bio početak raspada jer su muslimani bili vezani pre svega za stari sistem.

Govoreći terminima vašeg kolege Fernanda Brodela, u novom razmeštanju svetskih centara, Moskva se gubi. Koji su to novi centri i nove osovine?

– Pacifički centar postaje superznačajan od – Japana, Hong Konga, Južne Koreje do Australije. To je centar koji na neki način dovodi u opasnost svetski sistem svojom superproduktivnošću. Postoji i veliki prelom u arapsko-persijskom svetu, Sudan, Libija, koji dovodi u pitanje svetski sistem, ali misleći da Amerika rukovodi njima. Amerika više ne rukovodi tim sistemom, ona nema više Moskvu kao rivala već ova dva protivnika. To je sada začarani trougao.

Kako ocenjujete ujedinjenu Evropu sa ujedinjenom Nemačkom koja će po mnogim mišljenjima biti vodeća evropska zemlja.

– Ili Nemačka postaje prva sila Evrope ili je razjedinjena i preti Evropi da bi se ujedinila. To je tragičan izbor koji traje već ceo vek. Po mom mišljenju, jedan od razloga koji čini da evropska ideja ima pozitivnu stranu jeste to što će ta dominacija biti delom neutralizovana, bar još nekoliko decenija. Od svih evrop-

skih zemalja Nemačka je zemlja sa najvećom istorijskom odgovornošću, odnosno krivicom. Nemci, a posebno mlade generacije, imaju jaku potrebu da budu voljeni. To je sasvim nova stvar u istoriji. Francuzi misle da su po prirodi stvari voljeni i ne pokušavaju da to budu.

Francuzi su, počev od lorda Brijana tridesetih godina, pa do danas, na braniku jedinstva Evrope.

Nosioci ovakvih ideja su uglavnom pobeđene zemlje. Brijan je bio njen začetnik, ali i Stresman, a za sadašnju Evropu to je Adenauer i Gasperi, a u Francuskoj Mone. Kod Brijana bila je reč o pacifizmu antinacionalističkog tipa, dok je Evropa danas stvorena iz antisovjetizma i odbrane ekonomskih interesa. Ona nema isti koren. Plan je, doduše, još uvek simpatičan, ali veoma često postavlja više problema, nego što ih može rešiti.

BORBA, 1992.

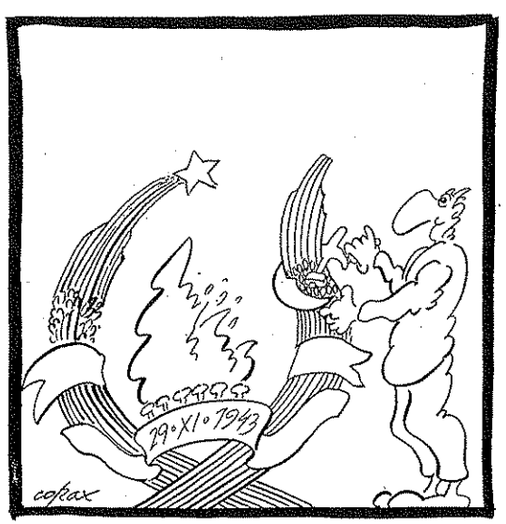

JAĐA ZELTMAN

NA KOSOVU SE NEŠTO MORA PROMENITI

Gospođa Zeltman je završila Univerzitet u Njujorku i po struci je istoričar. Za razgovor je bilo više povoda, a među njima je svakako najvažniji veoma loš rejting Srbije i Jugoslavije kod ove, ali i drugih organizacija, koje sve odreda imaju zamerke na prava etničkih grupa u Jugoslaviji.

Da li je na Kosovu u pitanju problem nacionalne manjine ili ljudskih prava?

– To je povezano. To nije samo nacionalni problem, nego i problem ljudskih prava, ali, takođe, to je i ekonomski problem.

Da li se taj problem može rešiti onako kako su ga Amerikanci rešili? U SAD žive milioni Latinoamerikanaca, ali niko od njih ne traži republiku, autonomiju ili specijalni status.

– U Americi takođe ima problema, ali to su problemi rasizma i ksenofobije. U Americi je jasno da sve počinje od prava čoveka i sve je njima podređeno. Država mora da radi sve da bi čovek morao da ima sva ta prava. U tome je stvar. Međutim, Evropa je nešto sasvim drugačije od Amerike. U njoj je teritorija veoma važna kao i prava na tu teritoriju. Ima više nacionalnih grupa koje hoće jednu teritoriju. To što mi u Americi zovemo melting pot strano je u Evropi, a naročito na Balkanu.

Na Balkanu je međutim sve melting pot?

– Ali, ne funkcioniše. Vidite, sada i u celoj Evropi te probe da Zapadna Evropa postane, kako bi se reklo, jedna država poli-

tički su još veoma daleko od ujedinjenja. Mastriht je najbolji primer za to. U Americi to je drugačije. Prava svakog čoveka, kao ličnosti su garantovana i u drugom slučaju tu je ekonomska pomoć.

Imate li stav o tome ko je kriv, a ko ne na Kosovu?

– To je veoma teško reći. Obe strane imaju svoje krivce, ili prestupnike, ako tako to možemo da kažemo. Međutim, jasno je da je za mnoge kriv Beograd i srpska država zbog podrške tom nacionalnom osećanju. Konferencija koja je organizovana u Beču pokazala je da je vreme da Srbi i Albanci govore o svojim problemima. Nadamo se da to može biti jedan mali korak u približavanju dva naroda, ali ja to još uvek jasno ne vidim.

Kod nekih postoji osećaj da podržavati albanske ambicije u menjanju sadašnjeg državnog statusa u Srbiji znači korak po korak ka ratu.

– Može biti.

Zbog toga što su takve promene na Balkanu uvek bile rezultat ratova?

– To je jasno, ali su neke promene neophodne. Ne moraju to da budu granice, nego nešto je potrebno uraditi. Ne može se to ostvariti tako kako je sada.

Zašto je potrebno menjati sadašnji status?

– Potrebno je nešto učiniti. Ja ne kažem da je neophodna autonomija ili povezivanje sa drugom državom. To što je Rugova govorio i poslao na ovu Konferenciju u Beč – to je užas. Međutim, neophodno je nešto uraditi da bi se pokazalo da postoji albanska grupa na Kosovu. Ja ne vidim kakva oni prava imaju.

Po sadašnjem Ustavu to je teritorijalna autonomija otprilike onakva kakva postoji za Nemce u Južnom Tirolu...

– To sada ne postoji na Kosovu.

To je sadašnji ustavni status Kosova.

– Nažalost, ja ne znam tako puno o Kosovu, ali čini mi se da to što postoji sada nije dovoljno.

To jeste manje nego što je bilo ranije, ali to su bile državne, a ne autonomne nadležnosti.

– Neki kompromisi, sigurna sam, su nužni. Ali, u kojoj će to formi biti, ja to ne znam. Ne govorim ni o kakvoj promeni granica, jer se mi time ne bavimo. Ljudi su sami dužni da odluče kako im je najlepše da zajedno žive.

Kakav je vaš pogled na teritoriju bivše Jugoslavije? Da li je taj prostor mogućno ponovo integrisati?

– Sada je to teško. Neke republike su nezavisne zemlje, a nije rešen problem Bosne i Hercegovine jer je u njoj rat. Kako će se to završiti, to niko ne zna. Međutim, nije važno koliko je velika neka zemlja, nego da li u njoj postoji demokratski sistem. To je najvažnije. Svakako, kroz deset ili dvadeset godina biće neke integracije među bivšim jugoslovenskim republikama, a naročito ekonomske. One međusobno mogu da sarađuju. I ako politički budu nezavisne, postojaće neka integracija.

Smatrate li da je mogućno integrisati različite narode samo na osnovama ljudskih prava?

– Naravno. To je ono što mi pokušavamo. Nije moguće sve promeniti za dan ili sedmicu. To je dug proces. Najvažnije je prosvećivanje – učiti ljude. Najvažnije je raditi s decom.

Vaš pristup je u prvom redu humanistički.

– Samo i isključivo humanistički.

Postoji i realpolitički pristup.

– Jasno je da je real-politika snažnija, ali nadamo se da će se umanjiti. Kada ljudska prava i humanistički pristup ojačaju, real-politika neće biti neophodna u toj meri. Mi živimo u takvom svetu gde je ona još uvek takva. Naš najvažniji cilj dok je to tako je da čovek može da živi.

Međutim, u rešavanju problema na Balkanu vidimo da je real-politički pristup snažniji od humanističkog.

BORBA, 22. VI 1993.

NIKOLAJ RIŠKOV

JELJCIN JE ŽRTVA U SREDIŠNJICI PARTIJE

Nikolaj Ivanovič Riškov, bivši premijer Sovjetskog Saveza ili, kako se često govori, „premijer Perestrojke", nije samo to bio. Za Mihaila Gorbačova on je bio jedan od prvih ljudi koji su mu skoro godinu dana pre pada kazali kakva ga sudbina čeka. Van Rusije o tome su pisali zapadni analitičari još 1988. Kao što je Raspućin 1914. pisao caru da od carevine neće ostati ništa ako misteriozni čudak pogine od ruke sa dvora, tako je i Nikolaj Riškov upozorio Gorbačova da neće dugo ostati na čelu države. Sve se to desilo u decembru 1990.

Danas Nikolaj Ivanovič živi u državnoj dači i kaže da je to jedina privilegija koja mu je ostala. Ima ćerku, zeta, unuka od deset i unuku od šest godina. Povodom izdavanja njegovih memoara „Perestrojka, istorija izdaja" (izdavač Institut „Braća Karić") boravio je u Jugoslaviji. Iako politički nije angažovan, niti je član bilo koje partije, kaže da nije nemoguće da će se politički angažovati. Inače, kada je podneo ostavku, kaže, niko ga nije izbegavao kao što je to bio slučaj sa ranijim sovjetskim liderima koji su odlazili iz politike. Telefon je zvonio, a zvali su prijatelji, kolege, ne zaboravljajući činjenicu da je u nemilosti.

Gorbačovu ste devedesete godine, dok ste još bili sovjetski premijer, rekli šta će se desiti s njim. Kako je on reagovao?

– To sam mu rekao dve nedelje pre Četvrtog kongresa narodnih deputata, u decembru 1990. Rekao sam mu da mislim da

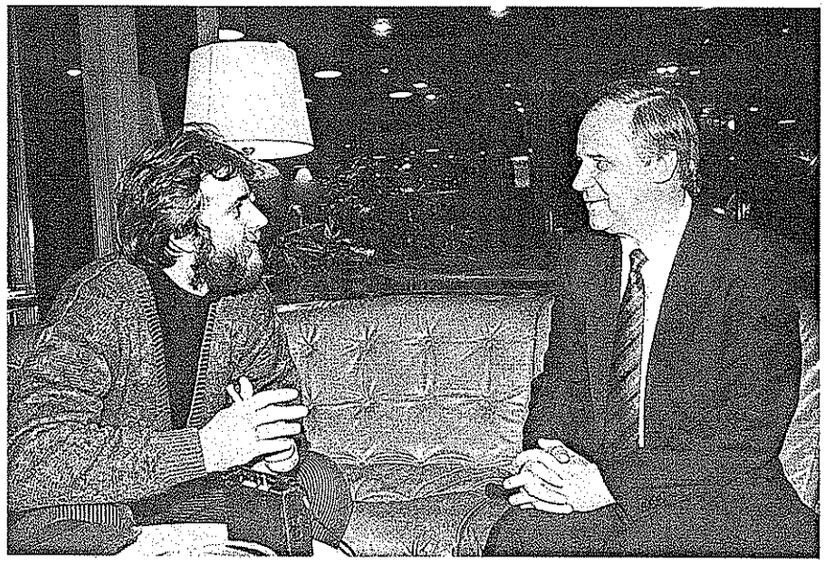

Jeljcin – žrtva u središnjici: Nikolaj Riškov

će Kongres promeniti Ustav, da Saveta ministara neće više biti, da će postojati kabinet ministara pri predsedniku zemlje – dakle ono što je Gorbačov predložio u novembru, i da ja sebe ne vidim u toj strukturi pa ću se povući. On je razumeo da je dobro što sam ja bio inicijator tog razgovora, a ne on. Kada je postalo potpuno jasno da više neću raditi, rekao sam mu da treba misliti ne samo o vladi, nego i o tome da je stanje u zemlji toliko ozbiljno i da se odlaskom vlade ništa neće konačno rešiti. U stvari, doći će do daljih konfrontacija, vodiće se ozbiljna borba s centralnom vlašću, razvijaće se centrifugalne sile u zemlji. To je bila moja analiza. Zatim sam kazao šta je sledeće. To je Vrhovni sovjet i Kongres narodnih deputata. A zatim će vas oboriti s mesta predsednika. Mislim da se prema tome odnosio s razumevanjem, kada sam mu to rekao. Ne verujem da mu je to prošlo kroz uši. Ali, verujem, da to ni za njega nije bila novost. Takvo mišljenje osećalo se u vazduhu. Rekao sam mu da će pred njim biti teško vreme, a on je odgovorio: „Ja ću se boriti". Na tome smo završili.

Da li ste od tada bili još koji put u kontaktu s Gorbačovim?

– U ličnim kontaktima do Kongresa deputata nisam bio. Naravno, službeno smo se viđali, kao i u vreme Kongresa po nekoliko puta. Poslednji put smo se videli 12. januara, kada sam se već bio razboleo. Došao je u bolnicu. To je bio poslednji susret. Posle toga bila su još dva telefonska razgovora. A počev od maja meseca devedeset prve do danas ja s njim nisam razgovarao.

To je čudno.

– Čudno jeste, ali to je realnost. Već je skoro dve godine od kada nemamo nikakvih kontakata.

Za mnoge ljude Perestrojka je isto što i raspad države u kojoj se sprovodila?

– Sebe smatram aktivnim učesnikom Perestrojke. Mi nikada nismo pred sobom za cilj imali raspad države, niti promenu društvenog uređenja. Da smo to učinili, ja nikada ne bih u njoj učestvovao.

Jednom ste rekli da je raspad SSSR bio planiran...

– U to sam ubeđen. Glavni cilj bio je da mi budemo slabi, da neko bude jači u podesnom slučaju da jaki mogu diktirati slabijima kao što je to svuda u svetu. Tu nema nikakvog otkrića. Mi smo mnogo dali da bi se postigao vojni paritet. Za nas je to bilo neobično skupo kao i za ceo naš narod. Resurse nismo usmeravali za rešavanje socijalnih pitanja. Želja naših suparnika nije bila da se sruši SSSR uz pomoć vojne sile nego podrivanjem iznutra. Sada je poznato da su još u vreme Kenedija 1963. razrađene mogućnosti o tome kako razoriti Sovjetski Savez iznutra. Ne raspolažem dokumentima, ali moje je mišljenje, pošto sam bio u vezi sa visokom politikom, da jeste tako.

Da li je Gorbačov znao na šta će izaći ono što on radi?

– Perestrojku bih podelio na dve etape. U prvoj etapi on je glavne ciljeve znao. Greška Perestrojke jeste što pogleda kako da se radi, u kojim etapama i drugih kompleksnih programa nije bilo. U ekonomici toga je bilo i Perestrojka je počela u ekonomici. Što

se tiče svih ostalih pitanja – državnog uređenja, političkih odnosa, nacionalnih problema – oni su formulisani tek kada su sazrevali. Glavna greška Gorbačova kao lidera Perestrojke jeste upravo ta. Kada su mu postavljali pitanja o programu, govorio je da bi to bio povratak nazad, da bi se ono što se hoće na silu ubacilo u program, a ono što se neće na silu izbacilo iz njega. Takva je bila logika kod njega. Ja mislim da je to primitivna logika.

U to vreme Jeljcin je bio jedan od aktera Perestrojke. Da li je Gorbačov mislio da će ga on skinuti s predsedničkog mesta?

– U to vreme on o tome nije razmišljao. Gorbačov je bio inicijator da Jeljcin bude prvi sekretar moskovske partijske organizacije. To je bio i Ligačovljev predlog. Oni su ga preporučivali prestoničkoj partijskoj organizaciji. Ako je '85. mislio da će ga Jeljcin oboriti, onda je to samoubistvo. Ako je to mislio zašto ga je onda postavio? Pre toga Jeljcin je zauzimao veoma skromno mesto u Centralnom komitetu, bavio se građevinarstvom. Među sekretarima to je bilo negde u sredini, a ne među vodećim sekretarima. Međutim, kroz godinu, ja mislim da je osetio da je pogrešio kada je Jeljcin počeo u Moskvi da sprovodi politiku koja se ni Gorbačovu nije dopadala. Krajem '87. bilo je već jasno da se pojavljuje snaga koja destabilizuje delovanje Gorbačova. Kada je Jeljcin na Plenumu rekao da odlazi, Gorbačov je osetio da se pojavljuje ta sila. Kroz pola godine, najviše kroz godinu, osetio je da je ta snaga ozbiljna.

Kada je Jeljcin postao predsednik Ruske Federacije, kako su oni sarađivali?

– Jake suprotnosti Jeljcina i Gorbačova proizilazile su '89, a posebno '90. Bilo je jasno da se pojavio političar koji može srušiti centralnu vlast i da Gorbačov može otići iz političke arene. Već kada je postao predsednik Vrhovnog sovjeta Rusije krajnji ishod bio je jasan.

Vi kažete da je moguće da se Gorbačov dogovorio s pučistima. Mislite li da se možda i s Jeljcinom dogovorio?

– Ne mogu ni potvrdno ni odrečno da odgovorim na to pitanje. Nikada nisam govorio da se dogovorio. On je mogao u

nekom stepenu to tolerisati. On je bio gibak čovek. Nepoznato mi je da je on imao bilo koji scenario razrađen uz njegovu pomoć. Mislim da je to sud dužan da utvrdi, ako će on početi 14. aprila kao što je najavljeno. Sud je potreban, ne zato da bi kaznio te ljude koji su učestvovali, nego da bi bila rečena istina, na kraju krajeva ko je šta znao u to vreme. Šta je znao Gorbačov, kakva je njegova uloga, kakvo mu je bilo ponašanje? Takođe, i u kom stepenu je Jeljcin bio obavešten ili je to bilo potpuno neočekivano za njega.

U ime koje zemlje će im se suditi pošto države u kojoj su oni bili rukovodioci i izvršili delo više nema?

– To i govorim. Ako su narušili neki član Ustava, on više ne postoji. Ni država više ne postoji. Zbog toga meni je jasno da njih suditi neko može samo zbog istine, a nikako da bi kaznio te ljude. Ne verujem da su ti ljudi sve to uradili zbog ličnih ambicija. Njima ništa nije trebalo. Zauzimali su najviše položaje u državi. Verujem da je to bio poslednji pokušaj zaustavljanja raspada koji je već bio vidan.

Jeljcin je, međutim, veoma brzo od skromnog mesta u partijskom aparatu postao glavni čovek Rusije. Kako to objašnjavate?

– Samo tim što su s početka '89. i poslednje dve godine, ljudi bili nezadovoljni rezultatima Perestrojke i u prvom redu nezadovoljni Gorbačovom kao šefom države, a svakako i vladom. Odjednom, na čelo talasa nezadovoljstva kao lider stao je Jeljcin. On se podigao kao nacionalna veličina koja se bori s vlašću koja ne donosi koristi. Ali, to je uzimalo sve šire razmere. Ljudi nisu dovodili u sumnju ne samo današnji dan, nego i sve godine sovjetske vlasti. Govorili su da je sistem kriv, a Jeljcin je to prvi govorio. On je odbacio svoju prošlost i to što je 20 godina bio partijski radnik.

Kakvo je Vaše mišljenje o Jeljcinu. Vi ste ga poznavali?

– Ja ga znam odavno, 25 godina. Živeli smo zajedno u istom gradu, u Sverdlovsku. On je radio u Oblasnom komitetu partije, a ja u fabrici. Jeljcin je jak u opoziciji. Kada se sve vreme

stvara napetost, on je u tim poslovima sposoban. Njegove sposobnosti su velike. Nažalost, a to se potvrdilo poslednje dve godine, kada dolazi do toga da se gradi, on je u tom poslu slab. Glavni cilj bio je uništiti centar. Zemlja se rasturila na 15 delova i sada dalje treba da se radi. Ali svakog meseca kod nas se traže neprijatelji. Sve vreme se nalazimo u konfrontacijama. Ja znam da se koriste svi metodi kada traje borba za vlast. Ali, kada se vlast dobije, a Jeljcin je dobio vlast, dužan je da deluje kao predsednik i da stoji iznad svih. On bi morao da bude objedinjavajući početak. Kao i obično, njemu nije dosta. On se po ranijem sukobljava i sa vrhovnim sovjetom i to traje celu godinu.

Kada već govorite da nije graditelj, da li je bar vitez Malteškog reda, pošto se o tome govori i piše?

– Verujem da je to možda poređenje, mada su kod nas bile publikacije i fotografije gde je odeven u malteško uniformu. Bio je i neki dokument koji utvrđuje nešto u vezi s tim ordenom. Koliko je to ozbiljno, ne mogu da zaključim. Otvoreno govoreći, ja ne verujem mnogo u to. Ne verujem da je on njihov član i da se pridržava pravila tog reda, pri svemu tome što su moji odnosi s Jeljcinom veoma složeni.

Koji su, za vas, najvažniji događaji u izmeni međunarodnih odnosa?

– Posle 1985. pred nama je bilo to da kapitalno moramo promeniti našu spoljnu politiku. Shvatili smo da dalje ići na vojno konfrontiranje znači sve više i više iznurivati zemlju. Govorio sam da smo veoma mnogo platili za vojnu ravnotežu i morali smo da resurse oslobađamo vojnog usmeravanja. Ali, ako ne bismo izmenili međunarodnu situaciju, naravno, ili bi tada morali da budemo slabiji od Amerikanaca i shvatili smo da će s nama razgovarati kao jaki sa slabima. Zato je postavljen zadatak da se nađu rešenja i putevi tako kapitalnih, globalnih pitanja na geopolitičkom planu. Prvi formulisani globalni pogled bio je 1986, ako ne grešim, 15. ili 16. januara. Tada je iznet kompleks naših pogleda na nuklearno naoružanje i druga krupna pitanja.

Smatram da je najvažniji faktor spoljne politike tih godina to što smo normalizovali odnose s Kinom. Konfrontacija s Kinom nosila je u sebi ogromne vojne izdatke. Ne treba zaboraviti da je Kina naš veliki sused sa više od 7.000 kilometara granice s nama, s više od 1,3 milijarde stanovnika. Ako nemamo prijatelja na tom delu granice i delu zemlje koji je ekonomski slabije razvijen od evropskog, onda bi to bio veliki problem. To što smo normalizovali odnose s Kinom jeste naša velika pobeda.

Drugo je Avganistan. Govorilo se kako je to moglo biti i ranije i brže učinjeno. Međutim, u praksi to nije tako. S početka 1986. zauzeli smo tvrdu poziciju i tada smo Gorbačov i ja rekli Karmalu, koji je doleteo u Moskvu, da je naš cilj da izvedemo vojsku iz Avganistana. Karmal je time bio obeshrabren, ali smo rekli da to ne znači da ćemo to učiniti sutra, već da ćemo to učiniti pre ili kasnije.

Treće – to je Amerika. Od '79. godine praktično nismo imali nikakve odnose. U etapnim koracima normalizovali smo sovjetsko-američke odnose. Ta tri problema koje smo rešili ne mogu se zaobići. A u Istočnoj Evropi, mislim da je trebalo s više takta prilaziti. Gorbačov se u poslednje vreme malo savetovao o međunarodnim stvarima. Mi smo dopustili ujedinjenje Nemačke. Shvatali smo da će se to pre ili kasnije desiti. No, na kraju krajeva, još su postojali Helsinški sporazumi koje je potpisalo 35 zemalja. Mogli smo da ih ponovo okupimo, možda opet u Helsinkiju i da razmotrimo to pitanje. Ovako je došlo do narušavanja Helsinških dogovora. Tamo su jasno bile fiksirane SR Nemačka i DR Nemačka, Jugoslavija je bila tamo, a sada je to pet država, SSSR je bio, ČSSR takođe. To brzopleto delovanje u Istočnoj Evropi u krajnjem rezultatu dovelo je do narušavanja ravnoteže u Evropi.

Da li su događaji u Istočnoj Evropi samostalno delo tadašnjeg SSSR ili je posledica dogovora s Amerikancima?

– Nije teško na to odgovoriti. Da li su Amerikanci bili zainteresovani za to, za mene ne postoji kao pitanje jer sam ubeđen u to. Jasno je da su bili zainteresovani, kao i druge zemlje, za rušenje sistema Varšavskog dogovora. Ja ne kažem da je do toga

došlo samo zbog toga što je neko sa strane to želeo. Perestrojka i sve promene koje su se dešavale u Sovjetskom Savezu uticale su na promene i u tim zemljama.

Ujedinjenje Nemačke za neke je velika trauma. Nemačka je još uvek glavni neprijatelj Rusije, a drugi smatraju da bi Nemci i Rusi mogli biti saveznici?

– Ne treba sumnjati da je glavnu ulogu u ujedinjenju Nemačke odigrao Sovjetski Savez. Naravno, lično glavnu ulogu su odigrali Gorbačov i Ševarnadze. Ja ne mislim da su sve zapadnoevropske zemlje bile presrećne zbog tog ujedinjenja, i nisu mnogo želele da se to ujedinjenje desi. Što se tiče našeg običnog naroda, mnogo je ljudi koji pamte Drugi svetski rat. Oni su još živi, deo ljudi je ratovao, deo ljudi je to upamtio kao dete, kao ja. Mlađi nemaju predstavu kakvu imamo mi. Veliki deo zemlje koji ima tu predstavu do današnjih dana pamti te užase, jer nema porodice u kojoj neko nije stradao. To živi u pamćenju. Nemci su dva puta uzrokovali ratove i teško je odjednom ubediti ljude da se možda za 10–15 godina neće pojaviti nova Nemačka, koja će to ponovo učiniti. Ljudi se odnose oprezno. U tom potezu Gorbačov je pokazao velike pretenzije jer se nije osvrtao na to što postoji u pamćenju. Život će pokazati. Hteo bih da grešim, ali mislim da je Nemačka u teškom ekonomskom položaju, da moraju velika sredstva angažovati da bi poravnali život u istočnom delu zemlje sa zapadnim. To će proći, pa će Nemačka Evropi diktirati, sa svim posledicama koje iz toga proizilaze. Ako u to vreme i Rusija bude slaba, onda razumete kakva je to neravnoteža.

Što se tiče nemačke podrške Jeljcinu, Nemci su praktičan narod. Više od svega računaju da dobiju novac od kredita i ulaganja koja su imali u Rusiji, a ti krediti i ulaganja uglavnom su bili nemački. Što je bolje u Rusiji, što je ona stabilnija, veća je verovatnoća da će im se novac vratiti.

Mislite li da će evropske države biti saglasne s tim da im Nemačka diktira?

– Šta im preostaje? Danas je to 86 miliona, a šta će biti sutra? U vreme kada su zemlje Istočne Evrope ekonomski

oslabljene, oni ne mogu biti veliki oponenti Nemačke. Otvoreno govoreći, ne vidim silu koja bi joj se danas mogla suprotstaviti, pa ni u Zapadnoj Evropi. Njoj može biti samo jedna ravnoteža – to je Rusija.

Postoji li veći strah kod evropskih zemalja od eventualnog saveza Rusije i Nemačke?

– Ja ne mislim da se zadatak Rusije završava u tome da u Nemačkoj vidi neprijateljsko lice. Kada kažem da protivteg Nemačkoj može biti Rusija, govorim – Rusija je jaka. Jaka je kao država, kao ekonomija. Nije obavezno da je ona neprijatelj. Prosto, Rusija mora da bude jaka. Dakle, ne mislim da Rusija treba da vodi politiku koja bi se pripremala protiv Nemačke.

Međutim, i pred Ruskom Federacijom postoji opasnost od raspada?

– Tu mogućnost ne isključujem. Ja se nje veoma plašim. Da li se ostvarila mogućnost rušenja Sovjetskog Saveza? Ostvarila se. U njemu je bilo 15 republika. U Rusiji je bilo 16 autonomnih republika, a danas je 21. One nisu autonomne, nego samostalne. Osim toga, postoji 60 krajeva i oblasti. Danas su u Rusiji takvi procesi kao kada se rasturao Sovjetski Savez. Tačno sve po istom scenariju ide. Tatarija objavljuje prvenstvo svojih zakona nad ruskim. Tako je isto uradila Rusija u odnosu na Sovjetski Savez. Čečenija takođe smatra da za nju ruski zakon nije zakon.

Ako ne bude nađena ravnoteža između centralne vlasti i samostalnosti lokalnih organa samoupravljanja, ne isključujem da samostalne republike mogu objaviti da one izlaze iz federacije. Ako se budu razvijale centrifugalne sile, mogućno je da će se stvarati neki blokovi, kao što je bilo predloga za stvaranje nekakve Volgovske autonomije ili neki dalekoistočni savez, istočnosibirski savez. Ako se to desi, to je raspad Rusije. Zbivanja u Rusiji kao dve kaplje vode slična su događajima u SSSR, samo tačno dva puta manja. U SSSR bilo je 300 miliona ljudi, u Rusiji 150 miliona. Ekonomski potencijal je 55 odsto od potencijala Sovjetskog Saveza.

Kakva je uloga i položaj Borisa Jeljcina u tom procesu?

– Jeljcin, naravno, kao rukovodilac ruske države, meni se čini, ne dozvoljava ni misao da bi se ta država razrušila. Ne mislim da se u njegovoj glavi nalazi da treba razrušiti Rusiju.

Zašto tako mislite?

– Ja s njim ne razgovaram i nemam nikakvog kontakta, ali ja verujem da on mora da nađe rešenje. Međutim, rešenje se ne nalazi i sve vreme traje vika kod nas. Biće strašno ako se razruši Rusija.

Ima li u Rusiji političara Jeljcinovog formata kao kada je on bio Gorbačovu u opoziciji, a koji bi sada bio oponent Jeljcinu?

– Danas se u opoziciji Jeljcinu nalazi veći deo Kongresa narodnih deputata. Što se tiče ličnosti, danas nema takvog kao što je bio Jeljcin, da bi ga, kao njega, podržavale sve opozicione snage.

Nedavno ste tvrdili da je moguće izgraditi novi savez od četiri ili sedam republika bivšeg Sovjetskog Saveza. Hoćete to da objasnite?

– Ja vidim dva puta daljeg političkog razvoja u bivšem SSSR. Savez nezavisnih država nije životna organizacija. Ona nema nikakve pravne osnove, ne priznaje se u svetu, nema nikakve organe. To je udruženje koje se spontano rodilo bez pravnih dokumenata i liči na klub gde je moguće govoriti, ali bez obaveze ispunjavanja dogovora. Prema tome, ili će sve bivše republike poći svojim putem, a danas praktično i idu tim putem, ili će se veze obnavljati. Odnosi između bivših republika gradili su se kao da je reč o jedinstvenoj državi. Niko nije mislio da li on može da živi u Pribaltiku ili ne. Može li se Rus ženiti Ukrajinkom ili Kazah Ruskinjom. To pitanje nije postojalo. Danas, kada se sve bivše republike zatvaraju, to povlači za sobom velike posledice. Svi stradaju. Ne treba zaboraviti ni to da se 25 do 28 miliona Rusa nalazi van teritorije Rusije. I armija se podelila, tako da se gotovo i ne zna pod čijom nadležnošću se nalazi nuklearno naoružanje. To je veoma opasno.

Drugi put jeste da se nađe neka saglasnost. Kažem savez, ali može to i drugačije da se zove, ako se objedinjavamo pod novim uslovima. To što se zvalo Sovjetski Savez, taj sistem, to se sigurno neće vratiti. Ko ima tu viziju, on je odvojen od života. Ako bi se nekoliko republika ujedinilo i reklo da su oni jedinstvena ekonomska teritorija sa jedinstvenom granicom, da između njih neće biti carina, da će se stvari, kapital i roba, slobodno kretati, pri čemu bi one i dalje bile suverene države, sprečili bi se veliki problemi. Taj proces realno zri, ali ne kod svih istovremeno.

Kada bi zajednički jezik našlo sedam država – Rusija, Belorusija, Kazahstan i četiri srednjoazijske republike, mogle bi da izgrade savez, gde bi jedinstvena bila neka pravila koja su zajednički dogovorena. Postepeno tom savezu mogli bi da se pridruže i drugi, na primer Ukrajina.

Postoje dva toka. Na čelu jednog stoji Kravčuk iz Ukrajine, koji smatra da je Savez Nezavisnih Država instrument razvoda. Nazarbajev iz Kazahstana smatra da na osnovama ZND može nastati tip novog saveza. Ako to ne bude skoro urađeno i ako se svi sve dalje i dalje budu razilazili – izgradnja bloka srednjoazijskih republika – Kazahstan i još četiri republike, biće realnost.

U Vašim memoarima pišete i o problemima Sovjetskog Saveza u trgovini zlatom i dijamantima. O čemu se tu radi?

– Kod nas je trgovina zlatom, dijamantima i plemenitim metalima bila monopol države. Niko nije imao pravo da trguje osim države. U godišnjim planovima privrede nismo u obzir uzimali trgovinu zlatom. Smatrali smo da je to rezerva države koja se mora čuvati do slučaja kada nema nikakvih drugih mogućnosti da bi se rešio neki problem u vezi izvoza. Tada je bilo moguće jedino prodavati zlato. To je sve bilo veoma poverljivo. Međutim, zemlje koje su proizvodile i trgovale zlatom mogle su znati naše podatke. Poslednje dve godine ja sam čitao publikacije u kojima se procenjuje koliko smo mi dobijali i prodavali zlata. To su bili preštampani tekstovi iz evropskih i američkih novina. Tu ima mnogo neistina. Ali u to vreme mi to nismo objavljivali. Zlato smo prodavali, ali ja sam se trudio da

uvek nešto ostavimo i u rezervi. Kada sam otišao s mesta premijera ostalo je 200 tona više zlata nego kada sam došao. Poslednje godine, istina, bile su teške i zaista smo mnogo zlata prodali da bi kupili pšenicu. Sada se može reći, dobijali smo približno oko 300 tona zlata godišnje. Od kada smo se razišli Uzbekistan dobija srazmerno mnogo zlata. Od 300 tona jedna trećina je odlazila za juvelirske proizvode. Relativno veliki deo je odlazio u tehniku i elektroniku, jedan deo smo prodavali, a jedan deo smo stavljali u rezervu. Nijedan gram zlata nije mogao biti prodat u inostranstvu ili bilo gde, dok to ne potpiše predsednik Saveta ministara. Samo sam ja imao pravo da potpišem i da dozvolim da recimo 70 tona zlata ode za juvelirske proizvode. Ali pre nego što bih ja to potpisao, usaglašavao bih se sa predsednikom. Prvo sam se usmeno usaglašavao, a zatim sam pisao službeni zapis. Sve zlato koje se prodavalo imalo je saglasnost predsednika, odnosno generalnog sekretara kada nije bilo predsednika. Moj konačni potpis je davao dozvolu.

A dijamanti?

– Mi smo zemlja koja proizvodi veoma mnogo dijamanata. Kod nas je veoma razvijena ta proizvodnja. Znali smo koliko ćemo sledeće godine proizvesti dijamanata i to je bilo u našim planovima, tako da nije bilo potrebe svaki put nekome se za to obraćati kao u slučaju zlata. Odmah se znalo koliko ide u juvelirske proizvode, koliko se prodaje i koliko se ostavlja u trezor. To jednom napisano postajalo je zakon. Ali prodaja u inostranstvu obavljala se preko firme „De Birs". Svaka nova vlada obavezno se sudarala s tim pitanjem. Tako se i meni desilo. Svi smo se pitali zašto nam je potreban „De Birs", zašto mi sami ne možemo da prodajemo, jer smo tako gubili desetak procenata novca. Kada to počneš dublje da razmatraš, dobija se to da je neprijatno to raditi zbog toga što „De Birs" ima razrađen sistem i to radi od prošlog veka. Oni su držali ravnotežu u trgovini dijamanata. Ako je bilo malo dijamanata na tržištu onda su oni dodavali iz svojih zaliha, a ako je bilo dosta onda su dijamante otkupljivali i stavljali ih u zalihe.

Šta će se desiti sa Rusijom, pošto ste već Gorbačovu pogodili šta će se njemu desiti?

– To mogu da kažem samo na osnovu želja. Nikako se ne sme dozvoliti rasturanje Rusije, jer se ona može razdvojiti samo silom. Onda bi se dogodilo ono što se dešava u Gruziji, u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini. Političari Zapada moraju to da znaju. Ako budu podsticali proces raščlanjivanja Rusije, to će imati ogromne posledice u svetu. To će biti Jugoslavija samo mnogo puta uvećana. To će biti katastrofa za svet. To ne zavisi od Jeljcina, simpatija ili antipatija prema njemu. Rusija mora biti nedeljiva.

Kod nas postoji veoma mnogo projekata po tom pitanju. Postoje ekstremni pogledi. Jedni govore da se Rusija mora rastaviti i da Rusija mora biti samo njen evropski deo. Rusija do Volge. To je Velika ruska kneževina kada je postala. To je jedna pozicija. Druga pozicija jeste da Rusija mora biti u granicama ruske imperije 1917.

Ni jedno ni drugo nije dobro. Opasno je. Ako se Rusija ostavi na nivou Velike kneževine, šta ćemo onda da radimo sa Sibirom, Dalekim istokom gde Rusi žive. Ako stavimo maksimalistički zadatak sa granicama iz 1917, tada recimo treba uzeti deo teritorije Kazahstana, deo Ukrajine, nešto dati od Rusije i tada će početi podela koja će značiti rat. Desiće se isto kao sa Jermenijom i Azerbejdžanom koji ne mogu da podele Nagorno-Karabah već pet godina. Prema tome Rusiju treba ostaviti u granicama RSFSR. Ni više, ni manje. I ako budemo dodavali, i ako budemo oduzimali biće rata. Sadašnje granice su optimalne. A to kako su ustanovljene, ko ih je ustanovljavao, da li je Staljin sedeo i to crtao, već je završeno. Ljudi su se na to navikli, sve je tako i sagrađeno.

DUGA, maj 1993.

DRAGOLJUB NAJMAN

UTOPIJA NOVIH DRŽAVOTVORACA

Dragoljub Najman je dugogodišnji funkcioner UNESCO-a, a poslednjih godina rada u toj ustanovi UN bio je zamenik direktora. Rođen je u Beogradu u uglednoj porodici. Otac mu je bio arhitekta koji je projektovao zgradu Ambasade Francuske, a majka mu je bila pisac. Trenutno je generalni sekretar Interakcijskog saveta, lobističkog tela koje okuplja četrdeset bivših šefova vlada ili država. U Interakcijskom savetu su Helmut Šmit, Mihail Gorbačov, Žiskar d'Esten, lord Kalahan, a kao njegovi stručnjaci pojavljuju se istaknuti pojedinci poput Henrija Kisindžera i drugih. Na primer, poznati tekst kojim se bivši državni sekretar SAD usprotivio bombardovanju arapskih položaja i upotrebi sile u Bosni, a koji je objavljen u mnogim svetskim listovima, jeste Kisindžerovo izlaganje na ovogodišnjem majskom zasedanju Saveta.

Gospodin Najman je u kontaktu sa kopredsednicima Konferencije o bivšoj Jugoslaviji, i bivšim i sadašnjim, a i sa drugim akterima jugoslovenske drame, izuzimajući predsednika Miloševića.

Pre četiri godine poslednji susret između njih je završen tako što je predsednik Srbije relevantnim međunarodnim faktorima poručio da u Srbiju demokratija neće stići iz fašističkog Zagreba.

Prilikom redovnog skupa na Ohridu, na kome je tema bila mogućnosti povezivanja prostora bivše Jugoslavije na predlog Borisa Vukobrata, razgovarali smo s gospodinom Najmanom o

mogućnostima za okončanje krize u Jugoslaviji, predlogu Interakcijskog saveta o sazivanju konferencije o jugoistočnoj Evropi, delovanju Interakcijskog saveta i mogućnostima za stvaranje „veće Srbije".

– Interakcijski savet je organizacija, odnosno lobi svih lobija, objašnjava gospodin Najman. Osnovan je na inicijativu bivšeg nemačkog kancelara Helmuta Šmita.

Od Jugoslovena jedino je član Mitja Ribičič. Njih interesuje uticaj, a taj uticaj ostvaruju, uglavnom, preko sadašnjih šefova država ili šefova vlada u ličnom, pisanom kontaktu, predavanjima, konferencijama za štampu, koje svi oni individualno drže. Radi se, dakle, o jednom kompleksnom sistemu pomoću kojeg te ličnosti kolektivno utiču na današnje političke događaje, pošto su se prethodno međusobno konsultovale o tome koji su to važni problemi pred svetom i šta bi valjalo da svet čini pred takvim problemima.

Odjek stavova Interakcijskog saveta je ogroman. Na njih odgovaraju desetine i desetine današnjih šefova država. Svaki od njih sa ogromnom kurtoazijom prati šta se tu dešava i koje su preporuke i na neki način oni ih slede. Interakcijski savet bio je prva organizacija koja je u maju 1991. na redovnom godišnjem sastanku u Pragu, na inicijativu lorda Kalahana, bivšeg predsednika Vlade Velike Britanije, na svoj dnevni red stavila pitanje Jugoslavije. Tada još ni jedna puška nije bila pukla. Od tada do danas, taj problem je stalno na dnevnom redu. Poslednji sastanak je održan krajem maja u Šangaju, i tu je u završnom saopštenju koje je vrlo kratko i telegrafski sročeno predloženo da dođe do međunarodne konferencije koja bi razmatrala problem čitave regije. A, za njih je regija šire od Balkana. Oni više vole da govore o tzv. jugoistočnoj Evropi. Ta konferencija bi bila neka vrsta novog Berlinskog kongresa koji bi ostao kao stalna forma dok ne reši problem kolektivne bezbednosti na tom terenu, ekonomske saradnje, ljudskih prava, uključujući prava nacionalnih manjina, kao i odnose te regije sa zapadnom Evropom. Interakcijski savet nema neke naročite vlasti, ali ima ogromnog uticaja. Sve te ideje doći će na svetlo dana i ne isključujem da će biti prihvaćene, prosto zato što više niko ne zna šta da radi sa Jugoslavijom.

Da li su u zasedanjima radnih grupa Interakcijskog saveta učestvovali i jugoslovenski eksperti?

– Nisu jugoslovenski eksperti učestvovali ni u jednom sastanku do sada. Učestvovali su eksperti čija imena su poznata čitavom svetu. Radi se o Kisindžeru, Maknamari, Van Lemeku. To su imena koja šefovi i vlada i država mogu lako da mobilišu za svoje potrebe.

Da li se u tzv. jugoslovenskom slučaju radi o protivljenju stvaranja „veće Srbije", ne samo zbog toga što se to silom realizuje, nego i zbog toga što bi takva država poremetila ravnotežu, kako kažete, jugoistočne Evrope? Ima li osnova to razmišljanje?

– Nema otpora razmišljanje o bilo kakvoj konstrukciji koja bi se ostvarila mirnim putem. Pa, prema tome, ni za menjanje granica koje bi se ostvarilo na isti način, bilo da se radi o podelama, ujedinjenjima ili kombinacijama zemalja. Drugo pitanje je da li je to moguće. Otpor međunarodne zajednice ne postoji prema velikoj Srbiji, velikoj Hrvatskoj, velikoj Albaniji, ili velikoj Rusiji, nego prema nasilnom ostvarivanju te ideje, projekta i cilja. To je početak i kraj čitave priče. Praktični razlozi su to što, ako se prihvati da se mogu kroz puščanu cev rešavati problemi nacija, onda ne znamo gde se to završava. A verovatno se završava na prostorima koji su daleko veći od ovih naših.

Znači li to da postoje mogućnosti da „veća Srbija" bude stvorena mirnim putem? Uzmimo u obzir i to da je „Veliku Srbiju" projektovao Vudro Vilson?

– I ne samo Vilson. Teoretski, sve su mogućnosti tu. Ono što se desilo za protekle dve godine nije najbolji put da se ona ostvari, jer su izazvane velike žrtve i ogroman otpor svih onih koji bi, možda, u uslovnom pregovaranju i neki od tih principa na manje ili više dobrovoljan način usvojili. Prethodni dvogodišnji period udaljio je tu mogućnost, a nikako je nije približio.

Šta pojedini, a posebno evropski, članovi Interakcijskog saveta misle o tom pitanju?

– Žiskar d'Esten smatra da Bosnu treba staviti pod protektorat Ujedinjenih nacija. Za divno čudo, našlo se mnogo ljudi i

na našim meridijanima koji se sa tim slažu. Ja, međutim, ne mislim da je to realna opcija, ne zbog toga što je ona apsurdna, nego zato što materijalni, vojni i drugi uslovi sada to ne omogućavaju. Jedni su se izražavali protiv nasilnog rešavanja problema, drugi su bili protiv etnički čistih država kao koncepta koji otvara stotine novih problema u Evropi i svetu. Šta znači etnički čista Malezija, u kojoj postoji ravnoteža između kineskog i malajskog stanovništva? Koja je to čista evropska zemlja? Da li je to Francuska sa pet miliona muslimana, Nemačka sa Turcima i Jugoslovenima, mali Luksemburg sa Portugalcima, ili Španija sa Baskijcima i Kataloncima?

Tačno, ovde je ceo proces nastao iz rastvaranja jedne države koja se zvala Jugoslavija i stava međunarodne zajednice da je to, eto, mogućno.

– Ne. Nije to bio stav međunarodne zajednice.

Možda nije prihvatanje, ali nije bilo odupiranja.

– Bilo je odupiranja. Međunarodna zajednica predstavljena velikim silama Istoka i Zapada pokušala je da se odupre slomu Jugoslavije, ne zbog neke ljubavi ili mržnje prema Jugoslaviji, nego zbog posledica. Setimo se vremena u kojem se to dešavalo. Glavna posledica bila je da bi rasturanje Jugoslavije dovelo i do rasturanja Sovjetskog Saveza. Ta uzročna veza, istinita ili neistinita, bila je prisutna kada su velike sile i drugi smatrali da ne treba rasturati Jugoslaviju. Na kraju krajeva, oni su to prihvatili, ali nisu prihvatili da države koje nasleđuju tu Jugoslaviju budu etnički čiste ili da moraju da obuhvate sve građane iste nacionalnosti. Zamislite šta bi se desilo kada bi po tom principu počeli da rasturamo Ameriku.

Mogućno je po tom principu i Ameriku rasturiti.

– E, do toga neće doći. Po principu samoopredeljenja moglo bi se sutra razmišljati o tome da Njujork postane izraelski grad. Ko bi to dozvolio? Kako? Većinom glasova? U Vašingtonu je većina Afroamerikanaca. Kome će oni da se pripoje? Gani? Nigeriji?

Mi sa jedne strane idemo ka sistemu koji ima ogromne integracione procese, a s druge strane rastura države.

Butros Gali kaže da će na kraju veka biti više od 400 država.

– Ako bude 440 država u Ujedinjenim nacijama, onda Ujedinjenih nacija više neće ni biti.

Ja, recimo, dobro poznajem Afriku. U Zairu ima 600 raznih plemena. Ona se pretvaraju polako u nacionalne formacije. Pretpostavimo da se od njih 600 stvori pedesetak nacija i da tih pedesetak nacija jedne zemlje koja ima 20–30 miliona stanovnika treba da postanu članice Ujedinjenih nacija i MMF-a i GAT-a i Svetske banke. To je totalna utopija. Pa, zar smo mi gori od Afrikanaca? Oni su 1960. rešili da prihvate kolonijalne granice, bez obzira na to što su sekle njihove nacije, i da ih ne diraju jer bi to dovelo do stogodišnjeg rata. Nije došlo do secesije Katange, ni Bijafre, a na jedvite jade je došlo do odvajanja Eritreje.

Nemcima je, međutim, omogućeno da se ujedine, ali to je u Evropi već stvorilo pitanje da li su se Nemci ujedinili ili su tek počeli da se ujedinjuju.

– Jednog dana sam o tome razgovarao sa Šmitom. Sutra se, recimo, Nemci u Poljskoj odluče da se ujedine sa Nemačkom. Poljska država se, kao što je prirodno, tome suprotstavlja. Šta mi onda radimo? Ulazimo u rat. Pa, kaže on, mi smo to uradili '39. i to se loše završilo. To je njegov komentar na ujedinjenje onih Nemaca koji su danas van Nemačke. To je trezveno. Zato je Nemačka posle ujedinjenja kao prvi korak priznala granice Poljske i Nemačke.

Koji je model rešavanja problema jugoistočne Evrope, kako Vi nazivate taj region?

– Jugoistočna Evropa obuhvata i Austriju, i Mađarsku, Slovačku, Rumuniju, Bugarsku, Grčku, Albaniju, Tursku, verovatno i Moldaviju. Dakle, jednu širu teritoriju na kojoj bi trebalo da se urede odnosi da ne bi došlo do nacionalnih zahteva koji mogu da izazovu sukobe. To je jedan mozaik ili leopardova

koža, ako se taj izraz nekome više sviđa, gde se odnosi moraju rešavati na taj način da svako može da živi u miru na zemlji na kojoj je bio vekovima. Ti odnosi trebalo bi da se srede tako da dođe do kolektivne bezbednosti garantovane od strane velikih sila, do ekonomske integracije koja bi išla ka integraciji sa EZ. To nije lak projekat. Zapadnoj Evropi je trebalo 35 godina da dođe do tačke do koje je došla. Ideja o jugoistočnoj Evropi je nova i nju je Interakcijski savet lansirao u Šangaju. U formulisanju tog malog paragrafa učestvovali su i Šmit i Žiskar d'Esten, Kalahan, Kisindžer i drugi koji poznaju tu oblast. Oni su zahtevali angažovanje Rusije, EZ i Amerike u ostvarivanju tog projekta. Osnovni projekat bliži je lordu Kalahanu, koji je imao saglasnost svih ovih drugih. Jugoistočna Evropa je prostor koji je bio u centru pažnje velikih sila 150 godina i on je bio pod vlašću raznih imperija. Kako su se one povlačile sa tog prostora, trebalo je u njemu ostaviti neke okvire. Taj projekat ima daleku prošlost i nimalo nije neprirodno da se ponovo nađu oni koji su u svemu tome učestvovali. To su razne evropske sile, uključujući i Rusiju, i plus nova supersila koja tada nije postojala – Amerika.

Nisam iskreno ubeđen da su Amerikanci za to zainteresovani. Oni imaju svojih problema... svoj region – Kanadu, Meksiko, Latinsku Ameriku. Imali su određenih interesa na Srednjem istoku, ali će se sada sa njega povući posle potpisivanja sporazuma Izraelaca i Palestinaca. Nema sumnje da će reći: „Hvala Bogu i više nas nikada tu nećete videti". Postoje neki njihovi interesi u Evropi, ali među njima Jugoslavija ne zauzima prioritetno mesto. Drugi njihov interes, na sasvim drugom delu sveta jesu obale Pacifika. Tu se preseljava veliki deo ekonomskog razvoja. Danas je Kina postala treća ekonomska sila u svetu po ukupnom bruto nacionalnom dohotku. Amerika očigledno smatra da je to oblast koja je za nju prioritet. A istorijski, Amerika je uvek bila bliska Kini. Ona je bila bliža Kini nego bilo koja druga evropska zemlja. Amerika nije bila kolonijalna sila u Kini.

Mislite li da je rešenje koje predlažete napokon to rešenje sa kojim će Evropa i velike sile izaći pred jugoslovenski problem?

– Ukoliko sa naših podneblja dođe do nekih predloga koji su razumni i prihvatljivi, Zapad će biti srećan da te predloge prihvati i podrži.

Podrazumeva se da će pomoći i političke snage koje budu nosile te predloge?

– Da.

Vidite li tu političku snagu za sada?

– Ne. Ono što, međutim, ja lično sada ne vidim ne znači da se kroz nekoliko meseci neće pojaviti. Slušajte, došlo je do toliko velikih promena za nekoliko prethodnih godina da bi bilo potpuno apsurdno misliti da do tih promena na našem prostoru neće doći. Niko pre pet godina nije verovao u ujedinjenje Nemačke u ovom, pa i u sledećem veku. Ko je mogao da pomisli da će nestati aparthejda u Južnoj Africi? Ko nije doskora mislio da Palestinci i Izraelci neće ratovati večno? To nisu znali čak ni Amerikanci, koji su, tobože, dobro obavešteni. Do preokreta u Srbiji i Jugoslaviji doći će neočekivano, isto tako kao što su i ovi događaji bili neočekivani. Rat u Libanu takođe je nestao gotovo u jednom danu, rasturene su vojne milicije, pala zelena linija i grad počeo da se izgrađuje. Sada on pripada istoriji i ne samo kao uspomena, nego niko ne bi mogao ni da pomisli da se ta besmislica desila. Zbog toga, niko ne može da me ubedi da smo mi gori od svih tih redom, i da smo manje sposobni da stignemo do rešenja do kojeg su došli i kusi i repati. Ali, najvažnije je da shvatimo da rešenje neće doći izvana i da je prošlo vreme kad su velike sile mogle same da odluče o tome kakva će biti budućnost ovog ili onog dela sveta. Ne samo zato što Amerikanci to ne bi mogli, nego zato što neće.

Dok je postojao Sovjetski Savez svet je bio podeljen na blokove i svako popuštanje jednog bloka na najmanjoj tački značilo je dobitak za drugi blok, a to je bilo neprihvatljivo. To je važilo za sve sukobe, ali to vreme je prošlo. Jednog dana će se verovatno opet uspostaviti neka svetska ravnoteža gde će se pojaviti neke druge svetske sile, ali to se neće desiti sutra. U međuvremenu, oni koji hoće da rešavaju svoje probleme moraju

to sami da rešavaju. U tome će dobiti podršku raznih sila, odnosno verovatno svih sila. To je početak i kraj čitave priče.

Razgovori o ovim predlozima ne znače da neku „treću Jugoslaviju" treba praviti prekosutra. Koegzistencija i saradnja ne podrazumeva međusobnu ljubav. Za takvu koncepciju, međutim, podela Bosne je potpuno neprihvatljiva. Ako međunarodna zajednica to stvarno učini, ona će to učiniti tek kada se akteri saglase. A i uz saglasnost aktera ne čini mi se da je ta varijanta trajno mogućna. Podela Bosne je katastrofalna greška. Ako se o tome glavni učesnici saglase, i ako međunarodna zajednica kojoj je dosta svega ovoga u Jugoslaviji, to prihvati, to ni u kom slučaju ne znači rešenje. Osnovni cilj rešenja jeste omogućavanje ljudima da se vrate na svoja ognjišta, a etničkom podelom Bosne to bi bilo onemogućeno.

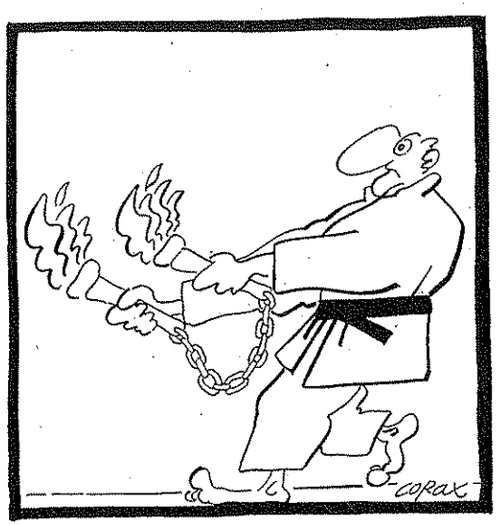

KRISTOFER NORIS

SOCIJALIZAM NIJE MRTAV

Postmodernisti odbacuju velike ideje, kritikuju prosvetiteljstvo, sumnjaju u postojanje istine, propagiraju male zajednice. Sve to (i još mnogo drugog) učinilo je ovaj pravac privlačnim za intelektualne ambicije, nerazumljivim za običan svet, ali i stvorilo mnogo dilema u praktičnoj realizaciji tih zamisli.

Profesor iz Kardifa Kristofer Noris o problemima postmodernizma i poststrukturalizma napisao je veliki broj knjiga, a pomenimo kod nas prevedenu „Dekonstrukciju". Nedavno je u Beogradu gostovao na poziv Beogradskog kruga i govorio o ovim pravcima, dovodeći u pitanje njihova krajnja ishodišta. U razgovoru za „Borbu" profesor Noris govori i o svojoj nadi u vaskrs marksizma i o signalima propasti američkog kritičkog duha.

Ali, najpre beležimo Norisov sud o postmodernim intelektualcima:

– Klasična definicija postmodernih intelektualaca došla je od Fukoa. On kaže da su intelektualci iluminacija prosvetiteljstva, odnosno da su uvek govorili u ime drugih ljudi. Postmodernistički intelektualci nemaju takve ambicije. On ili ona, prema Fukou, trebalo bi da budu angažovani u različitim lokalnim aktivnostima, a ne bi trebalo sebi da daju za pravo da govore u ime drugih ljudi. Postmodernistički intelektualizam podrazumeva povlačenje od većih ambicija klasičnog i prosvetiteljskog intelektualca. Takva reakcija, čini mi se, otišla je

malo predaleko, pa odbacuje bilo kakve etičke i političke odgovornosti. Postmodernisti su veoma skeptični na tvrdnje o istini. Postmodernisti smatraju da svako ko pokušava da presuđuje između različitih istina čini nepravdu, jer po njima, legalno postoji više različitih ideja i ne može se prosuđivati u korist jedne od njih. Postmodernizam sadrži veoma ekstremnu formu skepticizma.

Možete li reći kakva je odgovornost postmodernih intelektualaca za porast nacionalizma, mitova i vrednosnu dezorijentaciju?

– To je teško pitanje, delom i zbog toga što je prilično teško govoriti o ideji odgovornosti. To vodi u duboke filozofske vode. Postoji svakodnevni smisao odgovornosti, a kada kasnije razmišljamo o našim izborima ili o izborima drugih ljudi, postajemo svesni različitih faktora koji su uticali na naše razmišljanje. Postmodernizam iznosi veoma determinističko shvatanje činjenice da smo mi stvoreni „u jeziku". Ako je istina, ono što Hajdeger kaže da nas „odaje jezik" i ako je tačno ono poststrukturalističko – da smo stvoreni od različitih kodova – onda teško možemo reći da to može biti pripisano slobodnom izboru i slobodnoj volji. Ipak i jedni i drugi nastavljaju da donose odluke i da učestvuju u glasanju, zauzimaju strane.

Taj problem prenet je i na prostor mas-medija. To se vidi i po prostoru bivše Jugoslavije, gde su problemi intenzivirani zahvaljujući mas-medijima. Ono što mediji boje nije stvarna istorija i nisu stvarne etničke razlike – bar ne u celini – nego stereotipi koje su stvorili mediji. U situaciji gde mediji, a posebno TV, imaju veliki uticaj, ljudima je oduzeta odgovornost. To je posebno došlo do izražaja u Golfskom ratu, kada su se ljudi oslanjali na izveštaje CNN i nisu se trudili da uporede različite istine, niti tragali za nekonzistentnostima u tom izveštavanju.

Bolje je ukinuti TV!?

– Treba biti svestan laži koje ona plasira. Ako je ukineš nisi svestan propagande. Ipak ne stvara se potpuna dimna zavesa i ne bih se složio s Bodrijarom da živimo u hiperrealističnom dobu.

To je najgora forma postmodernizma, jer više ne možemo da kritikujemo različitu ideologiju i propagandu. A kod Bodrijara sve u istoriji je hiperrealistično, sve je iluzija. Moramo pokušati da otkrijemo istinu koja se iza medija krije.

Postmodernističke ideje okreću se malim zajednicama i priznaju buđenje nacionalizma malih naroda i do sada neistorijskih nacija. Može li to na kraju dovesti do rušenja postojeće strukture država i do niza sukoba?

– To jeste opasno, a moguće je nešto poput onoga što postoji u Velsu. To jeste neka vrsta nacionalizma koji nastoji da sačuva jezik, folklor i kulturu. To ne znači da postoji duboka potreba da se na tome insistira, niti ima katastrofičnosti u toj ideji kao što je ima u izvesnom broju evropskih zemalja. Moramo se vratiti ranoprosvetiteljskoj tradiciji kosmopolitizma.

Postmodernisti su kritikovali i antiku i prosvetiteljstvo. Da li im je srednji vek uzor?

– Ne sasvim. Generalno govoreći, postmodernizam je veoma kritičan prema svim velikim idejama.

Da li nas ponovo čeka neka vrsta povratka u varvarstvo?

– Izvesna vrsta dužnosti je biti optimista. Bolje reći, dužnost je ne biti apsolutno pesimista. Ideje razuma ne mogu biti diskreditovane nekim trenutnim raspoloženjima, niti ideja Francuske revolucije zbog nekih žalosnih činjenica koje su se u njoj dešavale. Postmodernisti su ljudi koji su nakon 1968. ostali bez ikakvih iluzija i onda su izbačeni iz politike.

U Engleskoj, recimo, postoji časopis „Živi marksizam" i on je promiloševićevski okrenut. Ljudi koji prodaju časopis kažu da to što su tako nastrojeni nije što opravdavaju njegov nacionalizam, ali smatraju da je to samo manji zastoj i stranputica ka socijalističkoj državi.

Kakva je vaša prognoza o sudbini tzv. levih ideja i kakva je budućnost nekadašnjih socijalističkih zemalja?

– Apsurdno bi bilo reći da je marksizam diskreditovan od strane istorije. Diskreditovan je jedan loš način primene.

Komunizam do sada nije isproban, a ono što se desilo u nekadašnjem Sovjetskom Savezu rezultat je inostranih pritisaka. Ta monstruozna zastranjivanja rezultat su pritiska izvana i intervencije nakon Prvog svetskog rata. To je, nažalost, poruka Orvelove „Životinjske farme". Ta knjiga koja je smatrana antikomunističkim jevanđeljem ima mnogo dublju poruku: da životinje postaju zle i pokvarene upravo kada bivaju okružene ljudima koji im zaustavljaju dotok hrane i vode.

Elementi socijalizma i dalje ostaju važeći. To uključuje izvesnu marksističku ekonomsku teoriju i kulturu. Tekst poput Marksovog „Brimera Luja Bonaparte" briljantan je primer ekonomskog teoretisanja i ima realne mogućnosti primene.

Najgore je to što je komunizam propao u trenutku kada su na Zapadu postojale krajnje desne vlade koje su jedva čekale da to iskoriste i koje su skoro uništile te ekonomije. U Poljskoj se ljudi okreću protiv toga i nadaju se da ćemo biti svedoci povratka socijalističke ekonomije, mada sam svestan da je veoma teško koristiti reč socijalizam a da ne budem pogrešno shvaćen. Tu mislim na ono „svakom prema potrebama", na nacionalizaciju što većeg dela industrije. Ono što se dešava u Britaniji sa železnicom, rudnicima i zdravstvom katastrofalno je. To je sistematsko uništavanje onoga što je najbolje stvoreno nakon rata, od čega su mnogi ljudi imali koristi.

Kakav je odnos postmodernizma prema američkom „melting potu"?

– Amerika je najprijemčivija zemlja za postmodernizam. Moglo bi se reći da to ima dosta veze sa „melting pot" kulturom. Zašto se Amerikanci ne naljute kada im Bodrijar kaže da je njihova kultura iluzija? Amerika je uvek podržavala različita ulaganja i unošenja u nju. Postojanje različitih ideja i to što se onemogućava biranje jedne od njih, Amerikance čini velikim sledbenicima prosvetiteljstva. Američka spremnost da se prihvati guru kakav je Bodrijar u neku ruku je patološka. Ne zato što signalizira neku vrstu sloma monolitne i velike kulture, nego zato što signalizira propadanje kritičnog duha američkog.

BORBA, 8. X 1993.

BORIS VUKOBRAT

ŠESNAEST SRPSKIH I 102 RUSKE ZEMLJE

Početak razaranja Jugoslavije, po mnogim mišljenjima, vezan je upravo za ideju regionalizacije, u okviru „Alpe-Adrija". Slažete li se sa tim i da li regionalizacija znači razgradnju država?

– Oni koji su stvarali Alpe-Adriju su, imajući u vidu da su zapadne jugoslovenske republike bile bliže srednjoj i zapadnoj Evropi, pokušali da iskoriste tu činjenicu za razgradnju bivše Jugoslavije. To su ekstremni nacionalisti, koji su se kao takvi kasnije i otkrili, a tada su samo na taj način mogli da izraze svoje nacionalne i separatističke težnje.

To, međutim, nije regionalizacija. Nema potrebe da strahujete od regionalizacije – ona jeste loša po autokratiju, ali je time dobra po građane, po demokratiju. Kada govorim o regionalizaciji i predlažem je kao jedan od segmenata procesa prekompozicije bivše Jugoslavije, pa i Balkana i jugoistočne Evrope, imam, pre svega, u vidu direktnu demokratiju. Sjedinjene Američke Države sa njihovim državama, Švajcarska sa kantonima, Nemačka sa landerima, najbolji su primer za to. Najuspešnije su upravo države u kojima je regionalizacija logično sprovedena. U tim slučajevima imate države koje rade najbolje u korist sopstvenih građana, upravo jer je državna vlast decentralizovana i demokratična. A nijedan nacionalizam, makar izražavan preko nečega što se samo naziva „regionalnim" ne može biti demokratski, pogotovu ne u okviru nacionalnih država.

Ideja regionalizacije u sadašnjim uslovima pred sobom ima dve okolnosti koje otežavaju njeno prihvatanje. Prva je da je društveno vlasništvo dominantno, i to onemogućava postojanje slobode ličnosti, koja se slobodno izražava. Druga je da je Srbija jedva nekako postala „cela", pa bi njena podela teško bila prihvaćena.

– Tačno je da se od „samoupravne svojine", odnosno te društvene nazovi svojine, prešlo na državno vlasništvo, koje je u stvari vlasništvo vladajuće partije – SPS ili HDZ, svejedno, pa se u suštini ništa bitno nije promenilo. Metod vlasti, njen oslonac, ostao je isti, a to je potpuna dominacija nad privredom i ekonomijom. Zagrebački režim nikad neće dati INU na raspolaganje drugom, beogradski iz istih razloga drži apsolutnu vlast nad svim ekonomski važnim subjektima u Srbiji. Te vlasti, svesne da bi ih to razvlastilo, sve će učiniti da ne dođe do liberalizacije u ekonomiji. Bez nje nema ni regionalizacije, koja vlast ranije koncentrisanu u uskim krugovima raspoređuje ravnomernije. To je jedan od osnovnih uzroka zbog kojih vlasti i u Beogradu i u Zagrebu ne žele da dođe do regionalizacije. Međutim, ti procesi se dešavaju mimo volje te vlasti, pošto su ti procesi tu, oni su postojeći, oni su realnost i interes.

Vesti da se u Srbiji piše nekakav tajni Ustav te Jugoslavije na regionalnoj osnovi, govore da ta ideja može da dobije podršku naroda, jer Milošević svakako zna šta da učini da bi ostao na vlasti, pa nikada ne bi pokušavao nešto što bi bilo, kako kažete, „neprihvatljivo", pošto je Srbija postala „cela". Druga je stvar što, na osnovu informacija iz beogradske i francuske štampe, može da se zaključi da je taj novi Ustav usmeren ne na demokratizaciju, već na osvajanje još veće lične vlasti i što je koncept regionalizacije koji predlažem neprihvatljiv za takvu vlast.

Ko se protivi ovakvom konceptu?

– Sve totalitarne vlasti koje su bazirane na autokratskom centralizmu. Regionalizacija, koja podrazumeva direktnu demokratiju, pretpostavlja da građanin glasa o tome šta će kod njega da se gradi, šta da se ruši, i da građaninu, ako hoćete, bude jasan srednjoročan i dugoročan plan. Do sada, za nas je centar

uvek rešavao sve. U njihovim glavama, regionalizacija znači razvodnjavanje njihove apsolutne vlasti, jer oni u svojim rukama imaju odluke i ekonomske i političke prirode.

Možete li prokomentarisati oštre i neodmerene optužbe na Vaš račun u hrvatskoj štampi?

– Secesionističkim i nacionalističkim režimima smeta svako zbližavanje. Nacionalisti rasturaju odnose među ljudima, ja bih da ih uspostavljam. Sigurno je da oni ne mogu biti saglasni sa mnom. Regionalizacija posebno smeta Hrvatskoj i Sloveniji, jer one ne mogu da kontroišu takve procese kod sebe. Ne boje se oni Borisa Vukobrata, oni se boje tih procesa. Nisam ja izmislio ni regije, niti je na meni da ih ja delim. To ljudi sami hoće.

Ideja za koju se zalažem sastoji se od dve osnovne komponente – regionalizma i integrativnosti. Oba ta elementa postaju sve prisutnija u političkom životu. U Hrvatskoj jačaju pokreti za autonomiju Istre, Dalmacije i Slavonije, a sam predsednik Tuđman išao je na noge istarskim liderima, da bi od njih čuo da ostaju pri svojim zahtevima i ne veruju njegovim obećanjima, da će, ako im ne dozvole da budu Istrani – otići u Italiju i opredeliti se u odnosu na Hrvatsku kao Hrvatska u odnosu na bivšu Jugoslaviju. A u Dalmaciji, na Poljudu, ispevali su mu pesme – od Đevđelije do Triglava.

U Bosni i Hercegovini, zbog tragedije u kojoj je ona, i ideja regionalizacije dramatično se ispoljava, pre svega, u zapadnoj Bosni, odnosno Cazinskoj krajini, ali sve više i u tuzlanskom regionu. Slovenci su uvek sebe smatrali prvo Štajercima, Kranjcima, Dolencima, pa tek onda Slovencima.

Sa srpskim etničkim prostorima je slično. Šta je, uostalom, RSK ako ne zbir dva srpska regiona unutar međunarodno priznate Hrvatske, hteli to jedni ili drugi, ili ne. U političkoj pozadini banjalučke pobune bile su uočljive i regionalističke tendencije. Unutar Srbije ima sličnih primera – nisu u pitanju samo „manjinski regioni", poput Kosmeta, Sandžaka ili delova Vojvodine, nego i srpski regioni – uočljivi su čitavi politički tokovi koji su usmereni na afirmaciju regionalnog, poput zalaganja da Srbiju

vode Srbijanci, da Šumadija dobije svoje mesto u političkom životu, da Beograd pripadne Beograđanima.

Regionalističke tendencije, mada se ispoljavaju u različitim oblicima, imaju iste uzroke – želju ljudi da sami odlučuju o sopstvenoj sudbini. Kroz region koji ima pravo da o sebi odlučuje, naime, njegovi građani će na najbolji mogući način riješiti sopstvene probleme – ispoljiće nacionalno biće ako je u pitanju region jednog naroda u okviru zajednice sa drugima, rešiće sopstvene ekonomske i privredne probleme, biće uređen na način koji njemu najbolje odgovara.

Ako kažemo da je jedna dobra regionalizacija preduslov dobre centralizacije, sve smo rekli.

Međutim, u Jugoslaviji se ne zna gde su granice, šta je čije.

– Bez obzira na to koju koncepciju uzmemo, mi smo imali banovine. Donedavno, imali smo osam država, jer su Kosovo i Vojvodina bile države. Prethodno smo imali osam banovina – neka prirodnost, neka zakonomernost postoji.

Postoje, ipak, neke sklonosti krajeva i naroda prema tim lokalnim oblicima samouprave. U Srbiji je lokalna samouprava oduvek bila politički snažna?

– Stvaranje prevelikog broja okruga u Srbiji i županija u Hrvatskoj jeste pokušaj centra da napravi što više administrativnih jedinica, koje neće moći ni da dišu bez centra. Nije to regionalizacija, nego parodija. Svaka regija ima svoje parametre – ekonomske, kulturne, jezičke, istorijske – i ako ih ne ispunjavate – ne možete da govorite o regiji.

Položaj Srbije u ovom trenutku centralni je balkanski problem. Može li, po Vašem mišljenju, Srbija u ovom trenutku da bude oslonac balkanske ravnoteže?

– Pitanje je – da li ovakva srpska politika to može da bude. Ovakva sigurno ne, jer predstavlja nesreću i uzrok ovoga što se sada dešava. U toku je, de facto, sukob i hrvatskog nacionalizma, koji, opet, nije ništa drugo nego proizvod manipulacije zbog pokušaja bivših ljudi da očuvaju vlast.

Možemo li da se malo udaljimo od sadašnje realne srpske politike, da primenimo državni princip. Odnosno, da li to može biti Srbija u sadašnjim granicama ili eventualno Srbija sa teritorijalnim proširenjima, tzv. veća Srbija?

– Pa, udaljite se od sadašnje srpske politike, ako hoćete. Šalu na stranu, da odgovorim na pitanje – velika Srbija u samom startu remeti postojeću ravnotežu. Ona nema šanse da preživi, između ostalog, i zbog tog remećenja ravnoteže. Njeno stvaranje značilo bi legalizaciju principa sile kao načina menjanja granica. Helsinški sporazum bi bio doveden u pitanje. To bi se dogodilo da je u Ženevi prihvaćen plan o etničkoj podeli Bosne.

To bi, s druge strane, bio početak kraja srpskog naroda, pošto se uopšte ne zna gde bi u tom vihoru završio. Legalizacija sile dovela bi do eskalacije krize, sledeći korak bio bi sukob u Sandžaku, pa na Kosovu. Makedonija bi istog trenutka nestala, podeljena između Bugarske i Grčke, Srbije i nešto malo Albanije. U tom vrtlogu, u taj nesretluk uključila bi se i Turska i – tome nema kraja. Rusija ne bi ostala van svih tih događaja, plan srpskog režima upravo je da je u to uvuče.

Nadam se da je ženevski plan ne samo raspakovan, kako je rekao Stoltenberg, nego i napušten, jer on upravo vodi u taj sumorni, tragični scenario, nadam se da je „raspakivanje" znak da je međunarodna zajednica shvatila ne samo da rešavanje mora biti u širim okvirima, nego da je jedino moguće rešenje u nekoj novoj zajednici, u jednom multietničkom, multikulturnom prostoru. Ta svest probija se i ovde i u međunarodnim krugovima. Šta drugo može, uostalom, da znači „novi pristup" koji su najavili kopredsednici Oven i Stoltenberg, pristup koji bi se ogledao u „povezivanju svih problema na prostoru bivše Jugoslavije".

Sa druge strane, jasno je da regioni ne mogu da opstanu bez saradnje sa susednim i drugim regionima. Podatak da je 65 odsto privrede bivše Jugoslavije projektovano tako da može zaokružiti proizvodni proces samo zajedno, dovoljno govori sam po sebi. Rešenje nacionalnih pitanja na ovim prostorima moguće je, takođe, isključivo u širim okvirima od onih u kojima se ono sada traži – Srbi, Hrvati, Muslimani, Albanci, zbog etničke izmeša-

nosti, ne mogu nikada da ostvare svoj nacionalni interes nezavisno od drugih ili njima nasuprot.

Jeste li bili zadovoljni kada su Vens i Oven usvojili Vaš plan regionalizacije BiH i kako je do toga došlo?

– Iz Ženeve su, upoznati sa mojim planom za bivšu Jugoslaviju, tražili naš projekat rešenja krize u BiH. Poslali smo im ga u oktobru, a onda su, posle dva meseca, Vens i Oven izašli sa svojim planom i tzv. Ahtisarijevim ustavnim konceptom. Tada sam primio i pismo zahvalnosti Pitera Hola, bivšeg ambasadora u Beogradu, i tadašnjeg Ovenovog savetnika, koji je naveo da treba da budemo zadovoljni jer je, eto, plan na osnovama koje sam predložio predložen i prihvatljiv.

Nisam delio to mišljenje. Bio sam nezadovoljan, jer nisu usvojili plan u celini, a on je samo takav moguć. Oni jesu izneli plan koji se u potpunosti poklapa sa onim što sam im predložio po pitanju ustavnog uređenja Bosne i Hercegovine. Setićete se da su te ustavne principe sve tri strane prilično lako prihvatile, jer svima obezbeđuju ravnopravnost i slobodu. Pogrešili su, međutim, nameravajući da Bosnu regionalizuju po etničkom principu. To se uskoro pokazalo nemogućim. Deset etničkih regiona ne rešavaju problem, kao ni tri etničke republike. Mogući su samo regioni na ekonomskim, geografskim, tradicionalnim, istorijskim, kulturnim, pa onda i nacionalnim osnovama. Imam utisak da je lord Oven, kada sam letos sa njim razgovarao o tome, bio svestan da je podela na etničkom principu nemoguća.

Činjenica je da je u ove naše probleme uključena svetska politika, pa se opet ne pokazuju odgovarajući rezultati u smirivanju, nego sve veće težnje ka eskalaciji sukoba.

– Oni ne pokazuju interes za naše probleme, nego od njih beže ko đavo od krsta. Svakodnevno produbljujući te probleme, stigli smo do ivice provalije. Oni su mislili da ćemo se opametiti, da nećemo skočiti. Ostali su zaprepašćeni kada su videli da smo u tu provaliju skočili. Oni bi voleli kada bismo se usput zadržali na nekoj grani, pa makar ostali na njoj da visimo. Njih

zabrinjava naš slobodni pad, koji može da ima nepopravljive posledice. Međunarodna zajednica je ispoljila nedopustivu neodgovornost, dopuštajući da problem stigne do tačke kada je sukob bio neizbežan, prekasno se uključujući u rešavanje problema i, najzad, nepoznavanjem problema, zbog čega je povučen niz pogrešnih poteza.

Oni se sada najviše boje Kosova, pošto Kosovo može da dovede do raspada Atlantskog pakta. U slučaju sukoba na Kosovu, imaćete Grčku protiv Turske, dva sukobljena člana NATO-a, i preraspodelu pozicija ostalih. Francuzi i Englezi bi po svoj prilici bili na grčkoj strani, Nemci i ne znam ko još, možda Amerikanci, na turskoj. Šta sve to može da da kao eksplozivna masa – to ni dragi Bog ne zna. Kao pesimista, ja znam da smo vrlo blizu tom sukobu. Dinamika razvoja krize ide tačno u tom pravcu.

Zamislimo sledeći scenario – da se u ovom trenutku sve realizuje, da rat prestane, da se zadovolje maksimalne želje zagrebačkog i beogradskog režima. Šta će da se desi? Ta gospoda su imala mir i pre svega ovoga, jer su se malo-malo skupljali u Ohridu, Splitu, Sarajevu, na Brionima, pa su rešili samo da idu u sukob. Zašto im je taj rat bio potreban? Bio im je potreban da bi sakrili svoju nesposobnost da bilo koji od problema, koji su nas doveli dovde, reše. Opet će se, sutra, kada budu imali mir, naći na početku. A znaće te probleme da reše isto onoliko koliko su znali pre godinu i po dana. Šta će da radi njihov narod? Konstatovaće da od ekonomije nema ni „e", da nemaju nacionalnu monetu, da su razorili sve što su imali, da im je otišao cvet mladosti, da se nisu vratile pare uložene u 16 godina obrazovanja stručnjaka... Vi mislite da Srbija, u čijim radnjama ima po dva proizvoda, u kojoj se samoubistva penzionera više ne broje, može da opstane pa bila ona proširena ili neproširena?

Bio sam na nekoliko konferencija o Kosovu i Albancima. Možda se oni i ne bi ponašali tako da nemaju konstantno podržavanje i podstrekavanje njihovih zahteva izvan Jugoslavije, i to ne samo od Albanaca iz Albanije, nego i od drugih razvijenih zemalja.

– Ja znam samo jednu stvar – da su Amerikanci strahovito preokupirani albanskim pitanjem u Jugoslaviji i da im nikako nije želja da dođe do bilo čega. Čini mi se da su vrlo elastični u svemu što se do sada dešavalo, vodeći računa o ruskim poteškoćama i mogućnosti da se Rusi nepromišljeno uvuku u sukob u Jugoslaviji. Rusima nije do tog sukoba, niti za to imaju vremena ni sredstava. Amerikanci su se strahovito bojali i bili su do te mere popustljivi prema politici beogradskog režima da ne bi iritirali Ruse i da ih ne bi gurnuli u ovaj sukob. Ukoliko, međutim, na Kosovu do bilo čega dođe greškom Srbije, oni bi mogli istog minuta reagovati, ma koliko su sada oprezni i ma koliko ni oni neće da se uvale u sukob.

Vi ste radili i predlog regionalizacije za Rusiju i to na Gorbačovljevu inicijativu. Kako je došlo do te ideje?

– Gorbačov i njegov najbliži saradnik Jakovljev upoznali su se sa projektom reintegracije i regionalizacije bivše Jugoslavije i pomislili da bi ti principi mogli da donesu dobra Rusiji i bivšem Sovjetskom Savezu. Predložili su da njihova i naša fondacija pripreme takav projekat. Mi smo to prihvatili, s tim što se ideja proširila, pa su u projektu, pored predstavnika Gorbačovljeve fondacije, akademika Jakovljeva, učestvovali i najbliži Jeljcinovi saradnici – Gavril Popov, bivši gradonačelnik Moskve i član Predsedničkog saveta Rusije i Anatolij Sobčak, gradonačelnik St. Peterburga, takođe član Predsedničkog saveta. Autor je, između ostalih, i Gregorij Javlinski, ekonomski reformator, autor programa „500 dana".

Regionalizacija Rusije, po predlogu stručnjaka koji su je radili, značila bi veliko usložnjavanje državne i teritorijalne strukture, sa mogućnošću da se Rusija definitivno izgubi kao jedinstvena teritorija. Imaju li te strepnje osnova?

– Naprotiv. Izneo sam vam primer Sjedinjenih Američkih Država – da li je ta zemlja izgubljena u bilo kom, a ne samo teritorijalnom smislu, da li je previše usložnjena? Rusija je isto tako velika zemlja – i po teritoriji, i po potencijalu, i po bogatstvu. Ona je zbog pogrešnog sistema toliko zaostajala za Amerikom, a

opet je bila jedna od dve velesile. Regionalizacija, koja bi podstakla, koja bi afirmisala sve prednosti tog prostora, pomogla bi im da potpuno stanu na noge.

Predlaže se da ruske oblasti dobiju atribute državnosti. Hoće li za Rusiju biti previše stotinak država?

– Već danas to imate u Rusiji, gde regionalne vlasti – gubernije, ljubomorno čuvaju svoje prerogative na ekonomskom planu i ne žele da o tome Moskva odlučuje. U onom trenutku kada Moskva počne u sve da se meša – proizvodnje nema. Zašto? Zato što niko nije zainteresovan da izvozi, niti naftu niti gas, ako nije stimulisan za to. Ako centar uzima sve za sebe da bi vraćao spoljni dug, plaćao vojsku, penzije, plaćao socijalni mir – opet to zaradi radnik u toj regiji, a on nema ni meso, ni stan, niti školu, ni bolnicu. Svi koji imaju resurse, žele da o korišćenju tih resursa sami odlučuju. Taj proces već postoji u bivšem Sovjetskom Savezu i u današnjoj Rusiji i njega niko neće moći da izmeni. On je ekonomski osnovan.

Smatrate li da će pre doći do realizacije ideje o „Evropi regija", nego do koncepta „Evrope domovina"?

– Ne kažem da će doći do toga, nego kažem da će pre doći do realizacije „Evrope regija", nego „Evrope država". De Gol je video „Evropu država" od Atlantika do Urala, a najverovatnije će Evropa početi da se stvara od Urala prema Atlantiku. Zbog čega? Zato što će i ta velika Rusija, i Ukrajina, i Poljska krenuti prema regionalizaciji, da bi postigle ono čemu teže svi građani. Osnovni princip koji važi za nas – važi i za njih – to je vrsta ako ne direktne demokratije, ono odlučivanja o svojim prioritetima.

Ako je u Rusiji počeo taj proces, može se pretpostaviti da će regionalizacija da krene prema Zapadu. U Evropi taj pokret već postoji. Uzmite u obzir da u njoj ima 40 potencijalnih etničkih sukoba, što govori o postojanju nesređenih regionalnih odnosa. Oni će, pre ili posle, morati da se srede.

Uzmimo Škotsku za primer. Pet miliona Škota traži da imaju autonomnu oblast. To je ekonomski izračunato, jer Škotskoj pripadaju najveći britanski izvori nafte u Severnom moru,

pa njih pet miliona mogu a konto toga da podignu životni standard. Da li će Škoti to uraditi? Skeptičan sam iz više razloga, ali dobri poznavaoci britanskih prilika nisu sigurni da do toga neće doći. Isti slučaj dešava se u Belgiji. Belgije više nema, imate Flamance, Valonce i Brisel. Regionalizacija Belgije je gotova. Nemačka nema potrebe za nekom novom regionalizacijom – ona je to već učinila i funkcioniše kao izvanredna celina. U Francuskoj imate centralizaciju, a Pariz ipak vrši decentralizaciju iz centra. To znači da je regionalizacija potrebna. Taj proces je u toku, jer su u Parizu shvatili da je za njih bolje da ono što je neminovno bude organizovano, odozgo prema dole, nego da se erupcijama rešavaju problemi i da ulica odlučuje šta će biti koja regija a šta ne.

ŽIVOTNI PUT

Rođen sam u Zagrebu, uoči rata, kao dete dvoje Srba iz Knina i, sticajem okolnosti sam ostao kao beba u Zagrebu. Kada je rat buknuo, jasno je da moji roditelji iz Knina nisu mogli da dođu po mene u Zagreb. Čuvala me je jedna porodična prijateljica, gospođa Logar, inače Slovenkinja, ali ona je umrla kada sam imao pet godina. Onda su me dali u dom za ratnu siročad. Majka me je tražila po domovima sve do 1949, kada me je konačno pronašla i uzela nazad sebi. Tada sam je prvi put video. Oca sam video mnogo kasnije, jer je on pri kraju rata, kao rojalista, otišao iz Jugoslavije.

Živeo sam, dakle, u Kninu, pa u Banjaluci, u kojoj sam upoznao moju prvu ljubav i sadašnju suprugu Hajriju, u Beogradu gde sam, po završavanju ekonomije i pošto sam zbog nesporazuma sa previše marksistički orijentisanim profesorima na filozofiji napustio taj fakultet, počeo da radim kao novinar u Ekonomskoj politici. Uskoro se pokazalo da sam sa svojim shvatanjima onda bio nepodoban i za tu redakciju i za bilo koji drugi odgovarajući posao u mojoj zemlji. Godine 1965. moja supruga i ja, sa 200 švajcarskih franaka, otišli smo u Pariz.

Pretpostavite kako smo živeli – oboje smo radili sve što smo mogli – ja sam bio običan radnik u Renou, moler, trgovački putnik, a Hajrija je bila prodavačica, kućna pomoćnica... Paralelno s tim, oboje smo se školovali – ja sam na Sorboni završio kurs francuskog jezika i civilizacije. Posle svega toga, počeo sam da radim ovde, u „Kopešimu". Pošto sam imao nekoliko uspešnih poslovnih poteza, brzo sam napredovao i postao prvi čovek te kompanije. „Kopešim" je postao jedno od značajnijih preduzeća u domenu trgovine petro i petrohemijskim proizvodima, sa predstavništvima širom Evrope i van nje.

Francuska mi je uručila najveće priznanje koje je mogla – orden Legije časti. Možda treba reći da od mojih drugih poslova, mnogi vaši čitaoci znaju za farmu koju sam imao u Konavlima i koju sam izgradio da pokažem da se i u Jugoslaviji isplate velika ulaganja, ako se moderno posluje. Nažalost, ta farma je bezrazložno uništena u ratu – učinili su to svi koji su tuda prošli – Crnogorci su bili prvi koji su se prema farmi varvarski poneli, za njima je došla armija, a ono što je preostalo uništili su Hrvati.

Ne volim mnogo da govorim o još jednom aspektu moga posla, ali su me često pitali za humanitarne akcije. Sa Hajrijom sam stipendirao i stipendiram mnogo mladih ljudi iz bivše Jugoslavije, upravo sada moj stipendista u Oksfordu je matematički genije Ranko Lazić, dečak koji je najbolji student na tom univerzitetu, iako još nije napunio godine u kojima se drugi upisuju. Ovde u Parizu Hajrija vodi Slovenski muzički konzervatorijum, školu u kojoj uče talentovana deca iz svih delova bivše Jugoslavije, ali i drugih zemalja. Rekao bih i da sam sa Francuskom akademijom nauka jedan od osnivača Frankofonskog univerziteta u Aleksandriji, kao što su to i Butros Gali i Đovani Anjeli. Mogu da navedem da sam poklonio dosta medicinske opreme, na primer, kompletnu opremu za bolnicu u Kninu, opremu za dečju mikrohirurgiju u Zagrebu, da sam pomagao bolnice u drugim gradovima... Previše je toga da bi se nabrojalo a, uostalom, sve to je učinjeno da bi se pomoglo tim ljudima, a ne da bi se o tome pričalo. Zato me i boli kada saznam da su, recimo, u Kninu razbili spomen-tablu na bolnici koju sam opremio samo zato što je na njoj ime moje supruge Hajrije.

HENRI KISINDŽER

MENJANJE GRANICA – PUT KONFLIKATA

– Spoljna politika predsednika Klintona nalazi se tek na početku. Ali, u ovom momentu ona nije jasno definisana i ona mora da se disciplinuje. Ovako za „Borbu" komentariše spoljnu politiku administracije predsednika SAD Bila Klintona raniji američki državni sekretar Henri Kisindžer.

– Predsednik sada troši više vremena na gašenje jedne spoljnopolitičke vatre za drugom, nego što bi utrošio da je razradio strategiju i stvorio mašineriju koja bi je kontrolisala. Da bi spoljna politika imala kredibilitet, strani lideri moraju verovati da mi mislimo ono što kažemo, da mi shvatamo njihove brige i prirodu globalne situacije, te da ćemo sprovesti sve što smo najavili, dokazuje Kisindžer svoj sud o američkoj spoljnoj politici.

Neuspehu u artikulisanju operativne strategije doprineo je veći broj karakteristika Klintonove administracije. A prvo, to je da su uverenja najviših funkcionera u administraciji formirana na osnovu protivljenja Hladnom ratu i sada su, ironijom sudbine, još više zastarela, kako zaključuje Kisindžer u svom članku u jednom od ovomesečnih brojeva „Njusvika".

Na pitanje da li su SAD adekvatno odgovorile na izazov posthladnoratovskog i postkomunističkog sveta u kome se množe lokalni konflikti, građanski ratovi i prateća politička nestabilnost, Kisindžer kaže:

– Sjedinjene Američke Države ne mogu da reše svaki konflikt u svetu. One nisu adekvatno utvrdile razliku između onih sukoba kojima moraju da se bave i onih u kojima je mogućnost uticaja veoma mala.

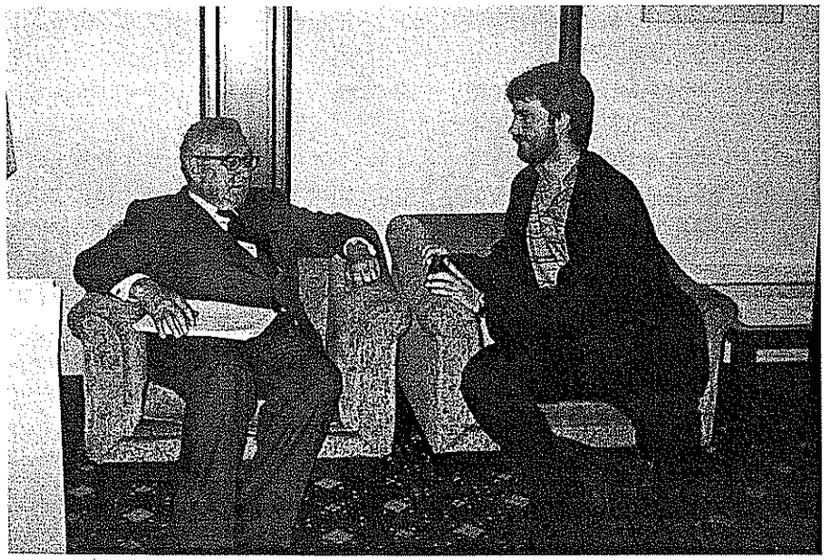

Kuda ide svet: Henri Kisindžer

Intervju „Borbi" Henri Kisindžer dao je uz uslov da se ne govori o bivšoj Jugoslaviji, i o Bosni i Hercegovini. Upravo u to vreme bili su u toku ženevski pregovori o potpisivanju primirja, te bi izjašnjavanje ličnosti kao što je nekadašnji američki državni sekretar, a danas uticajni poznavalac političkih zbivanja u svetu, moglo da se shvati i onako kako on to ne bi želeo. Osim toga, Henri Kisindžer smatra da je on dovoljno rekao, a prvenstveno napisao o Jugoslaviji i Bosni, da bi ponavljanje tih tvrdnji bilo suvišno. Još prošle godine Kisindžer je, naime, napisao da je „najneodgovornija greška u sadašnjoj bosanskoj tragediji bilo međunarodno priznanje bosanske države pod vlašću Muslimana".

– Slepo sledeći presedan nemačkog preuranjenog priznanja Slovenije i Hrvatske, međunarodna zajednica je pretvorila sve republike bivše Jugoslavije u nezavisne države, analizira Kisindžer.

Ukazujući i sada da je „diskutabilno da li je Bosnu i Hercegovinu trebalo uspostaviti kao nacionalnu državu, s obzirom na

to da nema jasni etnički, istorijski i kulturni identitet", Kisindžer navodi da Klintonova administracija nikada nije bila spremna da u praksi vrati Bosnu u status kvo zbog toga što bi to iziskivalo masovno raspoređivanje američkih kopnenih snaga.

– Stoga, jedini ubedljivi cilj je bio zaustavljanje borbi ostvarenjem prekida vatre duž postojeće linije podele, piše Kisindžer u „Njusviku".

Kisindžer je rođen 1923. u Nemačkoj, a u SAD je stigao 1938. Nakon rata bio je asistent na Harvardu, onda direktor grupe za nuklearno oružje i spoljnu politiku Saveza za spoljnopolitičke odnose (1955–1956), zatim direktor specijalnog studijskog projekta fondacije braće Rokfeler (1956–1958), a nakon toga bio je u Savetu za nacionalnu bezbednost, armijske grupe za kontrolu razoružanja, specijalni savetnik predsednika SAD za poslove nacionalne bezbednosti, onda državni sekretar od 1973. do 1977. U prvoj godini svog mandata dobio je Nobelovu nagradu za mir. Sada je na čelu vlastite fondacije i član predsedničkog odbora za spoljnu politiku.

Odgovarajući na pitanje kakvu ulogu predviđa Rusiji, Kisindžer kaže:

– Rusija će biti velika zemlja i prirodno velika sila. Ali Rusija je uvek imala izvesne tendencije. U interesu Rusije je da po prvi put u svojoj istoriji prestane da bude imperijalistička. Bilo da Rusija postane demokratska ili ne, ona treba da napusti imperijalne pretenzije. Rusija se prostire u 11 vremenskih zona i ima preko 200 miliona ljudi. Zato ne bi bilo previše očekivati da ona prvo razvije svojih 11 vremenskih zona i po prvi put u svojoj istoriji uradi nešto za svoje stanovništvo. Ako se to postigne, dogodiće se prave geopolitičke transformacije.

Diplomatske i geopolitičke transformacije Kisindžer smešta u širi kontekst promena odnosa između kapitalizma i socijalizma u svetu. „Kapitalizam je sada jedina igra u gradu u ovom trenutku" – zaključuje Kisindžer.

– Ali, jedan od najzanimljivijih fenomena jeste da verzija kapitalizma koju je propagirala harvardska škola ekonomista i jedan ili dvojica Šveđana, jeste kapitalizam iz 19. veka koji je proizveo socijalizam. Bio sam u Rusiji u trenutku kada je

američki ekonomista u decembru nagovarao zamenika ruskog premijera da treba ugasiti 25.000 preduzeća do marta, bacajući tako milione na ulicu usred zime. I to sve uraditi u zemlji koja nema dobru socijalnu zaštitu. Ideja da će se tržište automatski pobrinuti za sve napuštena je na Zapadu, u SAD, u vreme „Nju dila", a u svim evropskim zemljama nekoliko decenija ranije. Ipak, to ostaje osnovna verzija kapitalizma koji propagiraju ekonomisti u istočnoevropskim zemljama i bivšem SSSR-u. Ovo je zanimljiv rezultat da se neke od tema iz sredine 19. veka, koje su proizvele marksizam, ponovo pojavljuju pod egidom zapadnih savetnika i u mnogim bivšim komunističkim zemljama, a komunističke partije dobijaju na snazi kao takozvane demokratske partije, opservira Kisindžer.

On istovremeno upozorava da treba pažljivo govoriti o tržišnoj ekonomiji koja vodi u demokratiju i demokratiji koja vodi u mirovnu spoljnu politiku. Tržišna ekonomija i demokratija sadrže brojne kulturne preduslove. Rusija je, na primer, imala različitu istoriju nego Evropa. Nije imala odvojenu crkvu od države, prosvećenost kao osnovni aspekt društva, reformaciju i kapitalizam u zapadnjačkom smislu reči. Nagli prekid apstinencije od slobodnog tržišta ima praktični rezultat da vodi u haos ili ka organizacijama mafijaškog tipa koje rade na principu diktature, navodi Kisindžer, ukazujući da u tom smislu postoji velika razlika između zemalja istočne Evrope i Rusije.

On stoga predlaže da je linija razgraničenja, što se demokratije tiče, duž poljske granice s Rusijom, te da strašno važno postaje povezivanje istočnoevropskih zemalja sa Evropom i definisanje Evrope na konkretan način, „a ne kao neki miš – miš koji ide od Vladivostoka do Vankuvera, baziran na izanđalom setu slogana."

Na pitanje kakvu ulogu prognozira NATO-u, Henri Kisindžer odgovara:

– NATO je sigurnosna mreža za Evropu. To je institucija koja povezuje Ameriku sa Evropom. Ne verujem, međutim, da se NATO može upotrebljavati za veze sa Rusijom. On mora predstavljati sigurnosnu mrežu koja je razapeta ispod svih drugih aranžmana. On ostaje jedina institucionalna struktura koja

povezuje Ameriku sa Evropom. On se ne može odbaciti u ime američkih odnosa sa Rusijom. Efekat bi bio suprotan od onoga koji se očekuje.

Da li ste i Vi, kao i većina na Zapadu bili iznenađeni, kada se nacionalizam pojavio kao glavna ideološka snaga u postkomunističkim zemljama?

– Ne. Nisam bio iznenađen iz dva razloga. Prvo, nacionalizam je na Balkanu oduvek bio dominantna snaga. A drugo je, ako hoćete da se suprotstavite komunizmu, najbolje je da budete nacionalista.

U bivšoj Jugoslaviji, kao i u bivšem SSSR-u, granice među federalnim jedinicama bile su uspostavljene od strane komunista onako kako im je odgovaralo, bez obzira na etničke ili istorijske činjenice. Da li mislite da je tvrdo insistiranje na tim granicama koje je Zapad čvrsto podržao 1991, čak i na mestima kao što su Azerbejdžan, Gruzija, Hrvatska ili Bosna, bila mudra politika?

– To je veoma zanimljivo pitanje. Problem je, međutim, u tome što ukoliko jednom prihvatite da se i te granice mogu menjati, onda otvarate mogućnost beskrajnih konflikata.

Koje je mesto brige za ljudska prava u američkoj spoljnoj politici koja je, ipak, pre svega zasnovana na precizno definisanom nacionalnom interesu?

– Smatram da će se Amerika uvek zalagati za ljudska prava. Ali, to prvenstveno mora biti povezano s nacionalnim interesom. Bosna i Haiti simbolizuju suštinski izazov koji stoji pred administracijom: u odsustvu glavnog ideološkog ili geopolitičkog izazova, ona mora da razvije neku ideju nacionalnog interesa koja mora da vodi američku politiku. Mi treba da balansiramo između različitih opcija koje su sadržane u nacionalnom interesu.

Hoće li SAD i Rusija u budućnosti biti partneri ili rivali?

– Ni partneri, ni rivali, nego prijatelji koji se u nekim stvarima slažu, a u nekim ne slažu.

Kakva je razlika između spoljne politike koju vode republikanci i spoljne politike koju vode demokrate kada su na vlasti?

– Republikanci su više orijentisani prema bezbednosti, dok su demokrate orijentisane ka ideologiji ljudskih prava.

Šta mislite o predviđanjima Samjuela Hantingtona o sukobu civilizacija?

– Smatram da ima tu nečega, iako on tu malo preteruje. Razlike u kulturnom poreklu imaju važan uticaj na ponašanje. Ipak, ne bih išao tako daleko kao Hantington.

Hoćete li za kraj da u nekoliko reči predstavite svoju poslednju knjigu – „Diplomatija".

– To je pokušaj da se objasni kako su se razvijali neki od osnovnih pravaca međunarodne politike, koncept američke idealističke tradicije i evropska ideja ravnoteže i balansa među silama. Sve to ilustrovano je nekolikim istorijskim primerima, da bi se primenilo na sadašnji trenutak.

BORBA, 20. XI 1994.

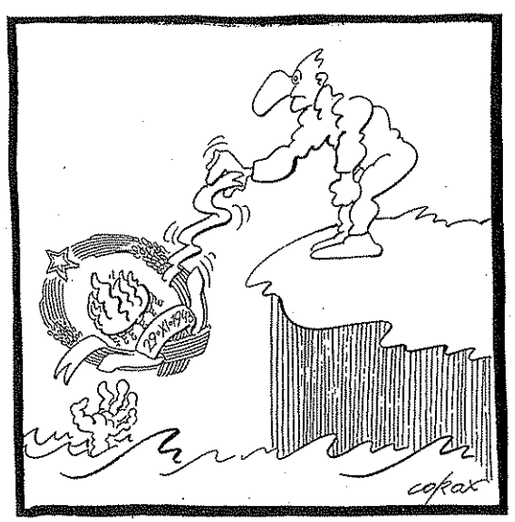

KENET KAUNDA

BRINUO SAM ZA BUDUĆNOST JUGOSLAVIJE BEZ TITA

Kenet Dejvid Kaunda, doskorašnji predsednik Zambije, jugoslovenskoj javnosti poznat je kao jedan od istaknutih rukovodilaca pokreta nesvrstanih, sa svečanih fotografija zajedno s nekadašnjim predsednikom nekadašnje SFRJ, Josipom Brozom Titom. Keneta Kaundu pamte mnogi i sa Titove sahrane, na kojoj je zambijski predsednik iskreno plakao.

U razgovoru za „Borbu", vođenom u Drezdenu, prilikom redovne međunarodne konferencije, donedavni predsednik Zambije kaže da je Tito bio njegov prijatelj, da ga je voleo i da je poštovao ono za šta se zalagao. On je bio osnivač pokreta nesvrstanih, zajedno s Nkrumahom, Naserom, Sukarnom i Nehruom. To je bio prvi razlog. Drugi je to što je on verovao u saradnju zemalja u razvoju. Treće – jedinstvo Jugoslavije bilo je ključ njegovog političkog mišljenja. A četvrto, to mišljenje može se primeniti i na ostale zemlje u razvoju, koje su takođe veoma često krhke i delikatne. Ovo su neki od razloga koje Kenet Kaunda navodi za motive svog poštovanja prema Titu.

Kaunda je rođen 1924. Bio je generalni sekretar Rodezijskog nacionalnog kongresa 1953, a onda je 1958. formirao Zambijski afrički nacionalni kongres. Zatim, bio je ministar u vladi Severne Rodezije i njen predsednik, da bi bio prvi predsednik Zambije od 1964. do 1991. Sada je rektor Zambijskog univerziteta, predsednik Komiteta za industrijski razvoj korporacije Zambije. Takođe, predsednik je vlastitog Instituta za mir i demokratiju.

Brinuo sam za Jugoslaviju: Kenet Kaunda

I ovog puta Kaunda je s neizbežnom belom maramicom, od koje se nikada ne odvaja. Na stolu se nalazi zdela jagoda, crvenih i sjajnih. Pomislio bi čovek da su veštačke. Ali, nisu, holandske su.

Nekadašnji omiljeni gost Jugoslavije ne krije zadovoljstvo što razgovara s novinarom iz Jugoslavije, očigledno imajući u glavi državu kakvu on pamti i pazeći da se ne zameri ni jednoj od država nastalih iz nje. Dok razgovaramo, pored nas stoji njegov pratilac atletske građe, koji, čim ga gost pogleda, počinje ljubazno da se smeška.

Iako nije previše angažovan u Pokretu nesvrstavanja kao dok je bio na aktivnoj političkoj funkciji, Kaunda kaže:

– Posle kraja sukoba Istok – Zapad mi treba da redefinišemo njegovu ulogu sa čisto političke, više na ekonomsku. Većina nesvrstanih zemalja su zemlje u razvoju. Uveren sam da se mnogo može uraditi kroz redefinisanje ciljeva Nesvrstanog pokreta.

Kako komentarišete poslednju odluku nesvrstanih zemalja da uskrate prisustvo na ministarskom sastanku u Kairu jednom od osnivača – Jugoslaviji?

– Mogu samo da nagađam zašto se to dogodilo. Jugoslavija više nije Jugoslavija koju smo znali. Kada se problemi na prostoru Jugoslavije reše, sve federalne jedinice bivše Jugoslavije treba da podnesu molbu da budu primljene u Pokret nesvrstanih. Tako ja vidim taj problem.

Kakva je budućnost Afrike?

– Afrička budućnost je osigurana ukoliko naše vođe definišu tačno njene probleme. Prvo što treba uraditi kada se problem pojavi jeste da se on analizira, sagleda i definiše sa istorijskom perspektivom. Afrički kontinent mora da razume da je sve u istoriji. Tvrdim da afrički lideri imaju dužnost i odgovornost da analiziraju afričku prošlost tačno i posle toga planiraju budućnost.

Koja je vaša ocena buduće uloge islama?

– Budućnost islama, kao uostalom i hrišćanstva, hinduizma, šintoizma, jeste da deluje kao duhovna snaga. Religija ne treba da bude politička snaga. Ukoliko religija pokušava da igra političku ulogu, ma to bilo i hrišćanstvo, to je veoma pogrešno.

Da li ste očekivali da će se Jugoslavija raspasti posle Titove smrti?

– Poslednji put kada sam posetio Jugoslaviju, dok je moj izuzetni i veliki brat Tito bio živ, razgovarao sam o tome koliko je važno da predsednik Tito organizuje zemlju na osnovu toga što će uskoro otići. Nisam mislio na smrt, nego na povlačenje iz aktivnog političkog života. Jedan od ministara rekao je mojoj ženi: „Vaš muž ne treba da brine, zato što čak i sada Tito više ništa ne radi. On nije više važan". Mislio sam da taj mladi čovek ne razume probleme sa kojima se zemlja suočava. I mogu reći da sam strepeo za budućnost Jugoslavije bez Tita. Zato sam o tome otvoreno govorio za večerom, tom prilikom.

Da li ste s Titom lično razgovarali o budućnosti Jugoslavije?

– Ne. Na nesreću, nisam imao vremena. Jedino sam o tome razgovarao za vreme jedne večere tokom te moje posete.

Sve bivše jugoslovenske republike odriču se Titovog nasleđa. Mislite li da je to dobro?

– Ne znam, moj dragi mladi čoveče, šta podrazumevate pod Titovim nasleđem. Ako mislite na njegov pristup problemima Jugoslavije, ono što znam o njemu, naglašavam, ono što znam, u potpunosti sam podržavao. Možda postoji nešto što nisam znao. Ali ono što o njemu znam podržavao sam u potpunosti. Zato sam te večeri govorio o tome da je jako važno da se pobrine za Jugoslaviju posle svog odlaska.

Kakva je bila stvarna Titova uloga u međunarodnim odnosima?

– Tito je bio veoma poštovan, čak i od strane onih koji ga nisu voleli. Poštovali su njegovo stajalište. I na Istoku i na

Zapadu, znali su da on nije ničija marioneta. Bio je slobodan čovek, slobodnog uma, slobodan od uticaja Sovjetskog Saveza, slobodan od uticaja Zapada. Ali nikoga on nije mrzeo. Hteo je da ga velike sile poštuju kao što on poštuje njih.

Može li se reći da je bio vođa Trećeg sveta?

– On je bez sumnje bio jedan od naših lidera. I zbog toga je kad god je išao u zemlje Trećeg sveta bio voljen i poštovan.

Afrika je prepuna konflikata. U kakvom će stanju ona biti na pragu narednog stoleća?

– Ranije sam rekao da naše vođe moraju jasno definisati i analizirati našu istoriju da bi planirali budućnost. Bez toga kretaćemo se u začaranom krugu. Šta time hoću da kažem? Moramo razumeti uticaj trgovine robljem tokom tri i po veka. Moramo razumeti uticaj kolonijalizma na kontinent, a potom i značenje procesa dekolonizacije koji se upravo završio ukidanjem aparthejda u Južnoj Africi i izborom gospodina Mendele za predsednika. Mislim da će nedostatak procene i razumevanja uticaja ova tri faktora – trgovine robljem, kolonijalizma i dekolonijalizma – dovesti do toga da naše vođe donose pogrešne odluke. Moraju da počnu da uče od danas, i ukoliko ne razumeju uticaj ova tri faktora, ukoliko to ne urade, nema nade za naš kontinent.

Kakvo je stanje u vašoj zemlji, Zambiji?

– Izvinite, ali ne govorim o svojoj zemlji kada sam u inostranstvu. To je moj stav.

Da li biste voleli da ponovo posetite Jugoslaviju?

– Da. Bio bih vrlo srećan, pod uslovom da me pozovu i omoguće da se sretnem s prvim ljudima. Ne bih hteo da dođem kao turista. Voleo bih da dođem u Jugoslaviju kao onaj koji je voli.

Šta je uzrok rata u Jugoslaviji po vašem mišljenju?

– Ne mogu sa sigurnošću da kažem, jer ono što znam o tome šta se dešava u Jugoslaviji pročitao sam i saznao iz

različitih medija. Slušao sam „Glas Amerike", BBC, slušao sam ruske i nemačke medije. Ne mogu da tvrdim da je posledica secesije ili agresije. Ja sam zaista u nedoumici i zato bih voleo da posetim Jugoslaviju i porazgovaram s njenim liderima i saznam njihove poglede na sve to što se događa. Zaista ne mogu da komentarišem jugoslovenski problem, jer sve moje informacije su iz medija, koji, opet, slede svoje interese.

Ima li smisla zadržavati sankcije protiv Jugoslavije?

– I to je pitanje na koje ne mogu da odgovorim. Iskreno da kažem, ne znam.

BORBA, 21. XI 1994.

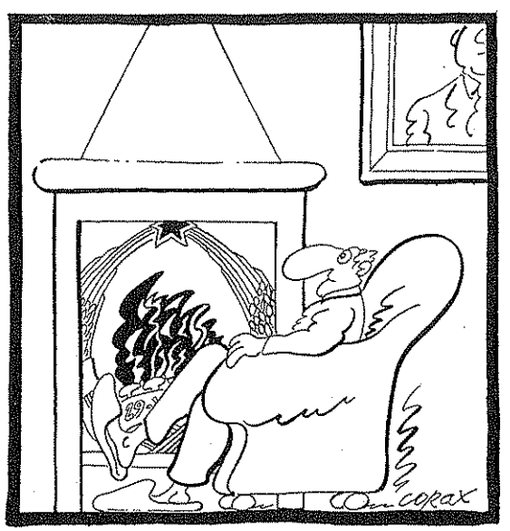

GEORGE VASILIU

MNOGO JE KRIVICE BAČENO NA SRBE

– Međunarodna zajednica bila je neobjektivna u slučaju Jugoslavije. Mnogo krivice bačeno je na Srbe, mada nijedna strana nije nevina, ocenjuje u ekskluzivnom razgovoru za „Borbu" doskorašnji predsednik Kipra George Vasiliu, s kojim smo razgovarali na nedavnom skupu, konferenciji u Drezdenu. Srbi su, kaže Vasiliu, od strane jednog dela međunarodne zajednice prikazani kao jedini krivci i grešnici. Sledstveno tome, stavovi koji su zauzimani i politika koja je vođena bili su uslovljeni interesima tih zemalja koje su takvu politiku vodile, a ne tim što je dobro ili nije dobro za Jugoslaviju. I vi ste platili cenu – zaključuje Vasiliu.

Kiparski predsednik postao je 1988, kada se na izborima pojavio kao preteča uspeha nezavisnih kandidata i biznismena u politici. Rođen je 1931. u Famagusti. Roditelji su mu bili lekari i pre rata bili su članovi zabranjene komunističke, Akel partije. Studirao je medicinu u Ženevi, a zatim stigao u Budimpeštu, gde je diplomirao i doktorirao na ekonomskom fakultetu. Nakon londonske specijalizacije marketinga, osniva 1962. svoj Srednjoistočni biro za istraživanje tržišta koji danas postaje jedna od najuticajnijih i najvećih korporacija u tom delu sveta.

Na izborima je pobedio kao „biznismen – predsednik", pod parolom „Biznismen – predsednik za ostrvo koje znači biznis". Njegova kompanija inače ima predstavništva u više od 20 zemalja, a u velikoj meri privredni procvat Kipra, kome doprinose i mnogi ljudi i preduzeća iz Srbije, vezan je i za njegovo ime.

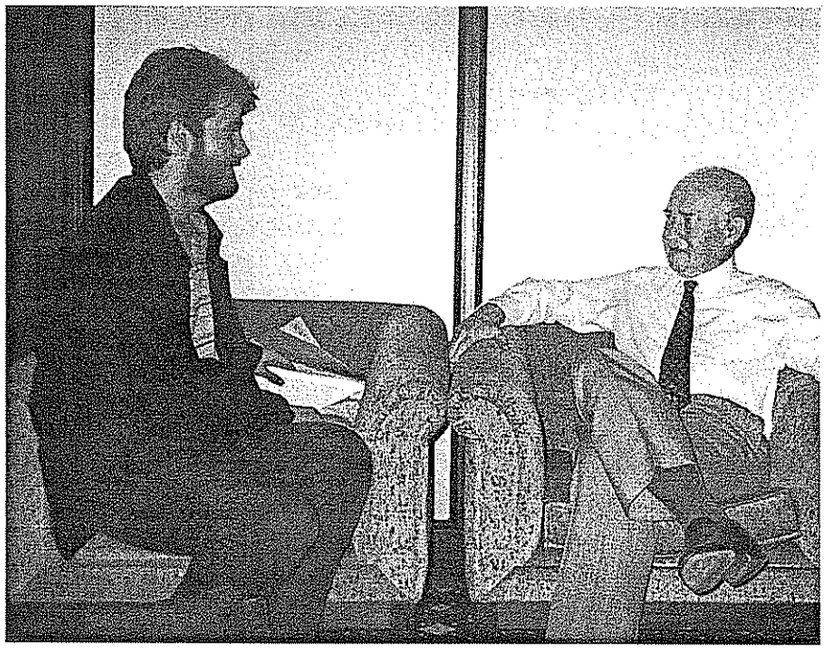

Previše krivice: George Vasiliu

Obradovan je dok uzima fotokopije nekih tekstova o njemu objavljenih u „Borbi". Dok je bio predsednik, kaže, nije stizao da pregleda sve tekstove.

Njegov ideal i dalje je ujedinjen Kipar kao što je bio i pre turske invazije, bez veštačkih barijera i stranih trupa. O tome kakvo je iskustvo života u podeljenoj zemlji Vasiliu kaže:

– Veoma loše. U početku izgleda dobro jer nemate problema, ne morate da pravite kompromise, ne morate da razmišljate o njima. Ali u isto vreme zaključujete da je cena koju ste platili veoma visoka. Zbog toga, što pre svega nema etničkog čišćenja u kome i vaš narod neće propatiti. Ne možete živeti u etnički čistoj oblasti ukoliko ne naterate na patnju ljude različitih zajednica. U našem slučaju, i Grci i Turci pate i cena koju treba platiti (napuštanje imovine i kuća, mesta u kome ste rođeni pod pretnjom sile) veoma je visoka. Mnogim ljudima ideja o životu u

etnički čistoj zajednici izgleda veoma primamljiva ali pre nego što krenu ka njenom ostvarenju treba da se zamisle nad tom cenom koju treba platiti da bi se to ostvarilo. Drugo, ljudi treba da znaju da progres u stvaranju u bilo kojoj oblasti, ekonomiji, kulturi, nikada se ne ostvaruje u nacionalno homogenom društvu, nego najčešće u nacionalno heterogenim društvima, u društvima u kojima različite nacionalnosti žive i rade zajedno. To nije slučajnost. To je prirodni rezultat stvaralačke i kreativne konkurencije koja se u heterogenim društvima razvija. Stoga, etnički čista oblast ima dva značajna nedostatka. Prvo je, razume se, cena koju treba platiti da bi je formirao, a sastoji se u ubijanju, patnjama... Drugo je cena koju treba platiti u smislu stagnacije koja se javlja kada to ostvarite. To je razlog zbog koga mi želimo da ponovo ujedinimo Kipar u okviru federalne države u kojoj bi ljudi mogli zajedno da žive i rade.

Kakva je, po vašem mišljenju, budućnost multinacionalnih država?

– Budućnost multinacionalnih država jeste budućnost sveta. Ne verujem da nacionalno homogene države imaju budućnost. Samo 10 odsto sveta čine nacionalno homogene države. Ukoliko sagledate probleme sa kojima se svet suočava, ekonomski razvoj, migracije, videćete da se svet kreće ka nacionalno heterogenim zajednicima. Uzmite za primer evropsku zajednicu.

Jesu li za vas uočljive ambicije Turske na Balkanu?

– Ambicije Turske na Balkanu su poruka za Balkan. Kako može Turska da propoveda demokratiju i zaštitu prava manjina na Balkanu kada je pokazala upravo suprotno na Kipru. Očigledno je da ono što rade na Balkanu nije pokušaj da, kao što oni kažu, zaštite muslimane, već pokušaj promocije sopstvenih interesa. Mi pričamo o posledicama raspada Otomanske imperije, a mnogi ljudi u Turskoj još uvek veruju u vaskrsnuće Otomanske imperije. Šta se desilo u Aleksandreti, šta se desilo na Kipru i, uopšte, svim primerima ekspanzionističkih tendencija s turske strane.

Kakvo je vaše mišljenje o jugoslovenskom sukobu?

– To je velika tragedija sa kojom se Evropa danas suočava. Tu nema nevinih. Svako nosi svoj deo krivice. Neko više, neko manje, ali svako ima deo krivice.

Turskoj zajednici odbili ste da priznate pravo na samoopredeljenje. Zašto je omogućeno otcepljenje nekih naroda u slučaju Jugoslavije?

– Ja nisam za samoopredeljenje nacionalnosti u okviru država. Ne verujem da narodi u okviru Srbije treba da postanu nezavisna država, kao što ne verujem da Srbi u okviru Hrvatske treba da imaju svoju državu. Rešenje svetskog problema nije podela sveta na etnički čiste oblasti i države. Rešenje leži u stvaranju uslova pod kojima ljudi različitih nacionalnosti treba da žive slobodno i uživaju sva prava koja treba da uživaju. U zavisnosti od situacije, oni mogu imati svoju upravu i može se upotrebiti federalno rešenje. Svaki slučaj je različit, ali lično ne podržavam razbijanje sveta u milion različitih država. Postoji najmanje 9.000 jezika. A jezik je najosnovnija definicija nacije i države. Znači, da bi trebalo da postoji najmanje 9.000 država. Ali, postoje slučajevi da ljudi istog jezika žive u nekoliko država i tada se situacija usložnjava.

Koliko je sukob na Kipru, ali i Jugoslaviji rezultat verskih različitosti?

– Sukobi veoma malo potiču iz verske razlike, a više iz istorije, tradicije, ekonomskih problema, ponekad političke ambicije pojedinaca koji bi hteli da iskoriste te razlike. U slučaju Kipra religija je bila najmanje važna i danas je najmanje važan uzrok.

Kakvo rešenje vidite za Makedoniju?

– Mislim da ona treba da ostane nezavisna država, ali pod imenom koje ne vređa susede ili pod imenom o kojem se složi sa susedima i što bi omogućilo njenim građanima da žive mirno i sa svim pravima, bilo da su oni Makedonci, Srbi ili Albanci. Trebalo bi da nema aspiracija prema teritorijama suseda i da se živi u miru i saradnji s njima.

Da li pripadate onima koji veruju da je jugoslovenska kriza oživela stara rivalstva između Nemačke, Engleske i Francuske, sada članica Evropske unije?

– Ne mislim da se može govoriti o suparništvu, ali bilo bi iluzija i naivno misliti da sve zemlje imaju istovetne politike. Stoga, moramo očekivati mnogo više razlika u politikama pojedinih evropskih država nego što smo mislili da će ih biti.

Da li ste pretpostavili da će u bivšim komunističkim zemljama nacionalizam postati tako jaka ideološka snaga?

– Delimično sam bio iznenađen. Mislili smo da je nacionalizam mrtav, ali on to nije. Postojala su duboko skrivena osećanja koja su morala biti izražena. Ali, bilo je mnogo eksploatacije ovih osećanja od strane ljudi koji su imali druge ciljeve na umu, a ne smemo zaboraviti da iza svega ovoga uvek stoji problem ekonomskog razvoja. Po mom mišljenju, nikad ne treba da zaboravimo da nacionalizam nije odgovor i rešenje. Sve probleme nećeš rešiti time što nateraš komšiju da plati tvoje račune. Progres treba dostići stvaranjem boljih uslova za sve a ne osiromašenjem drugih.

Imate li neku ideju kako da Balkan postane stabilan region?

– Da. Bolje je govoriti o jugoistočnoj Evropi, nego o Balkanu u smislu da je to deo Evrope u kome važe sve vrednosti i principi današnje zapadne Evrope. A to su jedino saradnja, poštovanje manjina, slobodna trgovina, ekonomska saradnja. U prvom trebalo bi razgovarati o slobodnom ekonomskom prostoru, a na duže staze voleo bih da vidim sve ove zemlje u članstvu Evropske unije.

BORBA, 22. XI 1994.

MARIJA DE LURDAŠ PINTASILGO

SVET JEDNE SILE

Nekadašnjoj predsednici portugalske Vlade Mariji de Lurdaš Pintasilgo to što se kratko vreme nalazila na tom mestu (1979–1980) nije najviša stepenica u karijeri. Ona je veoma uspešan naučnik, hemijski inženjer, ali se dugo i uspešno bavila politikom.

Još u studentskim danima bila je predsednik „Paks Romana" – međunarodnog pokreta katoličkih studenata, zatim se angažovala u nacionalnoj komisiji za pitanja žena od 1970. do 1974, a sledeće godine postala je ministar za socijalna pitanja. Posle toga postaje ambasador i član uprave u UNESCO. Posle predsednikovanja portugalskom vladom postaje savetnik predsednika Republike.

Član poznatog Rimskog kluba postaje 1984, a član Evropskog parlamenta bila je od 1987. do 1989. Sada je član Komiteta UN za nauku i tehnologiju i uprave Svetskog instituta za razvoj ekonomskih istraživanja. Najzad, počasni je član Interakcijskog saveta i Komisije za populaciju i kvalitet života.

Budući da se Rimski klub bavi procenama budućeg razvoja i globalnim trendovima, kao i da ima ne malo nedoumica o tome kakva će biti budućnost Evropske unije, razgovor u Drezdenu, u sada ujedinjenoj Nemačkoj, započinjemo upravo na temu EU, o refleksijama jugoslovenskih sukoba na tu zajednicu.

Kakva je budućnost Evropske unije?

– Pre svega, u političkom jedinstvu svih zemalja Evrope, bez izuzetka, gde bi slobodni protok ljudi i dobara bio normalan

aspekt. Ali, naglašavam, političko jedinstvo i sposobnost nastupa kao jedinstveno političko telo i u odnosu na ostatak sveta i u unutrašnjim pitanjima.

A NATO?

– NATO nije odbrambeni mehanizam, već samo posledica razmera evropskih zemalja, odnosno, razlike u njihovoj veličini. U Evropi postoje male i srednje zemlje. Sve one zajedno mogu da ojačaju svoju ulogu u svetu i pomognu jedna drugoj da reše sopstvene unutrašnje probleme.

Kakva je, po Vašem mišljenju, međunarodna situacija posle Hladnog rata?

– Dva činioca su veoma značajna. Prvi je činjenica da posle Hladnog rata nema konflikta Istok – Zapad. Umesto toga, u svetu se javljaju veoma različite tenzije koje eksplodiraju u otvorenim sukobima. I to je bio neočekivani razvoj situacije. Drugo, prestankom postojanja bipolarnog sveta mislili smo da može postojati multipolarni svet: Azija, Evropa, Afrika, deo Južne Amerike, Severnoamerički kontinent, svako može imati posebnu ulogu. Ali, umesto toga, svet sve više postaje svet jedne sile – Sjedinjenih Država. To je istina i u političkom i u ekonomskom, kulturnom i informativnom pogledu. Na primer, jedini kanal koji obezbeđuje informacije za svet je američki.

Zašto se pojavio nacionalizam u bivšim komunističkim zemljama i koje su posledice te činjenice?

– Bila sam time iznenađena. Mislim da je to rezultat teškoća u ekonomskim pitanjima. Kada postoji toliko nezaposlenih i toliko ekonomskih teškoća, a krivica se ne može svaliti na spoljnjeg neprijatelja, ljudi se mnogo više usredsređuju na vlastite probleme i veoma snažno brane svoje pozicije. Stoga, ocenjujem da je pojava nacionalizma mnogo više povezana sa ekonomskom nego strategijskom situacijom.

U bivšoj Jugoslaviji, kao i u bivšem Sovjetskom Savezu, granice među federalnim jedinicama su uspostavljane bez naročitih kriterijuma, etničkih ili istorijskih. Njih je Zapad

podržao 1991. Koliko je to bilo dobro i za prostore kakvi su Hrvatska i Bosna?

– Fundamentalna stvar za Zapad trebalo je da bude poštovanje svih granica ili da momentalno sazove konferenciju na kojoj bi se to pitanje raspravilo. To institucionalno znači da je odmah posle raspada SSSR-a trebalo da se sastane KEBS. Ali, Zapad je uglavnom posmatrao šta se događa, ne radeći ništa i ne preuzimajući inicijativu. To je veoma zabrinjavajuće, jer pokazuje da je Zapad previše zaokupljen vlastitim problemima i da ne razume šta se događa u centralnoj i istočnoj Evropi.

Može li jugoslovenska kriza ponovo da probudi neka stara rivalstva između Britanije, Nemačke i Francuske?

– Moram da budem veoma iskrena. Sećate se da je Evropska zajednica odlučila da pričeka mesec dana na odluku koja se tiče priznanja Slovenije i Hrvatske. Umesto toga, Nemačka je istupila nezavisno i odlučila da prizna Sloveniju i Hrvatsku, prejudicirajući odluku Evropske zajednice. Mislim da se Nemačka ponela neodgovorno prema ulozi koju ima u Evropskoj zajednici, odlučivši se da, u stvari, sledi granice bivše Austrougarske carevine. Ovo je sve prethodilo celoj jugoslovenskoj krizi. I dalje smatram da je trebalo sazvati KEBS, na kome bi se odlučilo o budućnosti Jugoslavije. Ako ne federacija – šta onda? Bolje da smo pregovarali, nego što je došlo do toliko žrtava.

Mnogi misle da je Nemačka izoštrila krizu svojim prevremenim priznanjem?

– To sam upravo rekla.

Da li mislite da se Evropa, ili pojedine zemlje, plaše ujedinjene Nemačke?

– Ne mislim da postoji razlog za strah. Kada sam odgovorila na pitanje o budućnosti Evropske unije, mislila sam na Evropsku uniju koju bi činile i Rusija i Ukrajina kao velike zemlje. Ukoliko povećamo broj velikih država u Evropskoj uniji, i proširimo proces ujedinjavanja na Švedsku, Finsku, Norvešku,

Austriju, Švajcarsku i druge, onda u Evropi imamo šemu u okviru koje bi Nemačka bila zadovoljna i ne bi bila uzrok brige za ostale.

Kako objašnjavate povratak levice na vlast u Poljskoj, Mađarskoj i drugim zemljama?

– Komunistički režimi imali su jedan važan element, a to su socijalna prava – pravo na rad, na stanovanje, na socijalnu sigurnost. Ona su bila priznata kao takva. Prelaskom na tržišnu ekonomiju, sve je to nestalo. Sledstveno tome, ljudi su počeli da odbacuju tržišnu ekonomiju jer im nije obezbedila zadovoljenje tih potreba. To je veoma važan element. Stari režimi su otišli, ali, zajedno sa njima, otišle su i socijalne povlastice. Uzmite, na primer, zapošljavanje. Postojala je puna zaposlenost, naravno, na neefikasnim ekonomskim postavkama, ali ljudi su mogli da zarade dovoljno za skroman život. Ali danas, u ovom delu sveta gde sada razgovaramo (istočna Nemačka), nezaposlenost je 50 odsto. Ljudi kada izlaze na izbore, naravno, misle da će drugi bolje vladati i upravljati.

Kakva je nova uloga UN?

– Da se prepoznaju novi problemi i da se organizuje njihovo rešavanje. U ovom trenutku, UN tu svoju ulogu ne ispunjavaju.

BORBA, 23. VI 1994.

MIŠEL FUŠE

RASPAD JUGOSLAVIJE JE KOLEKTIVNO SAMOUBISTVO

Izrađujući kartu socioekonomske rekompozicije Evrope još u februaru 1991, pre raspada Jugoslavije i Sovjetskog Saveza, francuski geograf, profesor na Univerzitetu u Lionu i direktor Geopolitičke opservatorije u Lionu Mišel Fuše (Michel Foucher) anticipirao je kasnije događaje. O toj mapi on danas u razgovoru za „Nedeljnu Borbu" kaže da je pošao od pretpostavke da će pad „gvozdene zavese" koja je prolazila preko Baltika, Rostoka i Helsinkija do Crnog mora, prelazila preko Gruzije, Jermenije i Turske, dovesti do političke reorganizacije. Na spontani način, kaže Fuše, desilo se ujedinjenje Centralne Evrope u Zapadnu Evropu i to zbog blizine, tradicije, kulture i strategije. Četvrti razlog je „razumljiv i sumnjiv", a to je da su te zemlje imale prirodno pravo da budu deo zapadnoevropskog skupa. Ali, istovremeno se otvorila nova linija kriza i to je ona linija koja prelazi preko Bosne. To nije granica Evrope, kako su neki mislili, nego je to granica u Evropi.

Profesor Fuše navodi da postoji više koncepcija Evrope i da se to mora priznati. Tom temom i počinjemo razgovor.

– Trenutno se, nažalost, primenjuje koncepcija uže, zapadnohrišćanske Evrope. To nije zadovoljavajuće, kaže Fuše. Mišel Fuše je autor dve knjige: „Front i granice" (1988) i knjige „Fragmenti Evrope", koja je, u izdanju Fayarda tek objavljena. Institut sarađuje sa Savetom Evrope i francuskom vladom.

– Ja sam video neke sile u zapadnoj Evropi, ne samo u Nemačkoj i Italiji, koje smatraju da nova Evropa treba da inte-

griše pribaltičke zemlje koje su luteranske i katoličke, Sloveniju i možda Hrvatsku, a ostalo je zona varvara. To je istok Evrope. Tu je i linija krize – kriza u baltičkim zemljama zbog ruske manjine i strateških razloga, kriza u Ukrajini zbog unijatskog Zapada, u Rumuniji zbog mađarske katoličke i kalvinističke manjine, problem u Jugoslaviji i, na kraju, specifičan problem Grčke. Ona je jedina pravoslavna zemlja u Evropskoj uniji. Na vidiku je bila koncepcija o tvrđavi Evrope, što je zapadnohrišćanski klub. Ali, treba stvoriti šemu da Evropa bude kontinentalna, uključujući tu i Srbiju, Rusiju i Tursku, jer su te tri zemlje u toj evropskoj igri.

Budući da ste na karti registrovali elemente krize, kako bi, po Vašem mišljenju, mogle da izgledaju varijante raspleta?

– Odgovor na evropske probleme jeste u organizaciji demokratskog sistema u svim evropskim zemljama i stvaranju evropskih odnosa između svih evropskih zemalja. Zbog toga krajem maja organizovan je sastanak 40 ministara inostranih poslova koji su radili na pripremi onoga što smo nazvali „Paketom stabilnosti". Ideja je bila da se na to ohrabre, kada je to moguće, pre nego što nastane kriza.

Postoji li veza i, ako postoji, kakva je između ujedinjenja Nemačke, raspada SSSR i raspada Jugoslavije?

– Postoji vremenska korelacija u kraju poretka koji je nastao kao posledica Jalte. Polazna tačka je 1985. i dolazak Gorbačova na vlast, ekonomsko slabljenje Sovjetskog Saveza i odluka te zemlje da više vojno ne interveniše, na primer, protiv Solidarnosti u Poljskoj. U tom trenutku kriza u Istočnoj Nemačkoj ne posmatra se od strane Moskve na jednak način. Kada ide kod Honekera u Nemačku, Gorbačov u zlatnoj knjizi berlinske opštine piše: „Onaj koji kasno stiže, istorija ga kažnjava". Ujedinjenje Nemačke je rezultat raspada sistema u Istočnoj Nemačkoj. To je palo kao zrela kruška. Što se tiče Jugoslavije, za mene je to bilo kolektivno samoubistvo sa unutrašnjim faktorima koji su predominantni. To je jedna zemlja koja ne uspeva da napravi ekonomsku i političku tranziciju, da promeni sistem. Pojedini rukovodioci na severu Jugoslavije su promenili strategiju i rešili da napuste bedne južne delove zemlje i da se okrenu prema Evropskoj uniji. Sećam se kolokvijuma u Davosu februara 1989, pre nemačkog ujedinjenja, kada je Slovenija stigla s propagandnim materijalom na kojem je pisalo „Slovenija na sunčanoj strani Alpa". Prvi put sam video Slovence i tu sam rekao sebi: „Ovde se nešto dešava, oni se okreću za 180 stepeni". Ali, promenio se i odnos spoljnih snaga. Oni koji su se orijentisali prema Nemačkoj osetili su se snažnijim. Oni orijentisani prema Sovjetskom Savezu nisu shvatili da je sa njim gotovo. Tu su napravili stratešku grešku. Ne mislim da možemo da kažemo da je jugoslovenska kriza nešto što je uvezeno. Interni faktori su tu, a evropska konjunktura stvari omogućila je raspad.

Zašto neki, uslovno rečeno, nemački saveznici, bolje prolaze u političkom smislu? Srpski političari su neko vreme javno iskazivali protivljenje Evropi u kojoj će dominirati Nemačka?

– Poznata mi je srpska opsesija Nemačkom. Nacionalni francuski interes je u savezništvu s nemačkim u geopolitičkom smislu. Evropska unija je savezništvo Francuske i Nemačke u geopolitičkom smislu. Poljaci nisu prirodni saveznici, ali hoće da pripadaju tu. U Beogradu nisu svesni da se Evropa promenila. Mnogo se rezonuje u prostom odnosu snaga i moći, a zaboravljamo jednu stvar – demokratiju. Nemačka je prava demokratska zemlja. Ona je to postala i ona će to i ostati. Postoji i drugi aspekt. To su Slovenija i Hrvatska. S jedne strane, mediji i štampa u globalu dali su povoljnu sliku secesije Slovenije i Hrvatske zbog razloga koje sam na početku naveo, ali u suštini i zbog toga što se mislilo da je pravo na samoopredeljenje trebalo da postane novi princip. Ujedinjenje Nemačke obavljeno je po tom principu. Ali, to pravo na samoopredeljenje trebalo je da postane novi princip. Ujedinjenje Nemačke obavljeno je po tom principu. Međutim to pravo na samoopredeljenje dovodi do nestabilnosti. Ta podrška bila je uperena i protiv SSSR. U zapadnoj štampi pojavljuje se hit: bombardovanje Vukovara i bombardovanje Dubrovnika, pre diplomatskog priznanja. Te slike su šokirale i iznenadile jer nismo očekivali da je rat uopšte moguć. Evropi se može zameriti, ne da je kovala zaveru, nego da nije

razumela da je rat uopšte moguć. Zapadna Evropa upravo je stvorena na korišćenju odbijanja moći. Javnost je utoliko više bila šokirana jer smo svi mi išli na more na dalmatinsku obalu. Svi smo znali Split i Dubrovnik. U strateškom smislu, greška koja nije smela da se učini jeste baš ta. Mediji su manihejski, crno-beli. Igra je bila završena.

Kako ocenjujete politiku evropskih zemalja, prvenstveno Britanije, Nemačke i Francuske kada je reč o bosanskoj krizi i, na drugoj strani, SAD?

– Važno je da Beograd, Zagreb i Sarajevo shvate da ne želimo među članovima Kontakt-grupe da konflikti bivše Jugoslavije postanu problemi zemalja koje čine grupu. Svako ima dobre kontakte sa ovom ili onom stranom, ali ne treba očekivati da će ta grupa prestati da postoji da bismo se vratili starim savezništvima. Radikalne struje u sve tri strane traže upravo to, ali neće to postići. Ukoliko nema predloga koji kreću od Kontakt-grupe, trupe UN neće večno ostati u Bosni. Ako se tako desi, to će biti prava tragedija.

Kako objašnjavate priznanje Bosne i Hercegovine, kada se i Kisindžer čudi tome?

– Znam da je Kisindžer jako u modi, a ne znam da li je on pravi savetnik. To priznanje usledilo je kao posledica konteksta, kao posledica drugih priznanja i konflikta u Badinterovoj komisiji. U izveštaju se navodi da se svi ne slažu. Ali u martu 1992. dve, od tri, strane žele praktično unitarnu Bosnu. Lično mislim da je veoma teško da se zadrži Bosna i Hercegovina ukoliko okolo nema Jugoslavije, pošto je bosanski problem u suštini srpsko-hrvatski problem. Ne odbija se u suštini promena granica, nego se metod osporava. Možemo čak da zamislimo i razmenu teritorija, da se stanovništvo pita za mišljenje da li prihvata da se preseli u drugi kraj. Neprihvatljivo je da vojska uđe u selo, ubije 5 ljudi da bi 500 drugih pobeglo – Prijedor, Sanski Most, Brčko, Bratunačka dolina. Srpsko stanovništvo ima pravo na samoopredeljenje, ali ono ne može da se ostvari na bilo koji način.

Svaka kartografska podela Bosne stvara entitete koji nisu sposobni da samostalno žive. Uzmimo muslimanski primer. Oni hoće pristup Savi 500 metara širok. Na karti to mnogo lepo izgleda. Uzvodno, Sava je hrvatska, a dole srpska. Brod, dakle, treba da traži dozvolu i od Srba i od Hrvata. To je apsurdno. Koridor kod Brčkog treba da bude širok između 500 i 1000 metara. Ako nema dogovora između tri strane, nikada u potpunoj bezbednosti tuda neće proći školski autobus. Crtaju se granice koje pretpostavljaju dobrosusedske odnose. Teritorijalni pristup problemima vodi u politički i ekonomski ćorsokak.

Šta možete reći o drugom potencijalnom kriznom području koje ide moravsko-vardarskom dolinom i o Kosovu?

– Oni koji koče tu dolinu trenutno su Grci. U balkanskoj kooperaciji leži rešenje. Evropa nastavlja da živi bez moravsko-vardarske saobraćajnice. Postoji grčka saobraćajnica od Atine do Skadra, pa brod za Bari i to jako dobro funkcioniše. Dok Grčka preseca tu saobraćajnicu, tražili su u Briselu specijalne kredite da ubrzaju izgradnju Via Ignatie. To je odgovor Grka, kao prijatelja, na to pitanje.

Kosovo, ako me sećanje ne vara, nikada nije bio deo albanskog političkog prostora i to je bilateralna stvar između Beograda i Prištine. Lično ne vidim interes za Beograd da sprovede politiku najgoreg na Kosovu. Beograd bi mnogo poboljšao svoju sliku ako bi bilo preventivne diplomatije na Kosovu. Treba se vratiti formuli dvostrukih, uzajamnih obaveza: autonomije, ali nema secesije, plus ekonomske, međunarodne i ostale garancije.

BORBA, 25–26. VI 1994.

DŽORDŽ SOROŠ

POGREŠIO SAM ŠTO SAM POTPISAO PETICIJU

Za veliki deo jugoslovenske javnosti milijarder Džordž Soroš je kontroverzna i pomalo misteriozna ličnost. Na jednoj strani nalaze se veoma česti napadi na njega i na Fondaciju koja postoji u Jugoslaviji uz argumentaciju da je rad te institucije, u najmanju ruku, nedobronameran prema državi i njenim podanicima. Na drugoj strani, veliki broj je humanitarnih programa, pošiljki lekova, stigao u Jugoslaviju, tako da taj doprinos ne može biti sporan. Prilikom nedavnog zahteva za zabranu rada Fondacije, objavljen je opširan spisak medicinskih i obrazovnih ustanova koje su dobile pomoć iz Sorošove fondacije. Međutim, pismo koje je potpisalo 100 istaknutih ličnosti iz sveta, među njima i naš sagovornik, a u kojem se traži bombardovanje srpskih vojnih položaja u Bosni, ali i u Srbiji, izazvalo je nemale negativne reakcije.

U razgovoru za „Borbu" Džordž Soroš kaže da verovatno nije trebalo da potpisuje to pismo. Sam Soroš inače, ostavlja utisak čoveka otvorenog za argumente drugačije, pa i suprotne od njegovih.

Do susreta i ovog razgovora za „Borbu" došlo je, inače, pod neobičnim okolnostima.

Novinar „Borbe" znao je da će američki milijarder u nedelju biti u Varšavi. Od strane onih koji su bili zaduženi za organizovanje tog boravka rečeno mu je da nema nikakvih mogućnosti za intervju jer je gospodin Soroš, naravno, zauzet. A i Valensa treba da ga primi.

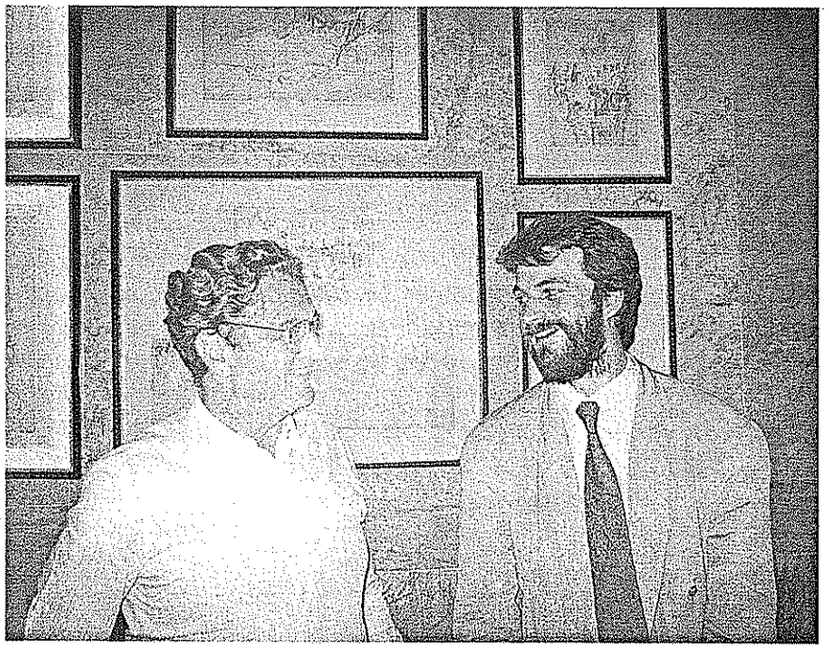

Ko plaća tranziciju: Džordž Soroš

Jedne noći, dok se novinar „Borbe" šetao pregrejanom Varšavom, negde oko ponoći, upravo tada Džordž Soroš je stigao pred luksuzni hotel „Metropol". Nije ostavio utisak nedobronamernosti i neprijemčivosti prema neznancu koji je dotrčao s druge strane ulice i predstavio se kao novinar „Borbe" iz Jugoslavije. Naravno, znao je za „Borbu", sa osmehom dodajući – „bivše novine komunističke partije". Prvo se raspitivao na kom bi se jeziku vodio razgovor, a potom je predložio da to bude dva dana posle tog susreta. To bi naravno, bilo prekasno. Nije se nakon toga previše cenjkao za pristanak za razgovor istog momenta, s tim što je dodao da razgovor može da traje „samo pet minuta". To je bilo sasvim dovoljno za ono što sam hteo da ga pitam, a još više vremena bilo bi malo za ono što bi imalo da se pita Džordž Soroš. Razgovor, inače, nije trajao pet minuta, nego dosta duže, a mogao je da traje još, ali to ne bi bilo dovoljno

dugo da se postave sva pitanja na koja bi bilo zanimljivo čuti odgovore od veštog berzanskog igrača i čoveka koji ulaže velike svote novca, nastojeći da, držeći se koncepta Karla Popera, ostvari viziju otvorenog društva.

Koji su Vas motivi vodili da se angažujete u istočnoj Evropi, odnosno bivšim socijalističkim zemljama?

– Počelo je 1979, kada sam imao dovoljno novca za lične potrebe i potrebe moje porodice. Razmišljao sam gde bih mogao da upotrebim taj višak novca. Onda sam shvatio da mi je zaista stalo do toga u kakvom društvu žive ljudi. Imao sam na umu pojam otvorenog društva koji sam razvio pod uticajem Karla Popera. I to je bio početak. Osnovao sam fondaciju u Mađarskoj 1984, u Kini i Poljskoj 1986, SSSR-u 1987. Tada se dogodila revolucija, kolaps komunističkog sistema. Tako je to bilo.

Da li ste zadovoljni dosadašnjim rezultatima svojih zalaganja?

– Veoma sam zadovoljan radom većine fondacija, ali uvek ima problema u nekim od njih. Nisam zadovoljan pravcem u kojem se kreće svet. Što je više nevolja u društvu, to su značajnije moje fondacije.

Kada ćete moći da kažete sebi: „Eto, ovo je cilj za koji si se zalagao"?

– Ne verujem da postoji takav trenutak u životu.

Gde je problem bivših socijalističkih zemalja?

– To je iskorišćavanje pravih ili izmišljenih nacionalnih i etničkih razlika za uglavnom političke, odnosno lične svrhe u politici.

Da li je nagli prelaz na tržišnu ekonomiju problem za bivše socijalističke države?

– Ne. Taj prelazak može biti ostvaren. U slučaju bivše Jugoslavije monetarna reforma Ante Markovića 1990. bila je mnogo uspešnija od koncepta monetarne reforme Balcerovića u

Poljskoj, koja je uvedena u isto vreme. Veoma jasno se sećam Beograda koji sam posetio u maju 1990. i u to vreme mislio sam da je ta reforma mnogo uspešnija nego reforma u Poljskoj. Ali, onda su došli izbori u Srbiji i pljačkanje trezora od strane Miloševića, što je uništilo ekonomsku reformu i u krajnjoj liniji uništilo šanse Jugoslavije da mirno pređe na tržišnu privredu.

Šta mislite o povratku levice u Poljskoj, Mađarskoj i drugim bivšim socijalističkim zemljama?

– Mislim da to uopšte nije uznemiravajuće. Šteta je za poslednju vladu Suhocke, jer je ona počela da biva efikasna, međutim, birači nisu imali strpljenja i izabrali su drugi put. Vlada u Poljskoj, međutim, nije napustila koncept tržišne ekonomije. U slučaju Mađarske ja sam optimista. Verujem da će nova vlada preduzeti većinu mera koje je trebalo preduzeti 1990. U Litvaniji ima takođe poboljšanja. Vlada Brazauskosa veoma je efikasna. Za Bugarsku sam manje optimista. Od zemlje do zemlje različiti su slučajevi, ali dolazak levice nije uznemiravajući. Reformisani komunisti u osnovi žele da pobegnu od komunizma što dalje i ne razlikuju se mnogo od demokratskih reformatora.

Možete li objasniti okolnosti u kojima ste potpisali zahtev za bombardovanje vojnih položaja u Bosni i Srbiji?

– Ja osuđujem akcije Jugoslavije i napad na Bosnu metodima etničkog čišćenja.

Mislim da sam pogrešio potpisujući baš taj dokument. On bi imao isti efekat i sa 99 potpisa. Nisam baš dao veliki doprinos, i verovatno je trebalo da svoje ime sačuvam od toga. I pored svega, ne oklevam da kažem da je međunarodna zajednica trebalo da preduzme mnogo aktivnije mere u suprotstavljanju jugoslovensko-srpskoj agresiji u Bosni.

Zašto kažete agresija Srbije u Bosni, kada Srbi žive u Bosni?

– Ima mnogo dokaza da su Srbi u Bosni dobijali mnogo podrške od jugoslovenske armije. To je dobro dokumentovano

činjenicama. Ali, mislim da bi bilo pogrešno bombardovati, recimo, Beograd, iako nisam siguran šta se tražilo u peticiji... Mislim da je traženo bombardovanje u Bosni, a ne u Jugoslaviji. Zato mene, dakle, i optužuju za to pismo. Ja, vidite, nisam mislio da zastupam bombardovanje Jugoslavije, nego sam mislio na bombardovanje srpskih ili jugoslovenskih položaja u Bosni. Zato mi je i neugodno zbog ovog dokumenta koji nisam toliko pažljivo proučio.

Vi ste humanista. Mislite li da s tog aspekta ima opravdanja držanje sankcija protiv Jugoslavije?

– Ja nisam naročito pristalica sankcija, jer nemaju utvrđeni cilj i nisu efikasne. Verujem da je ponašanje Srbije neprihvatljivo civilizovanom svetu. Nažalost, ekonomske sankcije nisu pravi način suprotstavljanja takvom ponašanju zato što one pogađaju običan svet, a on nije kriv za zločine.

Kako po vašem mišljenju izgleda otvoreno društvo u realnosti? Ima li takvog društva sada?

– Mislim da je Sarajevo bio grad u kome su Srbi, Hrvati, Muslimani živeli zajedno i mnogi od njih su se suprotstavili pokušaju da budu podeljeni na nacionalnoj osnovi, tako da konflikt u Bosni nije samo sukob između Srba, Hrvata, Muslimana, nego i sukob dva koncepta organizovanja društva. Prvo je civilno društvo sa svojim pojmom građanina gde bi svaki građanin Bosne imao ista prava. Etnička koncepcija je takva da po njoj samo Srbi, samo Hrvati, samo Muslimani imaju pravo da žive u određenoj zemlji. U stvari, to je konflikt između civilizacije i varvarstva.

Vidi se da ne mislite lepo o idejama Samjuela Hentingtona o sukobu civilizacija?

– To je zanimljiva, ali pogrešna tvrdnja. Mi nemamo sukob civilizacija, nego sukob civilizacija i varvarstva.

Kakav je vaš stav o pravu na samoopredeljenje koji zastupa veliki broj nemačkih naučnika i političara?

– To je ideja koju je Vudro Vilson uveo posle Prvog svetskog rata i ona je bila osnova za uređenje sveta u to vreme. Stvorila je mnogo više problema nego što ih je rešila. Ako pogledate današnji Balkan, tu su ljudi koji se bore za „Veliku Srbiju", „Veliku Albaniju", „Veliku Makedoniju", „Veliku Grčku", a svi žive na jednoj teritoriji. Ovi zahtevi ne mogu se ispuniti bez ogromnog krvoprolića. Prema tome, to nije samoopredeljenje, već pravo jačeg.

BORBA, 30. VI 1994.

TIMOTI GARTON EŠ

KLJUČ U ANALOGIJI „MILOŠEVIĆ – HITLER“

Profesor oksfordskog koledža „Sveti Anton“, Timoti Garton Eš, izgleda i ponaša se tako kako bi se i očekivalo od osobe za koju se kaže da „izgleda kao engleski profesor“. Nije akademski hipnotisan, nego veoma ljubopitljiv i radoznao za svaku temu. U razgovoru za „Borbu“ nije mnogo hteo da komentariše „jugoslovensko pitanje“, budući da, kako sam kaže, ne raspolaže dovoljnom količinom činjenica. Namerava da dođe u Beograd i da se tom prilikom obavesti o izvorima jugoslovenskog konflikta i mogućnostima za njegovo smirivanje.

Timoti Garton Eš inače je stručnjak za probleme centralne Evrope i Nemačke. Nedavno je napisao u akademskim krugovima veoma cenjenu knjigu „ U ime Evrope: Nemačka i podeljeni kontinent“. Godinama je i redovni saradnik prestižnog dvonedeljnika „New York Books of Review“, članke objavljuje i u najuglednijim svetskim časopisima, a bio je urednik časopisa „Grante“, koji se bavi kriznim područjima u svetu.

Na skupu „Nova Nemačka u novom svetu“, koji je nedavno održan u Varšavi, profesor Eš je vodio kratku polemiku s cenjenim nemačkim političarem dr Egonom Barom, jednim od tvoraca nemačke „istočne politike“ u vreme Vilija Branta.

Nekadašnji prvak nemačkih socijaldemokrata Egon Bar smatra, naime, da je Nemačkoj potrebna nova istočna politika koja se zasniva na nepromenljivosti sadašnjih granica, i da su, po njegovom utisku, uočljivi znaci pomirenja Nemaca i Poljaka. Ovim predlozima suprotstavio se Timoti Garton Eš smatrajući da

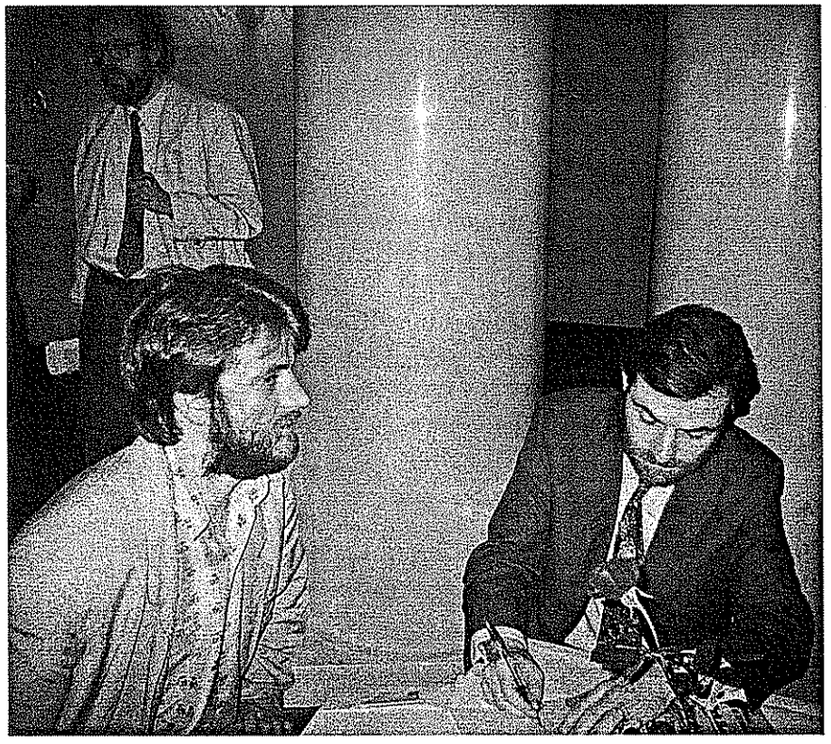

Poređenje Milošević–Hitler: Timoti Garton Eš

Nemačkoj nije potrebna nova istočna, nego nova evropska politika. Šta to znači?

U poslednjem broju „Foreign Affairsa“ Eš, objavljuje članak, a koji je u većim delovima prenet u „Borbi“, gde kao jedan od mogućih pravaca nemačke spoljne politike označava i koncepciju prvo Rusija. To bi se moglo nazvati „istočnom politikom“ nemačke spoljne orijentacije. Razmatrajući razloge „za“ i „protiv“, Eš navodi da je protiv to što su se odnosi saradnje Nemačke i Rusije obavljali preko glava drugih, ali su često i radili drugima o glavi. U prvom redu, to se odnosi na Poljsku, koja je bila između dve velike zemlje.

I pored toga, Nemačkoj se ne može zabraniti da ima veze s bliskom i velikom zemljom sa kojom je i u istoriji imala tesnu

saradnju, i s kojom ima mnogo razloga i interesa za dalju saradnju, ali Timoti Garton Eš je uveren da će Nemačka težiti proširivanju Evropske unije i da specijalni odnosi s Rusijom neće biti dominantno obeležje politike Nemačke.

Kakva je vaša ocena nemačke uloge u centralnoj Evropi?

– Upravo sam napisao knjigu od 600 stranica na istu temu, „U ime Evrope: Nemačka i podeljeni kontinent". Na to pitanje nije lako odgovoriti, pa sam zato i napisao tako obimnu knjigu. Ne verujem da je Nemačka dominantna u regionu. Ona je sila srednje veličine koja ima vodeću ulogu u regionu. Ali, ako govorimo o istočnoj i centralnoj Evropi, rekao bih da je Nemačka odigrala konstruktivnu ulogu tokom poslednjih pet godina.

Šta mislite o evropskim strahovima od ujedinjene Nemačke?

– Bilo bi začuđujuće da strahovi od ujedinjene Nemačke ne postoje, ali mislim da su ta strahovanja manja sada nego u vreme ujedinjenja.

Šta mislite o novoj nemačkoj istočnoj politici?

– Mislim da ne bi trebalo da postoji nova nemačka istočna politika, nego nova nemačka evropska politika. Što se tiče polemike sa Egonom Barom, uvek je zadovoljstvo s njim polemisati, ali ne mislim da je on reprezentativan primer za tu orijentaciju. Ono što on tvrdi – predstavlja politiku SPD, a ta politika je usamljena u Nemačkoj.

Kakav je položaj Poljske prema Nemačkoj i Rusiji?

– Čini mi se da je problem o kome smo diskutovali na ovoj konferenciji odlučna orijentacija poljske spoljne politike prema Zapadu, pa i među vladama ekskomunističkih zemalja. Ta orijentacija nije ozbiljno osporena zato što ne postoji realna istočna opcija u poljskoj spoljnoj politici.

Da li ste bili iznenađeni, kao mnogi na Zapadu, kada je nacionalizam postao vodeća ideološka snaga u postkomunističkim zemljama?

– Najpre, reč nacionalizam pokriva mnoštvo grehova i nekoliko vrlina. Ne treba da zaboravimo da je nacionalizam bio živ i u komunizmu. Živeo je u formi komunističkog nacionalizma, kao i u formi antikomunističke opozicije. Zato ne iznenađuje što je nacionalizam postao pretežan fenomen veoma specifične vrste. Duboko sam ubeđen da postoji pozitivni nacionalizam koji zovemo patriotizam i da sve forme nacionalizma nisu loše.

Zar nije simptomatičan povratak levice u gotovo svim bivšim socijalističkim zemljama?

– Kada bi to bio samo povratak levice, ne bi bilo problema za objašnjavanje. Posle četiri ili pet godina radikalne neoliberalne rekonstrukcije, ne iznenađuje pojava narodne reakcije. Poseban izborni zakon koji je usvojen omogućava ovim partijama da budu previše zastupljene u parlamentu. Povratak bivših komunista traži mnogo šire objašnjenje.

Veliki broj zapadnih diplomata smatra da je preuranjeno priznavanje Hrvatske i Slovenije od strane Nemačke bilo veoma pogrešno?

– Mislim da je pogrešno kriviti bilo koju od zapadnih sila za tragediju u bivšoj Jugoslaviji, jer odgovornost ove tragedije prvenstveno snose narodi bivše Jugoslavije, a posebno političko vođstvo Srbije i Milošević. Što se odgovornosti Zapada tiče, verujem da su sve zapadne sile napravile ozbiljne greške. Na primer, mislim da su Sjedinjene Države grešile u pokušajima da održe Jugoslaviju u vreme kada ona više nije mogla da funkcioniše kao jedinstvena federalna država. Mislim da je Nemačka napravila greške ne razmatrajući posledice priznavanja Slovenije i Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu. Neuspeh nije bio u samom priznavanju Hrvatske, već nemogućnost predviđanja šta će se posle dogoditi u Bosni.

Možete li objasniti zašto je nemačka politika bila uglavnom protiv srpske strane u jugoslovenskoj krizi?

– Verujem da su sve interpretacije reakcija zapadnih sila u svetlu istorije pre 1914. ili pre 1945. preterane. Francuska i

Britanija nisu zauzele manje negativan stav prema Srbiji zbog svojih veza s njom pre 1945, kao što ne verujem da je Nemačka zauzela pozitivnu poziciju prema Hrvatskoj zbog veza pre 1945. Ono što je odigralo ulogu, po mom mišljenju, jeste analogija Milošević – Hitler, koja je i stvorena kroz nemačko javno mnjenje. „Srbija je agresor i ovog puta, mi Nemci, hoćemo da budemo na pravoj strani". Ova jednostavnost odigrala je odlučujuću ulogu u Nemačkoj.

Šta je toliko pogrešno u želji Srba da žive u jednoj državi, ako su već Hrvati i Slovenci odlučili da žive u svojoj državi?

– Prvo, kao istorijski stav to je veoma diskutabilno. Drugo, ključno pitanje nije da li se, nego kako se narod ujedinjava u jednu državu. Upotreba sile je u svim slučajevima, osim samoodbrane, nedozvoljiva i neprihvatljiva. Veoma teško je tvrditi da su Srbija ili jugoslovenska armija počele rat iz samoodbrane.

Mislite li da je srpska strana krivac, da je agresor u jugoslovenskoj krizi?

– Jednostavno pitanje traži komplikovan odgovor. Najpre, mislim da je potrebno razlikovati režim od naroda i apsolutno ne verujem u opštu krivicu Srba. Drugo, mislim da i ostale strane u jugoslovenskom sukobu, posebno hrvatska, snose odgovornost.

Koje mogućnosti vidite za okončanje jugoslovenske krize?

– Kakvo pitanje?! (Smejući se.) Ne bih želeo da vam dajem polovične odgovore.

Zašto?

– Postoje problemi za koje ne možemo naći dobra rešenja. Ja ne vidim dobra rešenja za jugoslovensku krizu. Samo loša i manje loša. Da bih vam rekao koja su to manje loša rešenja, morao bih bolje da poznajem situaciju na terenu, a to sada nije slučaj.

Možete li da probate bar da označite ta rešenja?

– Da bih na to pitanje odgovorio, ponavljam, moram da poznajem mnogo bolje situaciju, naročito u Bosni, a ja je ne poznajem.

Verujete li u mogućnost jedinstvene Bosne?

– Opet mislim da bi najmanje loša solucija bio sporazum po kome bi zaista postojala međunarodno priznata suverena država pod imenom Bosna. Ali, taj sporazum, kako između različitih nacionalnosti u Bosni, tako i sa Srbijom i Hrvatskom trebalo bi da bude različit od svega što smo do sada videli.

BORBA, 6. VII 1994.

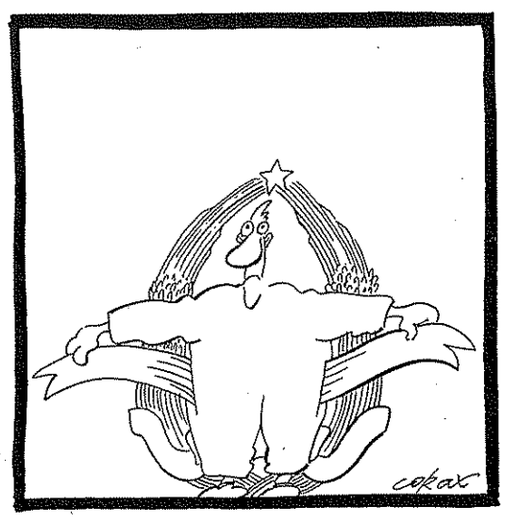

VOLFGANG MOMZEN

SRBI TREBA DA SE DOZOVU PAMETI

Profesor Volfgang Momzen napisao je više dela o Maksu Veberu, britanskoj i nemačkoj istoriji u 19. i 20. veku, evropskom imperijalizmu, a takođe i iz teorije istorijske nauke. Bio je i predsednik Društva nemačkih istoričara od 1988. do 1992. Boravio je i u Jugoslaviji.

Rođen je 1930. u Marburgu i doktorirao je filozofiju. Predavao je na univerzitetu u Diseldorfu, u Nemačkom istorijskom institutu u Londonu, a obavljao je i više istraživačkih zadataka na Prinstonskom univerzitetu, kao i na Oksfordu. Član je više evropskih istorijskih društava, među kojima i Britanskog kraljevskog istorijskog instituta u Londonu.

Razgovor s profesorom Momzenom vođen je u vreme konferencije o mestu nove, ujedinjene Nemačke u izmenjenom svetu, gde je profesor bio jedan od uvodničara u grupi koja je razmatrala promene u identitetu i istoriji Nemačke nakon ujedinjenja. To je bila i jedna od tema kojom je započet razgovor, mada je njegov veći deo posvećen odnosima Nemačke i Srbije. Namera ovog, kao i nekih potonjih razgovora jeste da prikaže autentične stavove o nekim od pitanja koja se tiču odnosa Nemačke i Jugoslavije. Razgovor, je inače, vođen s nešto više temperamenta na samom kraju.

Recite nešto o budućoj ulozi Nemačke u Evropi i Evropskoj uniji.

– Nemačka će zajedno sa ostalim evropskim zemljama, igrati važnu ulogu. Neizbežno je da Evropa igra važniju ulogu u

očuvanju mira i socijalnog reda širom Evrope i drugih regiona. Na Balkanu Evropa je trebalo vojno da interveniše u ranoj fazi, da bi sprečila krvavo stradanje mnogih ljudi.

Vi ste za vojnu intervenciju?

– Da. Trebalo je vojno intervenisati da se spreči opsada Sarajeva, jer to je bio besmisleni pokolj nevinih ljudi ogromnih razmera.

Rat će onda još duže trajati.

– Međunarodna zajednica mora da predupredi takve stvari. Politički konflikti među narodima ili etničkim grupama, u ovom slučaju to su entičke grupe, moraju se sprečavati i ne smeju se dešavati u današnje vreme.

Mnogi zapadni diplomati misle da je nemačko insistiranje na nemačkom priznanju Slovenije i Hrvatske bilo loše...

– Možda je to bila greška jer je razljutilo Srbe, ali ne verujem da je to opravdanje za započinjanje ogromnog građanskog rata koji besni u tom regionu. Neki su naivno verovali da priznanje nezavisnosti Slovenaca i Hrvata vodi mirnom rešenju. Opšti pristup trebalo bi da bude da svaka etnička grupa treba da upravlja sama sobom. Jedini problem je što su te etničke grupe pomešane i jasno rešenje nije mogućno. Naravno, to dovodi do razmišljanja da li je trebalo stvarati Jugoslaviju, ili Veliku Srbiju posle Prvog svetskog rata, koja nije mogla postojati bez nasilja čak ni u Titovo vreme. I, ovo je jedna veoma žalosna situacija.

Koliko su etnički sukobi uzrokovani pojavom nacionalizma posle Hladnog rata?

– To je objašnjivo. Kada s jedne strane imate kolaps komunističke ideologije i vodećeg sloja društva, a s druge strane smanjenje tradicionalnih vrednosti buržoazije, tada nacionalizam postaje očigledno ideologija kojoj se treba okrenuti. I to se dogodilo u mnogim slučajevima.

Kakvo je vaše mišljenje o nemačko-ruskim odnosima?

– Nemci treba da urade sve da se Rusija stabilizuje, jer sadašnja nestabilnost može na duže staze da ugrozi sporazum o miru koji je postignut u centralnoj Evropi.

Ima li jugoslovenska kriza uticaja na obnavljanje, čini se, tradicionalnih razilaženja između Britanije, Francuske i Nemačke, sada članova Evropske unije?

– To nema odlučujuću važnost. Postojao je izvestan stepen nacionalne orijentacije, možda malo više naklonosti ka Hrvatima kod Nemaca, i malo više naklonosti ka Srbima kod Francuza, ali u osnovi to nema veliku važnost. Razlike su u traženju primenljivog političkog rešenja i da li koristiti silu u rešavanju sukoba. A rešenje bi, naravno, bilo potpisivanje Ovensovog plana od strane svih strana.

Kakve su razlike između nemačke i britanske politike?

– Razlika je samo u stepenu. Nemci bi više voleli malo rigidniju intervenciju UN, ali to je sve. Ja ne vidim neku fundamentalnu razliku.

A nemačko-francusko partnerstvo?

– Takođe nema bitnih razlika. Razlike su samo u tome koji su tačni izlazi iz krize.

Šta mislite o idejama za nemačkim članstvom u Savetu bezbednosti?

– Nemci uopšte nisu voljni da igraju glavnu ulogu u internacionalnoj politici. Oni bi radije vodili spoljnu politiku kao što su to činili u poslednjih 50 godina, kada su na neki način bili zaštićeni hegemonijom Sjedinjenih Država. Tada nisu morali da igraju aktivnu ulogu sami za sebe. Ova poruka još uvek nije do kraja shvaćena. Interes Nemačke da ima mesto u Savetu bezbednosti veoma je ograničen. I to u svakom slučaju nije popularan zahtev, a opravdan čak i velikom ekonomskom moći Nemačke može postati osetljiv pre ili kasnije. To ne bi umnogome promenilo stvari zato što u neposrednoj budućnosti Nemci sigurno neće delovati sami, već u vezi sa svojim zapadnim saveznicima.

Šta je nemački nacionalni interes u Evropi sada?

– Da Evropa bude stabilna, još više integrisana, da se zemlje istočne i centralne Evrope integrišu u taj sistem, da bi se još više stabilizovale, jer osnovna, indirektna opasnost su izbeglice i imigranti u Nemačku zbog ekonomske stagnacije tog regiona i socijalne nestabilnosti zbog ratnih sukoba. Zato ona ima veoma jak interes da se taj region stabilizuje.

Imate li viziju boljih odnosa Nemačke i Srbije?

– Da, ukoliko se u Beogradu nešto promeni. Tradicionalno, pre Prvog svetskog rata odnos Nemačke prema Srbiji bio je pozitivan. Nemci, su u stvari pre jula 1914, pokušavali da odvrate Austriju od napada na Srbiju. Ekonomske veze sa Srbijom bile su veoma dobre. Ne mislim čak ni da su u međuratnom periodu nemački odnosi sa Srbijom bili loši, a sada mislim da osećanja nisu previše pozitivna zbog toga što su, pravedno ili ne, Srbi označeni kao glavni krivci za sadašnji građanski rat.

Šta je loše kod Srba ukoliko i oni hoće da ostanu i istoj državi, kao što su Slovenci i Hrvati odlučili da iz nje odu?

– Sve je veoma u redu i lepo kada postoje područja u kojima možete narode čisto podeliti. Ali, u današnjem svetu uopšte ne postoji razlog da se formiraju homogene, nacionalne države koje proganjaju i uskraćuju prava ili čak ubijaju pripadnike drugih etničkih grupa. Mislim da je to nešto što pripada dalekom 19. veku što ni tada nije bilo pravedno, a svakako danas je veoma zastarelo. Teško je razumeti zašto se toliko mnogo Srba, naročito intelektualaca, zalaže za homogenu nacionalnu državu koju treba ostvariti silom.

Da li se Evropa plaši ujedinjene Nemačke?

– Plaši?

Da.

– Ne. Zašto?

Poljaci, na primer?

– Ne mislim da se plaše. U stvari, podeljena Nemačka bila je izvor uznemirenja, dok ujedinjena Nemačka može biti izvor stabilnosti.

Hvala.

– Vidim da to pitanje hoćete da iskoristite za srpski slučaj, ali to nije pravilno zato što u Istočnoj Nemačkoj nema 20 do 25 odsto nacionalnih manjina. Nikad se ne bih zalagao za stvaranje nacionalne države silom na području na kome imate visok stepen nacionalnih manjina. Naravno, tačno je da su se u proteklim decenijama nemački nacionalsocijalisti zalagali za takvu politiku, ali to se sada ne opravdava i ne može se opravdati. Argument da Srbi treba da imaju homogenu nacionalnu državu jeste totalno neprihvatljiv. I veliko pitanje je definicija nacije. Srbi se pozivaju na državno pravo a ne na kulturno i etničko ujedinjenje svih Srba. U stvari, oni nastavljaju strategiju Velike Srbije iz 1890. i naglašavam da je to za žaljenje i veoma teško razumem zašto se srpski intelektualci ne dozovu pameti u ovoj situaciji i ne dignu glas protiv toga.

Međutim, sami ste rekli da su Nemačka i Srbija imale veoma dobre odnose...

– Da. To je u redu. Ali, to ne opravdava pritisak na Slovene koji imaju tu nesreću da su muslimanske veroispovesti. To je nerazumljivo. To područje bilo je pod osmanskom vlašću do polovine 19. veka relativno mirno područje. Naravno, bilo je ugnjetavanja i Evropa je uvek vršila pritisak na otomansku carevinu da prizna prava nacionalnim grupama. Velike sile su preuzimale odgovornost za to područje, što danas ne čine. Ne vidim nikakvog opravdanja i, molim vas, to napišite, ili nemojte ništa da napišete, za etničko čišćenje da bi se formirala nacionalno homogena država. To je genocid. I ne treba da se događa. Turci su počinili genocid nad Jermenima, nacionalsocijalisti u istočnoj i centralnoj Evropi, ali ovo se događa u drugoj polovini 20. veka. To je veoma žalosno. Srbi treba da se dozovu pameti i to zaustave. Samo manjina, rekao bih, među Srbima podržava takvu politiku i da Srbi kao narod ne stoje iza toga. Prosto ne razumem kako neko može čak i da pokuša da je opravda.

Vrednosti homogene nacionalne države su ograničene. Takođe, postoje vrednosti u prožimanju različitih kulturnih tradicija. Čak i Nemačka se kreće ka multikulturnom društvu i ne vidim da joj to smeta.

BORBA, 7. VII 1994.

DR EGON BAR

NASLEĐE ISTORIJSKIH GREŠAKA

Jedan od dugogodišnjih i vodećih saradnika nekadašnjeg nemačkog kancelara Vilija Branta, dr Egon Bar smatra se jednim od tvoraca nemačke „istočne politike", koja je dovela do ublažavanja odnosa i približavanja Nemačke i zemalja s njene istočne strane – Poljske i Rusije i tadašnje Istočne Nemačke.

Egon Bar je počeo svoju karijeru kao novinar 1945, što je bio sve do 1954, kad je postao pres-ataše u nemačkoj ambasadi u Gani. Sledeće godine postaje šef pres-servisa u nemačkom Senatu, da bi 1966. postao ambasador u nemačkom Ministarstvu spoljnih poslova.

Savezni ministar za ekonomske odnose i saradnju bio je od 1974. do 1976, a posle toga, do 1981, bio je savezni sekretar SPD. Od 1980. do 1990. bio je predsednik parlamentarnog Komiteta za armijsku kontrolu, a 15 godina, od 1976. do 1991, bio je član Predsedništva SPD. Sada je direktor Instituta za mirovna istraživanja i bezbednosnu politiku Univerziteta u Hamburgu.

Profesor Bar je u vreme početnih znakova zaoštravanja jugoslovenske krize bio protivnik nemačkog preranog priznavanja Slovenije i Hrvatske, što je ostao i danas. Govoreći o temi „Nova Nemačka u novom svetu" sporio se s britanskim stručnjakom Timotijem Gartonom Ešom o tome kakvu bi politiku Nemačka trebalo da vodi. Po mišljenju Egona Bara, Nemačkoj je potrebna nova „istočna politika", koja bi se zasnivala na nepromenljivosti granica i koja bi dovela do uključivanja

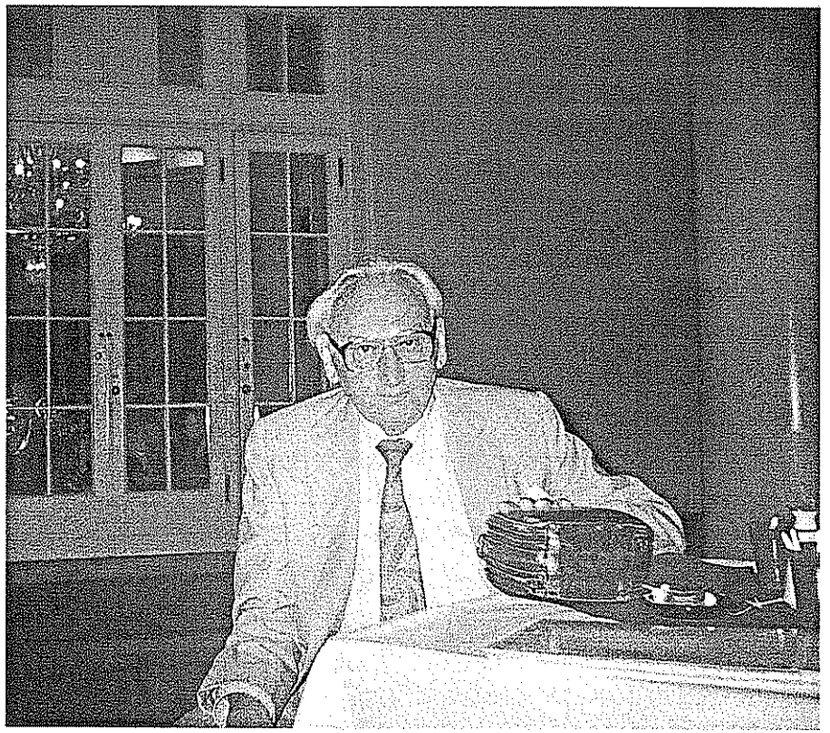

Egon Bar

Rusije u Evropu. Jednostavnije rečeno, moglo bi se smatrati da je prvak nemačkih socijaldemokrata zagovornik približavanja Nemačke i Rusije. Na tu ideju se u nekim zapadnim krugovima gleda sa strepnjom, jer se smatra da bi takav savez poremetio ravnotežu u Evropi.

– Proširiti malo evropsku zajednicu, bez obzira na posledice za sve zemlje istočno od tih novih granica, jeste engleski interes. Takva pozicija sadrži potencijalnu opasnost nove evropske podele ne samo između bogatih i siromašnih, nego i između bezbednih i nebezbednih naroda i zemalja. Ova pozicija, takođe, odražava nespremnost nekih zemalja Zapada da preuzmu obaveze i angažuju se u događajima koji se odigravaju u drugim delovima Evrope. To gledište dovodi nas do tačke kada treba da

sagledamo alternative. Ukoliko odbijemo da uključimo Rusiju kao punopravnog partnera u Evropu i evropsku bezbednost, kasnije ćemo biti prisiljeni da se spremamo za odbranu od Rusije. Apsolutno sam uveren da se evropska stabilnost ne može stvarati bez Rusije.

A bez NATO-a i Nemačke?

– NATO treba da ostane nepromenjen, kakav je i sada. Ne vidim mesta diskusijama o nemačkom učešću i članstvu u NATO-u.

Ali, u bivšoj Istočnoj Nemačkoj samo nekoliko postotaka, prema ispitivanjima, želi u NATO?

– Da, ali ne treba zaboraviti da je bivša Istočna Nemačka obavezana ugovorima Nemačke. Čak ni PDS ne traži istupanje Nemačke iz NATO-a. Prema tome, na to ne treba obraćati veliku pažnju.

A kakav je Vaš pogled na odnose Nemačke i Rusije?

– Nadam se da stižemo do pozicije sa koje obe zemlje treba zajednički da deluju u pravcu evropske stabilnosti i prihvate evropske principe proklamovane potpisivanjem pariske povelje. Ukoliko se to ostvari, čvrsto sam uveren da Evropa ima budućnost.

Šta je novo u Nemačkoj međunarodnoj poziciji nakon ujedinjenja?

– Imamo povećanu odgovornost koja se zasniva na činjenici da smo postali veći, postali ujedinjeniji i suvereni u onom stepenu u kome jedna evropska zemlja to uopšte može biti. U vezi s tim, jasno je da takva zemlja mora doći u poziciju da sledi svoje interese povezane sa obavezama koje ima. Ukoliko analiziram interese zaključujem da je naš glavni doprinos stvaranje stabilnosti u Evropi, baziranoj na dva principa. Prvi je: granice su nepromenljive, nezavisno od porekla tih granica. A drugi je da se to može postići samo ako prihvatimo ista manjinska prava za manjine sa obe strane date granice.

Šta mislite o nemačkom angažovanju prilikom priznavanja Slovenije i Hrvatske, budući da se danas javlja sve više onih koji smatraju da je insistiranje i priznanje u tom slučaju bilo loše?

– Ja mogu samo da ponovim ono što sam govorio i pre tih događaja. Smatram to greškom. To se može objasniti i reći ukoliko zemlja postane zaista suverena, ipak se ne isključuje mogućnost da ona pogreši. I pored toga, to je bila greška.

Kakve su, po vašem mišljenju, šanse vaše Socijaldemokratske partije na sledećim izborima u Nemačkoj?

– Prvo, sve moje nade. Nadam se da ćemo postati najveća partija u Nemačkoj. Drugo, za ovu nadu nemam baš solidne osnove. Na nesreću, moram da kažem da je to pitanje, naravno, još neizvesno i potpuno je otvoreno koja će partija biti pobednik na izborima. Možete me pitati, recimo, sredinom avgusta i tada bih vam dao precizan i zasnovan odgovor. Sada – ne.

Kakva bi trebalo da bude nemačka politika kada je reč o Balkanu i Srbiji?

– S nasleđem grešaka koje smo napravili u istoriji, dok mnogi sposobni ljudi nastoje da postignu sporazum, i uz ogradu da nisam upoznat sa svim detaljima sadašnjih događaja, apsolutno sam nespreman da predvidim ili kažem nešto o budućnosti tih odnosa. Moj stav je da prvo pokušamo da postignemo prekid vatre na sadašnjim položajima sukobljenih strana, a drugo – da se garantuje poštovanje tog prekida vatre. Tada započinjemo pregovore o strukturi i budućnosti bivše Jugoslavije.

KLAUS VELE

PRIZNANJE – EVROPSKI KORAK

Pomalo je neobično kada se na odgovornom partijskom položaju nađe neko ko je tek stigao do tridesete godine. Taj slučaj važi za tridesetogodišnjeg Klausa Velea, šefa Spoljnopolitičkog odeljenja Hrišćanske demokratske unije. Diplomirao je 1991. i onda mu je generalni sekretar partije i tadašnji ministar odbrane Folker Rije ponudio da radi kao šef pomenutog odeljenja. Istovremeno, Klaus Vele je i predsednik Demokratske zajednice mladih Evrope. To je organizacija koja okuplja demokratske hrišćanske, liberalne, konzervativne i slične partijske podmlatke. Politička karijera Klausa Velea do sada se uglavnom kretala u okviru podmlatka CDU, gde je i sada član rukovodstva odgovoran za spoljnu politiku.

I njemu, kao i drugim sagovornicima iz Nemačke, u razgovoru za „Borbu" postavili smo pitanja koja se tiču uloge Nemačke u jugoslovenskoj krizi, mestu Nemačke u međunarodnoj zajednici nakon ujedinjenja i odnosima Nemačke i Jugoslavije, odnosno, Nemačke i Srbije.

Kakav je Vaš sud o položaju Nemačke u Evropi?

– Nemačka je zemlja koja ima najviše interesa u stabilnosti centralne i istočne Evrope. Posledice nestabilnosti tog područja pogađaju prvo Nemačku iz jednostavnih, geografskih razloga. Zato Nemačka i investira toliko u stabilnost ovog regiona i zalaže se za njegovu integraciju u zapadni svet, Evropsku uniju i NATO.

Kakvo je Vaše mišljenje o reakcijama Nemačke i balkanskih zemalja?

– Nemačka svoju spoljnu politiku sprovodi naročito u tom regionu, u kontekstu većih organizacija – Evropske unije. Mi pokušavamo da izgradimo konsenzus u okviru tih organizacija. Nemačka ne želi da deluje izolovano i na svoju ruku, naročito u tom veoma teškom području.

Ipak, Nemačka je pre drugih priznala Hrvatsku i Sloveniju, što danas gotovo svi smatraju greškom?

– Postoje različita mišljenja. Neki tvrde da je priznavanje bilo preuranjeno, drugi da je trebalo da usledi mnogo ranije. To je hipotetičko pitanje. Niko ne može da pruži dokaze, ali po mom mišljenju to na kraju nije bilo priznanje od strane jedne države, već udruženi evropski korak ka priznanju o kome je odlučeno decembra 1991, a koji je sproveden januara 1992. Znači, Evropska unija zauzela je zajednički stav, što je veoma važno, jer ne smemo dozvoliti razilaženje u okviru EU. To bi vodilo posledicama na koje niko više ne bi mogao da utiče.

Kakvo je mesto NATO-a u Evropi?

– Inicijativa NATO-a „Partnerstvo za mir" veoma je važna. Neke zemlje u istočnoj Evropi misle da to nije dovoljno, one žele puno članstvo u NATO-u, bezbednosne garancije. „Partnerstvo za mir" jeste veoma dobar instrument, solidna baza za buduće članove. Na toj osnovi mi možemo preduzeti praktične mere, održavati zajedničke manevre, neke od tih zemalja poslale su oficire u štabove NATO-a.

Imate li neku ideju o nemačko-srpskim odnosima i možete li objasniti zašto je Nemačka bila uglavnom protiv srpske strane u jugoslovenskoj krizi?

– Neki misle da je nemački stav prema jugoslovenskoj krizi i prema Jugoslaviji uslovljen istorijskim razlozima, što nije tačno. Razlog zbog koga je Nemačka bila toliko kritična prema Srbiji jeste što mi verujemo da je Srbija u sadašnjem konfliktu agresor. To nas je primoralo da zauzmemo veoma čvrst stav. S

druge strane, veoma je važno znati da Nemačka zna da posle takvog rata zemljama treba integracija u svetske okvire i ona ne treba da ostane isključena za sva vremena. To je veoma specifično nemačko iskustvo. Nemačka je dva puta počela rat u ovom veku i posle Prvog imala je teškoće u reintegraciji, što je, verovatno, dovelo do Drugog svetskog rata. Nakon njega, iako smo ga mi započeli, obavljena je reintegracija Nemačke u okruženje i događaji su pokazali da je to vodilo do veoma mirne i dobre situacije. I, kasnije, to je pomoglo da se prevaziđe podela Istok – Zapad. Mi, prema tome, znamo da je neophodno da, pošto se konflikt završi, ne treba jednu zemlju ili naciju isključiti za sva vremena.

Zašto Srbi ne bi imali pravo da, takođe, žive u jednoj državi, pošto su Slovenci i Hrvati prvi poželeli i napustili Jugoslaviju?

– Mi verujemo u princip samoopredeljenja. Princip samoopredeljenja znači da narodi mogu da odluče da žive u svojoj sopstvenoj državi kao Hrvati i Slovenci. To isto važi i za Bosnu i Hercegovinu, koja je donela sličnu odluku, mada je to komplikovaniji slučaj. Ovo su međunarodno priznate zemlje u okviru sadašnjih granica, koje moraju biti poštovane.

BORBA, 8. VII 1994.

DŽIM SEROKA

AMERIČKA GREŠKA – PROMENA POLITIČKOG PRAVCA

Profesor Džim Seroka predaje političke nauke na Univerzitetu Severna Florida i čest je gost Jugoslavije. Prethodne decenije boravio je četiri puta u Beogradu, a autor je i jedne knjige o problemima jugoslovenskog političkog sistema. Odnos američke politike prema jugoslovenskom problemu, američko ulaženje, pa onda povlačenje iz jugoslovenskih događaja bili su tema razgovora za „Borbu" koji je vođen prilikom nedavne posete profesora Seroke Beogradu. Ako je to bitno, pošto su neki sagovornici smatrali da je albanskog ili slovenačkog porekla, valja reći da je, kako sam kaže, normalan Amerikanac.

Posmatrajući događaje u Istočnoj Evropi, budući da je kao Fulbrajtov stipendista dosta boravio u tim zemljama, profesor Seroka prognozira da će koncept Istočne Evrope nestati u narednih 10 godina. On očekuje da će Češka biti na istom nivou kao što su danas Belgija, Francuska ili Holandija. U Slovačku nema mnogo poverenja zbog njihovog političkog sistema, a Rusija je još uvek veliki problem. Ona se u svesti, smatra Seroka, još nije dovoljno odvojila od komunizma. Što se balkanskih država tiče, američki profesor nema izičit odgovor, ali za Srbiju navodi da Srbija neće rešiti probleme dok ne nađe neko demokratsko i humano rešenje za Kosovo.

Prema viđenjima demokratije i partijskih odnosa, profesor Seroka smatra da bi opozicija trebalo da bude „konstruktivna". „Besmisleno je udruživanje opozicije samo da bi se srušila jedna vlast, pogotovu ako se to radi u politici koja je izoštrila krajnju

levicu i krajnju desnicu. Tada se za demokratiju ništa ne radi." Odgovarajući primer odnosa vlasti i opozicije, odnosno mesta opozicije, on nalazi u Engleskoj. Tamo se opozicija zove „lojalna opozicija" zbog veze s monarhijom. Opozicija je lojalna državi, ali je protiv vlasti. Istočna Evropa nema takvu opoziciju. Opozicija u Srbiji prepuna je stranaka utemeljenih na ličnosti. Za njih je važno da se od stranaka ljudi pretvore u stranke ideja. Uloga opozicije je da pomogne u gradnji novog društva, te je zato važnije biti u pravu, nego pobediti. Ako neka politika nije dobra, birači će to shvatiti za dve, tri ili deset godina. Ali, ipak će shvatiti.

Recept za uspešnu opoziciju jeste da se mora imati dobra organizacija koja je važnija od pojedinaca koji su joj na čelu. Mreža mora postojati u celoj zemlji. Bez organizacije, to je društvo ljudi sličnih ideja koji se svađaju, ako nemaju šta da rade. „Ako to žele, bolje da idu u kafanu, nego na partijski sastanak" – kaže dr Seroka.

O američkom pogledu na Jugoslaviju, profesor Seroka navodi da se kriza u njoj ne gleda kao vojno i strategijsko pitanje nego više kao pitanje ljudskih prava.

– Mi smo veoma zbunjeni i tužni zbog jugoslovenske situacije. Zbunjeni smo zato što ona za nas nema smisla, a tužni smo zato što jedina efikasna alternativa jeste ona koju ne bismo hteli da upotrebimo, upotreba sile i vojnih snaga. Pre nekoliko nedelja Univerzitet u Merilendu izvršio je istraživanje javnog mnjenja na celoj teritoriji SAD koje je pokazalo da oko 80 odsto Amerikanaca želi direktno mešanje u događaje u Bosni. Bili su za upotrebu sile, ali to naravno, ne znači da su za žrtve američkih vojnika zbog toga. U osnovi, američki problem je da ne postoji pravi cilj za borbu u ovom trenutku. Nema dobrih i zlih strana u tom sukobu, nego se ponekad čini kao da se vratilo varvarstvo. To nas brine.

Kako je došlo do slike u američkoj javnosti o dobrom i lošem narodu?

– Za te utiske ne treba kriviti masmedije. Akcije koje je pre dve godine vodila jugoslovenska armija u Vukovaru i drugim

mestima proizvele su tako jak utisak o armiji koja puca na civile, na gradove u opsadi. Sarajevo je za naše pojmove bilo moderan grad. To nisu bile lažne slike. To je istina. Nedostatak hrabrosti vojnika sa vrhova planina, dvadeset kilometara od grada, koji granatiraju nenaoružane civile, koji pokušavaju da žive u gradu, to je nešto što je užasno videti.

Šta odlučujuće utiče na formulisanje američke spoljne politike: javno mnjenje, pojedini službenici administracije, nacionalni interesi?

– Osnovni faktor je javno mnjenje. SAD ne mogu da urade ništa bez podrške javnog mnjenja. Ukoliko ona ne postoji, započeta politika ne bi se mogla sprovesti. U ovom slučaju javno mnjenje je zgađeno nad situacijom, a američko vođstvo – od Klintona, pa naniže, takođe. Ipak, ne postoji alternativa koju bi podržalo američko javno mnjenje na dugi rok. Naši nacionalni interesi nisu usko povezani s bosanskom krizom ili Hrvatskom, Srbijom, Makedonijom ili Slovenijom. To znači da bi naša spremnost da se angažujemo bila samo kratkoročna. Drugi faktor koji utiče na spoljnu politiku očigledno je nacionalni interes. Jugoslavija posle Hladnog rata ne spada u zonu američkog nacionalnog interesa. Treći faktor je saradnja sa Evropom i pomoć istočnoj i centralnoj Evropi da uđu u moderan ekonomski svet. Političke vođe i njihove ambicije su takođe jedan od faktora, ali u ovom slučaju najvažnija stvar je brutalnost ovog rata, neravnopravnost strana. To nije armija protiv armije, nego interpersonalni rat, komšija protiv komšije, prijatelj protiv prijatelja, majka protiv oca. Vi možete da vidite događaje na CNN skoro istog trenutka kada se odigravaju. Doneti tu vrstu rata u kuću i predstaviti je slikom teška je stvar.

Amerika je nerado ušla u priznavanje raspada Jugoslavije, a zašto je onda, pak, među prvima priznala Bosnu?

– U to vreme napravili smo mnogo grešaka. U početku nismo verovali da će racionalni političari povesti rat oko nečega što je izgledalo kao nevažno pitanje. Mislili smo da će sesti i pregovarati. Politika Amerike u početku bila je podržavanje jedinst-

va Jugoslavije i odjednom je promenila svoj pravac. I to je bila greška. Ako hoćete da budete konzistentni u politici, treba pripremiti sve strane za promene. Drugi faktor jeste da se to dešava na kraju hladnog rata i raspada SSSR, posle zalivskog rata. Amerikanci su, na nesreću, mislili da mogu da bace pojas spasavanja mirnog poretka u svetu samo svojim uticajem. Nažalost, shvatili smo da je naša moć ograničena, posebno kada cilj nije jasan.

Kako vi gledate, kao Amerikanac, na američku politiku, ne samo spoljnu, nego i unutrašnju?

– Američka politika je usmerena ka unutrašnjim pitanjima. Brine nas rasni problem, siromaštvo, obrazovanje, sposobnost SAD da konkuriše ostalima u obrazovanju, nauci, tehnologiji i trgovini. Mnogi Amerikanci nisu svesni činjenica u svetu. Kao i ostale ljude, njih zanimaju porodica, prijatelji, susedi, grad, region, zemlja, pa tek na kraju svet. Američka politika je mnogo ozbiljnija nego što to stranci veruju. Ona se bavi ozbiljnim pitanjima, kao što su reforma zdravstva, obrazovanja, izgradnjom saobraćajne mreže i rada.

Zašto američke akcije i pod okriljem UN nisu bile baš najuspešnije – Somalija, Haiti...?

– Razlog što one nisu bile onoliko uspešne koliko smo mislili da će biti je što su došle posle izrazito dugog perioda uspeha, iznad naših očekivanja i nadanja. Tokom 40 godina američka spoljna politika bila je uslovljena Hladnim ratom. Na kraju Hladnog rata nestala je svrha naše spoljne politike. Sa američke tačke gledišta pritisak na Sovjetski Savez doveo je do dobrog rezultata, naša politika u istočnoj Evropi dovela je do dobrog rezultata, takođe u Južnoj Africi. Činilo se da možemo da uradimo sve što poželimo, što nije bio slučaj. Ali, u to vreme to smo mislili.

Verujete li u vesti da je predsedniku Klintonu bilo savetovano da bombarduje položaje u Bosni, a možda i u Srbiji, da bi otklonio pažnju domaće javnosti od nekih afera?

– Vajtvoter i domaći problemi imaju veoma malo veze sa bosanskim problemom. Diskusija o bombardovanju Bosne bila je jednostavno diskusija o tome šta možemo efikasno da uradimo. Sankcije su ostale bez efekta, odnosno imale su manji efekat nego što su se UN i SAD nadale da će imati. Amerikanci su hteli da se rat u Bosni završi. Po našem mišljenju gospodin Karadžić i general Mladić izdali su naše poverenje, prekršili sporazume, povukli su oružje iz Sarajeva i prebacili ga u Goražde i druga mesta i to nije moglo, zaista nije moglo, da se toleriše.

Kako tumačite razilaženje srpske i američke politike, ako se to može tako porediti, budući da u Srbiji postoji mnjenje o srpskoj privrženosti američkoj političkoj tradiciji?

– Tradicija je mnogo važnija sa srpske, nego s američke strane. Što je još važnije, nasilje u ratu bilo je tako surovo da su Amerikanci mogli da kažu da tradicija ne znači ništa u poređenju sa nehumanim postupcima u građanskom ratu u Bosni, a ranije u Hrvatskoj. S američke tačke gledišta, tradicija je izbledela u poređenju s tragedijom i ratnim nasiljem.

U Srbiji postoji uverenje da se bez promene u američkoj politici neće bitnije promeniti položaj Srbije i Jugoslavije. Mislite li da je neka promena u američkoj politici mogućna?

– Ako bi bilo promene, ona bi mogla biti takva da postane još tvrđa i manje prijateljska prema Srbiji i Jugoslaviji. Tragedija ovog rata neće prestati bez priznanja od strane Jugoslavije da je pravila greške i da snosi deo odgovornosti za ove probleme. Mi smo svesni da Hrvatska snosi deo odgovornosti za događaje u Bosni, kao i Muslimani, ali postoji potreba za političkom diskusijom u Jugoslaviji, a do sada nijedna od političkih partija nije povela tu diskusiju. To je moralno, a ne političko pitanje. To je individualno, a ne kolektivno pitanje. Svaki građanin mora da prizna da u današnjem civilizovanom svetu ljudi ne čine takve zločine i da ih zbog toga proglašavaju herojima.

Šta znači izjava predsednika Klintona da se sankcije neće ublažavati, mada u pregovorima jedna od varijanti jeste i potpisivanje primirja za ukidanje sankcija?

– Poruka koju gospodin Klinton pokušava da pošalje je veoma jasna. Sve strane činile su zločine, ali zločin koje su počinile srpske snage počinjen je u ime srpskog naroda i ni jednog trenutka jugoslovenska vlada nije odbila da sarađuje i podržava te ljude. Svetska zajednica želi da jugoslovenski građanin, srpski građanin preuzme individualnu odgovornost za ono što je učinjeno u njegovo ime. Do sada gotovo da nije bilo diskusija na tu temu u Jugoslaviji, gde se još ne razume šta UN i svetska zajednica hoće. Po mom mišljenju, veoma je važno da Jugosloveni razumeju da ukoliko neko počini ratni zločin u ime naroda koji ga podržava, taj narod ima deo odgovornosti u svojim rukama.

BORBA, 9–10. VII 1994.

DENISON RUSINOV

POGREŠAN AMERIČKI UTISAK

Profesor američkog Univerziteta u Pitsburgu Denison Rusinov cenjeni je stručnjak za problematiku Jugoslavije. Uostalom, njom se bavi skoro četiri godine, pošto je kontakt s Jugoslavijom počeo kao dopisnik iz Jugoslavije početkom šezdesetih godina. Za „Nedeljnu Borbu" s profesorom Rusinovim razgovarali smo tokom njegovog nedavnog kratkog boravka u Beogradu o odnosu SAD prema jugoslovenskoj krizi, uz pokušaj objašnjenja zbog čega se politika SAD vodila tako kako se vodila, kao i o tome kakvi su izgledi za eventualni rasplet jugoslovenskog i balkanskog čvora.

Profesor Rusinov, inače, napisao je više radova o jugoslovenskoj krizi, koji su poslednjih godina objavljivani u najpoznatijim američkim časopisima.

– Američka politika toliko dugo držala se ideje o jedinstvenoj Jugoslaviji delom zbog neke vrste krutosti. To je bila neprekidna politika od 1949. do 1991. I to veoma razumna politika u periodu Hladnog rata, kada je dezintegracija Jugoslavije lako mogla značiti treći svetski rat. Kako u američkom, tako i u sovjetskom interesu bilo je da Jugoslavija ostane jedinstvena, nesvrstana, kao što je bila. Moje uverenje kao istoričara je da u spoljnoj politici ne treba tražiti nešto komplikovanije. Postojala je svest o tome da krajem Hladnog rata, a to je 1989, Jugoslavija gubi svoju važnost za svet, budući da treći svetski rat više nije mogao da bude započet. Ali, politika se nije promenila. Drugo, 1991. bilo je brige za budućnost SSSR-a u logičkom smislu, a to

je da su Gorbačov i jedinstveni Sovjetski Savez bezbedniji za svet nego kolaps Sovjetskog Saveza. A Jugoslavija je izgledala kao mogući primer: danas Jugoslavija, sutra Sovjetski Savez, što se u stvari, i dogodilo. Ako sagledate ove dve stvari nije potrebno dodavati bilo šta da bi se objasnilo kako je ovaj ritual počeo. Iz izvora Stejt dipartmenta stalno mi ponavljaju da je u čuvenoj Bejkerovoj izjavi o podršci jedinstvenoj Jugoslaviji i kasnijim interpretacijama u poslednjim mesecima uvek bila prisutna jedna dodatna fraza koja se odnosila na demokratiju i ponekad na samoopredeljenje. Pa čak i u čuvenoj Bejkerovoj izjavi, ovde u Beogradu, gde su obe strane bile prisutne, neki su čuli samo prvi deo te rečenice, a neki samo drugi.

Zašto su onda Amerikanci odlučili da priznaju Bosnu i Hercegovinu, kada je već pre toga bilo jasno da Hrvati ne žele da žive u Jugoslaviji, a Srbi u Bosni bez Jugoslavije?

– Postojao je pogrešan utisak da bi to moglo sprečiti širenje rata na Bosnu i Hercegovinu. Svršeni čin zapadnog priznanja te države okrenuo bi Srbe, podržavane od Srbije i JNA, od agresije, smatralo se na Zapadu, pozivajući se na primere Slovenije i Hrvatske. To je ista argumentacija koju je Genšer razvio pri priznavanju Hrvatske. A ta ideja bila je totalno glupa, mada mislim da su u nju iskreno verovali. Neki od nas su pokušali da se suprotstave tome.

Tada već postoji iskustvo rata u Hrvatskoj. Kako tumačite odluke međunarodne zajednice da se po nekim unutrašnjim granicama Jugoslavija podeli, iako su etničkim sadržajima te granice bile neodgovarajuće?

– U pitanju je konflikt između dva principa koji su deo međunarodnog prava i principa UN. Još uvek se nismo suočili sa inherentnim konfliktom ta dva principa. Prvi je princip suvereniteta i nepromenljivosti, svetosti granica. To je razuman princip. Granice se ne mogu menjati silom. Mogu se jedino menjati dogovorom. Drugi je princip samoopredeljenja. Šta raditi kada su oni u konfliktu? U ovom slučaju oni to jesu. Dodatna komplikacija je pitanje da li se unutrašnje granice, kao što je to bilo

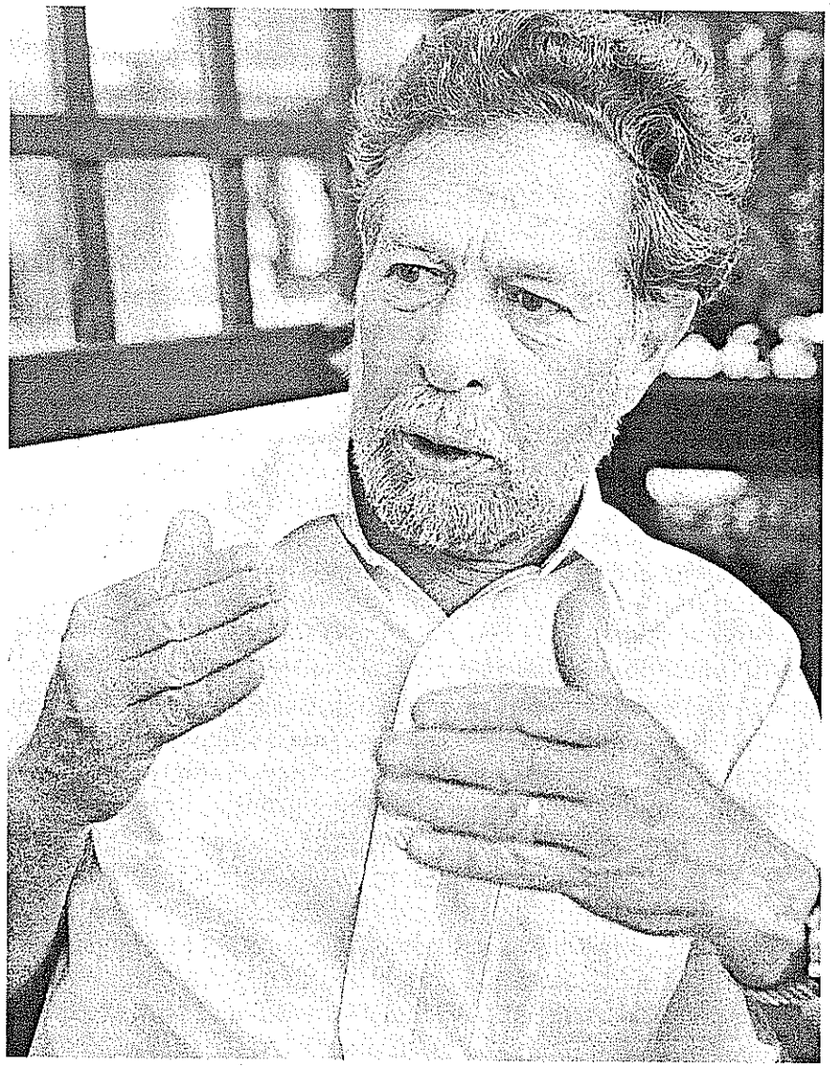

Denison Rusinov

u Jugoslaviji, mogu iznenada pravno transformisati u međunarodne granice, kako one dobijaju nepovredivost. Priznavanjem granica Hrvatske narušene su granice Jugoslavije, što je

nedoslednost. Zato treba da pogledamo iza ovog konflikta i da se okrenemo političkim razlikama. Nemci su upravo iskoristili pravo na samoopredeljenje da bi se ujedinili. Bilo je veoma jasno da većina Hrvata i Slovenaca želi odvojene države i da iskoristi pravo na samoopredeljenje. Postojalo je i razumljivo pitanje kako se to pravo može uskratiti tim narodima. Onda su Milošević i ostali rekli: „Dobro, ali Srbi u Hrvatskoj i Bosni takođe imaju isto pravo". Ostatak sveta je još jednom veoma razumno rekao: „Sačekajte trenutak, tome mora biti granice. Ili ćemo završiti rasparčavanjem sveta". Bilo koja manjina, bilo gde koja poseduje teritoriju može tražiti ovo pravo. To nas dovodi do apsurda i svuda znači rat. Tu je veoma oštro povučena crta. U to vreme, naročito u slučaju Bosne, bilo je prošireno osećanje da su Srbi prebrzo i suviše spremno posegli za oružjem. Činili su ratne zločine, pa se javno mnjenje okrenulo protiv srpske strane. Tako bih ja tumačio sled događaja i nisam spreman da poverujem u zaveru Nemačke i „Četvrti Rajh" i slično.

Zašto se Amerika čas držala rezervisano, onda nametala rešenja, ponovo se povlačila i tako više puta?

– Najpre, nisu obraćali suviše pažnje, a kasnije kada su obraćali (mi tu govorimo o tome zašto smo se suviše dugo zalagali za očuvanje integriteta i jedinstva Jugoslavije) postojalo je široko uverenje da ta politika više nije u skladu s vremenom, da je bezvredna i štetna. To je deo zaključka Badenterove komisije, a ne Amerikanaca – diskutabilnog zaključka da je Jugoslavija zemlja u procesu disolucije i da politika mora da vodi računa o toj realnosti. „Jugoslavija je nestala. Hajde da pokušamo da kontrolišemo proces, da pomognemo zemljama naslednicama da izbegnu rat oko nasleđa". To je bila – smatralo se tada neuspela, ali dobronamerna politika. U to vreme Amerikanci su rekli: „Umesto da se borimo protiv stvarnosti, hajde da prihvatimo i pokušamo da izbegnemo najgore posledice – rat i nasilje i sve užasne stvari koje su se dogodile".

Kako se desilo da u političkom smislu Amerikanci, čini se, stanu iza muslimanske strane u Bosni?

– To ne bih tako rekao. Amerikanci su postupili logično. Oni su priznali državu koja je tvrdila da želi multikulturnu jedinstvenu državu, neku vrstu Švajcarske ili Jugoslavije u malom. Bilo ovo istina ili ne, to je prihvaćeno. Podrška koja je davana jedinstvenoj Jugoslaviji pružana je sada jedinstvenoj Bosni. Uvidom u etničke mape tačno se tvrdilo da deljenje Bosne vodi u rat. Ovog puta su pogodili. Nije postojalo mirno rešenje. Čim je država stvorena i prerano priznata, ni tada nije bilo tačno kao što nije ni danas, reći da Amerika stoji na muslimanskim pozicijama. Ona je podržavala priznatu bosansku vladu sve doskora. Mislim da se sada pomera ka shvatanju da su tu tri grupe u sukobu. Bosanska vlada na to kaže da se svode na treću stranu. Oni protestuju jer kažu da nisu Muslimani, nego Bosanci.

Šta uslovljava američko opredeljenje za humanistički ili realpolitički pristup u spoljnoj politici?

– U najvažnijim medijima retko možete naći samo pristalice jednog pristupa. Idealistički pristup izašao je s modricama iz Somalije, ali je realistički pristup ojačan u Kuvajtskom ratu. To je strašno važno za američku politiku i američku javnost. Ima i trenutaka kada se ne može odlučiti između ta dva pristupa, kao što je to sada slučaj. Ali, najčešće, ideologija je Karterova, a akcija Kisindžerova.

U Bosni i Hercegovini, čini se, prevladalo je idealističko stanovište?

– Treba razlikovati politiku vlade, javno mnjenje i medije. U medijima, recimo, Entoni Luis i još neki predstavljaju jedan pogled ali realpolitički pogled se takođe nalazi na prvim stranama New York Timesa. Ne bih poistovećivao poglede Entoni Luisa s politikom vlade ili s javnim mnjenjem. Mnogi moji američki prijatelji, uključujući i ljude koji ne znaju puno o Jugoslaviji, naklonjeni su realpolitičkom pogledu i pitaju se zašto smo mi umešani u to, zašto je Bosna važnija od Ruande i misle da ne treba svuda da se uplićemo, nego tamo gde su u pitanju naši nacionalni interesi. Klintonova administracija i drugi pokušavaju da dokažu da su u pitanju nacionalni interesi u bivšoj

Jugoslaviji u smislu presedana. Ako se etničko čišćenje, agresija i ostala zla, naročito u Bosni, ne kazne, onda će takve stvari biti mogućne širom sveta i dobićemo svet anarhije. To je pokušaj da se pomiri argument nacionalnog interesa sa etičkim razlogom.

Da nije malo nelogično govoriti o agresiji kada je reč o narodu koji živi u toj državi?

– Ne mislim da je to baš nelogično. Mnogi ljudi u javnosti i ne znaju da su većina srpskih boraca u Bosni bosanski Srbi i da to nije u potpunosti agresija Srbije ili bivše JNA, a sada srpske armije. S druge strane, postoje oni koji kažu da i u građanskom ratu možemo govoriti o agresiji kada jedna strana preuzme inicijativu napadajući drugu. Bez obzira na to ko je opalio prvi metak na samom početku, bili su to Srbi, bilo iz dobrih ili loših razloga, koji su napali Muslimane. U tom smislu sukob je počeo kao srpska, a ne srbijanska agresija.

Da li je angažovanje međunarodne zajednice u jugoslovenskoj krizi bilo objektivno i zasnovano na istim kriterijumima prema svim stranama?

– Za neke je, bez sumnje, bilo početnih predrasuda koje su obično zasnivane na zapažanju da su Srbi, ako ne jedini krivci, ono najveći krivci za to što se dogodilo, a da su drugi, a naročito posle maja 1992. Muslimani, žrtve.

Može li doći do promena u američkoj spoljnoj politici kada je reč o sankcijama prema SRJ?

– Amerika je upućivala upozorenja pre nekoliko meseci hrvatskoj vladi da će ukoliko se ne ponaša korektno i ona biti meta sankcija. Pokazalo se da je hrvatska vlada podložna uticajima, naročito iz Vašingtona, pristajanjem na konfederaciju s bosanskom federacijom.

Mnogo se govori o lobijima – albanskom, srpskom, hrvatskom, muslimanskom, koji deluju u Americi baveći se jugoslovenskom krizom. Kako oni funkcionišu?

– To ni meni samom nije najjasnije. Ali uticaj se obezbeđuje pismima, telefonom, ali i novčanim prilozima za

kampanju. Oni koji daju novac pozovu svog senatora i kažu mu na šta da obrati pažnju. Postoji, na primer, krajinski lobi u Beogradu i hercegovački u Zagrebu i ja vas pitam kako oni funkcionišu. Ne razlikuju se mnogo od američkog.

Kakva je vaša ocena politike predsednika Buša i Klintona prema Jugoslaviji?

– Ona je bila: premalo, prekasno, pogrešno i sve zajedno.

Zašto?

– Nije istina da u bivšoj i sadašnjoj administraciji nema ljudi koji znaju Jugoslaviju. Odnosi s bivšom Jugoslavijom veoma dugo bili su odlični i puno ljudi iz Stejt dipartmenta imali su ovdašnje iskustvo, i iz novinarstva i iz medija. Nije istina da je tu bilo antisrpskog raspoloženja. Ako je bilo, bilo je obrnuto.

Verujete li da može doći do ukidanja ili ublažavanja sankcija?

– Da. One su u ovom momentu sve manje važne i manje efikasne. A zatim tu su susedi koji su više ugroženi nego sama Srbija. Ideja da se sankcije mogu ublažavati korak po korak a da Srbi čine izvesne ustupke, jača je nego ranije. Neke zemlje koje podržavaju sankcije bez obzira na to šta će učiniti srpska vlada, verovatno će dati nove uslove. Ali, jedno je bitno: zapadne vlasti neće ukinuti sankcije a da zauzvrat ne dobiju ništa. Meni izgleda vrlo promenljivo koliko ustupaka treba učiniti da bi se sankcije bar ublažile, ali ublažavanje sankcija sada je verovatnije nego pre par meseci.

Šta ukoliko ne bude prihvaćen mirovni plan?

– Američka politika je jasna. Klintonova administracija stalno ponavlja da bi volela da ukine embargo, ali to ne može i neće uraditi unilateralno, a jasno je da UN to nikada neće uraditi. Logično, zaključak je da embargo neće biti ukinut. Ali, kao i za sankcije, mora se postaviti pitanje da li je to uopšte važno, osim za budžet Hrvatske i duboke džepove nekih ljudi na Srednjem istoku, pošto oružje ionako dolazi.

Postoje stalne pretnje da će se UN povući iz Bosne.

– Nagađam da je to za sada prazna pretnja.

Da li se definitivno odustalo od jedinstvene Bosne?

– Da, da. To je gotovo još od vremena Vens-Ovenovog plana. Samo je pitanje kako će se Bosna podeliti i pod kojim uslovima.

A šta je sa muslimansko-hrvatskom federacijom?

– Moramo videti. Od početka sam to posmatrao kao nešto nerealno, a sada izgleda da to može biti nešto.

Pre dve godine svetske novine bile su prepune napada na predsednika Srbije. Od njegovog prihvatanja Vens-Ovenovog plana počinje tzv. kooperativna faza, kako to pišu svetska glasila. Šta ona znači?

– To je pitanje za Miloševića, a ne za mene. Moj utisak je da su on i ovdašnja vlada veoma zabrinuti i angažuju se oko ukidanja sankcija ili njihovog ublažavanja. Oni misle da srpska strana u Bosni nema više šta da osvoji, a može mnogo toga da izgubi. Zar to nije dovoljan razlog za kooperativnu poziciju? S obzirom na to da zapadni mediji ovo primećuju, imam još utisak da srpska strana konačno počinje bolje da se kotira u javnom mnjenju na polju gde su svi ostali pobeđivali, dok je srpska strana pobeđivala na vojnom planu.

Da li ste se sreli s bivšim jugoslovenskim premijerom Milanom Panićem?

– Ne. S njim sam se poslednji put video kada je bila proslava 110 godina srpsko-američkih odnosa. Tu proslavu je on finansirao. To je bilo pre nego što se on javio kao politička ličnost.

Ljudi sa američkim iskustvom bili su, a i sada su uticajni u Srbiji. Predsednik Srbije je, priča se, bio 60 puta u Americi, guverner Avramović bio je tri decenije u Svetskoj banci, Kadijević se školovao na Vest Pointu, Panić...

– Isto možete da se pitate zašto su svi pobunjenici iz engleskih kolonija dolazili iz Sandhersta. Možete se pitati i zašto su se toliki oficiri JNA dugo godina obučavali u Fort Levenvortu u Kanzasu, što nije široko poznato, ali je istinito. To je normalno, jer je bio dug period normalnih i prijateljskih odnosa.

Može li se očekivati mir i stabilizacija stanja u Bosni, Srbiji i na Balkanu uopšte?

– Bojim se da neće. Bio sam veoma razočaran kada je britanski brigadir Anderson rekao da predstoji sukob koji će trajati 20 godina. Time sam bio zapanjen i impresioniran.

Da to nije malo mnogo?

– Zašto mnogo? Rat niskog intenziteta će trajati, kaže on, a ja mislim da, nažalost, možda ima pravo.

Može li se to seliti iz Bosne?

– Pa da. Jasno. Mogućnosti postoje u Makedoniji, a ne zaboravimo Hrvatsku. Ambasador Galbrajt javno je upozorio Hrvatsku da ne veruje da ofanzivom može osvojiti ili osloboditi Krajinu.

Ali ratovi se nekako završavaju bitkom.

– Nije potrebno. To je mitologija. Rat se sam gasi, kao u Koreji, Libanu, tridesetogodišnji rat. Puno se bojim da će i ovaj rat toliko trajati. Ja sam veliki pesimista. Tu su Krajina, Bosna, Kosovo, zapadna Makedonija, Makedonija, Sandžak, i ako se šalimo, ne zaboravimo Piranski zaliv. To su žarišta koja se mogu sukcesivno paliti i gasiti. Ovde postoji rudnik konflikata. To ništa nije veselo.

BORBA, 16–17. VII 1994.

ŠTEFAN ŠVARC

REČE MI JEDAN „POUZDAN ČOVEK“

Mladog poslanika nemačkog Bundestaga Štefana Švarca u knjizi „Srbija mora umreti“, nedavno štampanoj na nemačkom, Boris Grendal opisuje kao „karakterističnu mešavinu evangelističke usukane učtivosti i bezobzirnosti, pritvornosti i bestidnosti, koja se rukovodi nezadovoljstvom koje svakoga časa može da eskalira u nepokolebljivost prema svemu što ugrožava žuđenu ali nedostižnu harmoniju“.

Štefan Švarc se pročuo po svojim morbidnim tvrdnjama o tome kako Srbi peku decu u rernama, da upotrebljavaju gas, da ugrađuju pseće fetuse u utrobe žena. Ima 34 godine i član je Hrišćansko-socijalne unije (CSU). Njegov otac Hans Švarc bio je ministar unutrašnjih poslova dok je premijer Rajnsko-falačke oblasti bio Helmut Kol.

Dok razgovaramo, naš sabesednik nekoliko puta napominje da on nije anti-Srbin, nego da je prijatelj srpskog naroda. Ključ njegovih ideja o Srbiji, kaže, čini dve ideje: Milošević je diktator, i on je isto što i Hitler.

Objašnjavajući kako je, na primer, došao do priče o psećim fetusima, Švarc kaže da je to čuo od jednog čoveka za kojeg je mislio da je pouzdan! Kasnije se ispostavilo da je i taj „pouzdan čovek“ to čuo iz druge ruke, a onda je Švarc lično krenuo u istraživanje i zaključio „da je to bio slučaj samo kod jedne žene, ali i da je ona bila već mrtva“. Uprkos svemu, naš sagovornik ponavlja da proverava sve što kaže:

– Pitam tri-četiri puta šta se desilo. Mi pokušavamo da radimo kao što radi Vizental. Imam utisak da sam ponekad u

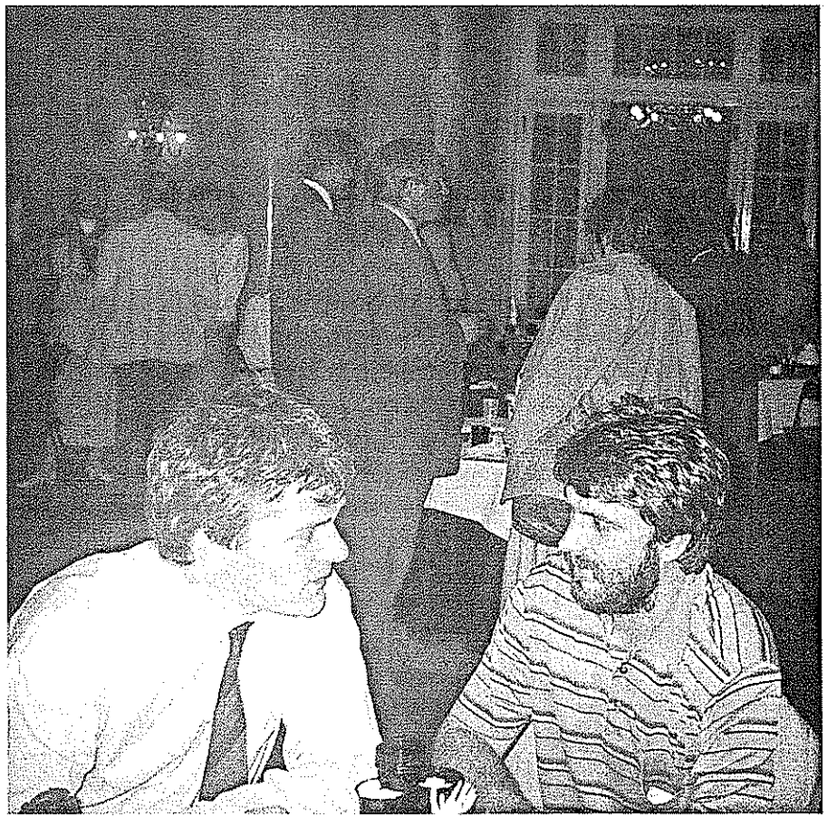

Srbi peku decu: Štefan Švarc

nekoj čudnoj poziciji. Kažem nekom da se to i to desilo, a onda mi kaže: „Ne možemo biti mi, mora biti da su to muslimani“. Ja kažem da ratnih zločinaca ima na svim stranama. Pitanje je samo da li ću ja ratni zločin da protežiram, pomažem, ili ću se njemu suprotstaviti. Na osnovu svih fakata koje imaju, komisija Mazovjeckog i Amnesti internešenel, ne radi se o tome da je to neko pojedinačno ubistvo ili neko silovanje, nego je to brutalan sistem. Nadam se da će to za nekoliko godina da prođe i da Srbija opet bude normalna država. Onda će se o tome moći bolje govoriti nego sada.

Rekli ste mnoge Srbima nerazumljive stvari. Imate li objašnjenje za to?

– Ako probam da simplificiram stvari, rekao bih da su ljudi užasnuti ratom u Bosni i da je to Miloševićeva krivica. Paušalno, mediji kažu „to su Srbi", ali to je pogrešno. Ovakvo pisanje u medijima dovodi do površnih sudova – „svi su takvi". Kada sa Srbima pojedinačno razgovarate, a ja znam lično nekoliko Srba, onda taj problem nemate. Onda se razlikuju, i onda se zna kakvi su. Tada se pravi razlika između Srba i četnika, Srba i veliko--Srba, kao između Nemaca i neonacista. Ja sam na početku rekao da, prirodno, nije moguće okončanje sukoba bez Srba. Kritika je išla protiv režima. Ona ne može biti protiv Srba. Kad Srbi kažu da nije pravedno to što mi činimo, da Milošević nije dobar, da nisu veliko-Srbi, onda postoji dobra baza za razgovor, budući da u Srbiji postoji jedna sužena slobodna štampa i veoma malo slobodnih medija. Ljudi koji su pobegli iz vojske pričali su mi da je Vuk Drašković gotovo nasmrt prebijen. To je jedna veoma perfidna igra s opozicijom. Pušta se da rade malo, koliko da nisu opasni, a kada postanu opasni, onda brzo ide represija. To je mehanizam koji postoji u diktaturi.

Da to nije malo prejaka reč?

– Ne. Spolja gledano, on je ratni zločinac.

Zašto je za nemačko javno mnjenje prirodno da se napusti država, a nije prihvatljivo da se ostane zajedno, kao što je to slučaj sa Srbima?

– Nemci su to i sami doživeli. Ima mnogo novih zemalja u Evropi – 23 u poslednje 2–3 godine. To je sve bilo po principu samoopredeljenja. To je bio jedan od nemačkih motiva, bar na početku u Hrvatskoj i Sloveniji. Da nije bilo rata, priznavanje Hrvatske i Slovenije išlo bi drukčije. Verovatno bi do njega opet došlo, ali drukčije. Mnogi na Zapadu, iako to možda nisu nameravali, radili su na tome da internacionalizuju rat, jer su smatrali da nemaju drugu šansu da ga zaustave.

Ima mnogo diplomata koji kritikuju Genšerovu politiku?

– To pitanje je iza nas. Sada ima i onih u britanskoj diplomatiji koji kažu da je ona bila u redu. Svako zna da je Hitlerova Nemačka napala Jugoslaviju, da su pravili svinjarije, da su ubijali narod, svi znaju da su Velika Britanija i Francuska bile saveznice Srba. To se dugo tradicionalno držalo. Neki moji prijatelji na početku su mislili da Nemačka želi da vodi antisrpsku politiku. Moje gledište iznutra bilo je da nije bilo tako. Bilo je zgražavanja u vidu: „Bože, šta se to tamo dešava". Nemci, zbog svoje istorije, imaju izuzetni motiv da budu posebno osetljivi. Mi smo sada, daj Bože, mirna zemlja, demokratsko-pluralistička država. Pripadam generaciji koja je rođena posle Hitlera i koja je antifašistička i antitotalitarna. Jednostavno, to je sramota za celu državu i narod. Zato se u Nemačkoj jače reagovalo. Jedan Francuz na visokom položaju govorio je da je na početku francuski predsednik Miteran mislio da sa Slobodanom Miloševićem razgovara i da ima uticaja na njega. U jednom trenutku nije razumeo da sa tim čovekom to ne može. Francuzi sebe još razumeju kao stare saveznike Srbije – i dobro što je tako – ali ne i kao saveznike Slobodana Miloševića. Onaj ko je bio povezan sa nemačkim narodom nije mogao da sarađuje s Hitlerom. Ko s njim kolaborira, taj je protiv nemačkog naroda.

Odnosi između Srbije i Nemačke jednom moraju da budu normalni?

– Kada Srbi budu imali demokratsku strukturu, za nekoliko meseci sve će biti potpuno drugačije. Ja to znam. Srbi neće da vode rat. Normalni Srbin na ulici ne želi da bude poslan da vodi rat, izuzev možda malo ili nekoliko njih. Kada bi neko mogao da vrši uticaj na srpsko rukovodstvo, onda bi se rat brzo završio. Ljudi će reći da to ne žele, da ne žele da izgube svoje prijatelje. I Nemci treba da kažu već sada da demokratska Srbija treba da dobije svaku vrstu pomoći. Ne samo skidanje sankcija, nego i masovnu pomoć.

Zašto jedna osoba, poput predsednika Srbije...?

– Ja kažem Milošević zato što je on čovek na vrhu. Hitler isto nije bio sam.

Da, ali Milošević i Hitler ni po čemu nisu osobe za poređenje.

– Daću jedan primer. Poslednji komandant varšavskog ustanka Hedeman kaže da to što se dešava u Jugoslaviji jeste kasna pobeda Hitlera. Ima mnogo paralela srpske i nemačke istorije. Velika Srbija – Velika Nemačka. Hitler je isto rekao: istočna Evropa mora da bude etnički čista, tamo okupirati, tamo izbaciti, samo Nemci. Milošević nije to činio u tom opsegu, ali mehanizam je isti. To tako izgleda bar sa stanovišta Zapada.

Rekli ste da Milošević sprema nuklearno oružje. Imate li dokaze?

– Ne, ne. Ja sam rekao da imamo nepotvrđene informacije da će doći do razvoja nuklearnog oružja. Ima nekoliko zemalja u kojima se to događa. Ja to ne mogu da dokažem. To mi kažu ljudi za koje smatram da su ozbiljni. Uostalom, zato što je velika agresivnost, bolje je da se učini nešto malo više, nego nešto malo manje. Važno je da se ljudima koji to rade stavi do znanja da mi znamo i da ih pratimo. Utisak da je Štefan Švarc paušalno protiv Srbije nije tačan. Imam i srpske prijatelje. Po mojem uvidu, to što se radi u Beogradu jeste opasnost za celu Evropu.

To znači, Milošević je zao, loš, a Tuđman i Izetbegović i svi drugi su u redu.

– To ne kažem. To je jedan psihološki mehanizam, to je paralela nemačkog stanovišta pre 40, 50 godina u psihološki sličnoj situaciji. Ceo svet je rekao: „Hitler je kriminalac". Nemci su rekli: „To ne može biti, to ne može biti". Mediji su bili dirigovani i Hitler je bio mnogo, mnogo gori od Miloševića.

Ali, zašto stalno paralele Milošević – Hitler?

– Za mene je to jedna paralela. Ne može se baš sve upoređivati, ali glavni mehanizam je isti.

Ima i drugih loših momaka iz istorije: Staljin, Musolini, Peten, Neron, Kaligula...

– Da, ali ideologija „Velike Srbije" je u pitanju.

Šta nije u redu u Velikoj Srbiji?

– Velika Srbija i Velika Nemačka, etnički čista. Staljin je to uradio unutra, a Hitler i u unutra i spolja. Milošević to radi spolja, u suverenoj državi i članici UN. To je statistički prvi put da se dešava u Evropi. Važno mi je, iako ste Vi Srbin iz Beograda, da mi verujete da se tu ne radi o Srbima u globalu. Radi se o vrhu, ne znam koliko ih je, ali oni imaju vlast. Znam Srbe u Nemačkoj koji su otišli i rekli da neće da se vrate u državu koja vodi rat. Teško je sve to reći, ali me to ne može sprečiti da kažem samo zato što je to teško. Ja se mnogo trudim da ostanem pri faktima.

BORBA, 19. VII 1994.

OSKAR ARIAS

OČAJ VODI KA NASILJU

Za nekadašnjeg predsednika centralnoameričke zemlje Kostarike i dobitnika Nobelove nagrade za mir 1987. Oskara Ariasa centralni problem današnjeg sveta jeste siromaštvo. U razgovoru za „Nedeljnu Borbu" Oskar Arias Sančez navodi da je Latinska Amerika preobražena i demokratizovana za poslednjih desetak godina.

– Latinska Amerika se menja nabolje. O osamdesetim pričali smo kao o izgubljenoj dekadi, budući da su mnoge latinskoameričke ekonomije haotične, ali u isto vreme demokratija je napredovala, tako da je za demokratske institucije bio izazov da narodu dokažu da može bolje da živi u okviru demokratskih sistema, a ne pod diktaturom, odgovara Arias na molbu da opiše stanje u kojem se sada nalazi Latinska Amerika.

Nekadašnji predsednik Kostarike u mandatu od 1986. do 1990. rođen je 1941. Bio je profesor političkih nauka, zatim 1972. postaje savetnik predsednika Republike, a potom ministar za plan i ekonomsku politiku. Angažovan je u Liberalnoj nacionalnoj partiji, kojoj je generalni sekretar od 1979. Bio je i član upravnog odbora Centralne banke, a Nobelovu nagradu za mir dobio je 1987. za pozitivnu ulogu koju je odigrao u rešavanju centralnoameričkih sukoba.

– Za vreme rata u centralnoj Americi u mojoj zemlji je jedno vreme boravilo više od 250.000 Nikaragvanaca, što je činilo više od 8 odsto populacije Kostarike. Naravno, siromaštvo je tema kojoj se ne posvećuje potrebna pažnja. Ako pogledamo

tzv. bogate zemlje, poput SAD, primećujemo da su one, prema podacima UN, ukoliko uzmemo u obzir celu populaciju, nesumnjivo prva zemlja u svetu. Ali, ako s druge strane uzmemo u obzir crnačku populaciju, zaključujemo da SAD zauzimaju 31. poziciju skupa sa Trinidadom i Tobagom i Kostarikom. Dakle, u okviru zemlje prvog sveta imamo zemlju Trećeg sveta. Naravno, ukoliko u obzir uzmemo samo hispanoameričku zajednicu, onda SAD stižu na 35. mesto – kaže Arias.

Primer nebrige prema siromaštvu za bivšeg predsednika Kostarike je i taj što se stalno stimuliše potrošnja.

– To se čini preko televizije, kablovske TV i čak u najskromnijim, najsiromašnijim društvima Azije i Latinske Amerike ljudi su neprekidno stimulisani da troše sve više i više proizvoda koji bi, bez sumnje, popravili standard u tim zemljama. Ali, ako siromašni svet današnjice žudi da troši onoliko koliko bogati danas troše, tada nema sumnje da će planeta planuti. Mi se ne suočavamo sa ovim problemom s potrebnom ozbiljnošću.

Veliki su raskoraci između severa i juga. Postajemo manje tolerantni, ne poštujemo se međusobno i očaj nas vodi ka nasilju. Dok zemlje „trećeg sveta" moraju da se bave vraćanjem kredita, bogatim zemljama su dozvoljeni deficiti do 10 odsto bruto nacionalnog proizvoda. Šta će se dogoditi sa zemljom kao što je Rusija! A pitamo se zašto se pojavljuju ljudi kao Žirinovski. Grupa G 7 obavezala se da će podržati Rusiju, ali to nije učinila.

Industrijske zemlje nisu ispunile svoja obećanja. MMF je obećao da će dati 17 milijardi dolara, a dao je 1,2. Ako je to tretman ukazan zemlji koja je bila supersila, kako ćemo se odnositi prema bednim zemljama „trećeg sveta" koje su pretrpele užasne šokove.

A korupcija?

– Drugi veliki izazov je korupcija: Ukoliko se veoma oštro ne suprotstavimo korupciji, narod Južne Amerike, to važi i za ostatak sveta, izgubiće poverenje u političke vođe. To je prava opasnost za demokratiju, ukoliko narod ne veruje svojim vođama koji najčešće vlast koriste za lično bogaćenje.

Jedan od razloga sadašnjeg nasilja nalazi se i u korupciji, koja je zločin belih kragni. Korupcije ima i u privatnom i javnom sektoru, u Japanu, Brazilu, Kostariki, Italiji, SAD, u bilo kojoj zemlji na koju pomislite, u Africi, u Aziji. Korupcija umanjuje veru naroda u demokratiju. A, onda se pitamo zašto ne možemo da ojačamo demokratiju. To je zbog toga što je izdano poverenje naroda koji je izabrao predsednike i premijere koji samo gledaju da se obogate koristeći javne funkcije. Postoje zemlje gde je ucena i mito nešto svakidašnje i normalno. To je deo institucija. Postoje generali u armijama koji podležu podmićivanjima i ucenama i kupuju tenkove, helikoptere, rakete.

Kako je preobražena Latinska Amerika?

– Na sreću, diktatori su zbačeni s vlasti. Južna Amerika danas, sa izuzetkom Haitija i Kube, veoma je demokratska. U slučaju Centralne Amerike, gde pripada i Kostarika, mi smo pacifikovali region, utihnulo je oružje u Nikaragvi i uspeli smo da postignemo prekid vatre u Salvadoru. Nadam se da ćemo pre kraja ove godine uspeti da postignemo primirje u Gvatemali. Zbog ponovnog rađanja demokratije i sve veće političke stabilnosti došlo je do velikog priliva kapitala. Ekonomsko stanje je mnogo bolje nego ranije.

Dosta smo uradili tokom poslednjih godina jer smo eliminisali većinu ekonomskih nedostataka i deformacija. Uveli smo prave stope razmene, primenjujemo veoma odgovornu monetarnu politiku, a posledica svega ovoga jeste da kontrolišemo inflaciju. Stopa nezaposlenosti je niska i stopa ekonomskog rasta je mnogo viša nego ranije. Još uvek imamo mnogo problema.

Šta je osnovni problem Latinske Amerike?

– Osnovni problem, jeste naše siromaštvo koje se povećava. Ono se povećava u procesu primene rešenja međunarodnih finansijskih institucija. U tom smislu platili smo veliku socijalnu i političku cenu. U mnogim latinoameričkim zemljama povećana je društvena nejednakost, povećano je siromaštvo, i to su dva izazova kojima moramo da odgovorimo.

Latinska Amerika je kontinent sa kojeg kreću kanali droge. U kojoj meri su povezani korupcija i trgovina drogom, kao, na primer, u Kolumbiji?

– U nekim zemljama postoji korupcija povezana sa trgovinom drogom. To je slučaj sa Haitijem, gde je armija povezana sa trgovinom droge. To je jedan od razloga zbog kojih bi trebalo što pre vratiti predsednika Aristida. I zbog toga je nedopustivo dozvoliti vojsci da ostane na vlasti na Haitiju.

U SAD, na primer, prihod od trgovine drogom s Latinskom Amerikom iznosi 100 milijardi dolara. Ali, niko ne spominje činjenicu da se samo 20 odsto novca vraća u Latinsku Ameriku, 80 milijardi ostaje u SAD, i ljudi umešani u trgovinu drogom su Amerikanci. To nisu Peruanci, Bolivijanci, Kolumbijanci, već Severnoamerikanci, dok su proizvođači u Andima. Prihodi od trgovine drogom u svetu dostižu 500 milijardi dolara. To je postao jedan od najvažnijih biznisa posle kupoprodaje oružja.

Takve probleme prate i nedostaci u obrazovanju. Kakvo je stanje u toj oblasti?

– Kostarika je zemlja koja je ukinula svoju vojsku pre 40 godina i ima obavezno i slobodno obrazovanje od 1869. U nerazvijenom svetu 3,7 odsto nacionalnog prihoda ide na obrazovanje i zbog toga je ogroman jaz između nerazvijenih i drugih zemalja sveta. U Latinskoj Americi 40 odsto budžeta za obrazovanje ide na visoko obrazovanje, dok u zemljama poput Koreje 90 odsto obrazovnog budžeta odlazi za potrebe osnovnog i srednjeg obrazovanja. To je slučaj u Nemačkoj i Švajcarskoj. U Latinskoj Americi samo 2 odsto bruto nacionalnog proizvoda u proseku se koristi na osnovno i srednje obrazovanje. Postoje izuzeci, ali uglavnom je tako. U Nemačkoj školska godina traje 230 dana, u Japanu i Koreji 240, dok u Latinskoj Americi ona u proseku traje 170 dana. Deca u Latinskoj Americi u proseku provode 3 do 4 sata u školi, a u Japanu tri puta više. U Africi, recimo, postoje zemlje gde samo 50 odsto dece pohađa osnovnu školu, a od tih 50 odsto samo dvadeset stigne do šestog razreda.

BORBA, 23–24. VII 1994.

MAKS AMBIL

JOŠ SE NE ZNA GDE JE EVROPA

Potpredsednik Evropskog pokreta Maks Ambil dugo godina bio je predsednik Evropskog pokreta Švajcarske, a kao potpredsednik Evropskog pokreta zadužen je za zemlje južne i jugoistočne Evrope. Objašnjavajući koji su zadaci ovog pokreta, kada je reč o bivšoj Jugoslaviji, gospodin Ambil navodi da pokret nema ambicija da zaustavi rat, ali pokušava da „kroz sekciju Evropskog pokreta Srbije doprinese da dođe do raspleta i završetka rata".

Prilikom boravka u Beogradu, na obeležavanju godišnjice Evropskog pokreta Srbije, s gospodinom Ambilom razgovarali smo o ulozi tog pokreta u „evropeizaciji" bivših socijalističkih zemalja, odnosima evropskog ujedinjavanja i regionalizacije, i gledištima koja tvrdo dele Evropu na zapadnu – modernu i istočnu – vizantijsku i zaostalu.

– Sekcije Evropskog pokreta ne postoje samo u Srbiji i Crnoj Gori, već i u ostalim bivšim republikama, Sloveniji, Hrvatskoj i Makedoniji. Na čelu Evropskog pokreta je Valeri Žiskar d'Esten i pokušavamo da doprinesemo evropeizaciji tih naroda i njihovom približavanju Evropi i saradnji. Naša ambicija nije da zaustavimo konflikte, nego da doprinesemo njihovom okončanju. Evropski pokret se bori za demokratiju svuda gde ona ne postoji. Na nesreću, u postkomunističkim zemljama možemo da utvrdimo da ne postoji demokratija. Uspostavljanje demokratije traži vremena, ali mi želimo da olakšamo da se taj proces uspostavi.

Kako ocenjujete nastojanje pojedinih institucija i Fondacije, poput Sorošove u zemljama nekadašnjeg socijalizma usmerene na izgradnju „otvorenog društva"?

– Nevladine organizacije čak i u zemljama gde je uspostavljena razvijena demokratija vrše veoma važnu ulogu. Demokratiji treba civilno društvo. Nevladine organizacije žele da utiču na vladu i na ono što ona čini, da budu tu pored nje, da rade zajedno sa njom na rešavanju određenih problema. Kada je reč o evropeizaciji i stvaranju Evrope, evropski pokreti u svakoj zemlji su uvek budni i nadziru praktično svaku aktivnost pojedinačne vlade. Ako negde zakažu, onda se svi evropski pokreti mobilišu da izvrše pritisak da bi se nastavilo onako kako treba ići ka Evropi. Slična je uloga i Fondacije Soroš, koja finansira razne susrete ljudi koji rade na demokratizaciji pojedinih zemalja.

Šta je danas Evropa i koje su, kako je pitao francuski stručnjak za međunarodne odnose Dirozel, njene granice? Da li je to Evropa od Atlantika do Urala, da li je to Evropa regija ili neka treća?

– Od nastanka, 1948, Evropski pokret bori se za stvaranje sjedinjenih država Evrope. Kada je pokret osnovan 1948, bilo je predloženo vladama svih zapadnoevropskih zemalja i ostalima da se stvore Sjedinjene Države Evrope. Samo je šest država – Francuska, Nemačka, Italija i zemlje Beneluksa – to prihvatilo i stvorilo Evropski pokret. Na nesreću, u tom trenutku Velika Britanija nije se pridružila i to će učiniti tek 20 godina kasnije. Evropska unija ima ambiciju da uključi sve evropske zemlje. Pitanje dokle treba da ide Evropa još nije definitivno određeno. Jasno je da zemlje kao što su Poljska, Češka, Mađarska, pa i balkanske, treba da uđu u nju. Ali, tamo gde počinju problemi, to je bivši SSSR i njegove republike. Ako se govori o granicama, jasno je da Rusija teritorijalno treba da bude deo Evrope. Ali, to je još uvek nerešeno pitanje.

Ko zastupa koje stavove o toj diskusiji?

– O tome se raspravlja u Evropskom savetu i u Evropskoj uniji, u Briselu i u Strazburu. Neki su za, neki su protiv da Rusija

uđe. Problem je u tome da li su se stekli uslovi za demokratizaciju. Uvek je to u suštini problem, jer ukoliko se to učini preuranjeno, to bi stvorilo probleme samoj uniji. Uvek je to problem. Zemlje kao što su Poljska, Češka, Slovačka, Mađarska, potpisaće ugovor o pridruživanju zajednici. To je prvi korak prema članstvu. Za Sloveniju, Hrvatsku i Srbiju još se nisu stekli uslovi za taj prvi korak. To važi za Bugarsku, Rumuniju i Makedoniju.

Verujete li lično u „Evropu otadžbina" ili u „Evropu regija"?

– Mi smo za evropsku federaciju, u kojoj različiti subjekti mogu da sačuvaju svoju naciju i u kojoj će regije da igraju vrlo važnu ulogu. Ali, postoji prioritet. Prvo je važno ostvariti federalizam na nivou nacija, odnosno otadžbina, a tek posle stvoriti jedinstvo u okviru Evrope na nivou regija. Važna stvar u ovome je da Mastrihtski ugovor predviđa stvaranje jednodomnog evropskog parlamenta. To je veoma različito od evropskog parlamenta gde predstavnici predstavljaju narode, Francuze, Engleze, Nemce. Regionalni parlament predstavljaće regije, poput Katalonije, Rona – Alpi. One će moći da daju svoje predstavnike, što je predviđeno Mastrihtskim ugovorom. To je začetak regionalne organizacije, ali on ima samo konsultativni, a ne zakonodavni karakter. To je prvi korak ka integrisanju regija i oblasti u Evropsku uniju.

Ukoliko bi Srbija bila u Evropskom parlamentu, koje bi regije mogle da budu predstavljene?

– Šta će se proglasiti regijom zavisi od unutrašnje strukture svake države. Kako sada stvari stoje, Vojvodina bi mogla da bude regija, da ima svog predstavnika. Ako Kosovo ostane deo Srbije, onda će i ono.

Projekat regionalizacije bivše Jugoslavije izneo je Boris Vukobrat. Šta mislite o tom projektu?

– On sam kaže da je, kako sada stvari stoje, taj projekt utopijski. Ali istorija je potvrdila da su utopije postale realnost. Bez utopije nema istorije.

Ima li u samoj Evropi otpora prema ideji regionalizacije i od koga oni dolaze?

– Ne slažu se svi narodi Evropske unije s tim u vezi. Većina vlada naroda u Evropskoj uniji hoće da sama ima suverenitet za sebe i da ona sama predstavlja narode i da tu privilegiju zastupanja jednog naroda ne ustupe regijama. U zemljama kao što je Nemačka vrlo važno je šta misle regije i vlada o tome mora da vodi računa. Napredovanje ka regijama u Nemačkoj jeste nezaobilazan put. Lender ili federalna jedinica u Nemačkoj, kao što je Bavarska, strahovito doprinosi da se ide što brže u pravcu regionalizacije.

U zemljama koje su više centralizovane, poput Engleske, Francuske, Italije, taj put ka regionalizaciji ne ide lako. Da bi pobedila ideja regionalizacije u okviru centralizovanih zemalja, treba stvoriti federalni princip da bi se ubrzao ceo proces.

Italija je već na putu.

– U Italiji se kreće ka decentralizaciji na severnu, srednju i južnu Italiju. Ali, ono što radi Liga za Severnu Italiju vrlo je opasno. Odvajanjem i osamostaljivanjem tog dela Italije mogli bi da se stvore ozbiljni društveno-politički problemi. To bi moralo da stvori još veću neravnotežu između severa i juga.

Osim što je Iv Lakost napisao jednu ogromnu knjigu o regionalizaciji, u toj zemlji nije se daleko otišlo.

– Dolaskom socijalista na vlast 1981. došlo je do velike decentralizacije, ali nije se mnogo učinilo i to je tačno. Decentralizovane strukture imaju veoma malo ovlašćenja. To je dug proces i, kao i uvek u politici, treba biti strpljiv da bi se napravila reforma. Jakobinska država, centralizatorski duh i sve što je došlo s francuskom revolucijom jeste u francuskoj tradiciji.

I Srbija je pravljena po francuskom uzoru.

– Da, ali francuska revolucija kao prvi zadatak imala je da se demokratizuje društvo, zatim da se federalizuje. Došlo je do prvog, a do drugog nije.

Otkuda dolaze razmišljanja o podelama na zapadnu, modernu Evropu i istočnu, primitivnu, vizantijsku?

– Istočnoevropske zemlje nisu dovoljno modernizovane da bi mogle da uđu u Evropu. Nisu modernizovane u smislu demokratije. Ne može se postati član Evropske unije sa zaostajanjem u ekonomiji. Potrebno je da EU i zapadna Evropa učine nešto da zemlje koje ne mogu da uđu u EU budu pomognute i nastave da se razvijaju kako ne bi zaostale. Potpuna iluzija je stvarati demokratsko društvo bez ekonomske osnove.

Ljudi angažovani u Evropskom pokretu, inače, veruju da će biti moguće stvoriti svetsku federaciju, udruživanje svih zemalja sveta. To je krajnji cilj. Stvaranje Evropske federacije nije cilj sam po sebi to je samo prvi korak u stvaranju svetske federacije. Jezgro te ideje su Ujedinjene nacije, ali očigledno da one ne funkcionišu prirodno i nije normalno da u federaciji jedne države imaju samo jedan glas. Po federalističkom principu morale bi da imaju više ili manje predstavnika. Neuspeh UN govori da je to zamršena struktura. Ali evropska federacija treba da posluži kao model te šire, globalne federacije.

Kako komentarišete stavove da se u Jugoslaviji realizuje nova Jalta, da će zapadni deo bivše Jugoslavije biti Evropa, a istočni, pravoslavni, to neće biti, kako je to već elaborirao belgijski ministar Vili Klas?

– Ja sam energično protiv toga. Zemlje o kojima smo razgovarali definitivno su Evropa i pre ili kasnije moraju, a ja sam za to da bude što pre, da se integrišu u federalnu Evropu. Treba izbeći da se stvore dve Evrope, zapadna – bogata i istočna – siromašna. Postoje dva razloga zbog kojih istočne zemlje ne mogu da stupe u Evropsku uniju. Prvi je politički, a drugi je ekonomski.

BORBA, 1993.

TADEUŠ MAZOVJECKI

NE VERUJEM DA ĆE SE SUDITI U ODSUSTVU

Krajem prošle nedelje Vlada SRJ protestovala je protiv šestog izveštaja specijalnog izveštača UN za ljudska prava Tadeuša Mazovjeckog. Takvih primedbi bilo je od strane jugoslovenskih vlasti i ranije. U razgovoru koji je vođen u Varšavi, pre nego što je stigla takva reakcija savezne vlade, na druge slične reakcije Mazovjecki odgovara da su one neobjektivne.

Govoreći šta sada radi njegova grupa, Mazovjecki kaže da dugo nije boravio u Srbiji, ali da će uskoro u Makedoniju.

– Nažalost, ne mogu preciznije da govorim o Srbiji, budući da sam tamo bio prilično davno. Ali, moji saradnici su već dolazili da bi ispitali izvesna posebna pitanja. Na primer, pitanje prava dece i silovanja žena. Ta pitanja samo smo stavili pod lupu u čitavoj bivšoj Jugoslaviji. Ako govorimo generalno o pravima čoveka, onda je tu reč o pravima narodnosti i nacionalnosti – prava Albanaca na Kosovu, problem u Sandžaku i mađarske nacionalnosti u Vojvodini. Ali, postoji takođe problem ljudskih prava samih Srba, odnosno njihovih javnih prava – kritike, slobode reči i tako dalje.

Vaš izveštaj je poslat sudu za ratne zločine u Hagu. Kako će se tamo suditi?

– Generalno gledano, bio sam malo skeptik kada je reč o delovanju tog tribunala. Mislim da on treba da odigra izvesnu preventivnu ulogu. Međutim, što se tiče njegovog konkretnog

delovanja, to ćemo videti u sledećih nekoliko meseci. Teško je to unapred prognozirati. Koliko znam, sud neće suditi ljudima u odsustvu. Teško mi je govoriti o proceduri tog tribunala, jer s tim nemam neposrednih dodira. Mislim da će sledećih nekoliko meseci ipak nešto preduzeti.

Da li je za vas rat u Jugoslaviji rezultat agresije ili secesije?

– To pitanje ima dva aspekta. Jedno je agresija na državu u članstvu UN i koja je međunarodno priznata. A, s druge strane, ima i aspekata u izvesnom smislu građanskog rata.

Teško je govoriti o ljudskim pravima u zemlji u kojoj je rat.

– Ali, razne norme međunarodnog prava, Ženevska konvencija, govore takođe o tome kakve norme moraju obavezivati čak i u ratnim situacijama, kako stanovništvo ne bi bilo izloženo arbitriranom i bespravnom kršenju prava čoveka, a u Bosni i Hercegovini Ženevska konvencija, sasvim je sigurno, bila je prekršena.

Kako komentarišete reakcije u Beogradu na vaš rad?

– Pre svega, nije istina da me ne interesuje sudbina Srba. Ja sam takođe obilazio i uhapšene i zatvorene Srbe i takođe sam pisao o kršenju prava čoveka kojem su izloženi Srbi. Međutim, otuda što sam veoma jasno govorio o proporcijama tih kršenja i nisam skrivao da su Srbi tu glavni faktor koji je doveo do narušavanja i kršenja ljudskih prava, mislim i da proizilazi takva negativna reakcija o radu komisije. Ona je po mom ubeđenju neobjektivna. Prosto, mislim da je taj odnos prema mojim izveštajima deo stvaranja određene atmosfere da postoji nekakva međunarodna zavera protiv Srba. To nije tačno. Nigde nisam rekao da su Srbi uopšte zli, da je srpski narod zao i tako dalje. Ja sam konkretno ukazivao na konkretne činjenice.

Vi ste se sreli i s predsednikom Miloševićem?

– Da, ali to je bilo veoma davno.

Kakav je bio taj susret?

– To je bio davni razgovor i na njega se ne bi trebalo osvrtati.

Znate li nešto više o masakrima u Ulici Vase Miskina i na pijaci Markale?

– Ne raspolažem materijalima da bih mogao konkretno o tome da govorim.

Zašto je važno da komisija za ljudska prava radi u Srbiji?

– Zato što ima takav mandat koji obuhvata i rad u Srbiji. A zatim, nije nikakva tajna da je uticaj Beograda na Srbe u Bosni ogroman.

Kako komentarišete normativni deo o pravima manjina u Srbiji?

– U komunističkim zemljama pravne norme bile su veoma lepe, ustavi i njihove norme o ljudskim pravima bili su takođe lepi. Međutim, one nisu bile izvršavane i poštovane. S druge strane, ako je reč o Albancima, ja sam u svojim izveštajima napisao da se pravne norme u izvesnim tačkama ne poštuju.

Vlasti u Srbiji kažu da Albanci odbijaju da koriste prava koja su im obezbeđena Ustavom i zakonima.

– Nemam taj utisak, jer oni žele da povrate svoj status koji su imali u Ustavu 1974.

BORBA, 22. VII 1994.

ĐOVANI SARTORI

PAPA JE PRITISKAO NEMAČKU DA PRIZNA HRVATSKU

Jedan od najcenjenijih svetskih politikologa, Đovani Sartori, dugo vremena posvetio je izučavanju procesa demokratizacije istočnoevropskih zemalja i međuzavisnosti ranije podeljenog sveta. Veliki je njegov doprinos objašnjavanju prirode same vlasti, njenih mehanizama i delovanja u modernom dobu, povezanih sa tehnološkim napretkom.

Sartori je sada profesor Univerziteta u Firenci i Kolumbija univerziteta u Njujorku. Na upravo završenom Kongresu udruženja za političke studije bio je jedan od najzapaženijih učesnika. Po njegovim rečima politička nauka, usled ogromnih promena u poslednje tri godine, ima velike izazove koje bi trebalo da odgonetne. Koliko je to velika promena za život i odnose u svetu, toliko je ona važna i za političku nauku. U razgovoru za „Borbu" italijanski naučnik, vispren i ciničan erudita, sve to smešano sa ogromnom dozom meditranskog šarma, osvrće se na uzroke pada komunizma, razloge porasta nacionalizama, mogućnosti budućih konflikata, kao i na uzroke rata u Jugoslaviji.

Šta je bilo odlučujuće za pad komunizma?

– Komunistički režimi nisu se mogli održati na duge staze. Oni nisu mogli da se izoluju. Televizija je prodrla, mnogi ljudi su putovali bez obzira na Zid. Bilo je dosta komunikacija sa Zapadom. Sledstveno tome, bilo je i poređenja. Neposredni povod bila je činjenica da je Nemcima dozvoljeno da „pobegnu".

To je moglo da se desi i Mađarskoj, ali, eto, desilo se Istočnoj Nemačkoj. To sve moglo je, naravno, da se dogodi godinu, dve ili tri kasnije, ali moramo reći da je to bila grudva snega koja je prva krenula, to je bio „Kleopatrin nos". U osnovi, međutim, postojala je stagnacija, dosada i uglavnom zavist prema bogatstvu Zapada. Plemeniti komunistički porivi mogu postojati kod malog broja intelektualaca, a mase su opčinjene onim što Amerikanci nazivaju goodies – ugodnostima. Poredilo se, dakle, bogatstvo Zapada sa siromaštvom komunističkih zemalja.

A Gorbačov?

– Gorbačov, po mom mišljenju, nije razumeo šta radi. On je znao da nešto treba učiniti i verovao je da je sposoban da „jaše tigra". Ali, on to nije mogao jer je potcenio vrstu tigra kojeg je trebalo da zajaše. I tako, Zapad treba da bude zahvalan Gorbačovu, koji se držao kao amater i nije imao pregled, niti uvid u posledice svog delovanja. Napravio je zbrku, dobru zbrku, ali ipak zbrku. Haos koji me raduje, međutim, opet haos.

Šta je onda Gorbačov – heroj ili tragična figura?

– Oboje. Imao je hrabrosti, ali nije posedovao kontrolu nad događajima. Ne bih rekao ni da je bio heroj, ni tragična figura, nego bih rekao da je bio loš lider u dobrom trenutku. Ja ga poštujem, ali on je izgubio svoju igru.

Ne možete ostati komunista, a pokušati da liberalizujete zemlju koja je bila pod tiranskom vrstom komunizma od sredine dvadesetih godina. Kinezi su iz toga izvukli pouku i oni to čine na sasvim drugačiji način.

Svet je do sada bio bipolaran, ali čini se, kako i Vi kažete, da je sada u haosu. Hoće li se, po Vašem mišljenju, sve to kretati ka nekom novom redu ili ka još većoj entropiji?

– Ne znam za entropiju, ali jasno je da je novi poredak – nered. Srećan sam zbog tog nereda zato što je stari poredak bio zasnovan na nuklearnom teroru. Toliko je poboljšanje samim tim postignuto da sam spreman da patim zbog tog nereda, ukoliko je to cena. S druge strane, jasno je da svet koji su kontrolisale dve

nuklearne sile više ne postoji, što je izazvalo sadašnje i izazvaće mnoge nerede u budućnosti. To je prilično katastrofalno. Znači, spreman sam da menjam veću nesreću za manju, ali je sve još uvek prilično katastrofično.

Međunarodna zajednica nije spremna za promene, a ne možete imati međunarodni red bez sile. Amerikanci imaju silu, ali oni ne žele mrtve vojnike. Ukoliko imate armiju koja ne sme da izgubi vojnike, vi nemate armiju. Ako se one ne odluče u vezi s tim, onda ćemo imati svet u kome će se sukobi rešavati humanitarnim intervencijama UN koje neće značiti ništa.

Ako su vojske država u kojima se nalaze trupe UN spremne da ubijaju vojnike UN, oni odmah odlaze. Uzmimo, na primer, Somaliju. Jugoslavija je drugo pitanje, ali u Africi bi bila dovoljna vojna sila da reši neke probleme. U tome je licemerje cele situacije, jer trupe koje su tamo poslate nisu spremne na žrtve.

Da li je Amerika danas jedina sila?

– Ona je nesposobna da svoju silu upotrebi. Na papiru SAD ima najbolju vojnu tehnologiju, ali ne želi ljudske gubitke. To je smešno i samo predstavlja način da se potroši novac iz budžeta.

Do sada je ideologija bila uzrok konflikata. Ideologija kao uzrok je nestala, ali konflikti i dalje postoje. Šta će biti njihova osnova u budućnosti?

– Konflikti su prethodili ideologiji i slediće je. Ideološki konflikti u smislu da Sovjetski Savez započinje periferne ratove da bi dosađivao Sjedinjenim Državama, i obrnuto, okončani su. To se vidi u Africi, koja više ne igra nikakvu ulogu među supersilama. Na nesreću, sukobi započinju iz stotinu razloga, a neki od njih su i pojačani nepostojanjem supersila. Svedoci smo uspona islamskog fundamentalizma. Konflikti proističu iz interesa, u Africi iz plemenske mržnje. U svetu postoji mnogo više razloga za sukobe, nego za bilo šta drugo.

Zašto je došlo do etničkog sukoba i rata u Jugoslaviji?

– Sve je počelo, a bila je to greška Vatikana i Nemačke, odlukom da se odmah prizna državna nezavisnost Hrvatske. Na

taj način priznat je princip da ukoliko imate etničku grupu, imate i državu. Ako prihvatite da državu stvarate iz etničkih razloga, samim tim stvarate uslove za etnički rat, genocid i etničko čišćenje. Na početku to je bila odgovornost pape. Žao mi je što to moram da kažem, ali istorijska je istina da je on vršio pritisak na Nemačku da prizna Hrvatsku zbog katolika. On nije shvatio šta radi. Niko se nije setio da pogleda etničku mapu Jugoslavije. Jugoslavija je bila izmešana, u njoj su se narodi prožimali i ona se nije mogla prekrojiti na principu etničkih identiteta. Ja nisam Jugosloven, ali ti američki predsednici, ti premijeri, svi oni, mogli su da bace pogled na mapu. I to je bio početak tragedije. Ja ne verujem mnogo u te priče o istorijskim animozitetima. Muslimani i Srbi bili su u Sarajevu veoma integrisani, ženili se i udavali među sobom i bili redak primer zajedničkog života i etničke integracije. A to je uništeno glupošću političkog vođstva u svetu.

S druge strane, stvaranjem novih država stvaraju se nove klase koje mnogo dobijaju u tom procesu. Imate predsednike, parlamente, ministre. To je nova klasa. O tome je pisao Đilas.

Zašto su zapadne zemlje podržale rušenje komunizma nacionalističkim pokretima i platformama, tako da su gotovo svi nacionalistički lideri, od Vilnusa do Ljubljane, imali podršku, naravno ne svih, zapadnih zemalja?

– Zato što su svi ti današnji lideri totalne neznalice. Oni ne znaju geografiju i istoriju. Pod pritiskom televizije i medija podržavaju ono što „dobro izgleda". Dobro izgleda podržavati nezavisnost, slobodu, a te ličnosti uglavnom ne znaju gde se ta mesta nalaze. Zato su od svega napravili neverovatan haos. Igrali su se vatrom i sada imaju rezultate. Na nesreću, uz žrtve drugih.

Hoće li sada nacionalizam biti zaustavljen?

– Nacionalizam je profitabilan. Uzmete imperiju, podelite na 14 delova, imate 14 predsednika, 14 parlamenata... To je odličan biznis. Jednom mora biti zaustavljen, ali ne znam kada i kako. To je katastrofa, svi ti entiteti su u međusobnom sukobu, ali, kao što rekoh, to je profitabilno za novu klasu.

U 21. vek sa 5.000 država?

– Ako posmatrate lingvistički, lako moguće. Ali, na nesreću one nisu uređene na uobičajeni način. One se prožimaju i presecaju. Zato je jugoslovenska tragedija ovolika. Da je neko gledao u etničke mape, počevši od pape, svi bi videli da taj princip ne može da se sprovede.

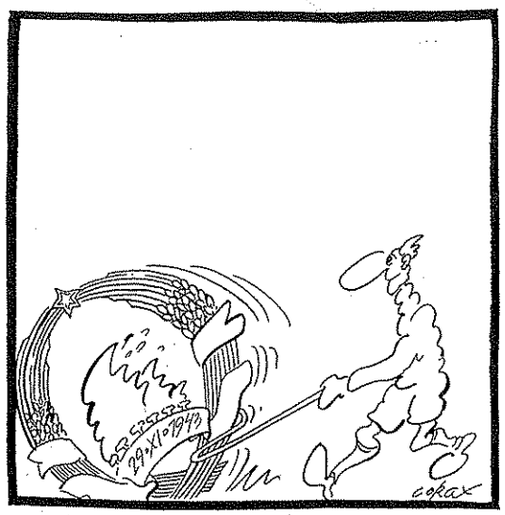

KOLIN KEMBEL

NA ISTOKU POSTOJI POJEDNOSTAVLJENO SHVATANJE TRŽIŠTA

Profesor Kolin Kembel jedan je od vodećih stručnjaka u izučavanju ponašanja upravljačkih struktura i državnih vlada. Odrastao je u Kanadi, a doktorirao je na Djuk univerzitetu u Severnoj Karolini. Nakon toga, osam godina je predavao na Jork Univerzitetu u Torontu, a od 1983. predaje na jednom od najprestižnijih američkih univerziteta, na Univerzitetu Džordžtaun u elitnom delu Vašingtona. Džordžtaun univerzitet smatra se jednom od škola na kojoj se priprema američka upravljačka elita. Profesor Kembel je napisao desetak knjiga koje obrađuju probleme političkog vođstva, a jedan od poslednjih radova tiče se problema tržišta u razvijenim zapadnim zemljama.

U razgovoru za „Borbu" profesor Kembel ističe da u bivšim socijalističkim zemljama postoji pojednostavljeno shvatanje delovanja savremenog tržišta, te da odnosi između konkurencije i regulacije nisu tako jednoznačni. Takođe, tema razgovora koji je vođen u Berlinu u toku Kongresa Udruženja za političke nauke bili su i odnosi između najznačajnijih svetskih ekonomija, kao i njihove relacije s bivšim socijalističkim zemljama. U tom okviru, naravno, i koje je mesto SAD i Rusije u tom „novom poretku".

Predsednik je Rokfelerove fondacije.

Kakve su sada relacije između velikih ekonomija i ekonomija bivših socijalističkih zemalja?

– Razlike su u tome što smo mi na Zapadu toliko navikli na reciprocitet vlade i tržišne ekonomije. To znači da imamo veoma

zdrava tržišta sposobna da obezbede širok izbor potrošačima, a u isto vreme imamo jake vlade sposobne da obezbede one usluge koje tržište ne može da omogući.

Tržište, u stvari, vrlo često zahteva intervenciju vlade. Sada u Nemačkoj, na primer, infrastruktura koja je ostala nakon komunizma, recimo putevi, nije valjana. Ljudi ne mogu da dovezu robu i daju usluge u Istočnoj Nemačkoj ako upotrebljavaju uske, stare autoputeve izgrađene tridesetih godina. Zbog toga je vlada trenutno zaokupljena širenjem infrastrukture da bi tržište funkcionisalo. To je pozitivan primer reciprociteta između tržišta i vlade u zdravom demokratskom društvu.

Kako će se bivše socijalističke zemlje integrisati u međunarodno tržište kada one nemaju kapitalističku klasu?

– Na istoku postoji tendencija prihvatanja prilično pojednostavljenih ideja o tržišnoj ekonomiji. Daću i primer. Radio sam na usavršavanju ljudi iz istočne Evrope. Oblast usavršavanja bili su upravo odnosi tržišta i vlade u demokratskom društvu. Prilikom predavanja jednog američkog profesora o regulaciji u ekonomiji SAD ljudi na kursu su se čudili zašto o tome uopšte uče. „Mi treba da imamo tržište, a ne regulaciju", govorili su oni.

Naravno, uloga države će se drastično smanjiti, a uloga preduzeća radikalno povećati. Ali, na granici između njih treba da postoje pravila koja će uzeti formu regulacije. Opasnost je u tome da narod postane ciničan kada ljudi otkriju da tržište ne funkcioniše i čini njihov svakodnevni život težim. Doći će do zaključka da tržište ne valja, da se treba vratiti socijalizmu. Ta vrsta razmišljanja je posledica gubitka iluzija jer su ljudi na istoku imali veoma naivne ideje o tome šta je zaista tržišna ekonomija i kako ona funkcioniše.

Kakvi su odnosi velikih zemalja i njihovih grupacija, Evropske unije, SAD, Japana, Nemačke... Da li su rivali ili...

– Jasno je da su rivali. Japan ima hegemoniju na pacifičkom tržištu. Evropska zajednica ima ogromnu ekonomsku moć i sada je sposobna da se širi ka istoku i eventualno preuzme vitalnije ekonomije bivših socijalističkih zemalja kao što su

Mađarska, Češka i Slovenija ukoliko se stvari u Jugoslaviji smire. Što se tiče SAD, ne postoji ni jedno mesto na svetu gde one sada imaju ekonomsku hegemoniju, osim unutar sebe samih. Ne pripadaju ni jednoj jakoj ekonomskoj zajednici i zato je u Americi odgovor integraciji na Pacifiku i u Evropi, integracija u Severnoj Americi.

To je, međutim, veoma teško postići. Mada su SAD jedna država, to je u stvari 50 država. U nekim aspektima SAD su mnogo fragmentarnije nego Evropska zajednica. One imaju ogromne razlike, geografske i ekonomske, i po poreklu ljudi koji ih nastanjuju. Postoje veoma značajne trgovačke barijere među državama u SAD, a onda, ako odete u Kanadu ili Meksiko, vidite da one nemaju prirodnog afiniteta prema ideji „Severne Amerike".

U Kanadi je političko vođstvo tako donekle opredeljeno, ali većina Kanađana je protiv dalje ekonomske integracije sa SAD. „Zašto će nam to. Mi možemo i sami da trgujemo sa Evropljanima i Japancima" – kažu oni. Ono što vidim to je da se SAD osećaju užasno izolovano u svetu i frustrirane su svojom nesposobnošću da postignu dominaciju u ekonomskoj sferi. One su pobedile u hladnom ratu, a dobile su to da su izostavljene iz glavne ekonomske igre. Stoga, u sledećih pet godina bićemo svedoci ogromne frustracije i besa Sjedinjenih Američkih Država koje su zaostale za događajima u Evropi i Pacifiku.

Predsednik Klinton je rekao da je Nemačka glavni partner SAD u Evropi?

– Mnogo toga je personalizovano. Ako tražimo najboljeg prijatelja SAD u Ajzenhauerovom periodu reći ćemo verovatno da je to bila Nemačka, zato što su Adenauer i Ajzenhauer bili veoma slični tipovi ličnosti. Razlog što su „specijalni odnosi" između SAD i Velike Britanije postali tako važni osamdesetih godina leži u tome što su gospođa Tačer i predsednik Regan prepoznali jedno u drugom srodne duše. U suštini, oni su dvoje lidera sa sličnim pristupom vladanju. Taj odnos se bitno ohladio kada je Buš preuzeo vođstvo. Još više kada je gospođa Tačer napustila mesto premijera. Gospodin Klinton je novi čovek, čijoj

ličnosti ne odgovara rezervisanost i tipično britanska ličnost Džona Mejdžora. Klinton je u Helmutu Kolu našao nekoga s kim može da izađe u kafanu „Filomenass" u Vašingtonu i uživa u gomilama italijanske hrane. Oni su mnogo sličnije ličnosti. Klinton je bio ponet tim pozitivnim osećanjima koje je imao za Helmuta Kola i onda odlučio da će sada specijalni odnosi biti sa Nemačkom. Ali, bez obzira na ličnosti, specijalni odnosi će uvek postojati sa Velikom Britanijom zbog kulturnih veza među SAD i Britanije. Veoma značajan broj američkih građana je anglosaksonskog porekla, a i evolucija demokratije u SAD mnogo više je uslovljena institucijama Velike Britanije nego Nemačke.

Zanimljiv je odnos SAD i Evropske unije.

– Najveća teškoća je u tome što SAD imaju samodovoljnu ekonomiju. Najveći ekonomski partner SAD jeste Kanada. To mnogi ne znaju. Ali, čak i sa Kanadom nivo razmene veoma je nizak. Isti je slučaj i sa Japanom koji je drugi trgovinski partner. Trgovina sa Evropom u ovom trenutku je relativno beznačajna. Uostalom, obim trgovine SAD sa inostranstvom uopšte je beznačajan u odnosu na celinu američke ekonomije. Evropa je za SAD bila važna uglavnom iz strategijskih razloga, odnosno u borbi protiv komunizma. Pošto je to pitanje rešeno, SAD ne znaju čemu da se okrenu što se Evrope tiče. A stvarno je anahronizam videti američke trupe kako se voze nemačkim autoputevima, kao što sam to juče video.

Uopšte, celo to pitanje oko uloge SAD u krizi u Bosni i nesposobnosti da se postigne vođstvo u toj krizi pokazuje da SAD u ovom trenutku nisu sasvim sposobne da definišu svoj odnos sa Evropom.

Šta je to novi svetski poredak o kojem je govorio predsednik Buš?

– Da. Međutim, neki ljudi sada pričaju o novom svetskom „ne-poretku", zato što je pobeda proglašena pošto je bitka dobijena, a ne pošto je odlučen rat. Sada ne postoji neki svetski poredak koji se može definisati. Glavni problem, po mom mišljenju, s kojim se suočavaju razvijene zemlje jeste kako se

uhvatiti u koštac sa velikim, i u nekim slučajevima, užasnim i zastrašujućim problemima u Bosni i u ostalim nestabilnim područjima, naročito u Africi.

Afrika je postala veliki znak pitanja za istoriju čovečanstva. Ako obratite pažnju na taj samit u Kairu, gde će se raspravljati o populaciji, videćete da se konflikti između Vatikana i SAD stiču u Africi. Niko ne zna šta da radi s Afrikom. Ona je malo skrajnuta prestankom borbe između kapitalizma i komunizma, jer je više ne vide kao teren za konflikt između Rusije i SAD. Afričke države su u stvari tvorevine kolonijalnih sila, Engleske, Francuske, Nemačke, Portugalije i nema ničega što bi te države održalo u životu, jer se one sastoje od suprotstavljenih plemenskih naroda. Broj stanovnika u Africi povećava se brže nego u bilo kom drugom delu sveta. Dodajmo tome i veliku epidemiju AIDS. Na ono što se događa u Africi jedino pokušava da odgovori ljudska savest. Državni interesi u Africi se neće angažovati. I kada te krize iskrsnu, države neće biti voljne da intervenišu, ali slika koju ljudi dobijaju od CNN govori o tome da je svet u velikim nevoljama. Gledajte šta se sve događa u Ruandi, a niko ništa ne preduzima. Američka država je pobedila u Hladnom ratu, ali ne zna kako da prehrani izbeglice u Ruandi.

Gde je mesto Rusije u tom poretku?

– Rusija prvo mora da vidi šta će u Rusiji, a tek onda šta će u novom poretku. Jedan od glavnih problema je podela SSSR-a i umnožavanje zajednica kojih je više nego što je u bivšem SSSR-u bilo republika. One traže priznanje i nezavisnost. Dugo će trajati to traženje mesta Rusije u budućnosti. Imate i problem nepoverenja u političku vlast. Čak i ako postoje ljudi čistih namera, koji bi da sprovedu reformu, a mislim da ne postoje, narod im neće verovati. Iskreno, mislim da je najveći značaj Rusije u tome što je ona i dalje nuklearna sila. Postoji veliki strah od vojne moći i političkog stila zasnovanog na nacionalizmu. Nisam uveren da bi sovjetski nuklearni kapaciteti bili u potpunosti demontirani. Tu je i šverc nuklearnog materijala. U bliskoj budućnosti vidim neku vrstu negativne uloge Rusije u tome. I zbog toga Klinton treba dosta da pazi šta se događa Jeljcinu. Sve

što imamo, to je Jeljcin. On je, ma kakav da je, brana koja drži vodu u buretu.

Kakvo je vaše mišljenje o ekonomskim sankcijama protiv Srbije i Jugoslavije?

– Ekonomske sankcije nisu efikasne. One su nešto o čemu ljudi pričaju u prvoj fazi susretanja s problemom i relativno je jednostavno dobiti podršku za uvođenje ekonomskih sankcija. Zato što to ne podrazumeva vojno mešanje. Zapadna vojna sila je veoma oprezna kada treba da se vojno umeša u takve situacije. I zbog toga su sankcije jednostavno sredstvo, ali kasnije postaje veoma teško ukinuti ih. Ukoliko želite da uvedete sankcije, treba da znate koji će biti sledeći korak. To je kao doktor koji provodi određenu vrstu terapije. Šta će da uradi, ako ona ne uspe? Zapadne vlade veoma često pribegavaju sankcijama bez jasnog plana šta će učiniti ako ne uspeju.

BORBA, 2. VII 1994.

JEGOR GAJDAR

NEĆEMO NIPOŠTO TREĆI SVETSKI RAT

Bivši predsednik ruske vlade Jegor Gajdar govori srpski s beogradskim akcentom. Njegov otac Timur Gajdar bio je dopisnik „Pravde" i, tada školarac, Jegor je proveo od 1965. do 1971. u Beogradu. U to vreme, a i nešto ranije, u Jugoslaviji je bila veoma čitana knjiga „Timur i njegova četa", koju je Jegorov deda napisao o svom sinu.

Na mestu predsednika vlade Jegor Gajdar bio je u veoma dramatičnom periodu za Rusiju, ali i za Jugoslaviju. Tada su vlasti Srbije imale puno zamerki na ponašanje ruskih vlasti, a u Rusiji Gajdarova vlada optuživana je za „proamerikanizam" i preradikalnu reformu. Sve to bile su teme razgovora za „Nedeljnu Borbu", koji je vođen tokom Gajdarovog boravka u Beogradu kao lidera partije „Izbor Rusije", gosta Demokratske stranke i dr Zorana Đinđića.

U kakvoj je situaciji, po Vašoj oceni, Rusija?

– Svuda gde su pokušavali da iskoriste lagan, stepenasti prilaz reformi, ekonomija je u katastrofalnom stanju. Otuda ljudi dolaze u Rusiju pokušavajući da dobiju bilo koji posao, za bilo koju platu. Gde su reforme bile radikalne, bile su teške, ali tu sada imamo stabilno tržište, veću realnu najamninu. Najveći problem Rusije nije bio u tome što smo mi imali suviše radikalnu politiku, nego zbog političkih razloga, opozicije u parlamentu, nismo imali dovoljno radikalni prilaz u promenama.

Ponegde se smatra da je radikalna reforma bila jedan od razloga zbog kojih je partija Vladimira Žirinovskog dobila veliki broj glasova?

– Svakako. Težak je zadatak kada u intenzivnoj krizi posle socijalizma moraš početi reformu. Sve prijatne mere su iskorišćene ranije, sve devizne rezerve potrošene, nema ni robnih rezervi, ni mogućnosti da bez kratkoročnih negativnih posledica štampaš novi novac. Imao sam samo neprijatne zadatke. Na iskustvu onih koji su išli kroz ovu transformaciju vidimo da se neki problemi rešavaju, a neki novi nastaju. Onda stanovništvo ne mora da bude zahvalno svojoj vladi za rešenja, ali uvek može da bude nezadovoljno. Ako su izbori slobodni, ako je štampa slobodna, ako se ne bavimo kontrolom radija i televizije, onda je to uvek veliki politički rizik. To što smo ipak bili u stanju da držimo političku stabilnost tokom ovih teških reformi, jedna je od najvažnijih stvari koje su se desile u Rusiji u poslednje tri godine.

Običan svet vidi da dolazi do kriminalizacije u procesu privatizacije. Nekadašnja državna svojina nekontrolisano i u bescenje odlazi u ruke malog broja vlasnika...

– Društvena svojina, kao dominantna u ekonomiji, najbolji je put u nedođiju. Imamo težak zadatak da za veoma kratko vreme formiramo stabilan svojinski odnos. Tu nema lakih rešenja. Mnogo socijalnih grupa misli da svojina mora da bude njihova: radni kolektivi, direktori, lokalne vlasti, i narod koji nije u preduzećima, nego u policiji, armiji, zdravstvu. Veoma je teško zadovoljiti sve interese i tu nema optimalnog rešenja. Tu ima samo socijalno prihvatljivog kompromisa. To što smo u Rusiji bili u stanju da formiramo tržište kapitala i svojinske odnose, jedan je od najvećih osnova za nadu.

Bili ste predsednik vlade Rusije u vreme kada su tekli dramatični procesi u Jugoslaviji. Kako ste ih Vi tada sagledavali?

– Bio je to veoma težak period za obe zemlje. Uvek smo pokušavali da utičemo na ono što se dešava u Jugoslaviji u jednom pravcu – da se ovde dođe do mira. Nisam sada u poziciji da izražavam mišljenje o tome ko je šta dobro i šta nije dobro činio

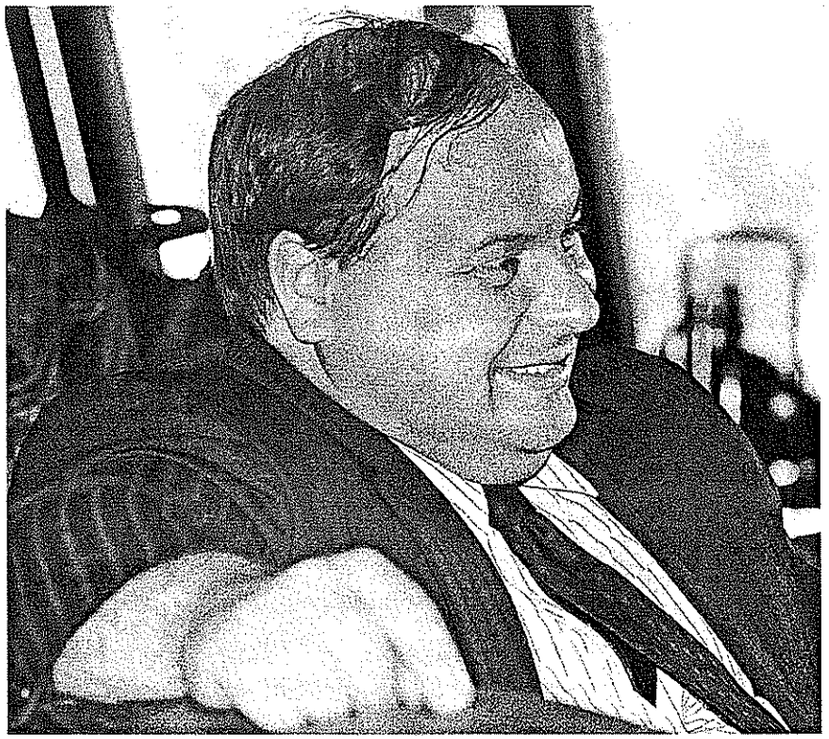

Jegor Gajdar

od jugoslovenskih političara u poslednjih pet godina. Za mene je dobro da se sada jugoslovensko rukovodstvo ozbiljno odlučilo u korist mirovnog plana i svakako da može da računa na podršku ruske vlade.

Rusija je oduvek imala veliki uticaj na Srbiju, a Srbija je često tražila oslonac u Rusiji...

– Naše veze su dugoročne. Ako su preživele tri veka, preživeće i sledeći period. Ali, ovde moramo da budemo realisti. Mi smo dugoročni prijatelji i možemo mnogo da učinimo da pomognemo Srbiji da formiramo dugoročne odnose, ali samo u okviru mirne politike. Niko u Rusiji nije zainteresovan za još jedan, treći svetski rat koji bi da počne na Balkanu.

Šta to konkretno znači?

– Da nikada nećemo da podržavamo agresivne postupke.

Podrazumeva li se pod tim i nešto što se sada dešava?

– Nešto i od toga. Ali, mi podržavamo poziciju koju je jugoslovenska država zauzela i bili bismo srećni ako bi zauzeli srećnu poziciju u svim etapama ove krize.

Došli ste u posetu Demokratskoj stranci kao partijski prvak. Da li ste možda pre toga bili u kontaktu s predsednikom Jeljcinom?

– Ja uobičajeno imam kontakte s državnim rukovodstvom Rusije. Predsednika Jeljcina svakako ću informisati o rezultatima mog boravka.

Može li se reći da se Jugoslavija raspala zbog toga što se raspao Sovjetski Savez?

– Ne. Pre svega, Jugoslavija je počela da se raspada pre Sovjetskog Saveza.

Bilo je tada dosta nesporazuma između vlasti Srbije i vlasti u Moskvi. Da li su tada očekivanja Srbije bila preterana kada je reč o mogućnostima Rusije?

– U ruskoj politici bila je i biće jedna dominanta. Rusija apsolutno ne želi da ide u novi rat. Iz bilo kojih razloga. Učinićemo sve što možemo da ne dozvolimo takav razvoj međunarodne situacije, gde bi pretnja rata postala ozbiljnom za rusku zemlju. Uvek ćemo da činimo sve da bismo uspostavili mir na Balkanu. To je dominanta ruske politike. Sve ostalo je važno, ali apsolutno sekundarno.

Da li je i to razlog zbog kojeg se Rusija u međunarodnim telima saglašavala ili bila uzdržana u mnogim pitanjima važnim za Jugoslaviju, pa i kada je reč o uvođenju ekonomskih sankcija?

– To je, pre svega, bila istorija jugoslovenske krize. Kad vidite kako se ona razvijala, morate da pogledate sopstvenu istoriju i vidite da li ste uvek bili u pravu u odbrani vlastitih stavova. Kad sa ovih pozicija proanalizirate tu istoriju, videćete da je svetska zajednica učinila ne malo grešaka, ali to su bile greške u nesavršenom ponašanju mnogih aktera u bosanskoj krizi.

Da li je u tom trenutku postojala svest da Rusija nije više u mogućnosti da na međunarodnom planu stane na stranu Srbije i da se na raniji način usprotivi drugima?

– Ne mislim ni da je to potrebno. Običaj konfrontacije sa svetskom zajednicom nije znak snage, nego znak slabosti. Ako ne možeš zajedno sa svetom da sprovodiš neku politiku, onda je to znak da nekome držiš stranu. Sada naše mogućnosti nisu bezgranične, ali su mnogo veće nego kada bi Rusija izabrala strategiju konfrontacije. Uveravam vas da nijedna od velikih država, ne bi dobila ništa od nuklearnog rata.

Šta očekujete od poslednjih inicijativa ministra Kozireva o ponovnom sazivanju Kontakt-grupe i mogućnosti ukidanja sankcija?

– Imamo teške zadatke i moraćemo da koristimo naš uticaj da bi što pre bile ublažene ili ukinute sankcije prema Srbiji i Jugoslaviji. Ruska vlada je u pravu što snažno podržava rešenje jugoslovenske vlade o mirovnom planu.

Utisak je da postoji nastojanje da se održi celovita Bosna. Zašto je to bitno, ako narodi koji u njoj žive ne žele da žive u takvoj državi?

– Ne mislim da je to nerešiv problem, ali mora da bude rešen mirno, polako, pregovorima. Ne smatram da je iko u svetskoj zajednici spreman da štiti stav da Muslimani i Hrvati u Bosni mogu da imaju konfederaciju sa Hrvatskom, a da Srbi ne mogu sa Srbijom. To je neodrživo. Ako će plan biti prihvaćen, i ako bude postignuto poverenje u njegovu realizaciju, apsolutno sam siguran da će problem sa stvaranjem ovih konfederativnih odnosa automatski biti rešen.

Imaju li komunisti ikakvu šansu, zajedno s drugim strankama, da se vrate na vlast?

– S nacionalistima? Nisam baš toliko siguran da je to apsolutno isključeno. Rusija je prošla kroz veoma komplikovan proces i mnogo je onih koji su nezadovoljni, a imaju i razlog za to. Komunisti će to eksploatisati, ali oni ne znaju šta da se radi s Rusijom. Ako i dobiju šansu, oni samo jedno dobro znaju: iskustvo vlasti bez demokratije.

BORBA, 4. IX 1994.

HANS DITER KLINGEMAN

NACIONALIZAM JE EPIZODA

Profesor Hans Diter Klingeman predaje na berlinskom Slobodnom univerzitetu (Freie Universitat) i direktor je istraživačkog programa o institucionalnim i društvenim promenama u Evropi. Poslednjih godina pisao je o političkim partijama i partijskim sistemima u centralnoj i istočnoj Evropi. Pored toga, autor je knjige o izborima u Nemačkoj, kao i knjiga o političkom ekstremizmu i radikalizmu. On je i član Uprave međunarodnog udruženja za političke nauke (IPSA), i jedan od zapaženih učesnika proteklog kongresa u Berlinu.

U razgovoru za „Borbu" o prirodi režima i ulozi nacionalizma u nekadašnjim socijalističkim zemljama, profesor Klingeman ističe da su slobodni i višestranački izbori osnovni kriterijumi za ocenu demokratizma nekog sistema. Po tom kriterijumu i bivše jugoslovenske republike su „dobrano zakoračile u demokratiju".

Sve zemlje koje su imale slobodne demokratske izbore, na kojima su učestvovale sve partije, formalno su demokratske države, kaže profesor Klingeman. Ali, dodaje on, ako se vratimo u Nemačku iz 1946, kada su Nemci dobili nove institucije od strane tadašnjih okupacionih snaga, narod nije znao kako da se ponaša i kako će te institucije delovati. U formalnom smislu imali smo demokratske institucije, ali demokratska kultura kao želja ljudi da učestvuju u donošenju odluka i da ne svaljuju odmah svu krivicu na institucije, došla je tek generaciju kasnije. U Nemačkoj je slaganje između demokratske političke strukture i demokratske političke kulture došlo tek tada.

Da li će centralna, odnosno Mitelevropa, imajući u vidu tradiciju, biti prostor nemačke dominacije, ili nova Austro-Ugarska monarhija?

– Vi znate bolje od mene da prostor koji zovemo centralnom i istočnom Evropom čine veoma različite zemlje. Tu su i balkanske zemlje. Ako uzmete, na primer, bivšu Jugoslaviju, u Sloveniji i Hrvatskoj imate habzburšku i pravoslavnu tradiciju, kao i veze sa Rusijom u Srbiji. Tu su Albanci, i Muslimani u Bosni i Hercegovini i Makedoniji. To je kulturno veoma raznolik deo Evrope. To bogatstvo kultura trebalo je unapređivati i podržavati. Mislim da će nemačka vlada učiniti sve što je potrebno u tom smislu.

Kakav je rezultat Vaše analize izbora i sistema u bivšim jugoslovenskim republikama?

– Nisam upoznat sa svim činjenicama, ali, koliko znam, zemlje bivše Jugoslavije su među onima koje su dobrano zakoračile u demokratiju, ukoliko su izbori kriterijum.

Kako će se bivše socijalističke zemlje integrisati u kompetitivne međunarodne odnose i međunarodnu konkurenciju?

– Nema napretka izuzev u okvirima svetske ekonomije. No, to je težak proces. Ako uzmemo za primer bivšu DDR, videćemo da je produktivnost bila veoma niska. Proizvodi i marketing treba da se poboljšaju, što je veoma teško. Potrebno je takođe biti veoma oprezan kada se otvara tržište za superiorniju privredu.

Zašto se, po Vašem mišljenju, raspala Jugoslavija?

– Narodi bivše Jugoslavije želeli su da ponovo imaju vlastiti kulturni život. Neke od bivših jugoslovenskih republika, recimo Slovenija, nisu želele da dele svoj ekonomski profit sa ostalima. Takva vrsta nacionalizma koja se pojavila bila je uzrokovana veoma jakom željom da se ima svoj jezik i kultura.

Zašto su i u Jugoslaviji i van nje nacionalističke vođe imale zapadnu podršku?

– Glasnost i Perestrojka i način na koji je reagovao Gorbačov ojačali su želju baltičkih državica da izađu iz sovjetskog ekonomskog, kulturnog i vojnog okrilja. Baltičke zemlje su imale jaku tradiciju postojanja kao nezavisnih zemalja, bar na kratko vreme. I zašto se ne bi razvijale kao nezavisne nacionalne države kada njihovo stanovništvo to želi.

Taj nacionalizam, čini se, biće teško zaustaviti?

– Veoma je važan odnos nacionalne većine i nacionalnih manjina. Vratimo se baltičkim zemljama. Tamo postoji veoma surov problem ruske manjine koja čini skoro polovinu stanovništva Latvije. Mnogi od njih žele tu i da ostanu. Oni žele građanska prava da bi mogli ravnopravno da učestvuju u životu. To su problemi sa kojima se treba suočiti u daljoj demokratizaciji. Nacionalizam se, što je najvažnije, povlači pošto se dobije državna nezavisnost. To se vidi i na ovom primeru baltičkih republika.

Zašto se Zapad odlučio da komunizam svrgne uz pomoć nacionalizma?

– Tamo Zapad nije ništa svrgao, već stanovništvo i narod koji tamo živi. Dugi proces represije i samovlasti učinio je to mogućim. Živkov je, recimo, u Bugarskoj naterao Turke da nose bugarska imena. Preovladala je želja da se ima nezavisna politička zajednica. Kada je ruska armija prestala da igra bitnu ulogu u tim prostorima, ti procesi su izronili sa snagom koju niko više nije mogao kontrolisati.

Nacionalizam je ipak bio baza novih režima.

– Da, bilo je lidera i partija koji su okupljali pristalice na nacionalističkim i šovinističkim osnovama. U to nema sumnje. Ono što želim da naglasim jeste da, pošto je to pitanje razrešeno, kao na primer u Slovačkoj, vraća se normalan politički život. Ne možete razrešiti ekonomske probleme pozivajući se na nacionalna osećanja. Nacionalizam je epizoda, jer ne možete večno mobilisati mase nacionalističkim idejama. U baltičkim državama koje su nedavno postale nezavisne niko više ne može da dobije izbore na osnovu nacionalizma.

Verujete li u federalnu Evropu, onakvu kakva je definisana Mastrihtom?

– Veliki sam pristalica Mastrihta. Moramo proširiti zajednicu uključujući i centralnu Evropu. To je potreba koja neće biti ostvarena sutra, ali će svakako biti ostvarena.

Šta sada možete reći o principu samoopredeljenja?

– Narodi treba da imaju pravo na samoopredeljenje, ali, kao i uvek, postoje druga prava sa kojima ono mora biti usklađeno. Kada želite da ostvarite samoopredeljenje morate da mislite na posledice. Ukoliko bi svaka manjina želela da ostvari to svoje pravo, završili bismo s velikim brojem malih država.

Samoopredeljenje će, međutim, rasturiti neke države u Evropi bude li se i dalje insistiralo na njemu – Rumuniju, Srbiju, Makedoniju?

– Ako se ne razreši pitanje ko pripada političkoj zajednici, odnosno ko čini državu, sva ostala pitanja ne mogu biti rešena. Od odgovora na to pitanje zavise svi ostali, a na to mogu odgovoriti samo narodi koji tamo žive.

BORBA, 7. IX 1994.

SAMJUEL BARNS

PRAVO NA SAMOOPREDELJENJE JE SLOGAN

Najduži period u svojoj akademskoj karijeri profesor Džordžtaun univerziteta u Vašingtonu, Samjuel Barns, posvetio je izučavanju učešća i participacije ljudi u politici. Pre nego što je postao direktor Centra za evropske i nemačke studije na jednom od najprestižnijih američkih univerziteta – Univerziteta Džordžtaun, dugo je predavao na Univerzitetu Mičigen. Objavio je veliki broj istraživanja u Italiji, Francuskoj, Kanadi, Španiji, a sada radi veliko istraživanje u 11 centralnoevropskih zemalja.

Centar kome je on direktor nastao je pre dve godine i znatnim sredstvima sponzoriše ga nemačka vlada. Postoje još dva takva centra u Americi, na Univerzitetu Kalifornija i na Harvardu, ali su oni manji.

Nemačka vlada je brže od ostalih evropskih vlada zaključila, navodi Barns, da će promene u Americi voditi relativnoj zapostavljenosti Evrope u američkom obrazovnom sistemu. Američki univerziteti se ne razvijaju, a američki interesi u ostatku sveta rastu, naročito u zemljama poput Japana, Kine i Južne Koreje. Poznavaoci Evrope u Americi su došli nakon holokausta i Drugog svetskog rata. Ta generacija izumire i nema ko da je zameni. Mnoge katedre koje su se bavile Evropom usmerene su ka drugim delovima sveta, kaže Barns.

Da li je Nemačka, i zbog toga, specijalni američki partner?

– Postoje mnogi razlozi. Nemci sada nisu najveći po brojkama nego po ekonomskoj moći, ali najvažnija je lokacija

Nemačke. Ona se nalazi u centru svega. Ima dugačke granice sa mnogo različitih zemalja i, u izvesnom smislu, ona je zemlja prve linije fronta. Htela ne htela, mora se suočiti sa svim što dolazi ne samo iz istočne nego i iz južne, pa i severne Evrope.

Šta je s Britanijom?

– Dugo su postojali specijalni odnosi. Oni na izvestan način još uvek postoje. Amerikanci se osećaju veoma bliskim Britancima. Pored toga što pravi Amerikanci imaju britanske pretke, činjenica je da ima mnogo više Amerikanaca s nemačkim poreklom. Jedino ako kombinujete Englesku, Vels, Irsku i Škotsku, onda najveći broj Amerikanaca ima britansko poreklo. Ako ih podelite, onda je mnogo više Nemaca nego Engleza u Americi. Ali, i pored svega, Engleska je dugo bila model društvenih ustanova, uzor načina života. U Americi ima mnogo anglofila.

Da li je za Ameriku Nemačka lider u Evropskoj uniji?

– Sjedinjene Američke Države kao država žele da budu veoma oprezne, tako da nemaju ljubimce, imaju veoma nijansirane odnose sa svim evropskim zemljama. SAD ne bi želele da pretpostave Nemačku Francuskoj ili bilo kojoj drugoj zemlji. S Francuskom postoje dugi prijateljski odnosi, ali u tim odnosima bilo je i prikrivenih treptaja neprijateljstava, što su Engleska i Nemačka uglavnom uspele da izbegnu.

Kako će se bivše komunističke zemlje integrisati u svetski kapitalistički sistem?

– To će dugo trajati. Interes ovih zemalja je da budu deo zajednice, kako u ekonomskom, tako i u kulturnom pogledu. Zajednica koja se nazire biće uglavnom kapitalistička, ali to nije kapitalizam koga su prepoznali Adam Smit i Karl Marks. Te nove zemlje treba mnogo da učine da bi uspostavile kapitalističko tržišno privređivanje i da nađu svoju ulogu u međunarodnom ekonomskom i političkom sistemu. Biće potrebno mnogo vremena i žrtava. Lenjinovim rečima: „Jedan korak napred, dva koraka nazad". To je proces koji nema alternative, ali svaka

zemlja mora na svoj način da ga doživi. Saveti američkih i zapadnoevropskih ekonomista nisu korisni, jer svaka zemlja mora da nađe svoj put.

Šta je za Vas novi svetski poredak?

– To je samo slogan, koji nema nikakav sadržaj. SAD i druge zemlje traže novi način organizovanja međunarodnih odnosa. Ne verujem da je Klintonova administracija našla do sada svoj put, ali se nije ni izgubila. Prolazimo kroz period velike opreznosti. To će biti problem narednih decenija.

Postoji bojazan malih zemalja da će izgubiti suverenitet u tom novom svetskom uređenju?

– Da li su sve one sposobne za samostalan život, teško je znati. S jedne tačke gledišta, male države najviše profitiraju od novog međunarodnog sistema, jer im on garantuje nezavisnost i zaštitu od agresije. S druge strane, ima mnogo država neadekvatne veličine za ekonomsku samostalnost, a to se može prevazići ako postanu deo veće ekonomske celine. Cela tendencija ka stvaranju malih zemalja, međutim, vodi u provincijalizam, partikularizam, nacionalizam. Samim tim, to nije konstruktivno za svet. Princip da svaki narod treba da formira državu nije dobar. Pogrešili smo što smo krenuli tim putem.

Šta kažete o predviđanju Zbignjeva Bžežinskog da će 21. vek biti vek nacionalizma?

– Ja njega ne cenim kao politikologa, ni kao političara, ni kao osobu. Nadam se da je on samo klovn i ništa više. Nadam se da greši u vezi s tim, zato što je nacionalizam veoma opasna stvar.

Zašto se budi nacionalizam?

– On nastaje promenom drugih formi identiteta. Pokazalo se da je jezik od izuzetne važnosti, stvar povodom koje nema kompromisa. Mnogi ekonomski problemi mogu se rešiti političkim i diplomatskim sredstvima, ali pitanja jezika i religije nisu laka za rešavanje. U slomu raznih „izama" poslednjeg veka koji

su obezbeđivali identitet masama, ono što je ostalo jeste religija, jezik i lokalna zajednica, mesto gde žive. Formula unificirane kulture naizgled se ostvaruje, a u suštini to nije tačno, jer su kulture monolitne, nezavisne i različite. Na političkom tržištu ta nacionalna pitanja su veoma isplativa. Drugim rečima, porast nacionalizma delom je rezultat činjenice da ga vođe koriste da bi sačuvale vlast.

Zašto su svi nacionalistički lideri i pokreti imali podršku Zapada?

– Zapad nije bio protiv nacionalizma kao takvog, ali bio je protiv upotrebe sile da bi se ostvarili politički ciljevi. Mislili smo da smo iznad tog problema i da imamo bolje načine za pomirenje razlika. Upotreba sile bila je užasan korak nazad.

Šta možete reći o raspadu Jugoslavije?

– Teško je davati savete u takvim situacijama. Reći ću samo da je rat i zverstva koja su ga pratila veoma surovo ugrozio ne samo srpski imidž u svetu, nego i imidž svih naroda koji su se uključili u taj sukob. Srbima se pripisuje najviše krivice zbog korišćenja sile.

Posle secesije Slovenije, šta je bilo loše u želji Srba da žive u jednoj državi, kada su Slovenci i Hrvati odlučili da žive u svojim državama?

– U principu nema ništa loše. Ali, loša su sredstva. Ne može se to ostvariti silom. To su sredstva koja su anahrona u Evropi 20. veka. Da li je trebalo da sve one budu nezavisne zemlje, ja ne mogu reći. Na narodima koji tamo žive jeste da odluče. Bez obzira na sve te podele, Jugoslavija se ne može dekomponovati na taj način, silom, jer je mnogo različitih naroda živelo u istim oblastima. Možete li zamisliti SAD podeljene na etničkoj osnovi? Delovi Jugoslavije su izmešani gotovo isto kao u Njujorku.

Gde su granice samoopredeljenja?

– To je danas jedna od najvećih državničkih grešaka. Pravo na samoopredeljenje naroda slogan je kao i mnoge druge fraze,

samo što je sa veoma opasnim posledicama. Gde je kraj? Kolike su grupe koje imaju pravo na samoopredeljenje? Ko su narodi? To su sve politički pojmovi. Narod postoji kao nacija kada to politički odluči. Nema tu prirodne odluke. U određenim periodima ljudi će se zaista žrtvovati za ideal, ali nacionalizam ne može obezbediti da ljudi žive doista bolje. Nacionalizam ispunjava izvesne psihološke potrebe, ali ne može izdržati na duge staze.

Plašite li se korišćenja prava na samoopredeljenje, na primer, u Kaliforniji?

– To je najstrašnija stvar koju mogu da zamislim. Ništa ne može da plaši više od želje recimo Meksikanaca koji žive u delovima SAD blizu Meksika da se priključe Meksiku. Uzgred rečeno, to su nekad i bili delovi Meksika. Ali, verujem da se to neće desiti. Koliko poznajem američke Meksikance, oni žele da budu Amerikanci. Oni žele više da budu deo Amerike nego Meksika. Nadam se da će NAFTA unaprediti naše odnose s Meksikom na dobrobit Meksika koji će postati prosperitetna zemlja, sličnija Americi nego što je danas. Tako da će ljudi koji više vole da žive u hispanskom okruženju moći to da ostvare ostajanjem u Meksiku, a oni koji žele da žive u multikulturnom društvu imaće mogućnost da žive u SAD. To će biti slobodan izbor.

Boje li se SAD nacionalizma?

– Ponekad sam zabrinut jer očekujem visok nivo konflikata u SAD. Ali, to nije ništa novo u istoriji SAD, gde je bilo različitih konflikata među grupama stanovništva. Svaka nova imigrantska grupa u istoriji Amerike susretala se s različitim predrasudama, nisko plaćenim poslovima. Postoji obrazac po kome svaka nova imigrantska grupa u Americi kreće od dna, da bi kasnije prokrčila put ka višim statusnim grupama, tako da se posle tri generacije obično uključe i socijalizuju. To je bio slučaj s Poljacima, Ircima, Italijanima u 19. i početkom 20. veka, koji su imali i radili poslove najnižeg stepena u društvu. Ali, mnogima od njih je dobro krenulo i njihova deca su dobila više obrazovanje i krenula u biznis. Ako pogledamo nove nivoe prihoda

različitih grupa u SAD, Irci, Italijani i Poljaci su na vrhu, dok su Anglosaksonci niže na tim listama. Anglosaksonce su nove grupe prestigle. Taj proces, uz izvesne modifikacije, traje i danas. Imigranti iz azijskih zemalja imaju veoma visok status zato što su već došli sa obrazovanjem i novcem. To je novi fenomen. Hispanoamerikanci, naročito Meksikanci koji žive blizu Meksika, održavaju veoma živu komunikaciju sa postojbinom, što nije bio slučaj početkom ovog veka sa ostalim grupama. Mnogi imigranti su se vraćali i ostajali u svojim postojbinama, dok su oni koji ostanu u Americi kidali svaku vezu s bivšom domovinom. Naglašavam ovaj problem jer on može usporiti asimilaciju u tim oblastima, ali ne treba prekinuti te komunikacije, ne treba terati ljude da govore engleski, jer će ga druga generacija imigranata govoriti. Engleski nije u opasnosti kao dominantan jezik u SAD i ne mislim da bi to trebalo zakonom regulisati. Trenutno su to prolazni problemi. Tamo su, recimo, ljudi koji ne govore španski, čak diskriminisani pri zapošljavanju.

U 21. veku biće više Hispanoamerikanaca, Crnaca, Kineza i drugog „nebelačkog" stanovništva nego belih.

– U Los Anđelesu već nema većinske populacijske grupe. Ako pogledate populaciona predviđanja, videćete da starije imigrantske grupe imaju niži nivo nataliteta nego novije grupe. Sastav američke populacije će se promeniti, sa njim će i mnoge druge stvari, mada ne mislim da će se političke i kulturne vrednosti Amerike promeniti. Jedina stvar koju dele svi Amerikanci jeste politička tradicija SAD kojoj nema alternative. Slaganje o političkim pitanjima je veoma široko, a nove grupe takođe se tome priključuju.

BORBA, 10–11. IX 1994.

DOV RONEN

AMERIKA NE PODSTIČE RASPADE DRŽAVA

Harvardski profesor Dov Ronen boravio je ranije u Jugoslaviji, te otuda, pored toga što mu je akademsko područje interesovanja problem multinacionalizma, posebno je analizirao slučaj raspada Jugoslavije.

U razgovoru za „Borbu" on kaže da postoje tri faze u raspadu Jugoslavije, ali da je najznačajnija ona četvrta, u koju se ide. To je period kada će sve bivše jugoslovenske republike osetiti posledice smanjivanja zajednice u kojoj žive. Profesor Ronen to zove smanjivanje „političkog kvaliteta" i padom „životnog kvaliteta", usred smanjenja države.

– Prva faza bila je pojava velikog broja političkih partija od kojih je većina bila rezultat etničke mobilizacije. U pregrejanoj atmosferi takmičenja za glasove birača i političku moć, politički lideri davali su izjave o „nezavisnosti" ili „razduženju", iako još uvek nisu pozivali na secesiju. Rastući „etnički nacionalizam" nije odmah ciljao na suverene države. U ovoj prvoj fazi, od pada Berlinskog zida u novembru 1989. do decembra 1991, trajali su pregovori o reformisanju jugoslovenske federacije, što znači preispitivanje relacija između autonomnih entiteta i političkog centra u Beogradu, bez promena granica. U ovoj fazi „etnički nacionalizam" nije prouzrokovao etničko nasilje ili bilo šta slično etničkom čišćenju. Religiozne razlike, kulturna i istorijska sećanja igrala su veoma važnu ulogu u često veoma surovom političkom takmičenju i rivalitetima. U ovoj prvoj fazi postojao je i dalje veliki ekonomski prostor Jugoslavije, kaže Ronen.

– Druga faza, kaže Ronen, pratila je propast pregovora o teritoriji jugoslovenske federacije. Granice Jugoslavije bile su promenjene kada su Slovenija, Hrvatska, a kasnije i Bosna i Hercegovina postale suverene unitarne države i kao takve priznate od strane međunarodne zajednice.

Treća faza bila je praćena erupcijom nasilnih etničkih sukoba, prvo u Hrvatskoj (počeli su nešto pre priznanja njene nezavisnosti), a potom u Bosni i Hercegovini, gde su ovi sukobi počeli posle priznanja te otcepljene države od strane SAD i nekih evropskih zemalja.

Iako su uveravanja o poštovanju demokratskih i ljudskih prava davana domaćoj javnosti i međunarodnoj zajednici, mnogi pripadnici „manjina" strahovali su od moguće direktne kontrole od strane dominantne nacije u novoj državi. Uveravanja o demokratiji i poštovanju ljudskih prava u budućnosti nisu mogla da izbrišu sećanja na ranije postupke i kršenje ljudskih prava od strane dominantnih grupa. U Hrvatskoj, na primer, dugo se strahovalo da će nezavisnost „ostaviti Srbe političkoj milosti i nemilosti hrvatske većine i nacionalističkih vlasti", dodaje Ronen.

Harvardski profesor primećuje i mogućnost nastavljanja svih ovih kretanja u četvrtoj fazi.

– Ona će nastati kada građani nezavisnih država budu u potpunosti osetili sve posledice raspada jugoslovenskog prostora. Sadašnji, ili budući, ekonomski pad koji je nastao razdvajanjem ovih država iz širih ekonomskih prostora već je prisilio vlade novih država da traže strane investicije, međunarodnu pomoć i, gde je to moguće, članstvo u Evropskoj uniji. Ekonomsko propadanje pothranjuje reakcije u novim državama bivšeg komunističkog sveta, a one su u formi ekstremnog nacionalizma ili komunističko-socijalističkih pokreta. Tako će biti i u novim državama bivše Jugoslavije, zaključuje Ronen.

– Bio sam, kao i svi drugi, iznenađen erupcijom i surovošću etničkih konflikata, iznosi Ronen, zato što sam verovao, kao i drugi, da će procesi i promene koje prate kraj Hladnog rata biti procesi demokratizacije, da će oni biti postupni i doneti postepenu transformaciju društava. Verovao sam, na primer, da je preformulacija jugoslovenske federacije moguća.

Šta je bilo odlučujuće za pad komunizma?

– Odlučujući uzrok pada komunističkih režima počeo je pojavom glasnosti i Perestrojke, otvaranjem režima, stvaranjem mogućnosti za političku organizaciju i formiranje političkih partija koje bi učestvovale u izborima.

Šta mislite o budućnosti multikulturalizma, multinacionalnih i federalnih država?

– Multikulturalizam i multinacionalizam su najveći izazov kraja 20. veka. Na tu zagonetku nemam odgovor, kao ni mnogi drugi, ali čini mi se da neka vrsta federalnog ili konfederalnog aranžmana mora biti utvrđena da bi se odgovorilo na aspiracije različitih etničkih ili kulturnih grupa.

Zašto je Zapad odlučio da zbaci komunizam uz pomoć nacionalističkih pokreta i nacionalističkih platformi?

– Nisam sasvim siguran da se slažem sa vašom tezom da je Zapad taj koji je podražavao nacionalistički separatizam.

Svi nacionalistički lideri i pokreti od Viljnusa do Ljubljane imali su podršku Zapada?

– Prvo i prvo, baltičke države su potpuno različit slučaj. Sjedinjene Američke Države nikada nisu priznale članstvo baltičkih država u Sovjetskom Savezu. To je potpuno odvojeno pitanje. Što se ostalih tiče, zapadna, a naročito spoljna politika SAD, nikad nije bila usredsređena na razbijanje Sovjetskog Saveza ili Jugoslavije. Što se tiče Jugoslavije, Sjedinjene Američke Države davale su podršku teritorijalnom integritetu Jugoslavije i tokom cele 1991. nisu podržavale čak ni Sloveniju. U martu 1992. sve to se preokrenulo, ali mislim da je vrlo pogrešno tvrditi da je Zapad podržavao raspad država.

Da li je tvrdo zalaganje za unutrašnje granice u 1991. u Hrvatskoj, Bosni, i drugim republikama, koje su postavljene bez vođenja računa o etničkoj strukturi i istorijskim faktorima bilo dobro?

– Ne bih mogao da kažem šta je Zapad podržavao, ali mogu da kažem da je odnos između etničke homogenosti i he-

terogenosti jedan od najsloženijih problema današnjice. Nema gotovih rešenja, a to nije postojalo ni u 19. ni u 20. veku, a nema ih ni sada. Svestan toga, niko ne može reći da je Sovjetski Savez bio dobro ili loše rešenje, da je Jugoslavija bila bolja ili gora ili da će homogeni entiteti biti bolji. Najveći izazov za nas je da otkrijemo naučno rešenje, ako je to moguće. Bilo koji aranžman da se otkrije, on mora biti federalan ili konfederalan, a ne unitarna država kontrolisana iz centra, gde bi imali manjine, jer bi to izazivalo dalje konflikte. Znači, bilo kakvo rešenje da se pronađe, ono bi moralo da omogući autonomiju kulturnim i etničkim manjinama.

Verujete li u federalne države?

– Određeni tipovi federalne države treba da predstavljaju rešenje. Ne verujem u unitarne države, a ako je suprotno od unitarne – federalna država, onda verujem u federalne države. Unitarne države su potencijalno opasne.

Zašto?

– Zato što u unitarnoj državi imate jedan centar moći i jedini mehanizam su izbori za neku vrstu vlade nacionalnog jedinstva. Ne postoji teritorijalna podela, država je centralizovana, moć je u jednom centru, ne postoje priznati sastavni delovi i dokazano je da je to opasno.

Koja je onda vaša prognoza za naredni vek?

– Približavajući se tom veku, približavamo se i konceptu širih ekonomskih prostora, sastavljenim od manjih političkih entiteta, nešto slično Evropskoj uniji. Biće ih nekoliko u svetu. Ekonomija će biti šira, a politika uža. Evropska unija je model za budućnost.

A šta s konfliktima?

– U budućnosti su mogući svi tipovi konflikata. Sve zavisi od toga kakve će se strukture, kakve vrste države pojaviti. Ako imate unitarnu državu na religijskoj osnovi, konflikt će biti, naravno, religijski. Ako je reč o unitarnoj državi stvorenoj na

jezičkom principu, onda će konflikt biti jezički. Ako imate federalnu strukturu, autonomne manjine mogu da se samostalno ponašaju i neće biti konflikata. Ako Muslimani treba da se bore za centralnu vlast u unitarnoj državi, dobiće se međureligiozni sukob. Vlast koja je sada koncentrisana u Londonu i Parizu preneće se šire u Evropu, a na mikroplanu u lokalne zajednice.

BORBA, 12. IX 1994.

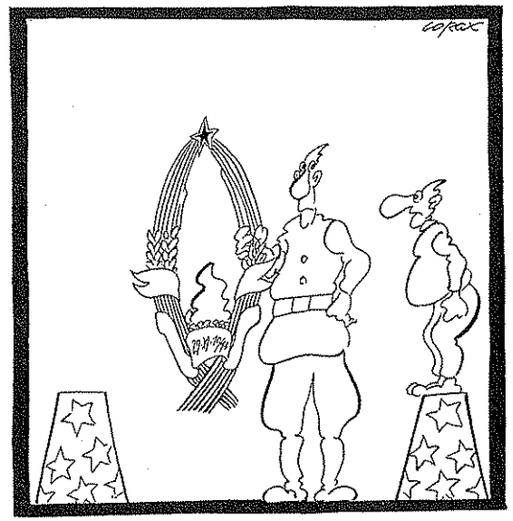

HUANG HUA

PROMENE NE POČINJU OD NAJTEŽEG PROBLEMA

Iskusni kineski diplomata Huang Hua poslednje tri godine nije na aktivnim političkim funkcijama, budući da je zašao već u devetu deceniju života. Rođen je 1913. i danas je veoma vitalan i okretan. Sve posleratno vreme bio je uključen u kineske diplomatske i međunarodne odnose. Najpre je početkom šezdesetih ambasador u Gani, potom u Egiptu, Kanadi, a od 1971. do 1976. bio je stalni predstavnik Kine u Ujedinjenim nacijama. Po dolasku u zemlju postaje ministar inostranih poslova, a nekako u isto vreme i član CK KP Kine. Po završetku mandata u ministarstvu spoljnih poslova, bio je potpredsednik Državnog saveta, a od 1983. do 1991. bio je potpredsednik Stalnog komiteta Nacionalnog kongresa.

Ceo period, od kada je postao ministar spoljnih poslova pa do kraja aktivne političke karijere, obeležen je kineskim otvaranjem prema svetu i reformama.

Ekonomska reforma i uloga UN u svetu, budući da je kineski diplomata dugo bio predstavnik svoje zemlje u njima, dominirale su u razgovoru za „Nedeljnu Borbu".

– Kina nije preuzela i primenila „šok terapiju" u svom pokušaju transformacije centralno-planske ekonomije u tržišnu socijalističku ekonomiju – navodi Huang Hua. Sve mere reforme bile su prethodno ispitane u određenim područjima ili preduzećima. To je bilo zbog toga što su reforme trebalo da utiču na sve aspekte života i na svakog člana društva. Pošto reforme donose značajnu dobrobit narodu, one takođe u različitom ste-

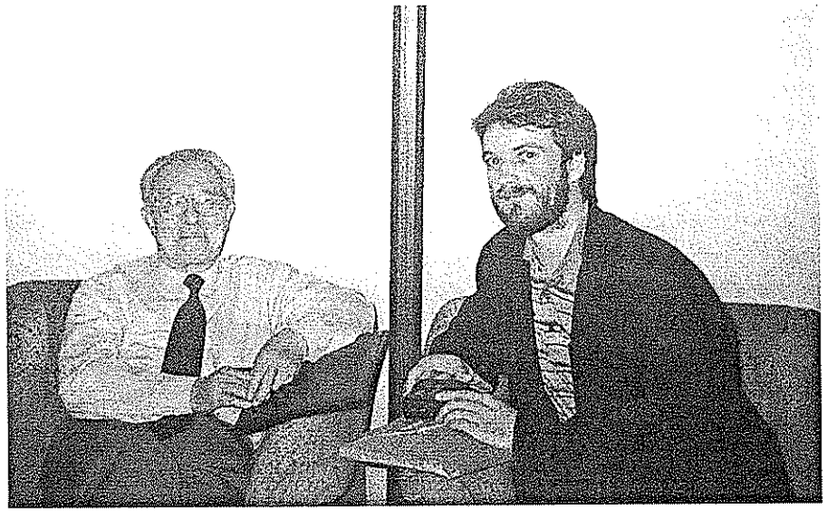

Reforme od najmanje: Huang Hua

penu utiču na prava i interese različitih grupa. Reforme mogu uspeti samo ukoliko imaju razumevanje i podršku društva kao celine, a za takvo razumevanje i podršku treba vremena.

– Kinesko iskustvo za 15 godina pokazuje da reforme ne moraju obavezno da počnu od najtežih i temeljnih stvari, nego se isprepletani problemi mogu rešiti „čvorić po čvorić". Mi smo radije počeli proboj na mestima gde je mogućnost uspeha bila najveća, a otpor najmanji, objašnjava Huang Hua.

– Na primer, u reformi sistema preduzeća neusmnjivo temeljno pitanje bila su velika i srednja državna preduzeća. U isto vreme to je bilo najteže pitanje. Zato su reforme u toj oblasti počele razvojem privatnog sektora, gradskih individualnih i privatnih preduzeća, zajedničkih ulaganja i čitavih stranih preduzeća. Na taj način nastala je grupa preduzeća van javnog sektora i u direktnoj konkurenciji s njim.

Ova nova preduzeća trenutno daju 51,2 odsto kineskog dohotka, dok javni sektor daje 48,3. Prvi imaju 58,7 kineskog trgovinskog dohotka, a drugi 41,3 i to sve u državnim radnjama. Na taj način javni sektor je pod velikim pritiskom da obavlja temeljne reforme.

Od 1978. do 1993. prosečan ekonomski rast je 9 odsto godišnje, 1992. 12,8, a 1993. bio je 13,4 odsto. U poljoprivredi radi 80 odsto kineske populacije. Raniji kolektivni sistem zamenjen je kućnim domaćinstvima, što je seljacima dalo veći uticaj i dovelo do povećanja proizvodnje sa 300 miliona tona žitarica 1978. na 456 miliona tona 1993. godine. Obim spoljne trgovine rastao je po godišnjoj stopi od 16 odsto tokom 15 godina. Od 20,6 milijardi US dolara 1978. na 195,8 milijardi 1993. Kina zauzima 11. mesto u svetu u trgovini, a 1980. bila je 23. Danas ona daje tri odsto trgovinske vrednosti.

Kineski Nacionalni kongres odlučio je da 1994. inflacija ne bi smela da bude veća od 10 odsto. Ali, rast u prvom kvartalu ove godine bio je 20 odsto veći nego prošle. Taj porast inflacije, daleko iznad očekivanog, posledica je visoke investicione stope, ukazuje Huang Hua.

Promene ekonomske strukture zajedno s promenama zakonskih regulativa i demokratskom reformom, a sve to u skladu s vlastitim kulturnim, ekonomskim i obrazovnim uslovima kao i u resursima. Mora se računati samo na vlastite resurse, jer se odatle kreće, a ne od nekih apstraktnih teorija. Mora se doći do sopstvenog modela socijalizma, a ne preuzimati od drugih.

Sovjetski socijalistički model visokocentralizovane planske privrede završio je neuspešno. Kina je usvojila taj model u jednom periodu i otkrilo se da on ne funkcioniše. U prvim godinama njegovog postojanja i mi smo postigli veoma brz razvoj. U kasnijem periodu sovjetski model nije, međutim, uspeo da se izbori sa kompleksnošću problema u Kini.

Zašto socijalizam za koji smo mislili da je superioran sistem u poređenju s kapitalizmom nije uspeo da nam obezbedi razvoj na višem nivou? Onda su mnoge ozbiljne studije dale odgovor na pitanje i kako. Reforme u Kini naš je odgovor na to pitanje.

Verujete li u socijalističku budućnost Kine?

– Nisu sve reforme socijalizma propale. Kina je za to primer. Mi smo prihvatili tržišni mehanizam, a u isto vreme zadržali smo, doduše modifikovanu, ulogu države u ekonom-

skom razvoju. To je bio i glavni problem – kako kombinovati te dve stvari. Ja sam, međutim, siguran da smo neke odgovore našli i da će Kina nastaviti svoj socijalistički tržišni ekonomski razvoj. Za to nam je potreban red i zakon i dalja demokratizacija.

Naš sistem je sistem narodnih skupština, sve do okruga i opština. To je socijalistički demokratski sistem. Od rata na ovamo postojali su politički saveti u kojima su bili predstavnici svih političkih partija. Oni su bili jako aktivni i nije istina ono što se u svetu govori, da druge partije nisu postojale. One su veoma aktivno delovale i bile prisutne u celom procesu stvaranja Kine od 1949. Ali, one nisu opozicione i nisu antisocijalističke. One su sarađivale s komunističkom partijom.

Kada se, dakle, kaže, da nema demokratske reforme u Kini, to nije istina.

Šta mislite o politici međunarodne zajednice povodom Jugoslavije i njenih problema?

– Svet posle Hladnog rata suočio se sa pozitivnim i negativnim posledicama. Jugosloveni sa svim svojim etničkim razlikama treba mirnim putem, kroz pregovore da dođu do mira, ma koliko to bilo teško. Ujedinjene nacije u tome mogu pomoći i može doći do uspeha, kao što su u Kambodži dovele sukobljene strane na pregovore. Ne treba zaboraviti i to da Jugoslavija ima svoju specifičnost koja ima istorijsku osnovu. To je veoma komplikovana situacija.

Ujedinjene nacije nisu supervlada i nisu svetska vlada. To je organizacija vlada svih članica. Moramo poštovati suverena prava zamalja članica, te zbog toga nije dobro da bude isključivanja iz UN. One mogu delovati jedino kao podrška svojim članicama u skladu sa Poveljom UN. Savet bezbednosti je instrument posredovanja u okviru Ujedinjenih nacija. On bi trebalo da obezbedi politička rešenja konflikta putem pregovora, mirnim putem.

Da li Ujedinjene nacije ispunjavaju tu svoju ulogu?

– U nekim slučajevima, mirne i plemenite misije UN preokrenule su se u pretnju i čak upotrebu oružane sile protiv

lokalnih zaraćenih strana i naroda, kao što se to desilo u Somaliji. Pozitivna i negativna iskustva iz inicijativa UN neposredno posle hladnoratovske ere navode sve više ljudi na potrebu da se preispita izvorna uloga UN na međunarodnoj sceni.

Moje je mišljenje da bi u obzir trebalo da budu uzete sledeće ideje. Osnovna uloga UN ostaje očuvanje međunarodnog mira i bezbednosti. Sve akcije UN prema ovom cilju moraju biti vođene principima povelje UN, a posebno moraju očuvati princip suvereniteta i teritorijalnog integriteta zemalja članica UN i nemešanja u njihove unutrašnje poslove. Uprkos činjenici da svet postaje sve više međuzavisan i da svetska ekonomija postaje regionalizovana i globalizovana, poštovanje nacionalnog suvereniteta i nemešanja u unutrašnje poslove treba da ostane temeljni princip međunarodnog prava u međunarodnim odnosima. Bez dužnog poštovanja nacionalnog suvereniteta neće biti razloga za postojanje Ujedinjenih nacija.

Šta se promenilo u ulozi UN nakon Hladnog rata?

– Slomom bipolarnog sveta i početak takozvane posthladnoratovske ere 1991. stvorile su osećanje euforije u mnogim krugovima na Zapadu. U samim UN i među nekim od moćnijih članica ova situacija stvorila je nerealna očekivanja u vezi sa ulogom koju bi svetska organizacija mogla da igra na svetskoj sceni. Oni su mislili da je kraj Hladnog rata otklonio frustrirajuće prepreke koje su u Savetu bezbednosti sprečavale UN da odigraju svoju peace keeping ulogu (ulogu čuvanja mira). U skorašnje vreme Ujedinjene nacije su gurnute da svoju ulogu čuvanja mira prošire na stvaranje mira.

Ponegde su UN uzimale i vlast u zemljama članicama, kao što je to bio slučaj u Kambodži, gde su UN preuzele kontrolu nad resorima spoljnih poslova, odbrane, finansija i javne bezbednosti preko UN-TAC (prelazna vlast UN u Kambodži) od marta 1992. do juna 1993. To što su misije UN bile uvučene u unutrašnje sukobe zemalja članica povećava opasnost od sve dubljeg uvlačenja u situacije koje su iznad legitimnog nivoa.

Da bi se sačuvali mir i razvoj postoji potreba da se ustanovi novi međunarodni politički i ekonomski poredak mira i stabil-

nosti, pravde i razuma. Taj novi poredak treba da se bazira na principima Povelje UN, priznavanju i poštovanju različitosti sveta, u različitim ideologijama, društvenim sistemima, kulturnim tradicijama i religioznim verovanjima različitih zemalja.

U novom poretku sve zemlje, velike ili male, jake ili slabe, siromašne ili bogate, imaju ista prava da učestvuju u međunarodnim poslovima izražavajući princip poštovanja nacionalnog suvereniteta i teritorijalnog integriteta.

Ukoliko UN izvuku pouku iz prvih godina posthladnoratovske ere i preispitaju svoju legitimnu ulogu u očuvanju međunarodnog mira i stabilnosti, podržavanju društvenog i ekonomskog razvoja u svetu kao celini, one mogu odigrati jedinstvenu i neprocenjivu ulogu zajedno sa zemljama članicama u izgradnji boljeg sveta u narednom veku.

BORBA, 17–18. IX 1994.

MERION DŽAST – EN KRIGLER

NEZAVISNOST OD ISTINE

Profesorke komunikologije Merion Džast sa Harvarda i En Krigler sa Univerziteta Kalifornija slažu se da nezavisnost medija od vlasti nije istovremeno i prava nezavisnost medija. U razgovoru za „Nedeljnu Borbu" one ističu da ne postoji nezavisnost medija, ako se mediji oslanjaju na jednostrane izvore informacija. Pri tome nije bitno da li su ti izvori na vlasti ili van nje, pošto se u svim tim slučajevima nastoji da se favorizuje parcijalno, a ne objektivno mišljenje.

Da li se mediji pretvaraju u instrument kontrole nad ljudima?

M. Džast: – Ko kontroliše medije? Ljudi treba da se oslanjaju na različite izvore informacija. Naša istraživanja pokazuju da mediji nisu jedini izvor informisanja.

E. Krigler: – Mediji nisu jedini izvor informacija. Ni sami mediji nisu jednostrani. Ponekad oni suprotstavljaju različita mišljenja, tako da konzumenti u sebi treba da usklade različite informacije koje dobijaju. Pitanje kontrole je veoma teško jer mogu da stvaraju sopstvene predstave i ideje iz tog raznovrsnog mnoštva, ponekad kontradiktornih informacija.

Šta mislite o prelascima iz medija u politiku. Danas Berluskoni, sutra Mardok, prekosutra Tarner?

M. Džast: – Problem je u otvorenosti političkog sistema prema novim kandidatima. Neki politički sistemi nisu toliko

otvoreni, tako da bi u Velikoj Britnaiji bilo veoma neobično da ličnost iz medija postane premijer. U Americi Ros Pero je mogao da dođe niotkuda i postane glavni izazivač na predsedničkim izborima.

E. Krigler: – Ukoliko su ostale političke institucije slabe, onda mediji dobijaju glavnu ulogu.

Da li po Vašem mišljenju, mediji imaju pozitivnu ulogu u okončavanju ratova, imajući u vidu da su ratovi mili novinama?

M. Džast: – Ima onih koji smatraju da postoji nešto što bismo mogli nazvati svetskim javnim mnjenjem. Ukoliko to javno mnjenje postoji, ono ponekad može da promeni politički život, kao što je bilo pokušaja da se to učini u Nigeriji. Može se reći da mediji treba da odigraju ulogu u formiranju tog svetskog javnog mnjenja navodeći ljude da razmišljaju u pravcu rešavanja tih problema ili bar povećavajući pritisak na lidere. Jedan moj kolega tvrdi da su politički lideri savršeno sposobni da se tom pritisku odupru i da slike Ruande ne moraju da znače da će Klinton sutra tamo poslati nekoliko hiljada vojnika, mada će postojati pritisak da razmisli o tome.

E. Krigler: – Haiti je bio dobar primer, pošto je taj problem bio doista zastupljen na medijima. Mediji su uglavnom zastupali intervencionističku liniju, što vlada nije pratila.

Šta mislite o ograničenjima koje je američka administracija postavila medijima tokom Golfskog rata?

M. Džast: – U različitim sistemima postoje različiti odnosi između vlasti i medija. U SAD imamo mnogo medijskog pluralizma, i mediji su u dobroj meri nezavisni od vlasti. U ratno vreme to nije tako i prave se kompromisi. Drugi faktor koji utiče na ponašanje medija u ratno vreme jeste koliko vlast kontroliše situaciju na samom terenu, gde se vode borbe. Američki mediji su pratili rat u Libanu kada je Izrael napao Liban. I bili su prisutni svuda, pisali su šta su hteli, izveštavali odakle su hteli. U Golfskom ratu, kada je vlast potpuno kontrolisala situaciju, pristup trupama, operacijama, sve je bilo drugačije. Takav slučaj

nije u Bosni. Sve zavisi od toga ko kontroliše front. U iransko-iračkom sukobu nije bilo izveštavanja, jer novinari sa Zapada nisu mogli da prođu na mesto gde je bilo sukoba.

Da li to može uticati na prirodu novinarstva? Uzmimo slučajeve Golfskog rata i rata u Bosni?

M. Džast: – To su potpuno različiti sukobi. Vođenje medija je potpuno različito u ovim konfliktima. Znam da su individualna iskustva novinara koji su izveštavali veoma jako uticala na njih same, a ne znam da li će to uticati na ostale novinare koji nisu u tome učestvovali. Ljudi koji su bili tamo su veoma podložni uticaju tih događaja.

E. Krigler: – Institucionalna memorija je kratkotrajna. Personal se stalno menja i iskustva su različita. To važi i za novinare i za vlast.

Da li je moć medija ograničena?

M. Džast: – Ograničena je od ljudi koji čitaju i gledaju.

E. Krigler: – Ograničena je i od onih koji učestvuju u sistemu: političara i novinara. Ponekad su novinari zainteresovani za samocenzuru, da bi mogli da zadrže svoju moć i veze.

Mediji imaju veliku moć.

E. Krigler: – Pitanje je da li je to potpuno nezavisna moć, jer to nije uvek slučaj. Ponekad se mediji veoma mnogo oslanjaju na vladin izvor informacija. Takođe i na druge izvore koji medije čine jednostranim. To postaje veoma složeno i suštinsko pitanje o nezavisnosti medija.

M. Džast: – To je sistemsko pitanje. Uzmimo slučaj iz Hongkonga gde su novinari pisali sve i svašta. Ali, sada se to menja budući da novinari odgovaraju za ono što napišu. To se dogodilo i u Nigeriji.

Koliko mediji utiču na donošenje političkih odluka?

M. Džast: – To zavisi od nekoliko faktora, od kojih je prvi stepen nezavisnosti medija, odnosno u kom stepenu mediji pripadaju političkoj eliti, što će reći, da li su pod kontrolom ili su

nezavisni. Sledeći faktor jeste da li režim uzima u obzir javno mnjenje. Ako ne uzima ozbiljno javno mnjenje, on ne mora da toliko kontroliše medije. Međutim, ukoliko režim uzima u obzir javno mnjenje, kao što je to slučaj u SAD, onda je političko vođstvo veoma osetljivo na medije i zainteresovano za kontrolu nad njima.

Zašto mediji uglavnom podržavaju politiku svojih vlada?

M. Džast: – Delom zbog toga što u medijima rade patrioti, kao i većina stanovnika njihovih zemalja. I oni su ljudi. Otuda imaju isto viđenje i isto shvatanje kao većina ljudi u njihovim zemljama. Vi ste jugoslovenski novinar, ali ste takođe i Jugosloven.

Šta mislite o angažovanju public relationc agencija, kao što je Rader Fin u stvaranju javnog mnjenja i vođenju medijskog rata za potrebe vlada, poput Hrvatske i Bosne i Hercegovine?

M. Džast: – Još neko me je to pitao. Izgleda da su one angažovane da bi uticale na vlasti u SAD...

E. Krigler: – One su sigurno nanele mnogo štete i mnogo su lobirale po različitim institucijama. One rade ne samo u medijima već i u Kongresu.

Mislite li da je u pitanju lobi?

E. Krigler: – Da. To je takođe i lobiranje. Ali, ako mislite da je lobiranje stvar slobodne demokratije gde su svi predstavljeni, to može biti dobra stvar. Predstavljanje preko lobija, međutim, veoma često je jednostrano. Setimo se iračko-iranskog sukoba, rata u Zalivu u koji smo i mi bili umešani. Kuvajt je pažljivo razmestio ljude preko tih PR firmi koji su u potpunosti usmerili razmišljanje javnog mnjenja pričama o gadostima koje se događaju u Kuvajtu. Mesecima kasnije otkrili smo da je sve to bilo izmišljeno, da je sve bila laž.

A u kakvoj je to relaciji sa slobodom novinarstva?

E. Krigler: – To je veoma teško jer novinari moraju da budu veoma skeptični i da prozru izvore informacija.

M. Džast: – Zavisi i koliko izvora informacija imaju na raspolaganju. Ako je o Kuvajtu postojao samo jedan izvor informacija i oni su mogli da mu poveruju. Nisu imali druge opcije.

Koji su problemi novinarstva u SAD?

M. Džast: – Problem je kako izveštavati u etnički raznovrsnom društvu. Imamo mnogo različitih etničkih grupa koje žive u različitim krajevima, sa različitim problemima. Postavlja se pitanje kako da štampa bude fer, da ne stvori loš imidž jedne prema drugoj grupi. To su problemi koji se pojavljuju i u drugim multietničkim društvima. U Los Anđelesu došlo je do nereda tokom suđenja O. J. Simpsonu (crni igrač ragbija koji je optužen da je ubio svoju suprugu, prim. D. B.).

E. Krigler: – U Los Anđelesu ima mnogo etničkih i rasnih tenzija i štampi je jako teško da pokriva sve to na pravi način. Vrlo često ona odlučuje da se povuče iz takvih događaja, tako da mediji mnogo više pažnje onda posvećuju vremenu, sportu, umesto da se upuštaju u te veoma teške i osetljive teme.

Odnosi između medija i etničkih sukoba veoma su složeni.

E. Krigler: – Jedan od najvažnijih problema u multietničkim zajednicama kao što je Los Anđeles jeste lojalnost vlastima. Ima mnogo ljudi koji žive u Los Anđelesu, a ne osećaju se delom društva i povezani sa svojom vlašću. Vlast deluje, ali o tim akcijama se ne izveštava dugo, tako da one ostaju bez ikakve veze s nekim delovima stanovništva. Jedna studija iz 1992. pokazuje da mediji veoma loše pokrivaju akcije vlasti. To je potrebno promeniti jer kako da ljudi učestvuju u vlasti ako ne znaju ništa o njoj. Kako možete osećati lojalnsot i povezanost ako niste obavešteni.

BORBA, 24–25. IX 1994.

GEBHARD FON MOLTKE

SRBIJU I CRNU GORU VRATITI U KEBS

Analizirajući situaciju u balkanskom regionu, pomoćnik generalnog sekretara NATO za politička pitanja Gebhard fon Moltke, na nedavnoj konferenciji u Sofiji, ukazao je da bi Srbiju i Crnu Goru trebalo vratiti u KEBS. „Nakon sukoba mi smo dužni da Srbiju i Crnu Goru vratimo u KEBS i učinimo ih delom tog procesa. Bezbednost na Balkanu nije moguća bez učešća te dve zemlje i može biti postignuta samo uz njihovo učešće", kaže pomoćnik generalnog sekretara NATO.

Pored toga, on smatra da, bez obzira na to što je konflikt u bivšoj Jugoslaviji ostao ograničen, ne šireći se van bivše Jugoslavije, međunarodna zajednica ga vidi kao vlastitu odgovornost. Taj konflikt trebalo bi da bude rešen mirnim putem, kaže Moltke, dodajući da okolne zemlje u regionu plaćaju visoku cenu embarga prema Jugoslaviji.

Nemački diplomata Gebhard fon Moltke rođen je 1938. Službovao je u nemačkim ambasadama u Moskvi i Vašingtonu, a pre nego što je postao pomoćnik generalnog sekretara NATO za politička pitanja bio je šef odseka nemačkog ministarstva spoljnih poslova za SAD.

U regionu Balkana slabe tačke su Makedonija, Kosovo i Albanija, procenjuje on, zalažući se za uvođenje kontrole naoružanja i razoružanja zemalja u jugoslovenskom sukobu.

Srbija i Crna Gora su van konferencije o međunarodnoj saradnji. Vi ste rekli da one treba da budu vraćene u taj proces.

– Svakako. Konferenciji je u interesu da objedini sve zemlje. Čim se konflikt koji sada traje razreši, nadam se da će se vratiti nazad, jer su Srbija i Crna Gora deo evropske bezbenosti.

Da li je stabilna situacija na Balkanu moguća sa Srbijom i Crnom Gorom?

– Zašto ne? Ako promene svoju politiku i ako priznaju granice susednih zemalja i uspostave dobre međususedske odnose, zašto to onda ne bi bilo moguće? Svi mi jedva čekamo taj momenat i radujemo se njemu.

Šta mislite o akcijama NATO u Bosni?

– Mi podržavamo UN u tim akcijama, podrška smo Unproforu, zaštićenim zonama Sarajevu i Goraždu. Sve je to u okviru podrške UN i to nisu nezavisne akcije NATO.

To su bile akcije NATO van granica zemalja članica?

– To je prvi put da je NATO podrška UN.

Kakve su relacije između UN i NATO u operacijama u Bosni?

– Odgovornost i odluke su na UN. Uspostavljena je veoma tesna veza između UN i vojne komande južnog krila NATO koje izvodi misija podrške UN.

Kakva je buduća uloga NATO u balkanskom regionu?

– Interes NATO jeste bezbednost i saradnja u celoj Evropi i saradnja svih evropskih zemalja radi mira i bezbednosti. Svi programi koje ostvarujemo trebalo bi da doprinesu stabilnosti, bezbednosti i saradnji.

Kakve su relacije NATO i Partnerstva za mir?

– Kada je u Evropi prevaziđena konfrontacija, pokazali smo inicijativu da uspostavimo veze i sa zemljama članicama Varšavskog pakta. Godine 1991. osnovali smo Savet NATO za saradnju, koji je uključio sve zemlje članice bivšeg Varšavskog pakta, uključujući kasnije i Albaniju. Sa njima smo razvili široku skalu praktične i političke saradnje. Partnerstvo za mir je nova

inicijativa unutar Saveta, koja teži da unapredi saradnju sa svakom od tih zemalja ponaosob, u skladu sa mogućnošću za očuvanje mira koju ima svaka od tih zemalja. Na taj način mi se pripremamo za potpuniju saradnju u zajedničkim operacijama kad god nas UN i KEBS pozovu i bilo koju vrstu akcija rešavanja krize i održavanja mira u svetu.

Ali, hoće li Rusija u NATO?

– Ne, ne. Rusija je deo Saveta za saradnju NATO-a i Partnerstva za mir. Veoma je važno za bezbednost Evrope održavati dobre odnose sa Rusijom. Ne možemo uspostaviti stabilnost i bezbednost u Evropi bez Rusije.

Kakve su relacije između članica NATO i zemalja u Partnerstvu za mir, Britanije i Rumunije, na primer? Ima dosta primedbi da zemlje takvih razlika ne mogu imati podjednak položaj.

– Zajednički su nam interesi. Mi želimo da živimo zajedno i želimo da živimo u miru. Svaka zemlja u Partnerstvu za mir treba da, koliko može, doprinese izgradnji zajedničke budućnosti i njenoj bezbednosti.

Imate li svoj stav o idejama o kontroli naoružanja u balkanskom regionu?

– Da. Neke zemlje su potpisale ugovor o smanjenju konvencionalnog naoružanja. Jugoslavija nije deo tog procesa, ali kada se završi rat u Bosni i Hercegovini, zalagaću se za pristupanje zemalja bivše Jugoslavije tom dogovoru, ne samo da bi se uspostavila ravnoteža i stabilnost među različitim delovima bivše Jugoslavije, već i zbog susednih zemalja.

Verujete li da će biti još akcija NATO u Bosni?

– Mi radimo samo ono što od nas zatraže UN. Nijedna od operacija nije bila inspirisana od strane NATO. Mi samo sarađujemo i delujemo na zahtev UN.

General Rouz je tražio akciju protiv Muslimana?

– Ne, koliko ja znam.

Šta mislite o balkanskoj konferenciji o bezbednosti i saradnji, poput KEBS-a?

– To bi mogao biti cilj za budućnost. Svi smo mi zainteresovani za mir i stabilnost Balkana. Problemi koji ugrožavaju stabilnost i mir mogu se rešavati i na regionalnim konferencijama. Zašto da ne? Ništa ne bi trebalo isključivati.

BORBA, 27. X 1994.

URLIH IRMER

KAKO SU RAKETE „SAM“ DOŠLE U BOSNU

– Posle ove posete mi smo uvereni da izveštavanje u zapadnim medijima o ovoj državi ne prati i ne predstavlja sve činjenice. Zbog toga je potrebno da se gledište ove strane sazna o različitim pitanjima. Došli smo do zaključka, ne samo u razgovoru s vlastima, nego i sa nekim opozicionim partijama, da zaokret koji je Srbija uradila početkom avgusta nije taktički manevar, da srpski Bošnjaci, kako ih ja nazivam, a ne bosanskim Srbima, ne dobijaju pomoć, da se ne podržava pozicija Karadžića. To može biti značajan doprinos uspostavljanju mira u Bosni.

Ovo je u razgovoru za „Nedeljnu Borbu“ izjavio nemački parlamentarac iz Liberalne stranke Ulrih Irmer, koji je zajedno sa svojim kolegom Uve Lirom protekle sedmice boravio u Beogradu. Tom prilikom nemački parlamentarci su obišli i redakciju „Borbe“, pružili podršku našem listu u borbi za slobodu javne reči.

Šta mislite o poziciji srpskog predsednika Miloševića?

– Na Zapadu se mislilo da je to samo taktički manevar, a ne stvarni zaokret srpske politike. Bošnjaci (Muslimani) kažu da je granica na Drini zatvorena samo na papiru, da se Srbi u Bosni i dalje podržavaju iz Srbije. Nama to nije bilo jasno. Mi smo se na nekoliko mesta raspitivali kako su protivavionske rakete SAM došle u Bosnu. One su se u novembru nekako pojavile, a pre toga nisu bile tu ili bar nisu bile vidljive. Može, naravno, biti da su oduvek bile tamo, da su došle iz Hrvatske, a nije isključeno da su

došle iz Srbije. To su ruski proizvodi, ali može biti da su bili ovde i da su u Bosni dislocirani.

Smatrate li mogućnim konfederacije muslimansko-hrvatske federacije i Hrvatske i Republike Srpske i Srbije?

– Izgleda da sve ide u tom pravcu, ali ja nisam siguran da je to pametno, zato što granice pokušavaju da se crtaju po etničkom kriterijumu. Te etničke granice u čistoj formi ne postoje. Pravi se greška koja se činila 1990. i 1991. da se problemi višenacionalnih država mogu rešiti time da se stvore pojedine etničke države. To je onda bila greška koja se ticala cele Jugoslavije. To i danas smatram greškom kada se radi o situaciji u Bosni.

Ima li u nemačkom javnom mnjenju antisrpskih osećanja i obratno?

– Mi smo u svim javnim nastupima posvetili veliku pažnju jasnoj diferencijaciji. Nismo nikad Srbe i srpski narod okrivili za stvari koje su se dešavale, mada smo srpsko vođstvo smatrali glavnim krivcima za ratnu situaciju. Problem leži u prenaglašenim nacionalizmima. Hrvatski nacionalizam je opasan kao i srpski, ali moram da priznam da je u javnom mnjenju u Nemačkoj i u onom što se objavljuje stav usmeren protiv srpskog nacionalizma. Mada smo greške i tendencije hrvatskog nacionalizma verovatno potcenili.

U Srbiji se često mislilo da je nemačka politika kriva za raspad Jugoslavije. Kako to komentarišete?

– Znam tu poziciju. To je glupost! Lično sam bio protiv prevremenog priznavanja Hrvatske i Slovenije i angažovao sam se na tome. Smatrao sam da to nije konstruktivno i pametno. Isto, pogrešno je zaključiti da je nemačka pozicija dovela do raspada ove zemlje ili bila za to glavni razlog. To više nije moglo da se zaustavi zbog razvoja događaja u samoj zemlji. Priznavanje Hrvatske odmah je dovelo do prestanka rata. To ne može da se negira.

Vidite li mesta za bolje nemačko-srpske odnose?

– U velikom delu to će zavisiti od toga kakvu će politiku voditi Srbija. Kao prvo – to znači da odvajanje od Karadžića mora ići još dalje. Znam da Milošević dolazi pod unutrašnjopolitički pritisak u toj politici, da mu neki nacionalistički krugovi kažu da je to pogrešno, da je to izdaja „srpske stvari". I pored toga potrebno je da vlada i dalje vodi konsekventno ovu politiku. Bitan period biće u martu ove godine ako Hrvatska proba ponovo da zauzme teritorije u istočnoj Slavoniji, da li će se Srbija angažovati kao ratni partner u toj stvari ili će reći da će dalje probati da se održi mir. Od svih ovde, i od svih opozicionih partija i onih koje se dosledno zalažu za mir, i koje to čine od početka, čuli smo da sankcije nisu od pomoći. Opozicija kaže da sankcije jačaju Miloševićevu poziciju. To sigurno nije bio cilj. Mi ćemo morati da razmislimo da li sankcije treba dalje da ostanu, jer to nije bio početni cilj sankcija. Videćemo da li sankcije mogu dalje, korak po korak, da se ukidaju. Zato smo pozdravili odluke o suspenziji sankcija za sto dana. To sigurno nije kraj stvari, nego se mora razmisliti što će se dalje dešavati sa sankcijama.

Zar sankcije ne čine štetu i nemačkoj privredi i celom balkanskom regionu?

– To je tačno. Te zemlje stalno dolaze kod nas i kažu da trpe pod sankcijama. Takav „uspeh" mi nismo očekivali. To su sporedni učinci koji proizilaze iz tih odluka. Te zemlje žele da dobiju kompenzaciju od Evropske unije, što se sigurno neće desiti. Ali, te zemlje imaju interes da se sankcije skinu. Interesi nemačke privrede u ovoj stvari imaju veoma malu ulogu. Za neke privrednike to je veoma neprijatno, ali nemačka privreda u celini zbog toga nije pogođena. U tim pitanjima nas u razmišljanjima ne vode privredna gledišta, nego čista politika. Napomenuo bih još i da skidanje sankcija nije u rukama Nemačke. Mi o tome ne možemo da odlučimo, jer smo sasvim mali točak u dve vrste sankcija. Imamo malo više uticaja na sankcije Evropske unije, ali ni tu ne možemo sami da odlučimo. A na sankcije Ujedinjenih nacija, rekao bih, nemamo skoro nikakvog uticaja. To rešavaju velike sile.

Vaša partija vodi spoljnopolitički deo nemačke politike. Koju poziciju ima kada je o krizi u Jugoslaviji reč?

– Držimo se zaključaka institucija u kojima smo članovi, od kada je Evropska unija odlučila da se sadašnja Federacija ne prizna. Nećemo mi da ignorišemo te pozicije. Glavna stvar naše politike jeste da ne činimo samostalne korake. Sve naše stvari uklapamo u organizacije u kojima se nalazimo. Mi u Evropskoj uniji kažemo šta mislimo da je dobro i šta treba uraditi, ali mi ne dolazimo na ideju da, zato što se Evropska unija tako i tako ponaša, a smatramo da to nije u redu, kažemo da ćemo mi da uradimo nešto drugo. To ne dolazi u obzir.

U Nemačkoj često su se čuli zahtevi za radikalnim akcijama prema bosanskim Srbima, zahtevi za akcijama NATO-a, za bombardovanjima... Zašto je do tog dolazilo?

– Angažovanje NATO-a je rezultat zahteva UN, što se mora uvek naglasiti, i smatrali smo to ispravnim. Mi smo vazdušne napade smatrali ispravnim pod tim okolnostima, kao pomoćnu stvar, za pravu zaštitu od Karadžićeve agresije protiv Muslimana.

Agresije protiv Muslimana?

– Da.

Šta mislite o problemu Kosova?

– Za vreme naše posete stalno smo dolazili na pitanje Kosova. Mi razumemo i podržavamo da je Srbija protiv toga da Kosovo postane država ili da se priključi Albaniji. Imamo razumevanja za to. U logici naših shvatanja je da smo protiv nacionalno-državnih rešenja. Međutim, nemamo razumevanja za metodu kojom Srbija ide protiv albanskog stanovništva na Kosovu. Mi to smatramo preteranim. Smatramo da nije dobro što Albanci ne uzimaju učešća u realizaciji prava koja im ova država daje, kao i to što ne idu na izbore ne smatramo racionalnim i što sve državne institucije, škole i zdravstvo bojkotuju. To sigurno nije konstruktivan stav. Ali i represija srpske vlasti, masovna kontrola i upotreba policije takođe je za osudu. Objašnjenja koja

dobijamo za to od oficijelne strane nisu uverljiva. Nema dokaza da postoje ti depoi oružja gde se to pretpostavlja da jesu. Po nalazima jedne komisije za ljudska prava navedeno je tačno koliko puta su pretraživane kuće zbog sumnje posedovanja oružja. Sada se postavlja pitanje koliko je tu nađeno oružja, jer u 99 odsto slučajeva njega nije bilo. Dolazi do masovnih hapšenja, do slučajeva smrti, a onda se objašnjava da su ljudi pokušali ilegalno da pređu granicu. To bi bilo idealno rešenje problema stanovništva kad bi se svako ubijao ako pokuša da pređe ilegalno granicu.

Šta mislite o odluci hrvatskog vodstva da uskrati boravak snagama UN?

– Smatram strašnim signalom kad gospodin Tuđman kaže da Unprofor treba da se povuče. U Nemačkoj sve partije smatraju da Unprofor treba da ostane, možda zato što mi nismo tamo prisutni. Možda baš zato mislimo da Unprofor mora da ostane tamo dok može nešto da doprinese i da koristi u sprečavanju novog razbuktavanja borbi. Ako Hrvatska kaže da oni treba da se povuku, to je veoma opasan razvoj situacije. To je opasan signal jer bi mogao da bude prvi stepen u pokušaju da Hrvatska u istočnoj Slavoniji ponovo počne borbe.

NAŠA BORBA, 4 – 5. II 1995.

AGNEŠ HELER

JUGOSLAVIJA JE BILA POGREŠNO ZAKOPČAN KAPUT

Agneš Heler je jedna od najpoznatijih filozofa, pripadnika Budimpeštanske škole, kojoj je pripadao i njen muž, sada pokojni Ferenc Fehr. Autor je velikog broja knjiga, od kojih je većina prevedena i na naš jezik.

Za razliku od mnogih drugih društvenih delatnika za koje je uzlet nacionalizma nakon pada komunističke ideologije u dotadašnjim socijalističkim zemljama bio iznenađenje, Agneš Heler kaže da za nju nije.

– Verovala sam da će nacionalizam postati važna snaga, ali ne u smislu 19. veka. Moguće je da će sukob različitih kultura biti najvažniji i najopasniji događaj u istoriji sledećeg veka. Kada govorimo o konfliktu kultura ne mislim, recimo, na sukob između Nemačke i Francuske, zato što staromodni, devetnaestovekovni nacionalizam nestaje, a pojavljuje se nova vrsta nacionalizma, koja nije fizički povezana s nacijom ili nacionalnom državom, nego s pojmom enticiteta i etničke identifikacije.

Identifikacija grupe s biološkim, izmišljenim ili realnim crtama, predstavlja novu fazu. S mužem koji je preminuo napisala sam knjigu o biopolitici. U njoj smo istakli da se biopolitika širi u poslednjim decenijama, a pod biopolitikom podrazumevamo vrstu politike koja pravi razliku između „nas“ i „njih“, prijatelja i neprijatelja na osnovu takozvanih osnovnih bioloških osobina. Identitet grupe zasniva se na određenim biološkim karakteristikama. Ona je jedna od podvrsta politike identiteta i u

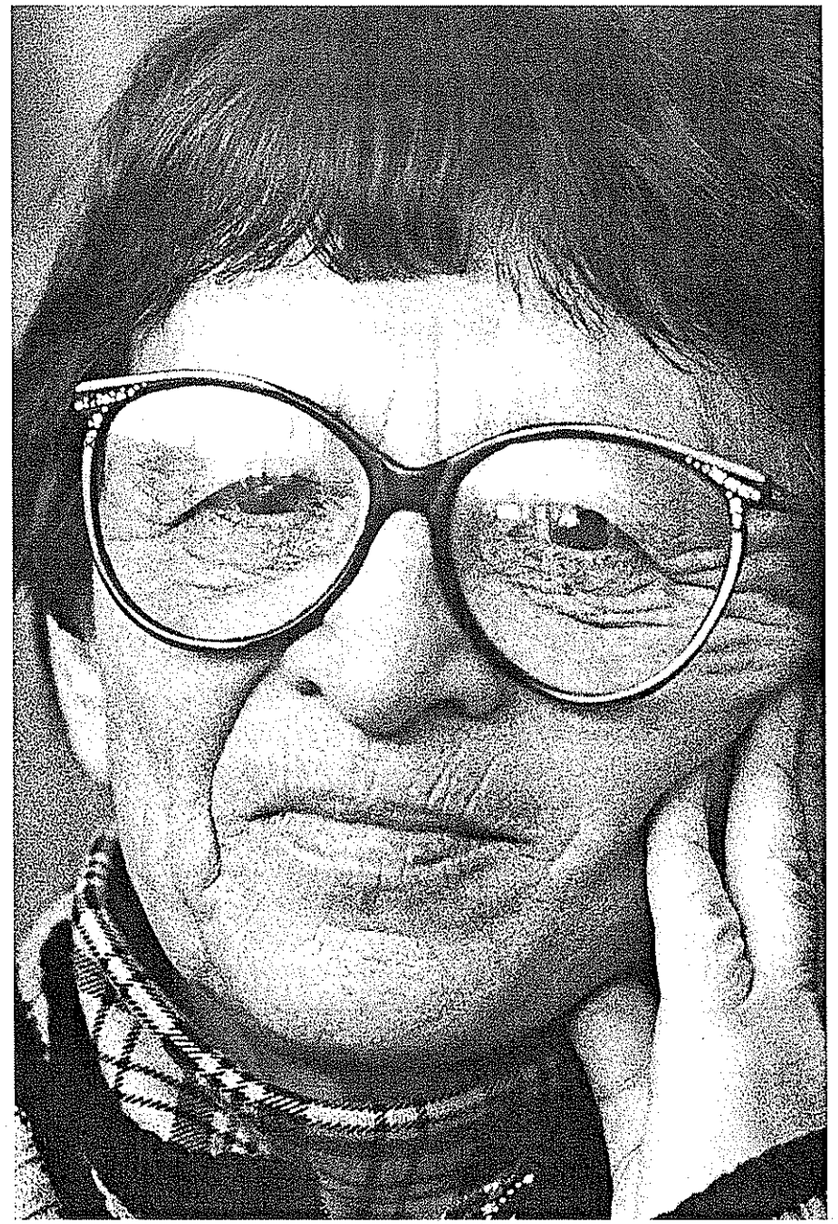

Agneš Heler

budućnosti može dovesti do sukoba i borbi kultura – naglašava Agneš Heler.

– Ne mislim da je to zaista neminovan ishod ovog veka, ali nastanak ovog problema ima veze s padom komunizma. Ne smemo zaboraviti da je prvi veliki univerzalizam u Evropi bio katolicizam. Kada je katolicizam bio zamenjen protestantizmom kao odbranom lokalnog, posebnog i različitog, doneo je sa sobom nacionalizam. Socijalizam je bio novi vid univerzalizma. Komunizam je, kao i katolicizam, univerzalizam, jer obećava univerzalna rešenja za sve probleme, te kulturne razlike nemaju nikakvog značaja. Ova ideja slama se zajedno sa slomom komunizma.

Komunizam se slama ne samo kao univerzalna ideja nego i kao ideologija. „Nas" i „njih" više ne razlikujemo kao klase. One prestaju da budu osnova politike identiteta. Taj problem razlika sasvim drugačiji je danas nego recimo u vreme protestantizma i rađanja nacija. To što se tada dešavalo u Evropi nije bilo stvarnost za Afriku. Sada, međutim, ono što se dešava u Srbiji jeste deo stvarnosti i u Hongkongu. Živimo u apsolutnoj sadašnjosti. Moderna vrsta nacionalizma je etnički i nacionalizam identiteta, a takva vrsta nacionalizma može voditi do ratova. Oni će biti lokalni, a imaće uticaj na ceo svet.

Osnova biološkog identiteta jeste porodica. A sada je porodica u stanju raspadanja. Čovek je ostao sam u mehaničkom svetu, bez svojih bioloških osnova. To je važan razlog zbog kojeg ljudi imaju psihološku potrebu da se identifikuju s nekim većim telom, grupom koja govori istim akcentom, ne istim jezikom, živi po istim običajima, deli iste verske ceremonije. Sve stvari koje su izgubile važnost u eri univerzalizma ponovo su osvojile svoju vrednost. Za pojavu ovog fenomena, pored mnogih drugih, osnovni razlog je potreba čoveka da živi u nekoj vrsti zajednice.

To biopolitičko mišljenje pojavilo se u postsocijalističkim zemljama, a tu porodica nije nestala. Jugoslavija i Rusija su veoma patrijarhalne zemlje.

– Dekompozicija porodice ima različite forme. Pošto su u istočnim zemljama žene izjednačene s muškarcima, one rade iste poslove, tako da one nestaju kao oslonac porodice. Umesto njih

pojavljuje se škola. Škola u istočnim zemljama mnogo više utiče na vaspitanje dece, za razliku od Amerike, gde su važne majke. Nestanak porodice nije sam po sebi uzrok te krize, nego nestanak sigurnosti koju ona pruža.

Koji su, po Vašem mišljenju, najvažniji konflikti, između nacija, religija, kultura, rasa, jezika...? Hantington piše o sukobu civilizacija.

– Hantington piše o kulturama. Mada se ne slažem s njegovom definicijom civilizacije, jer je suviše opšta, sukob civilizacija je jedna od mogućnosti sledećeg stoleća. To nije jedini konflikt koji nas može snaći. Moguć je sukob između univerzalizma donošenja ekonomskih odluka, svetskog tržišta koje svaka ekonomska struktura mora da prihvati i želje svake ljudske zajednice da ima sopstvenu ekonomsku strukturu. U osnovi, svaka ljudska grupa govori o ekonomiji kao o javnoj instituciji. Ljudi glasaju za vlade da bi se one po njihovoj želji ponašale u ekonomiji, a vlade moraju da se rukovode razlozima svetskog tržišta. To je razlog za konflikte do kojih može doći.

Sledeći sukob je između liberalizma i demokratije. Demokratija je odlučivanje i vladanje većinom. Liberalizam prihvata odluke većine, ali nikako i vlast većine. On želi da zaštiti manjine. U poslednje vreme liberalizam je, na nesreću, napravio suviše kompromisa, ali uprkos tome može doći do konflikta liberalizma i demokratije u državama, ali i u slučajevima sukoba različitih zemalja. Može doći do sukoba siromašnih i bogatih. On izrasta iz tehnoloških promena, koje dovode do podele na dve grupe: manju grupu obrazovanih i visokoplaćenih i široku i masovnu grupu neškolovanih i siromašnih, neku vrstu svetskog proletarijata. To neće biti politički sukob, jer ova druga grupa nema politička sredstva. To bi bila neka vrsta rebarbarizacije moderne civilizacije.

Šta u tom kontekstu kažete za raspad multinacionalnih država u Evropi, posebno Jugoslavije?

– Fizički su nemoguće jednonacionalne države. U današnjoj Evropi možda je jedino Slovenija jednonacionalna

država. Svet bi se cepao, cepao i cepao do najmanjih delića zajednice. Sada bi trebalo da se okrenemo promišljenju kako različiti narodi i različite kulture mogu da žive u istoj državi. Ne verujem u mogućnost obnavljanja bivše „Velike Jugoslavije". Tu se sve već dogodilo. Ako se nešto dogodilo, tok istorije ne može se vratiti unazad. Kad bi to bilo moguće, onda bi se promišljalo kako da se vrati Habsburška monarhija. Treba razmišljati o koegzistenciji kultura i naroda u državama koje su nastale od bivše Jugoslavije, kakva vrsta saradnje može da se rodi u sadašnjoj situaciji.

Iako verujete da se Habsburška monarhija neće pojaviti, govori se o katoličkoj Srednjoj Evropi, budući da postoji istorijska tradicija.

– Ja verujem u evropsku, a ne centralnoevropsku integraciju. Ona neće biti katolička, već ekumenska. Moglo bi to da bude vrsta nacionalnog ekumenizma, gde će svaki region poštovati religiju, kulturu i tradiciju ostalih zemalja. Tu leži saradnja i delimično odricanje od suvereniteta. Bez tog odricanja nema evropskog zajedništva. Ako se ne odreknete prava na rat, ne možete imati ekumenizam u Evropi. U tome će i srednja Evropa učestvovati, ne ulazeći u to da li ste katolicizam uzeli metaforično ili realno, kao katolički region.

To vas pitam jer ima uverljivih svedočenja o velikom uticaju Katoličke crkve na pad komunizma i raspad Jugoslavije?

– Mislim da Katolička crkva nije zaista uticala na to, osim u Poljskoj. Pad komunizma je unutrašnja stvar. Jedino u Jugoslaviji komunizam nije došao i nije postojao na ruskim tenkovima.

Kažete da ne verujete u povratak „Velike Jugoslavije". Znači li to da jezičko jedinstvo postaje nevažno?

– Ima puno razloga, ali ne sme se nikada zaboraviti istorija. Jugoslavija je sklopljena tek posle Prvog svetskog rata. To je država kreacija dvadesetog veka. Pre toga Jugoslavija nikada nije postojala. Hrvatska i Srbija imaju potpuno različitu tradiciju, religiju i istoriju. Tu zajednički jezik malo može da pomogne. Ponekad on učvršćuje jedinstvo, a nekada nije dovoljan da obezbedi jedinstvo. Posle Prvog svetskog rata pametni ljudi su se skupili i rešili da formiraju Jugoslaviju. Ali hrvatska inteligencija nije hrvatski narod. Niko nije upitao narode tih zemalja žele li da žive zajedno. Nije bilo referenduma, izbora, nego je Jugoslavija stvorena svršenim činom. To je bio kaput koji je, da tako kažem, bio pogrešno zakopčan. Da biste ga zakopčali kako treba, morate ga otkopčati.

Jedan od posrednika konferencije o Jugoslaviji rekao je da ima zadatak da ne dozvoli stvaranje muslimanske države u Evropi i „Velike Srbije". Zašto su te dve zajednice neprihvatljive za Evropu?

– Ne verujem ni da je rečeno, ali i ne znam kontekst u kojem je to rečeno, a i ne znam zašto bi to predstavljalo opasnost za Evropu. Ne verujem da bi muslimanska država bila oslonac fundamentalizmu.

Treće rešenje, jedinstvenu Bosnu, prihvata ceo svet, osim onih koji žive u njoj.

– To je konkretno pitanje na koje ne mogu da odgovorim. Nemam podatke i nisam informisana.

U svetu je situacija složenija nego ikada. Hoće li pravac kretanja biti umnožavanje konflikata ili će se stvoriti neka nova ravnoteža?

– Zašto se misli da baš mi u 20. veku treba da napravimo beskonfliktni svet? Naravno, konflikata će i dalje biti. Otkuda nama mišljenje da ćemo mi biti ti privilegovani ljudi koji će prestati da se sukobljavaju?

NAŠA BORBA, 10. II 1995.

ALFRED ŠERMAN

ZAPAD NIJE DOM RATA

Na nedavno održanim skupovima o etnicitetu, prvo u SANU, a potom u Institutu društvenih nauka, ser Alfred Šerman izazvao je nekoliko polemičkih varnica konstatacijama da Amerikanci ne razumeju suštinu islama, da Srbi u Bosni predstavljaju jedini svestan narod u Evorpi, te da ti skupovi predstavljaju jeftinu antisrpsku propagandu.

Gospodin Šerman, bio je propagandni savetnik Margaret Tačer, kaže da je po zanimanju novinar, a već više decenija bavi se islamom. Kad god je u prilici ide na Pale.

Zašto ste te skupove nazvali jeftinom propagandom?

– Sociolozi veruju u sociologe. Ja ne verujem. Tu je i neomarksistička propaganda. Ali, to nije bilo tako loše kako sam ja predvideo.

Šta čini antisrpsku, a šta neomarksističku propagandu?

– Antisrpska propaganda je to što se Srbi optužuju za borbu i rat, govori se o srpskoj eliti, itd. Ne vidi se da se srpski narod u stvari brani. Ja ne podržavam Miloševićevu vladu. Srpski narod se bori opravdano, jer alternativa je treći genocid u ovom veku.

Neomarksizam objašnjava sve na osnovu socijalnih klasa, elite. Tu se ne vidi narodni i verski element. Šta je islam? Niko od njih ne razume islam.

Vi tvrdite da je islamsko pitanje najvažnije pitanje narednog veka. Zašto?

– Islam ima sredstva, ima cilj i veru u dominaciju svetom. Oni veruju u taj cilj, da Alah želi da rasprostre islam po celom svetu. Zapad je izgubio veru, cilj, izgubio je želju, sve. Videćemo dalje, ali mogu bar identifikovati problem. Nemam ništa protiv milijardu muslimana, ali neću da intervenišu u našoj sferi. Zapad nije Dar islam – Dom islama, dom rata. Mi moramo da budemo spremni da se odbranimo od toga. Ja se nadam da će eventualno biti promena u islamu, ali za to će biti potrebna pokoljenja. Međutim, mi moramo da se odbranimo. Srbi su, na frontu, na prvoj liniji.

Zašto mislite da Amerikanci ne razumeju islam?

– Sasvim. Oni sasvim pogrešno misle da mogu da sarađuju s njim. Oni rasprostiranje islama vide kao pozitivnu snagu.

Kakvo je raspoloženje u Britaniji o tome?

– To se ne razume. Britanci su umoran narod.

Kako će se po Vašem mišljenju okončati rat u Bosni?

– Ne znam. Ja sam savetovao Mladića da se bore jer bi svaka koncesija pojačala i ujedinila koaliciju neprijatelja. Svaka dosadašnja pobeda bi tako oslabila.

NAŠA BORBA, 9. II 1995.

ELIZABET KOP

PRIZNANJE RASPADA SFRJ JE GENŠEROVA GREŠKA

– Slika u svetskoj štampi, koja nije naklonjena Jugoslaviji, isuviše je crno-bela ali protiv toga govori i sama činjenica da je u Beogradu mogla da bude organizovana jedna ovakva konferencija o nacionalnim manjinama kaže nekadašnji ministar u vladi Švajcarske i jedan od najpoznatijih stručnjaka za federalizam, profesorka Elizabet Kop. Činjenica da se nezavisni naučnici nalaze i izlažu ideje važna je bez obzira na to što se ne mogu očekivati spektakularni rezultati, kaže ona komentarišući skup o nacionalnim manjinama, koji je nedavno održan u SANU.

Bilo je mišljenja da je muslimanski identitet nespojiv s evropskim, da je shvatanje ljudskih prava kod Evropljana potpuno drugačije od muslimanskog?

– To jeste problem. Mi imamo shvatanje zapadnjačke civilizacije u kojoj veliku ulogu ima francuska revolucija i demokratski individuum. Time se ljudska prava mogu najlakše održati i obezbediti. Razvili smo demokratiju koja je ljudskim pravima najbliža. Sa njom se ljudska prava najlakše mogu štititi, ali moramo da vidimo da ima i drugih civilizacija i drugih kultura i drugih vrednosti. Mada često mislimo da smo jedini koji rade ono što je ispravno, moramo se zapitati otkuda nam pravo da to tako shvatamo. Ubeđena sam u našu kulturu i demokratiju, ali postavlja se pitanje imamo li prava da druge nateramo na to. Neophodan je dijalog da bi kulture mogle jedna od druge nešto da nauče. To jeste malo utopijski, a isuviše dugo sam u politici i znam da je to teško ostvariti.

Mislite li da narodi Bosne mogu još jednom zajedno da žive nakon rata?

– To je pitanje na koje vi možete bolje od mene da odgovorite. Pre rata su i u Sarajevu i u drugim gradovima živeli zajedno. Tada to nije bilo problem. Zašto bi to opet trebalo da bude problem? Ono što je jednom bilo, moglo bi opet da se napravi. Naravno, strašne stvari su se desile. Ostale su duboke rane koje je teško zaceliti. Kada se pogleda bivša Jugoslavija, mnogi bi želeli da se ona ponovo stvori i stopi, ali da to nikada neće biti i da ne može da postoji centralistička država vidi se iz istorije Rimskog carstva, Sovjetskog Saveza. Pokazalo se da se razne etničke grupe ne mogu centralizmom držati zajedno. Sve se raspalo sem Švajcarske, koja je moć delegirala i premestila „na dole".

Koji model vredi za Bosnu, konfederacija ili podela Bosne na tri dela – srpski, muslimanski i hrvatski?

– Ako smem da upotrebim tu reč, to bi bilo necivilizovano rešenje. Ne može biti rešenje da se teritorijalne granice povuku po etničkim granicama. Tako se razlike cementiraju. To je i nerealno, jer će negde ostati mešano stanovništvo. Ja bih odbila svako rešenje gde se etničke granice poklapaju s teritorijalnim granicama.

Zašto je onda evropska zajednica priznala raspad Jugoslavije priznajući Sloveniju i Hrvatsku?

– To nikada nisam razumela. To je bila greška i to je greška jednog čoveka iz sveta spoljne politike, koga sam ja veoma cenila – Hansa Ditriha Genšera. Internacionalna zajednica odgovorna je što je priznala te države, a da prethodno nije rešila manjinsko pitanje u njima i što je tome nekoordinisano pristupila. To je moralo tragično da se završi. Evropska unija, Nemačka i druge zemlje napravile su grešku. Ako je nešto među njima trebalo da se koordinira, to je trebalo da bude stav prema Jugoslaviji.

U Evropi postoje dve koncepcije. Prva je unitarna i jednonacionalna, a druga je multietnička. Šta znači jedna, a šta druga koncepcija?

– Mi nismo morali da izmislimo Evropu ponovo. Nismo na početku pa da razmišljamo šta ćemo da radimo. Imamo države, imamo granice, nacije. Moramo da pođemo od toga šta jeste i kako to možemo da popravimo. Bilo bi lepo kada bi na drugoj planeti s našim iskustvima moglo nešto novo da se napravi, ali to nije moguće. Ako sada pogledate države i nacije koje su stvorene, one su stvorene bez koncepta, usled međunarodnih ugovora posle ratova. U mnogo država ima etničkih manjina. To ide i dalje ako pogledamo migracione procese i onda je „iluzija", mada to stavljam pod znake navoda, da je „jedna nacija, jedan narod, jedna država". To nije moderna koncepcija. To nije stvarno stanje. Potreban je trud da se postane tolerantan.

Nemojte pogrešno da shvatite da su Švajcarci nešto posebno, ali su oni našli modus vivendi, pa ću vam ispričati jedan kratki primer. Nemački Švajcarci su u većini – ima ih oko 65 odsto. Tako je i u parlamentu, ali u parlamentu svako govori na svom jeziku – nemačkom, francuskom ili italijanskom. Kad govorim s kolegama s francuskog ili italijanskog govornog područja, nikada s njima ne bih razgovarala na nemačkom. Kad su manjine u pitanju, trudim se da govorim italijanski ili francuski. Mi smatramo velikom prednošću što imamo razne jezike, razne kulture pod jednim krovom u našem društvu.

Regionalne koncepcije veoma su popularne u Evropi. Šta mislite o njihovoj mogućoj primeni u Jugoslaviji?

– Uverena sam u budućnost regionalnog koncepta. Što se više državne ingerencije delegiraju na dole, utoliko se bolje rešavaju problemi. Ako bude moguća neka naredna Jugoslavija, ona će biti moguća na regionalnoj osnovi, tako da se pitanja od značaja za nacionalne manjine prepuste regionalnim ili lokalnim nivoima. Ne verujem da će se Jugoslavija obnoviti na centralnoj osnovi.

U Evropskoj uniji takođe imaju dve koncepcije. Jedna je „Evropa-regija", a druga „Evropa-domovina". Koji je njihov odnos?

– Mora se misliti pragmatično. Neki problemi nisu ograničeni. Ako uzmete regiju Bazel i regiju Alpe, onda vidite regije koje imaju zajedničke probleme. Smatram da je dobro da države donose rešenja zajedno s regijama. To je pragmatično rešenje za konkretne probleme. Ne vidim da koncept regija postoji kao koncept, mada vidim da se daje veliki značaj regijama, ali odluke u Evropskoj uniji ne mogu da donose regije. To mora da se desi kroz državne organe. Ne vidim da se tu država izbacuje i da umesto nje dolazi regija. Evropska komisija i Evropski parlament mogu da proisteknu samo iz država, ali kroz te institucije može se dati i mišljenje regija o tome šta one treba da preduzimaju.

Kako to može biti, recimo, sprovedeno u Jugoslaviji?

– Oboje je moguće. Možete imati državu koja će regijama dati velike kompetencije. Ako imate državu to ne znači da se ona ne može interno organizovati kao regionalna država. Država može biti organizovana centralistički, ali to se ne smatra dobrim. Država može da regijama da pravo da učestvuju u donošenju političkih odluka. Ja sam za to da regije i lokalne jedinice što više ojačaju, da one imaju uticaj i institucionalno i personalno, da i oni koji ih zastupaju u Briselu budu odgovorni regijama. Zadatak je unutrašnje politike da odlučivanje iz regija stigne do Brisela. U Evropskoj uniji već sa ovoliko država teško je upravljati, a to bi još teže bilo kada bi se pojavile regije kao činilac upravljanja. Članice Evropske unije moraju biti organizovane tako da zastupaju i mišljenje svojih regija.

Bilo je dilema i o tome gde su granice Evrope. Neki misle da su na istoku u Poljskoj, a na jugu negde na Drini?

– Ja sam protiv svega što ide religijskim, etničkim ili nekim drugim linijama. To je loše i netolerantno. U slučaju savezništva Nemačke i Rusije sve srednjoevropske državice imale bi utisak da su ugrožene. Nije lako da se između ta dva bloka nađe neki vlastiti put. Onda smatram, na kraju, da baza mora da bude prijateljstvo između Nemačke i Francuske. To je vekovima bio izvor ratova u Evropi. To je sada stabilizacioni element Evrope. Za mene to je najvažnije.

Gde su Srbija i Jugoslavija u tim vizijama?

– Jugoslavija je deo Evrope. Ovde sam bila veoma često na odmorima i mnogo sam zavolela ovu zemlju. Ona je, po svojoj istoriji i tradiciji deo Evrope. Bilo bi mnogo lakše i jednostavnije da je bivša Jugoslavija postala član Evropske unije. Tragično je što nije došlo do toga. Sada je ostao jedini put da se države naslednice prijave u Evropsku uniju. Nadam se da će taj korak moći veoma brzo da se učini, ali se uslovi neće tako brzo steći, posebno zbog teške ekonomske situacije. Težište Evropske unije sada su srednjoevropske i istočnoevropske države.

NAŠA BORBA, 14. II 1995.

STEFANO BJANKINI

SUDBINA BIVŠE JUGOSLAVIJE – SUDBINA EVROPE

Profesor sociologije na Univerzitetu u Bolonji, Stefano Bjankini, autor je više knjiga o Jugoslaviji. U poslednje tri godine nakon raspada Jugoslavije, napisao je dve knjige o toj temi. Sada je rukovodilac balkanskog Networka, projekta koji istražuje moguća rešenja za međunacionalne probleme na Balkanu. Ocenjujući šanse za mir i prilike na prostoru bivše Jugoslavije, profesor Bjankini ne zrači optimizmom.

– Rat i ratno stanje, mislim, trajaće dugo. Nisam veliki optimista – kaže Bjankini. S druge strane, to zavisi i od toga kakve će opcije pobediti. Ako pobedi opcija koja misli da se može ostvariti jedna država koja bi bila etnička, gde manjine ne bi imale neku ulogu, onda će to imati posledice ne samo ovde, nego na Balkanu i svuda u Evropi. Rat će se proširiti. Sumnjam da će to biti stabilno rešenje, kaže Stefano Bjankini.

Zašto mislite da će se rat proširiti?

– Ako kao princip pobedi ideja da se prizna etnički čista država za Srbiju, zašto onda ne i za Albance, zašto ne i za Bugare, za Rumune, Mađare? Ko može garantovati da i drugi neće tražiti ono što važi za jedne? Može se rat jedno vreme ovde blokirati, dok se ne javi osveta poraženih. Do tada imaćemo neki novi rat, u drugom delu Evrope. To ne znači da to postoji kao opšti rat, nego razni ratovi koji se pre ili kasnije mogu povezati zbog ideologije koja je na bazi rata.

Ukoliko se sprečava mogućnost stvaranja jednonacionalne države, onda možemo raspravljati o multinacionalnim državama.

To znači da je potrebno stvoriti princip koji legitimizira države na drugi način, a ne na bazi etniciteta, nego na osnovu priznavanja multikulturalnog i multietničkog jezgra unutar te države. Onda to može imati razne mogućnosti. Mogu nastati i neke polusuverene države jer zavise od odnosa koje će razne manjine imati prema drugim državama na Balkanu. Uzmimo da se priznaju republike u avnojevskim granicama, a da one budu decentralizovane. Hrvatska da bude federalna ili konfederalna s Krajinom, a druge mogućnosti će imati Istra, Dalmacija, Slavonija, Zagorje. Srbija može da prizna Kosovo, Vojvodinu, Sandžak. Ko će garantovati da se poštuju prava ovih naroda? Hrvatska, na primer, neka bude ona koja će nadgledati da se poštuju prava Hrvata u Bosni.

Ta rešenja mogu se pokazati neefikasnim, jer je u slučaju Jugoslavije ceo koncept multinacionalne zajednice razoren.

– Zbog toga i mislim da se neće lako doći do rešenja. Stvaranje etničkih država vodi u rat i on će trajati. Možda će se prekinuti jedno vreme, a posle će biti osvete. Ako se završava sada, onda ostaje jedinstvena Bosna koja, zapravo, i ne postoji, jedna Hrvatska s Krajinom i Srbija. Zašto ratovati? Ratuje se zbog granica. Onda će i dalje biti rata.

Šta se onda desilo pa je u međunarodnoj zajednici prevladao pristup da bi trebalo dozvoliti raspad jedne države, multinacionalne zajednice kakva je bila Jugoslavija i ugroziti koncept na kojem je počivala stabilnost jednog poretka?

– Međunarodna zajednica je nešto što postoji i ne postoji, jer nema strukture na nadnacionalnom nivou. Ona je shvatila koliko je opasno prihvatiti države na bazi etniciteta, ali nema snage i nema organizacije. Mnoge države nemaju ni interes da to sprečavaju. Kada je ta zajednica tražila neki kompromis, tražila je to na bazi onoga što legitimizira rat.

Možete li to da pojasnite?

– Ako gledamo Bosnu, oni su prihvatili da se ona podeli na tri zone. Počeli su od deset kantona, a došli su do tri države. To

je logika koja je stvorila rat. Nisu to sprečavali, nego su dali legitimaciju. A legitimaciju su dali kada je krahirala Jugoslavija, kada su priznali tu činjenicu. Može se reći da je od 1991. do sada, kada se tražio kompromis, to bilo rešenje koje je prihvatilo logiku rata. Ako se želi kraj rata, onda se mora imati druga politička kultura. A ta politička kultura može biti multinacionalna i multikulturna država, a onda unutar takve države treba tražiti prihvatljivo rešenje.

Kažete da međunarodna zajednica nema neke nadnacionalne zajednice, nadnacionalne celine. Ako to ne postoji, otkuda je nametnuto rešenje koje je tim principom potencijalno ugrozilo veliki broj evropskih država?

– Na zapadu, ni tamo gde se mogla pripremiti politika ili neka reakcija, nije postojalo do kraja uverenje da se može stvoriti neki stvarni nacionalni nivo koji može da deluje. Ujedinjene nacije, Evropska unija, KEBS – to su mogućne organizacije – ali niko nema toliko vlasti da može igrati svoju ulogu kao nadnacionalna organizacija. To postoji još na principu dogovaranja, konsenzusa koji ne daje veću vlast zajedničkoj organizaciji. Znači, u Evropskoj uniji dogovara se 15 država. A kako se dogovaraju, videlo se i na primeru Jugoslavije. Dok su se 1991. republički predsednici dogovarali, kriza je išla svojim putem. Na jugoslovensku krizu jedini odgovor u Evropskoj uniji mogao je da bude formiranje političke federacije, te da parlament u Briselu dobije zakonodavnu vlast i da izabere vladu.

Izgleda da od te federalizacije Evrope neće biti ništa, da Mastrihtski sporazumi neće biti sprovedeni, nego će se ostati na predašnjim iz Rima?

– Mogućno. Evropa je mogla sebe da spasi spasavajući Jugoslaviju. Kad nije sebe spasila, ona je pripremila teren za svoj krah. Postoji ta relacija između ove dve krize.

Čini se da Evropa nije zajednica u kojoj se ne vide različiti ciljevi pojedinih zemalja. Džems Bejker nedavno je označio Sloveniju i Hrvatsku kao uzrok sukoba, a verovatno je tu pomoglo i ohrabrivanje od strane drugih.

– Uzmimo na primer Nemačku i Italiju. Nemačka je zbog svog iskustva, zbog jedinstva Nemačke, krenula pre drugih da prizna otcepljenje kao pravo koje ima svaki narod. Italija nije imala takvo opredeljenje dok se nije sastala sa Nemačkom na jesen 1991. Ne zna se zbog čega, ali Italija je promenila stav, mada nije bila uverena da je bilo dobro to što se radilo. Ona daje podršku reintegraciji, a bojažljivo se ponaša u nekim drugim prilikama. Francuska je u početku bila protiv raspada Jugoslavije, a na kraju je imala stav – da srpsko-francuski odnosi nisu nikad bili tako loši kao u ovo doba. I države su promenile svoje poglede. Ljudi izgleda nisu svesni koliko može biti opasna logika nacionalne države na bazi etniciteta, pošto ta koncepcija ipak postoji u zapadnim državama. To ne znači da su svi za taj princip. Postojali su ljudi, poput Macinija, koji su govorili da bi trebalo napraviti italijansku državu i istovremeno misliti na Evropu. Francuzi imaju drugi princip državljanstva, i u nekim slučajevima pokazali su kako može biti nacionalizma na bazi etniciteta i na bazi antisemitizma. Na zapadu su Francuska, Španija i Velika Britanija stvorene kao države pre nego što je počeo nacionalizam. Kada se pojavio moderni nacionalizam, one su već postojale kao države. To je drugačije od formiranja Italije i Nemačke i država u istočnoj Evropi. Kada je Vilson uveo princip samoopredeljenja, to nije mislio generalno, nego samo za Austro-Ugarsku. Želeo je da se ipak stvore države koje bi okupljale više naroda. To su bile Jugoslavija i Čehoslovačka. Tada su Masarik i kralj Aleksandar mislili da je u pitanju čehoslovačka, odnosno jugoslovenska nacija. Oni nisu hteli da druge nacije budu brisane, nego da država postoji kao „opšta nacija" u kojoj žive razni narodi.

Koncept u kojem je država okvir u kome žive razni narodi, čini se da se napušta i da se teži ka rešenjima koja polaze od organskih zajednica i nacije?

– Ne bih rekao da je to trend. Tako se čini danas. Danas smo u dubokoj krizi kada je reč o koncepciji države. Istina je da Belgija još postoji mada postoje velike napetosti. Ako se ne govori o Evropskoj uniji kao nadnacionalnoj državi, razgovara se o

multikulturalizmu u Francuskoj, Velikoj Britaniji, Italiji. To znači da i te nacionalne države postaju svesne da se moraju ponašati kao multikulturalne države. Ne znači da će pobediti ono što se sada pokazuje, a to je etnicitet. Ako dalje to tako ide, onda to i dalje znači jedan veliki evropski rat.

Ta dva trenda prelamaju se sada u Bosni?

– Tačno. Zato je Bosna trenutak istine za sve. Ono što će se dešavati u Bosni to će imati veliki uticaj s jedne i s druge strane. Ali, čini mi se da ljudi na Zapadu nisu svesni toga. Oni misle da se to može izolovati i zaokružiti kao lokalni problem. Ono što se dešava u Jugoslaviji, što će se događati u Bosni, imaće veliki uticaj u Evropi. Mene su prijatelji zadirkivali kada sam im govorio da je svet samo jedna velika Jugoslavija.

Ne ulazeći u bilo kakve interpretacije, ali kada to prevedemo na situaciju u kojoj se nalazi srpski narod, proizlazi da će on biti dvostruko oštećen: prvo, proglašenjem raspada Jugoslavije priznavanjem secesije, čime su Srbi ostali bez njihove zajedničke države, a drugo, kada se na taj isti princip pozivaju u Hrvatskoj ili u Bosni. Biće oštećeni jer im to neće biti omogućeno. Kako to objašnjavate?

– To je veoma složeno. Ali, to je rezultat postavljanja problema na bazi hegemonizma i otcepljenja. To je pakleni krug. Iz toga nećemo izaći. Zbog toga je jedina šansa da se govori ne na bazi etniciteta, nego na osnovu nekog drugog principa koji legitimizira državu. Ako idemo do kraja, zašto onda Albanci ne mogu da imaju secesiju, da idu u Albaniju? Mi moramo zbog toga izaći iz te logike, iz logike etniciteta, koja samo produžava sukobe. Rešenje je da sednu svi, od Triglava do Đevđelije, za jedan sto i da razgovaraju kako da urede svoje multinacionalne i multikulturalne države.

NAŠA BORBA, 20. II 1995.

PJER DELAPORT

UGALJ SA KOSOVA – STRUJA ITALIJI

Pjer Delaport je bio donedavno direktor francuske elektroprivrede (Electricite de France), a pre toga Gas de France. Bio je direktor svih francuskih luka, što već govori da je reč o jednom od najuglednijih i najuticajnijih francuskih privrednika u strateškim granama.

– Sada imamo puno poslova, a malo visokih odgovornosti – kaže Delaport, dok razgovaramo u njegovom kabinetu u prostorijama francuske elektroprivrede. Tema našeg razgovora je nuklearna energija i saradnja francuske i srpske elektroprivrede, budući da je gospodin Delaport već bio u Beogradu tim povodom.

– Francuska elektroprivreda je napravila u poslednjih sedam-osam godina sveobuhvatan program svog angažovanja u inostranstvu. Potrebe za električnom energijom u Francuskoj uglavnom su zadovoljene. Rast je dva-tri odsto godišnje, što je nedovoljno za naš napredak. Preduzeće koje se ne razvija ranije ili kasnije postaje sklerotično i osuši se na neki način. Treba tražiti lek na međunarodnom planu gde postoje velike potrebe – ukazuje Delaport. Daću tri primera. Prvi je Portugalija. To je zemlja gde postoje dosta velike potrebe, koja je dosta opremljena, ali može se očekivati da će se to tržište razvijati po ritmu od 6 do 7 odsto godišnje u narednih deset godina. Tu je i srednja Evropa kao veliko proizvodno tržište u kojem postoji veliki deficit. Proizvodni kapaciteti su zastareli, a često i opasni. Ogromne potrebe postoje u priobalnim provincijama u Kini, koje

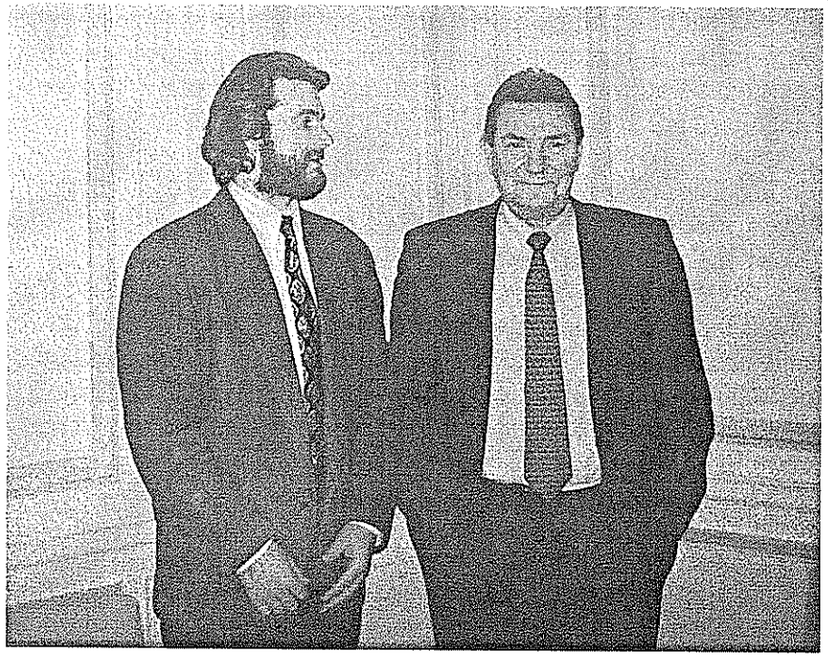

Kuda sa ugljem s Kosova: Pjer Delaport

se razvijaju od 10 do 15 odsto godišnje, ali ima problema kada je reč o komunikaciji u oblasti energetike. Imajući u vidu te potrebe razvili smo sektor za saradnju sa lokalnim postrojenjima u energetici u većem broju zemalja.

U Kini smo angažovani u nuklearnoj proizvodnji i proizvodnji uglja, a u Argentini u hidroelektranama i transportu električne energije. U 50 drugih zemalja aktivno sarađujemo na sličan način. To je napor rasut na sve strane koji sada pokušavamo da usmerimo. Prioriteti su nam proizvodnja električne energije i Evropa kao područje – njen srednji i istočni deo.

Kada budemo mogli da radimo u Srbiji bićemo zaista veoma zadovoljni. Politička situacija nam ne dozvoljava da krenemo sada na takav posao. Ako se situacija stabilizuje, nadam se što je pre moguće, onda ćemo vrlo brzo doći. Bivša Jugoslavija, a pre svega Srbija, raspolaže velikim kapacitetima za proizvod-

nju električne energije i za domaće tržište i za izvoz. Veoma važna zona za izvoz je severna Italija. Čim se mir uspostavi pojaviće se potreba da se modernizuju i kompletiraju postojeći kapaciteti, pre svega koristeći ugalj s Kosova, što je moguće više u skladu sa ekološkim zahtevima. Već sam obavio jedno istraživanje u Beogradu pre rata i ustanovio sam da postoje mogućnosti za proizvodnju struje u Srbiji na bazi ovog uglja. To bi se učinilo rentabilnim izvozom u severnu Italiju.

Bivša Jugoslavija je pripadala evropskoj mreži koja je išla od Lisabona do Hamburga i od Lisabona do Beograda. Ona je sada prekinuta, ali linije postoje, tako da se ta komunikacija može ponovo uspostaviti. Ovo je veoma važno jer treba znati da je istočnoj Nemačkoj bilo potrebno više od tri godine nakon ujedinjenja da se poveže s mrežom. Jugoslavija može već sutra te veze opet da uspostavi – kaže Delaport.

Kakva je to mreža?

– To je sistem linija visokog napona, tako podešen da korišćenje električne energije u Beogradu može da se registruje u Lisabonu. Čitav taj sistem ima zajednički mozak koji se nalazi u Švajcarskoj, koja sve to kontroliše i sinhronizuje. On može da ukaže centralama ako nije nešto u redu. To omogućava da taj mehanizam funkcioniše kao ljudski organizam. Poslovi s bivšim jugoslovenskim područjima mogu se uspostaviti već sutra. Jedini uslov je mir. Sve drugo postoji. Postoje razni razlozi zbog kojih je mir veoma poželjan, ali ni ovaj razlog nije za zanemarivanje.

U Srbiji ove zime nije bilo dovoljno električne energije jer su, kako se navodi, postrojenja istrošena i havarisana. Da li je taj aspekt sankcija na kraju krajeva antihumanistički?

– To je istina, ali je činjenica da postoje agresori i oni nad kojima je izvršena agresija. Ne treba, naravno, prikazivati stvari crno-belo, ali i pored toga što svako nosi neku odgovornost, ima onih koji su odgovorniji od drugih. Bilo mi je veoma žao kada sam čuo za uvođenje sankcija prema Srbiji, ali, logično govoreći, one su bile neophodne. Potpuno je apsurdno dovesti do toga da

čitav narod pati zbog krivice njegovih rukovodilaca, ali ne možemo ostati pasivni pred agresijom.

Za ovu priliku da kažem: ne verujem da jedan narod može biti agresor u svojoj zemlji. Ali, kako će se po vašem mišljenju rešavati energetske potrebe u budućnosti? Hoće li se i dalje slediti razvoj nuklearnih centrala i nuklearne energije?

– Ne postoji jedinstven odgovor u oblasti energetike. Svako ko bi rekao da je odgovor samo ugalj ili samo nafta ili samo nuklearni kapaciteti, gas ili solarna energija, govori glupost. Nuklearna energija može da bude dobar odgovor u zemljama koje su vrlo dobro tehnički i tehnološki opremljene i u kojima javno mnjenje to prihvata, poput Francuske i Engleske. U drugim zemljama ne bih se nikada upustio to da radim jer nemaju potreban industrijski i tehnološki nivo, poput Alžira. Krajnja granica je Egipat, ali ni u njemu ne bi trebalo upustiti se u tu avanturu.

Ima zemalja sa potrebnim industrijskim nivoom, ali bez raspoloženja javnosti. To se mora poštovati, jer građani imaju svoja prava, pa i pravo da to ne prihvate. Srbija je, recimo, zemlja koja ima tehnološki nivo. U Austriji postoji tehnološka opremljenost, ali javno mnjenje je protiv.

Ako ima izbora, prvo dobro rešenje su hidroelektrane, jer se one najmanje agresivno ponašaju prema čovekovoj okolini. Drugo dobro rešenje su nuklearne centrale, jer ne škode čovekovoj okolini, i treće je prirodni gas. Posle toga situacija je delikatnija. Može se pribeći uglju, ali jedino ako su postrojenja moderna, ako koriste tzv. čist ugalj. Ali retko postoje mogućnosti izbora. Malo je tih zemalja kao što je Kanada. Holandija nema planina, tako da ne može da ima hidroenergiju. Kada se uspostavlja neki energetski plan u zemlji najvažnija su tri kriterijuma. Prvi je sigurnost instalacija, drugi je ekonomski trošak, a treći je čovekova okolina. Na osnovu toga u granicama mogućnosti, svaka zemlja daje odgovor.

Da li ste bili upoznati da je u bivšoj Jugoslaviji bio zamišljen veoma ambiciozan nuklearni program na koji je kasnije, zbog pritiska javnosti, bio proglašen moratorijum? Govorilo se

o desetinama nuklearnih centrala koje bi trebalo da se izgrade na području bivše Jugoslavije.

– To nije jedini slučaj zemlje koja se usprotivila izgradnji nuklearnih postrojenja. Postoje mnoge zemlje u kojima postoji moratorijum, poput Austrije, Španije, Italije i Nemačke. Ne čudi me da je to i u Jugoslaviji bio slučaj, ali ne mislim da je to razlog da se odustane, jer nuklearno rešenje je veoma dobar odgovor za energetske probleme, ali potrebno je da se ubedi javno mnjenje. Mi smo spremni na saradnju i u tom domenu. Tako smo u Južnoj Africi, Kini i Koreji uspeli da mobilišemo javno mnjenje u našu korist. Ali, nemamo uvek uspeha. U Mađarskoj nismo uspeli. Problemi su delikatni. Postoji primer Slovačke, koja je ugovorila posao s nemačkom firmom da se s ruskom tehnologijom pusti u rad jedna centrala čime bi došle garancije sa Zapada. To mesto nalazi se na 30 km od granice s Austrijom u kojoj su organizovane velike demonstracije da se spreči realizovanje tog projekta. Neću da kažem da su Slovaci inteligentni, a Austrijanci glupi, ali je jasno da postoji različit stav među jednima i drugima i da će biti izuzetno teško učiniti nešto da bi se klima u javnom mnjenju promenila. Stav u pogledu nuklearne energije često nije zasnovan na logici i razumu. Obično se ulazi u neke iracionalne i pasionirane debate.

Znate li za nuklearni program u Hrvatskoj koji predviđa izgradnju desetak nuklearnih centrala? To je, valjda, najambiciozniji nuklearni program koji postoji u nekoj od evropskih zemalja?

– Sigurno da.

Možete li nešto o tome reći?

– Ukoliko hrvatsko javno mnjenje to prihvata, onda je to odličan projekat. Time se mogu zadovoljiti potrebe Hrvatske i biti izvor prihoda kroz izvoz. Italija je zemlja koja je sada u velikim teškoćama, a može da plati. Oni nisu u situaciji da proizvedu bilo kakve kapacitete. U tom duhu bio je napravljen projekat koji se ticao Mađarske. Polovina bi pokrivala mađarske potrebe, a polovina bi išla u izvoz. To bi Mađarskoj omogućilo

da bude nezavisna u odnosu na Ukrajinu i da ima devizni izvor prihoda. Italijani čak razmišljaju da sagrade postrojenja u Tunisu ili u Grčkoj, pa da onda to kroz podvodne kablove prenose.

Znate li u kojoj fazi je taj hrvatski nuklearni program, jer zahteva angažovanje velikih sredstava?

– Ne. O tome nisam veoma dugo pričao.

Neke od tih centrala planirane su da se grade i u krajevima u kojima žive Srbi, a i neka mesta u kojima se skladišti nuklearni otpad takođe su u Krajini.

– Onda – što pre mir.

Prilikom debate o nuklearnom programu bivše Jugoslavije pojavila se interpretacija o postojanju velike zainteresovanosti „Vestinghausa", i da je ta kampanja imala pojedine političke garniture kojima je bila više, i kojima je bila manje sklona, zavisno od njihovog odnosa ka prihvatanju nuklearnog programa?

– Ne mogu da kažem ništa protiv „Vestinghausa". Mi smo francuski program počeli s „Vestinghausom". Vremenom oslobodili smo se od njih i sada smo samostalni. Trebalo nam je petnaestak godina. To je uostalom ono što preporučujemo onima koji počinju da rade s nama. Taj put koji smo sami prošli preporučujemo našim klijentima. Što se tiče većih ili manjih simpatija, meni to liči na njih. Oni su pravi biznismeni koji nikakve druge stvari ne unose u posao.

U javnosti u kojima postoji protivljenje prema nuklearnim programima često se govori o postojanju međunarodnog nuklearnog lobija. Može li se reći da li on postoji? Ko su ljudi koji odlučuju o nuklearnoj energiji?

– Političari odlučuju. Svi koji se bave električnom energijom u svetu jesu za nuklearne programe, ali često ne mogu da ih primene. O tome odlučuju političari, što je veoma jasno na primeru Nemačke. Demohrišćani su za nuklearne programe, ali socijaldemokrate su protiv, i oni godinama ne mogu da se dogovore. Možda nuklearni lobi jeste jak, ali u poslednjih 20 godina

nije uspeo da sagradi nijednu centralu u Americi, Austriji, Španiji, Nemačkoj. Jedina mesta gde nuklearni projekti imaju uspeha jesu Engleska i Francuska, Tajvan, Japan, Južna Koreja i Kina.

Vi ste se sreli s predsednikom Srbije Slobodanom Miloševićem. Kakvi su Vaši utisci?

– To je bio jedan veoma kratak sastanak. Prvi utisak nije mi bio povoljan. Predsednik je na čudan način bio preterano razdragan. Možda nisam shvatio njegov smisao za humor. Pitao je: „Jeste li ovde došli da napravite neki posao". Odgovorio sam: „Da". „Onda stavite 250 miliona dolara na sto, pa da počnemo" – rekao je, što je trebalo da unese humor u naš susret. Ja sam rekao da u tom trenutku nemam taj novac. A što se tiče njegovog prelaska s komunizma na nacionalizam, to me je veoma iznenadilo.

Vi ste razgovarali o elektroprivredi. I drugi veliki projekti u Srbiji povereni su Francuzima. Pruge Gec Alsthomu, telefoni Alkatelu, a oduzeti Simensu.

– Čak i ako postoje simpatije prema nekoj zemlji i očekivanja da će ih ta zemlja uzvratiti, to bi trebalo odvojiti od poslova. Nije ni pošteno računati na simpatije kada se sklapaju poslovi.

Zašto? Simpatije mogu da modifikuju i cenu...

– Ako se radi o pomoći, povoljnim ponudama, to može da postoji na državnom nivou, ali ne između dva preduzeća. Kada se radi o istorijski dobrim odnosima Francuske i Srbije jasno je da se može davati preferencijalni status zemlji u prijateljskoj relaciji.

Milošević je trpeo kritike jer je oduzeo posao Simensu, a dao ga Alkatelu. Kada su ga pitali zbog čega je to uradio, odgovorio je da je to učinio da bude malo „šareno", odnosno raznovrsno.

– Imati simpatije sasvim je u redu, ali one ne bi trebalo da se pretvore u odbijanje trećeg.

NAŠA BORBA, 22. II 1995.

ŽAK MERLINO

SRBI SE MORAJU SUOČITI SA SAVEŠĆU

Autor veoma citirane knjige „Sve istine o Srbima nisu za priču" presrećan je zbog toga što je ukazao i na drugu stranu propagandnog rata. Odmah nakon objavljivanja knjige u kojoj je izložio svoje istraživanje o radu agencije Ruder Fin, o kampanji o logorima i silovanjima, Merlino je na Drugom kanalu francuske televizije „skinut" sa spoljnopolitičkih tema francuskog govornog područja. Iako je svojom knjigom doprineo uravnoteženju medijske slike o Srbima, u razgovoru za „Našu Borbu" kaže da i dalje ima dileme.

Šta se dešavalo nakon što ste objavili knjigu „Sve istine o Srbima nisu za priču" i kako ste uopšte došli na ideju da istražite ima li nešto što je iza tadašnje preovlađujuće medijske slike o Srbima i Srbiji?

– Polazna tačka bila mi je pretpostavka da su informacije veoma često deformisane. U to me je uveravalo iskustvo događaja u Rumuniji i rata u Zalivu. Na početku primetio sam da su sve informacije o Jugoslaviji pravljene po istom kalupu i jednostrane. To je u meni probudilo sumnju. Počeo sam svoj istraživački rad i napisao tu knjigu s ciljem da prikažem drugu perspektivu. Rezultat – počeli su da me smatraju „prosrbinom". Klasifikovali su me tu na jedan aktivan način, a to je u Francuskoj dosta teško proživeti.

Kako ste to doživeli? Otkriće na kraju istraživanja, psihologija kaže, predstavlja istraživaču izvor zadovoljstva, a ne izvor problema?

– Nadao sam se da će knjiga pokrenuti debatu i da će se razgovarati o informacijama koje sam izložio u njoj, pre svih o ulozi agencije Ruder Fin, logorima, prodaji oružja, silovanjima, ulozi UN, Nemačke i slično. Smatrao sam da će neko reći da su neke informacije tačne, neke da su možda netačne. Ali reakcija nije bila takva. Knjiga nije naišla na debatu, nego odmah na osudu. To je veoma tužno i dokazuje da se u Francuskoj izgubio smisao za intelektualnu debatu. Odmah se prešlo na osuđivanje. Danas se primećuje promena u javnom mnjenju.

Kada postoje problemi na međunarodnoj sceni javnosti se pruža odgovor na pitanje kako se nešto događa, a ne i zašto. Ta kontradikcija je uočljiva. Govori se kako narod pati u Sarajevu, ali se ne govori o tome zašto pati. To bi zahtevalo više vremena i napora.

Novinarstvo koje odgovara na pitanje „zašto" izgleda da je nestalo ili da je nepoželjno?

– Da bi se objasnilo zašto se nešto događa, potrebno je vreme. Da bi se shvatio jugoslovenski problem potrebno je pokazati istorijski kontekst. Na televiziji nešto što traje minut i po već se smatra prilogom. A za to vreme ne može da se objasni istorijat Jugoslavije. Isti slučaj bio je i u Somaliji. Vidi se kako deca umiru od gladi, ali se ne ulazi u to zašto umiru od gladi, u Ruandi gde se vidi genocid, ali ne zbog čega. Upotrebom moderne tehnologije odstranjeno je razmišljanje o uzroku. Ide se na izazivanje emocija. Tamo gde ima puno emocija, razumno razmišljanje je udaljeno.

Kako ste se osećali kada ste otkrivali pojedine delove skrivene slike o Jugoslaviji?

– Sve vreme imao sam podeljena osećanja. Bio sam svestan manipulacija i deformacija, a s druge strane bio sam svestan da postoji jedna jeziva realnost. Čak iako je broj vezivan za silovanja bio preteran, ne može se reći da toga nije bilo. Isto važi za logore – nisu bili koncentracioni, ali bili su jezivi. Morao sam da razmišljam i o tome da su Srbi bili ti koji su se prvi latili oružja, a da nisu tražili druga rešenja. Sve vreme osećao sam nelagod-

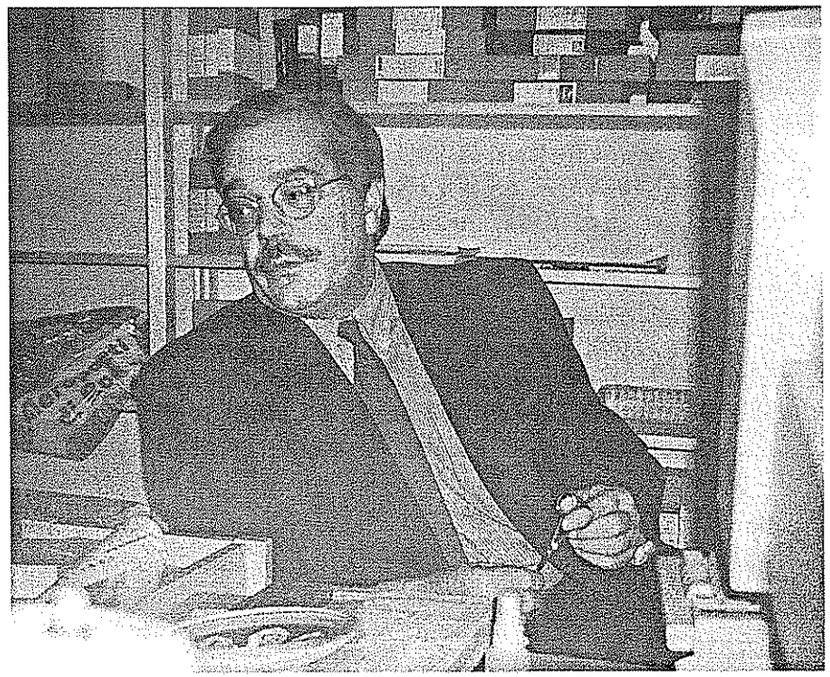

Žak Merlino

nost i sumnju. Preispitivao sam se i o ljudima i kvalitetu informacija koje sam dobijao. To je bio veoma težak posao. I danas postavljam sebi pitanje da li vidim pravu sliku stvari. Mislim da ni Srbi ne vide pravu sliku stvari.

Prilikom susreta u agenciji „Ruder Fin" ljudi koji rade rekli su vam da oni to shvataju kao jedan običan posao. Šta vi mislite o toj vrsti posla? Na jednoj strani bili su oni koji se bave proizvodnjom poželjne slike u javnosti, a na drugoj ste bili vi kao novinar koji bi trebalo da otkrije pravo stanje, da i njih na neki način razotkrije. Da li ste ih doživeli kao protivnike profesije?

– Treba osuditi agencije kao što je „Ruder Fin" zbog toga što se tu radi o manipulaciji javnim mnjenjem. Ali, mora se imati u vidu da je to nešto što je u Americi potpuno normalno. Štampa

je primorana da radi sve brže, pod pritiskom moderne tehnologije, tako da agencije poput „Ruder Fina" imaju sve više mogućnosti da obavljaju svoj posao. U toj distribuciji informacija i Srbi imaju određenu odgovornost. Kretati se na terenu koji drže Srbi i sada je dosta teško stranim novinarima.

Takve agencije ne stvaraju javno mnjenje, ali jačaju određenu opciju, usmeravaju uticaj.

U Srbiji još postoje dileme oko konstatacije da je Srbija izgubila medijski rat – da li je uopšte trebalo dizajnirati neke političke ciljeve. Predsednik Srbije zastupa stav da će istina sama izaći na videlo, a drugi smatraju da je trebalo raditi sa agencijama isto ono što su radili Muslimani i Hrvati. Oni misle da je Milošević nesposoban da srpske ciljeve učini prihvatljivim.

– Srbi su napravili veliku grešku. Bili su previše gordi. To je osobina tipična za Srbe, i pravoslavne narode uopšte. To je mentalitet koji veruje da će istina uvek pobediti i da ne vredi i ne treba ulagati napore u njeno širenje. To je ogromna greška koja je bila izuzetno skupa za srpski narod. U tom smislu Milošević greši.

Ne treba, međutim, sve svesti na problem „public relation" agencija. Šteta je da se opozicija zatvori u tu vrstu debata. Potrebno je opet vratiti se na pitanje „zašto". To znači šta Srbi hoće, dokle oni misle da idu, za šta se oni bore, kakav je režim koji žele. Sa svoje strane Srbi nisu dali odgovore. Oni se bore, a nisu dali odgovor zašto se bore.

U Beogradu sam bio više puta i imao sam utisak da liči na sve druge glavne gradove istočnoevropskih zemalja. Nisam imao priliku da vidim strah kod stanovništva. Strah me je bio da vidim degradaciju stanovništva, koje gubi sve moralne repere. Izvesnu bojazan imam kada je reč o budućnosti tog naroda, jer ja zaista mislim da su Srbi kulturni ljudi, koji imaju puno kvaliteta, koji neguju evropske vrednosti.

Bojazan o kojem govorim odnosi se na to da se Srbi ne zatvore u sebe, u neku vrstu samodopadljivosti pred činjenicom da ih odbacuje čitava međunarodna zajednica i upadnu u državu bezakonja. Izaći iz toga veoma je važan zadatak. Tu veliki zadatak ima opozicija, kao i jedan nezavisni list poput „Borbe",

koji ima odgovornost da se ponovo uspostavi kontakt s moralnošću. Ponovo se mora nametnuti razmišljanje o moralnoj strani onoga što se događa i naći odgovor na to šta znači ako je jedan narod kao što je srpski ušao u rat, šta znači ako se ubijaju žene, deca, civili šalju u zatvore, stvara država na etničkim kriterijumima. Primetio sam da u Srbiji ljudi o tome uopšte ne razmišljaju. Veza s moralnom osnovom nije prisutna. Ljudi uvek nalaze izgovore za sebe. Oni Francuzi koji su pokušali da shvate Srbe i da im pomognu, sada moraju da traže od Srba otvaranje rasprave i suočavanje s činjenicom da Srbi moraju da prođu kroz jedan period samokritike i suočavanja sa vlastitom savešću.

U Evropi i velikom delu međunarodne zajednice postoji nepoverenje prema Srbiji, što se videlo na primerima odobravanja humanitarne pomoći?

– To je prirodno. Činjenica je da se Srbi protive sankcijama, ali je prirodno i da su one uvedene. I ja, koji sam puno pozitivnih stvari rekao o Srbima, moram da kažem da u sankcijama nema nepravde. Srbi moraju da prođu kroz period samokritike. Sankcije nisu nepravedno uvedene, nego su rezultat velike istorijske gluposti koju su Srbi učinili. Oni nisu morali da otpočnu rat zbog proglašenja nezavisnosti Hrvatske. Mogao se taj problem rešiti i na druge načine. Oni su izabrali silu kao rešenje i sada plaćaju posledice tog izbora.

Kako u Evropi ljudi tako olako zaključuju da je trabalo da Srbi ostanu u otcepljenoj državi, a ne u zajedničkoj državi?

– Ima pokušaja da se nađe odgovor i bez upotrebe sile. Ne moram zbog toga što se ne slažem s nekim političkim rešenjem da uzmem „kalašnjikov". Mogu da razumem argumentaciju o važnosti države, ali sila nije odgovor.

Ipak, nije reč o bilo kojem političkom rešenju, već o gubljenju države. Englez ili Francuz sasvim prirodno misli da svoju državu može braniti i oružjem?

– U tom slučaju Francuzi i Englezi su jednako krivi. Francuzi su počinili užasne zločine u Alžiru, a Englezi greše u Irskoj. Isto tako greše i Srbi.

Jugoslavija ipak nije bila srpska kolonija.

– Nema razlike. Irska nije kolonija. Pitanja koja postavljate tipična su za nesposobnost koja postoji kod Srba za samokritiku. Sigurno su postojali politički načini traženja rešenja, bez ulaženja u rat. Ne mogu da shvatim to odsustvo saučešća, kod Srba, Hrvata i Muslimana, kao i to da ne postoji jedan jak pokret na svim stranama koji bi rekao da je dosta rata, klanja i ubijanja, da jedna država ne vredi hiljade života.

To pitanje jeste tipično, ali predstavlja i deo pokušaja da se nađe odgovor na pitanje „zašto". Aktima međunarodne zajednice postoji i nezavisna Bosna i Hercegovina i Hrvatska. Ali na taj način u bivšoj Jugoslaviji nagrađivana je i podsticana agresivnost i nacionalizam malih naroda. To je kao kada je čivava podsticana da napada pitbulterijera, a kada se ovaj naljuti, onda svi skoče i viču: „Vežite bulterijera".

– To je apsolutno istina. Postojala je podrška slovenačkom, hrvatskom i muslimanskom nacionalizmu. Ne bi trebalo zaboraviti da je osuda srpskog nacionalizma počela tek posle Vukovara. Srbima su učinjene mnoge nepravde, ali pored tih nepravdi treba imati u vidu da je postojao i taj elemenat ludosti otpočinjanja rata s jednom lošom vojnom strategijom. Prvi primer jeste Vukovar.

Vi kažete da bi trebalo postaviti moralna pitanja u Srbiji. Koja se sve moralna pitanja postavljaju kada je reč o medijima koji takođe mogu biti velika destruktivna snaga?

– Mediji su bili značajan faktor u otpočinjanju rata, u širenju mržnje i vaskrsavanju starih aveti. Televizija i štampa stvorili su nacionalizam. U Bosni i muslimanska i hrvatska i srpska štampa šire nacionalizam i ne pokušavaju da ponude rešenje. Nadam se da će zapadni mediji prestati s jednostranim posmatranjem jugoslovenskog problema, a da će demokratska opozicija u Srbiji učiniti napor da im da materijala da ih bolje tretiraju. Nije dovoljno da svi kažu da i Hrvati i Muslimani čine užase, nego treba da odu dalje, da taj problem prevaziđu na jedan konstruktivan način.

NAŠA BORBA, 27. II 1995.

PJER SELINDŽER

TITO JE ZNAO ZA SMRT JUGOSLAVIJE

Jedan od najuglednijih američkih novinara Pjer Selindžer odličan je poznavalac Jugoslavije. U njoj je boravio mnogo puta, prvo radeći za TV mrežu ABC, izveštavajući tokom Titove bolesti 1980, a kasnije i drugim povodima. Već 1980, u svom komentaru o tome šta će biti s Jugoslavijom nakon Titove smrti, napisao je da će se ona raspasti, što se 11 godina kasnije i dogodilo.

U vreme predsednikovanja ubijenog američkog predsednika Džona Kenedija, Pjer Selindžer je bio njegov savetnik za štampu. Politička tragedija Amerike izazvala je i tragediju u Selindžerovoj porodici. Najstariji sin Pjera Selindžera i sam se ubio zbog ubistva američkog predsednika. Nakon toga Pjer Selindžer prelazi da živi i radi u Evropi, dolazi u Pariz, gde postaje glavni urednik „Ekspresa".

Pjer Selindžer je napisao dosta knjiga, a najviše o kratkom vremenu vladavine Džona Kenedija. Te knjige stoje složene u biblioteci njegove pariske kuće, gde razgovaramo za „Našu Borbu". Iako je sagovornik jedan od najcenjenijih i najpoštovanijih, gotovo harizmatska ličnost Amerike, njegova kuća je bez ikakvih upadljivih znakova luksuza. Nameštena je s mnogo drvenih predmeta. U razgovoru Pjer Selindžer je veoma srdačan i otvoren.

Počinjući razgovor o Jugoslaviji, Selindžer kaže da njegova vezanost za Jugoslaviju traje u kontinuitetu.

– U januaru 1980, pre 15 godina, poslali su me u Beograd da izveštavam o bolesti maršala Tita. Ostao sam četiri meseca i

za to vreme uspeo sam mnogo da saznam o Jugoslaviji. Zatim, TV mreža ABC, za koju sam radio, otkupila je svetska prava za prenošenje Zimskih olimpijskih igara 1984. u Sarajevu. TV mreža je od mene tražila da prikažem budući olimpijski grad i poslali su me u Sarajevo, kojim sam bio potpuno opčinjen.

Bio je to grad sa različitim etničkim grupama, ali u kojem su se ljudi voleli i bili srdačni, grad u kojem je sve išlo glatko. Posle četiri godine moj sin, koji živi u Parizu, izveštavao je sa Olimpijade za „ABC sports" i došao je kući s potpuno istim osećanjima.

Kako ste predvideli da će se Jugoslavija raspasti?

– Bilo je nekoliko stvari. Prva je svakako politički sistem koji je Tito konstruisao i koji je trebalo da ga nasledi. Svake godine trebalo je da se bira novi predsednik države, pa čak i novi predsednik partije, što je značilo da nestaje centralna vlast u Jugoslaviji. A ako nema kontrole i vlasti iz jednog centra, zemlja ne može ostati zajedno. Nisam zagovarao novog diktatora, ali postojanje centralne vlasti bila je nužnost. Isto se sada dešava i u Sovjetskom Savezu. Nestalo je centralne vlasti i bojim se da ono što se dešava u Čečeniji predstavlja samo početak. Apsolutno sam uveren da ćemo biti svedoci užasnih ratova u različitim republikama Rusije sledećih nekoliko godina.

U svakom slučaju, moje predviđanje o Jugoslaviji bilo je tačno, mada je prošlo 11 godina do njegovog ostvarenja. Kasnije sam doznao za jednu interesantnu priču koju nikad do sada nisam ispričao. Znate da je danas američki ambasador u Francuskoj Pamela Hariman. Njen muž Averel Hariman bio je jedan od najvećih diplomata SAD u 20. veku i moj veliki prijatelj, koji je zajedno sa mnom radio u Kenedijevoj administraciji. On je umro. Krajem 1992. njegova supruga pozvala me je na večeru u Pariz. Pričali smo tokom te večeri o događanjima u Bosni. Tada mi je ispričala da je Averel Hariman bio veoma dobar prijatelj maršala Tita. Mislim da je bio novembar 1979. kada ga je Tito pozvao da provede sa njim tri-četiri dana na Brionima. Tokom jedne od večera na Brionima Hariman je rekao Titu: „Maršale, vi izgledate veoma loše. Niste baš zdravi." A Tito je odgovorio:

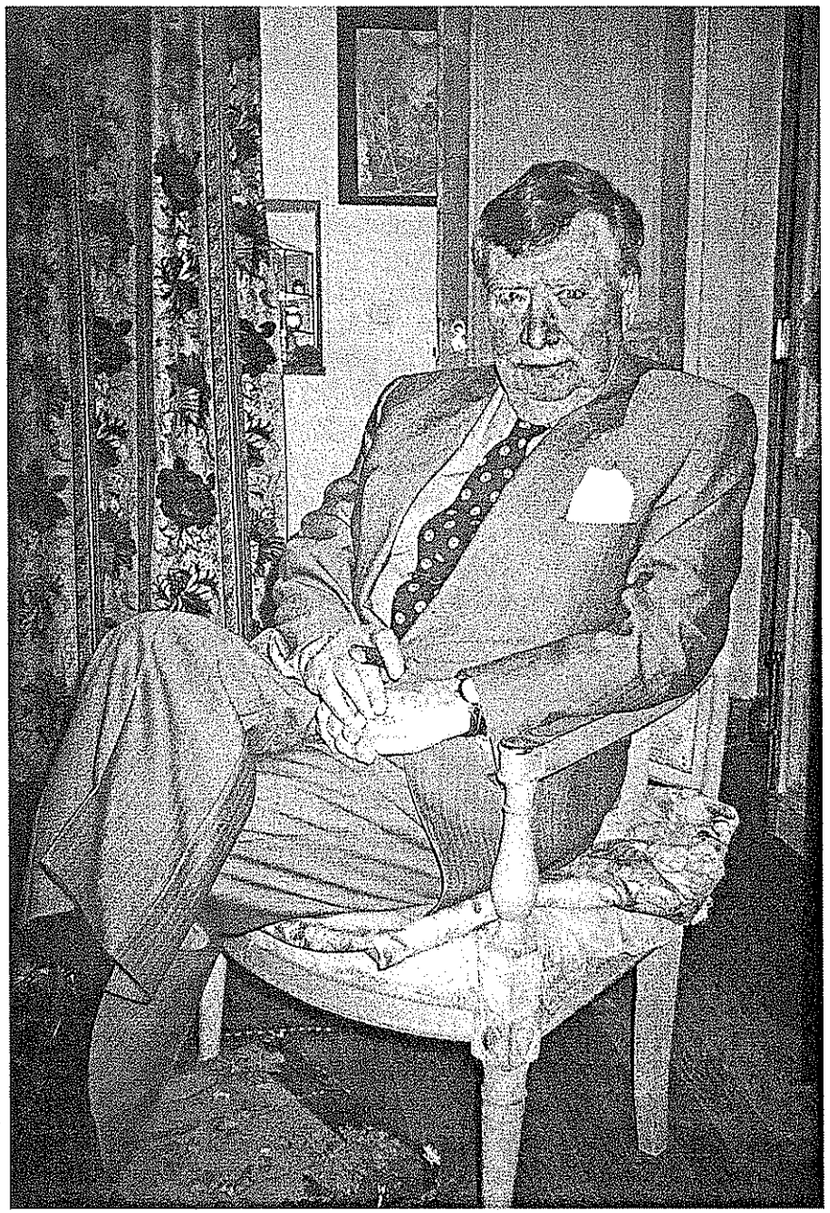

Pjer Selindžer

„Da, ne osećam se baš najbolje. Mislim da ću umreti. Ali kada ja umrem i Jugoslavija će umreti." Ovo je nešto što nisam znao kada sam pisao taj članak i kada sam istu tezu izneo. Ali, zanimljivo mi je da se vratim u istoriju i da saznam da li je i on mislio isto što i ja.

Mnogo puta posle toga bio sam u Jugoslaviji. Godine 1984. nisam izveštavao o Olimpijadi nego sam radio više TV izveštaja o ekonomskom usponu Jugoslavije.

Posle toga sam često posećivao Jugoslaviju i kada je rat izbio bio sam veoma pogođen. Mentalitet sadašnje američke administracije nije kao u Kenedijevo vreme. Danas nisu spremni na dijalog. Kenedijeva administracija uhvatila se u koštac s jednom od najtežih kriza od kraja Drugog svetskog rata, s Kubanskom krizom i rešila je dijalogom, ne samo direktnim dijalogom, nego i „back shannel" razgovorima (razgovorima iza kulisa) sa Sovjetima. Stalno, inače, ponavljam da bi trebalo da se obnove ti razgovori s Rusima.

Veliki sam poštovalac Džimija Kartera. On je veoma dobar pregovarač, ali nisam siguran da će se to primirje održati.

Kako je došlo do posete predsednika Kartera Palama krajem prošle godine?

– Moje mišljenje je da vlasti SAD od samog početka nisu ozbiljno shvatile bosanski problem. Bušova administracija učestvovala je u prvoj od očajnih grešaka koja je verovatno dovela do rata. Prvu važnu grešku učinila je Evropska zajednica, posebno Nemačka, koja je požurivala priznavanje suvereniteta Slovenije i Hrvatske. U to vreme neki veoma uticajni ljudi tome su se protivili. Nisu se protivili ideji suvereniteta nego da se to uradi tako naglo i jednostrano. I jedan od njih bio je gospodin Džejms Bejker, Bušov državni sekretar. On je održao govor u Beogradu u kojem je rekao da ne treba toliko da se požuruju stvari. Uprkos tome, EEZ i SAD priznali su suverenitet Slovenije i Hrvatske. To je bio problem koji je zahtevao diplomatski razgovor sa svim različitim grupama u Jugoslaviji.

Mogućnost nezavisnosti nije nešto čemu se treba protiviti. O tome je trebalo razgovarati i to tako da bi svi bili zadovoljni.

Kada je došao Klinton, on je nasledio sve probleme Bušove administracije u ovom slučaju, ali se nikada nije ozbiljno s njima suočio. Tokom svoje kampanje govorio je o vazdušnim napadima, ali kada je postao predsednik pravio se da ih je zaboravio. Kada je prošle godine došlo do pogibije 80 ljudi na pijaci, pod velikim pritiskom medija, preduzeo je vazdušne napade. To nije bila odluka vlasti, nego odluka na koju su bitno uticali mediji. Nisam uveren da vlast SAD razume realnost i ono što treba učiniti da bi se došlo do rešenja.

Možete li reći nešto više o toj poseti Džejmsa Bejkera, pošto ima onih koji misle da je tom posetom on, na neki način, odobrio vojnu intervenciju.

– On je bio u Jugoslaviji dve nedelje pre nego što su se složili o priznavanju suvereniteta Slovenije i Hrvatske. Održao je preskonferenciju u Beogradu gde je upozorio da bi prebrzo priznavanje nezavisnosti i suvereniteta, imalo snažan uticaj na mogućnosti izbijanja rata. Slično upozorenje uputio je tadašnji ministar spoljnih poslova Velike Britanije Evropskoj zajednici. Ali ova upozorenja, naravno, nisu uzeta u obzir.

Bili ste savetnik predsednika Kenedija. Kakvo je bilo to vreme?

– Predsednik Kenedi imao je snažnu spoljnopolitičku podlogu. Studirao je i proučavao spoljnu politiku, a s njim sam se susretao kako u kući, tako i u senatu, pre nego što je postao predsednik. Druga bitna stvar je da su tada SAD bile usred Hladnog rata. Predsednik je morao većinu svog vremena da provodi u rešavanju problema spoljne politike.

Kenedi je bio veoma inteligentan u shvatanju značenja dijaloga. On je razgovarao s najrazličitijim grupama. To je bilo veoma važno, jer jedino dijalog vodi rešenju. Njegov sastanak s Hruščovom bio je veoma važan. Proveo sam dva dana s Hruščovom 11 meseci posle tog njihovog razgovora. Zbog tih veza mi smo bili sposobni da za 11 dana razrešimo Kubansku nuklearnu krizu razgovorom, razgovorom i opet razgovorom. Još uvek mislim da je put za rešavanje krize dijalog, a ne sankcije. S

druge strane, ljudi treba da shvate da završetak Hladnog rata i pad komunizma u zemljama Istočne Evrope nisu došli zbog sankcija od strane Zapada.

Sjedinjene Države nikada nisu uvele sankcije prema Čehoslovačkoj, Poljskoj, SSSR, Bugarskoj. Mi smo sa njima trgovali, imali diplomatske kontakte, sve vreme smo bili u razgovorima s njima, predsednici su posećivali te zemlje. Kada isključite neku oblast, kada je odsečete, ne dolazite do rešenja.

Može li dolazak republikanske većine u Kongres da izmeni spoljnu politiku SAD prema jugoslovenskom problemu?

– Vođa republikanaca, senator Dol, oduvek se zalagao za jednostrano ukidanje embarga na uvoz oružja za Bosnu od strane SAD. To bi imalo ogroman uticaj na UN zato što evropske države to ne žele. Druga važna stvar je da se mnogi republikanci zalažu za kresanje svote koju SAD izdvajaju za UN i mirovne operacije. Ako se to ostvari, može imati velike posledice po Ujedinjene nacije.

Ne mogu da predvidim šta bi republikanci mogli da učine, ali verujem da će ostati Klintonovo stanovište da embargo ne treba ukinuti jednostrano, već da odluku o ukidanju embarga treba da donese Savet bezbednosti UN. On i dalje podržava to da Amerika izdvaja sredstva za mirovne operacije.

Možete li pretpostaviti kako će izgledati buduća mapa jugoslovenskog prostora?

– Moje predviđanje je donekle kontroverzno. Jednom, kada se dođe do mira, kada srpska vlada prizna Sloveniju, Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu, tada će se krenuti ka federalnoj državi, kao što su SAD, gde određene funkcije vlasti vrši federacija, ali je velika koncentracija vlasti u saveznim državama.

Šta je potrebno da Srbija još uradi da bi se skinule sankcije?

– Gospodin Milošević bi malo trebalo da promeni svoju politiku. Centralna stvar u rešavanju problema jeste pregovaranje s gospodinom Miloševićem. Sjedinjene Američke Države ne

žele da razgovaraju s gospodinom Miloševićem, Francuzi su razgovarali s njim, Britanci su spremni da razgovaraju. Naravno, i Rusi su spremni. Razgovori, pregovori i ubeđivanja gospodina Miloševića da promeni neke stvari bili bi veoma korisni za smanjenje napetosti u ovom trenutku.

Da li je Milošević osoba s kojom će međunarodna zajednica pregovarati o budućnosti jugoslovenskog prostora?

– Ne vidim federalnu državu kojom će rukovoditi Milošević. Samo smatram da, pošto Srbi imaju ogroman uticaj u krizi, treba pregovarati s Miloševićem. Nisam siguran da će on pregovarati, ali bi trebalo. Slušao sam Miloševića na CNN. On je bio veoma zanimljiv. Bio je veoma miran, veoma dobro je odgovarao na pitanja. Iako nisam veliki poštovalac Miloševića on stoji na bitnom položaju, s kojeg može da promeni sudbinu Srbije i da učini neke stvari koje bi uslovile početak skidanja sankcija. Te sankcije već predugo traju i imaju negativan uticaj na stanovništvo. Sankcije nikada ne uspevaju da promene način mišljenja ljudi na vlasti. Pogledajte Irak. Tamo je od kraja zalivskog rata umrlo desetine hiljada dece zbog sankcija. Naravno, nismo zbog toga uveli sankcije, nego da bi Sadam Husein otišao s vlasti. Ali, efekat je takav da je Sadam Husein danas jači nego ikad. Sankcije održavaju moć ljudi na vlasti. Isto se događa i na Kubi, gde se već 33 godine sprovode sankcije koje ne ugrožavaju Kastra, ali utiču na kubanski narod. Ono što sankcije prema Jugoslaviji čine jeste da se nanosi šteta narodu, a ne doprinosi se rešavanju problema. To je moj pogled.

Pomaže li tu što je sada Srbija činilac mirovnog procesa?

– Postoje faktori u Srbiji koji žele mir. Ne verujem, međutim, da će Karadžić ispuniti sve što je obećao Karteru.

Ima onih koji misle da je Karter ojačao Karadžićevu poziciju?

– Mislim da jeste. Pre nego što je Karter otišao u Bosnu razgovarao sam s njegovim savetnikom za spoljnu politiku. Upozorio sam ga da treba biti oprezan da se ne ojača Karadži-

ćeva pozicija, pošto mislim da to ne vodi rešenju. Mislim da je utisak u svetu da je Karadžić iz ovih pregovora izašao jači.

Činjenica je ipak da jedino Karadžić može da potpiše mir u Bosni?

– To je tačno, ali ne bi škodilo da i Milošević tu ima snažan uticaj.

Zašto svi misle da, uprkos otvorenim svađama Karadžića i Miloševića, postoji podrška Miloševića Karadžiću?

– To je veoma komplikovano. S jedne strane Milošević je zatvorio granice, dozvolio posmatračima UN da proveravaju da li se oružje šalje preko Drine. To je učinio očekujući da će sankcije prema Jugoslaviji bitno oslabiti. Ali, one su ublažene na manje bitnim stvarima, a postoji veliko nezadovoljstvo u Jugoslaviji zbog toga. Čujem da postoji veliko nezadovoljstvo u vojnim krugovima u Jugoslaviji koji smatraju da Milošević ugađa UN, a zauzvrat ne dobija ništa.

Da li se od Srbije na razne načine traže ustupci samo zbog toga što je najveća i što Srba ima najviše.

– Tačno. Pa i mediji se koncentrišu samo na ono što Srbi rade, dok hrvatske i muslimanske akcije televizija gotovo da i ne pokriva. Rat u Bosni nije jednostran nego u njemu ima tri strane.

Govori se i o tome da će se od Srbije tražiti unutrašnji ustupci kada je reč o Kosovu, da bi se ukinule sankcije. Ima li osnova za to?

– Na to ne mogu da vam odgovorim, jer o tome ne znam mnogo, ali Kosovo smatram potencijalnom opasnošću, možda malo manjom nego pre godinu ili dve, ali još uvek Kosovo je mogućno žarište veoma opasnog rata.

Kada se govori o Kontakt grupi, da li je ispravno kada se kaže da postoje dve linije – jedna Britanije, Francuske i Rusije, a drugu čine SAD i Nemačka?

– To je tačno. Britanija, Francuska i Rusija više računaju na Srbiju, a SAD i Nemačka na Muslimane. To čini neophodnim da se ta grupa sastane i ujedini. Njihov poslednji plan, takozvani rez 51:49 jeste nešto što je neostvarivo u Bosni. Ljudi moraju razumeti da to nije način da se problem reši.

Mislite li da će se morati uvažiti situacija koja postoji na terenu?

– Vreme prolazi, ali hrvatski predsednik izgleda da namerava da započne novi rat. Voleo bih da vidim odlazak svih tih predsednika i nove ljude na njihovim mestima.

Ja sam se sreo s jednim Jugoslovenom pre godinu dana na svetskom ekonomskom forumu. Tada se upravo vratio iz Rusije, a Rusija može da odigra veoma važnu ulogu u rešavanju jugoslovenske krize. On je razgovarao s veoma značajnim ličnostima u Rusiji koje su rekle da žele obnovu „bach channel" razgovora sa SAD, zato što misle da ako se SAD i Rusija slože sa rešenjem problema, to može dovesti do okončanja sukoba. Vratio sam se u Vašington i stupio u vezu sa Stejt dipartmentom.

Posle šest nedelja uspeo sam da se sastanem sa osobom iz Stejt dipartmenta i zatražio sam sastanak sa tim Jugoslovenom. Taj zvaničnik mi je rekao da putuje. Pitao sam ga: „Gde idete", a on mi je odgovorio da ide u Kopenhagen. Odgovorio sam: „Odlično, možete se sresti u Kopenhagenu." Sreli su se i razgovarali nekoliko sati, a na kraju tog razgovora zvaničnik Stejt dipartmenta rekao je da SAD nisu zainteresovane za te razgovore s Rusima. To je bio kraj tog mog napora.

Iz vremena moje posete Beogradu 1980. ima nešto što vas može šokirati. Četiri dana pre Titove smrti redakcija je od mene tražila da pripremim desetominutni komentar koji će biti emitovan posle Titove smrti, a taj komentar ticao bi se budućnosti Jugoslavije. Otkucao sam taj izveštaj, a inače odseo sam u „Interkontinentalu", koji je tek bio otvoren. Bila mi je potrebna fotokopija tog teksta te sam sišao do recepcije i fotokopirao ga. Poslao sam tekst iste večeri. Sledećeg jutra, na moje iznenađenje, oko sedam sati probudio me je telefonski poziv iz Ministarstva

informacija. Pitali su me šta radim tog dana. Nakon mog odgovora da osim konferencije za štampu o zdravlju maršala Tita nemam drugih obaveza, rekli su mi da čovek koji je tada obavljao dužnost predsednika države, želi da me vidi. Odvezli su me kolima kod njega i taj čovek me je besno napao. Imao je moj tekst. U tom tekstu sam napisao da Jugoslavija umire kad Tito umre.

NAŠA BORBA, 10–11. III 1995.

ZBIGNJEV BŽEŽINSKI

DŽORDŽ BUŠ NIJE RAZUMEO JUGOSLOVENSKU KRIZU

„Poenta u vezi krize u bivšoj Jugoslaviji u ovoj etapi istorije je da ne postoje velike sile koje su zainteresovane ili čak sposobne da same nametnu rešenje spolja. Od strana uključenih u tu krizu, i to direktno uključenih u krizu, zavisi kako će se ona rešiti, na bazi formule koja omogućava različitim narodima koji nastanjuju bivšu Jugoslaviju da koegzistiraju u zasebnim, nezavisnim državama koje će, nadam se, vremenom biti sve više spremne na saradnju. To mi izgleda kao logika evropskog razvoja, šire gledano. Pojava jedinstvene Evrope nije rezultat činjenice da je jedna jedina sila, na primer Amerika, nametnula Evropi koncepciju jedinstva. To je mnogo više proizvod činjenice da su neki Evropljani, a naročito za sada zapadni Evropljani, shvatili da istorijski tradicionalni sukobi među njima vode uzajamnom uništenju. To je uostalom osnova nemačko-francuskog izmirenja. Svima nam je poznat istorijat sukoba između Nemaca i Francuza. Bez njihovog izmirenja, koje su oni postigli, ne bi danas bilo Zapadne Evrope. To će se izmirenje sada proširiti. Ono će implicitno uključiti nemačko-poljsko izmirenje, nemačko-češko izmirenje i ovaj proces treba da napreduje. To imam na umu kada kažem da sukob u bivšoj Jugoslaviji prvenstveno treba da rešavaju ljudi umešani u njega. To se ne može rešiti na osnovu nekog diktata iz Vašingtona ili još manje iz Rima, Pariza, Londona, Berlina ili Moskve. Takva formula ne bi funkcionisala jer sile koje sam pomenuo nisu dovoljno angažovane, ne smatraju da su njihovi vitalni interesi dovoljno u

pitanju da bi bile sklone da plate vrstu političke cene, pa čak i cenu u krvi da bi nametnule rešenje spolja.

Ako Evropa želi da bude velika Evropa, ako ovaj deo sveta treba da bude deo Evrope u pravom smislu, onda ovaj deo sveta mora da pokaže sposobnost za regionalnu saradnju. Kao što je svima poznato, postoji veliko očekivanje da će u toku ove decenije, ili bar u prvoj polovini sledeće decenije, četiri zemlje – Poljska, Češka Republika, Slovačka i Mađarska postati članice Evropske zajednice. Treba da se zapitate: zašto je to tako? A odgovor je da su one, kao i zapadna Evropa, stvarno spremne za stabilnu uzajamnu saradnju. Njihovo članstvo u Evropi ne znači unošenje u Evropu etničkih konflikata. Njihov ulazak u Evropu znači proširenje dometa jedne stabilne Evrope, a to sa svoje strane znači da je NATO spreman da osigura bezbednost jedne velike Evrope. Ali Evropa neće rasti i NATO neće doći u one delove Evrope kojima dominiraju etnički sukobi. Baš zbog toga je u interesu onih koji su direktno umešani u sukob u bivšoj Jugoslaviji, i u interesu suseda bivše Jugoslavije, koji su često nedužne žrtve tog sukoba, da učine sve što mogu da se unapredi regionalna saradnja. Zapad na ovaj deo Evrope gleda kao na deo kome je svojstveno da bude nestabilan. Prema tome, u interesu je onih koji su direktno umešani, odnosno onih koje indirektno pogađa kriza u bivšoj Jugoslaviji, da pokažu na svaki mogući način sposobnost za efikasnu uzajamnu saradnju."

Ovako, upitan za mogućnost razrešenja i prevazilaženja jugoslovenskog sukoba, odgovara nekadašnji savetnik američkog predsednika Kartera Zbignjev Bžežinski.

Američki politikolog poljskog porekla Zbignjev Bžežinski bez sumnje je ličnost koja bi o raspadu Jugoslavije mogla puno da kaže. On je, naime, još 1978. na kongresu sociologa u švedskom gradu Upsali predvideo raspad Jugoslavije. Na to njegovo izlaganje mi, jugoslovenski sociolozi, tada smo se smejali, reći će ovih dana dr Mira Marković. Autori koji pišu o raspadu Jugoslavije i pri tom o uticaju inostranih faktora, nezaobilazno pominju i profesora Bžežinskog. U razgovoru za „Našu Borbu" koji je vođen sa profesorom Bžežinskim u Sofiji tokom savetovanja povodom izrade izveštaja Karnegijeve fondacije –

Karnegijevog „riporta", o prilikama na Balkanu, sadašnji savetnik vašingtonskog Centra za međunarodne i strateške studije kaže da je Jugoslavija za njega bila jedan artificijelni, veštački aranžman ispod kojeg su se nalazile mnoge i duboke protivurečnosti, nacionalne suprotnosti i istorijska razilaženja.

Zbignjev Bžežinski je bio najmoćniji čovek u administraciji predsednika Kartera, od 1977. do 1981. Rođen je u Varšavi 1928, u porodici poljskog aristokrate i diplomate. Deset godina kasnije, nakon sovjetsko-nemačkog pakta o podeli Poljske našao se u Kanadi, ali taj događaj po mnogima je ostavio dubokog traga na kasnije poglede profesora Bžežinskog o komunizmu i Sovjetskom Savezu, odnosno Rusiji. Ocenjujući današnje međunarodne prilike, Bžežinski je u svom govoru na večeri u sofijskom hotelu „Šeraton", pred probranom bugarskom publikom, ambasadorima zapadnih i balkanskih zemalja i tridesetak gostiju iz inostranstva, rekao da se svet danas nalazi između Jalte i Potsdama. Jalta je bila plod dominantne iluzije o budućnosti, a Potsdam je početak podele Evrope koja je trajala 50 godina. Jaltom je dominiralo zapadno uverenje obeleženo „istorijskom amnezijom i strateškom kratkovidošću" o prirodi modernog totalitarizma. To se nakon savladanog nacizma, odnosilo pre svega na komunizam.

Pedeset godina nakon Jalte i Potsdama neke teme i dalje proizvode konfrontacije. Tri od njih su najvažnije. Prvo je gde je mesto Nemačke i Centralne Evrope u većoj Evropi? Sledeća stvar su odnosi Rusije i Evrope i treća je šta bi trebalo da bude američka uloga u Evropi. Za Nemačku Bžežinski kaže da u Evropi ne bi smela da bude dominantna, ali ni izolovana. Kada je o Rusiji reč, Zbignjev Bžežinski ima daleko širu elaboraciju, takvu koja je jednog ruskog predstavnika naterala da odmah, na licu mesta, tokom večere, reaguje na izlaganje. Drugi Rus, po izgledu, manirima, znanju engleskog i odevanju baš onakav kakvog bi opisao Dragoš Kalajić, kipeći od besa u hodniku je komentarisao da ne može jedan profesor sociologije toliko da umišlja te da određuje Rusima šta i kako treba da rade. Na konferenciji je onda, u razgovoru pri kojem je Zbignjev Bžežinski samo sedeo, zaključio da je Rusija, ako ništa drugo, regionalna

sila koja ima atomsko oružje i da je stalni član Saveta bezbednosti. Mada je nekadašnji Karterov savetnik govorio o kreativnom ruskom narodu, nisu na samoj večeri izostali komentari da Bžežinski tako govori prosto zbog toga što je Poljak. A na večeri on je, za ilustraciju, postavio pitanje da li bi se, na primer, za nemačku demokratiju moglo reći da je stabilna i institucionalizovana, da je najvažniji spomenik u Berlinu, čuvan od policije i obilažen od posetilaca, mauzolej u kojem je balzamovano telo Adolfa Hitlera? Još uvek je to slučaj s najvažnijim spomenikom u Moskvi koji je posvećen osnivaču Gulaga i prvom totalitarističkom vođi ovog veka. Rusija jeste politički prekinula sa staljinizmom i lenjinizmom, ali taj spomenik pokazuje politički ambijent zemlje.

Nakon rata Bžežinski je diplomirao, 1950. na Mek Gil univerzitetu, posle dve godine magistrirao na Harvardu, da bi od 1953. do 1960. ostao na ovom univerzitetu kao docent. Na Kolumbija univerzitetu od 1962. direktor je Istraživačkog instituta za pitanja komunizma, a od 1966. do 1968. jedan je od savetnika Lindona Džonsona. Za vreme rata u Vijetnamu bio ga je glas jednog od najžešćih jastrebova u Beloj kući. Ali njegova diskrecija preporučila ga je Hjubertu Hemfriju za glavnog savetnika za spoljnopolitička pitanja u izbornoj kampanji 1968. Da se sto hiljada glasača privolelo tada suprotnoj strani, Nikson bi još uvek bio advokat „Pepsi kole", za Kisindžera niko ne bi čuo, a Bžežinski bi i dalje za televizijsku kompaniju NEC komentarisao probleme komunizma, umovali su kasnije novinari.

Događaj po kojem je postao još čuveniji, a sada već pomalo i misteriozna ličnost, usledio je 1973. Tada je osnovao Trilateralnu komisiju po nalogu Dejvida Rokfelera, najmlađeg i najdinamičnijeg od braće Rokfeler i predsednika Čejnz Menhetn banke. „Trilaterala" je privatna međunarodna organizacija poslovnih ljudi, finansijera i naučnika iz Severne Amerike, Evrope i Japana. Novinari su tada voleli da je zovu „svetskom vladom", odnosno „stvarnom svetskom vladom u senci". Nemali je broj onih koji za sadašnju sudbinu Jugoslavije „aktere novog međunarodnog poretka", stvarne autore tog projekta traže u Trilateralnoj komisiji. Na pitanje novinara „Naše Borbe" da li je

Trilaterala zbilja svetska vlada kao što mnogi novinari to pišu, Zbignjev Bžežinski se ljutnuo odgovarajući da, kao što je poznato, mnogi novinari pišu gluposti „a ovo je dobar primer za jednu od njih".

Knjiga koja je u velikoj meri Bžežinskog preporučila za mesto osnivača Trilateralne komisije bila je njegova studija „Između dva doba". U njoj je on izložio svoje shvatanje „konvergencije sistema", teorije koja izvorno pripada poznatom politikologu Danijelu Belu, a koja se ticala predviđanja o neminovnosti približavanja sovjetskog i zapadnog sistema. To se tada zvalo i „krajem ideologije", odnosno krajem velikih ideologija. Dve decenije kasnije taj kraj je zaista i nastupio. Svoju knjigu „Između dva doba", knjigu koja je obeležila tu i početak naredne decenije, Bžežinski počinje citatom iz romana Hermana Hesea „Stepski vuk". „Ljudski život se svodi na stvarnu patnju, pakao, samo kada se dve epohe, dve kulture, dve religije poklope. Postoje vremena u kojima je generacija u procepu između dve epohe, dva načina života, sa posledicom da gubi svu moć samospoznaje, kriterije, sigurnost, pristalost", citirao je Bžežinski Hesea. Krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih Jugoslavija je bila preplavljena Heseovim romanima u džepnom izdanju.

Zbignjev Bžežinski je nedavno objavio dve studije: „Van kontrole: Globalni nered na pragu 21. veka" i „Veliki promašaj: Rođenje i smrt komunizma u 20. veku".

U Sofiji je gostovao na poziv Fondacije slobodna i demokratska Bugarska, čiji predsednik je Dimitri Panica. „Ja se znam s njim veoma dugo. Njegova žena je divna Francuskinja koja je živeći u Parizu naučila bugarski. Ja bih voleo da i moja supruga tako dobro zna poljski", započeo je komplimentima svoje obraćanje Bžežinski i upućujući i na taj način svoje simpatije domaćinima. Te simpatije će kasnije biti još direktnije. Bugarska ima „dobro ime" na Zapadu, za razliku od svog suseda, bivše Jugoslavije, reći će Bžežinski, dodajući da Bugarska ima značajnu ulogu u stabilizaciji Makedonije kao i da Zapad veoma dobro zna da je tokom Drugog svetskog rata Bugarska učestvovala u spasavanju Jevreja. To sve nije irelevantno za

budućnost, dodaće on, u izlaganju koje je u najvećoj meri bilo okrenuto Rusiji, i na kraju obeleženo upozorenjima o opasnosti od povratka na manire ranijeg vremena u samoj Bugarskoj, a između o neophodnosti saradnje zemalja regiona. Odgovarajući na pitanja o toj saradnji Bžežinski kaže da želi njenu ekspanziju. Ta ekspanzija, uostalom, ne zavisi u celini od američke volje i zapadnoevropske saradnje. Sretne, konstruktivne okolnosti u Centralnoj Evropi i južnom delu Centralne Evrope moraju da guraju napred tu ekspanziju. Baš zbog toga je sukob u bivšoj Jugoslaviji tako destruktivan. Za zapadno javno mnjenje, taj sukob je najznačajniji argument protiv proširenja Evropske unije i NATO-a u ovaj deo Evrope.

Treba u ovom kontekstu istaći da sukob posle raspada Jugoslavije po svoj prilici neće biti konačno rešen intervencijom spolja. Postoji niz razloga zašto je to tako. Danas nijedna velika sila nema vitalni geopolitički interes za ishod tog sukoba. Ova situacija je sasvim drugačija od one u prošlosti. Ne postoji više moralni imperativ koji tera hedonistički Zapad da nastoji da okonča ljudsku patnju u ovom sukobu. Još uvek ne postoji Evropa koja je sklona da se suprotstavi rešenju krize u ovom regionu. I konačno, ne postoji spremnost Amerike da preuzme nove obaveze na međunarodnoj sceni. Evropa i NATO će doći na Balkan kad ne moraju više da nameću bezbednost i stabilnost u regionu nego mogu umesto toga da čuvaju postojeću stabilnost. Zbog toga je još značajnije da zemlje ovog regiona učine sve što mogu da doprinesu konačnom rešenju ovog sukoba ako se želi da ovaj region postane deo NATO-a i deo Evrope.

Isto tako treba istaći, u ovom kontekstu, da ljudi u ovom delu sveta imaju primere koje mogu da slede. Zapanjuje, na primer, činjenica da je stepen u kome su četiri centralnoevropske zemlje, koje se danas smatraju prvenstvenim kandidatima za Evropsku uniju i za NATO, takozvane Višegrad zemlje veoma povećale privlačnost svoje kandidature zavaljujući činjenici da su pokazale Zapadnoj Evropi svoju sposobnost za efikasnu regionalnu saradnju.

Uzimajući čak u obzir komplikovanu regionalnost Balkana, političke elite Bugarske, Rumunije, Turske, Makedonije,

Albanije i drugih zemalja dobro bi učinile da energično i, aktivno ispitaju dopunske načine za povećanje regionalne saradnje u ovom delu Evrope, povećavajući na taj način i svoje izglede za puno učešće u novoj Evropi koja se pojavljuje. Čineći to, naročito je važno da poštuju nove demokratske norme i imperative koji su politička odrednica Evrope.

Na 11. kongresu svetskih sociologa (13-19. VIII 1978, Upsala) vođena je rasprava na temu „Stvaraoci mnjenja u savremenom svetu". Zbignjev Bžežinski je izneo poglede američkih stratega o Jugoslaviji. Zaključio je da je Jugoslavija za SAD postala interesantna od sukoba sa Staljinom, da je taj sukob bio više lični nego ideološki, da je Tito nastojao da zadrži tradicionalnu vezu sa SSSR-om, da bi odnos Tita prema Staljinu bio mnogo jasniji kada bi se znalo kako je preživeo godine velikih čistki. Razmatrajući dalje istorijat odnosa prema SSSR-u, Bžežinski ukazuje da je Tito kasnije svojim ličnim ugledom uspeo da ostvari ravnotežu Jugoslavije prema Istoku i Zapadu i „Trećem svetu", ali da ta ravnoteža nije statična. „Pitanje je koliko će Titovi naslednici biti u stanju da održe takvu ravnotežu", ukazuje Bžežinski.

Privrednu situaciju Bžežinski je ocenio kao veoma ozbiljnu, da je samoupravljanje sistem nerada, dugovi su sve veći, nezaposlenost se rešava izvozom radne snage. Političku analizu tadašnji savetnik američkog predsednika zasniva na oceni da su međunarodni odnosi mogući glavni faktor razbijanja Jugoslavije, da vlada monopol SKJ, političke organizacije koja je izgubila „udarnu snagu". O JNA Bžežinski kaže da je pouzdan faktor samo kada je reč o agresiji spolja, ali da je opštenarodna odbrana mač sa dve oštrice, opasan u slučaju unutrašnjeg napada, te da je Armija, poput SKJ „pouzdana samo dok je Tito živ". Neizvesno je ko će naslediti Tita, a moguće je da će na scenu doći sasvim nepoznate ličnosti. Krajnji cilj SAD u Jugoslaviji je uklanjanje komunističke vladavine u bilo kojoj formi i stoga nakon Tita potrebno je stalno ukazivati na opasnost od boljševizma i staljinizma i raditi na zaoštravanju odnosa između komunističkih i opozicionih snaga u zemlji i svetu, isticati disidente humanističke orijentacije i sve to povezati s kampanjom borbe za

ljudska prava i trećom korpom iz Helsinkija i koristiti Amnesti International. Interes SAD jeste da pomažu one centralističke snage koje su u funkciji otpora prema SSSR-u, ali i da pomažu nacionalističko-separatističke snage jer su one neprijatelj komunizma kao ideologije. Istorija je pokazala da je ideja nacionalizma jača od ideje komunizma i to pokazuju trvenja unutar komunističkih država, ali i unutar Jugoslavije, kao i ratovi između komunističkih zemalja.

Prodor potrošačkog entiteta nemoguće je zaustaviti, a on je najbolji protivnik komunističkom egalitarizmu, a kada je reč o dugovima, Bžežinski je zaključivao da će oni stalno rasti, te da će to biti sredstvo stalnog ekonomskog i političkog pritiska na zemlju. Porast tih dugova dugoročno je koristan, a kratkoročno može biti štetan za zajmodavce. I na kraju, Zbignjev Bžežinski je saopštio da su najbrži SAD u jugoslovenskom društvu pripadnici tzv. liberalne inteligencije koji zagovaraju individualne slobode i neograničenu slobodu štampe i umetničkog stvaranja.

Kakva je uloga SAD kao dominantne supersile hladnog rata u budućem svetu?

– Uloga SAD u ovom delu sveta je ista kao i u ostalom delu sveta. To je doprinos da javnost shvati ulogu Amerike u svetu. Predsednik Buš je, čini mi se, pogrešno razumeo jugoslovensku krizu, misleći da Jugoslavija može da se očuva.

Koji su dometi vašingtonskog sporazuma o muslimansko-hrvatskoj federaciji?

– Nadam se da se sporazum može realizovati, ali kao što nam je svima poznato, on nailazi na mnogo teškoća i još uvek je veoma osetljiv na mogući raskid.

Kakva je vaša ocena posete bivšeg predsednika SAD Džimija Kartera Palama?

– Bila je uspešna. Doprinela je jednom prelaznom aranžmanu, ali znamo da su sukobi duboko ukorenjeni i da aranžmani koji su prilikom te posete postignuti već počinju da padaju u vodu, da rat počinje da se ponovo intenzivira.

Nemačka, po vašim rečima, ne sme biti izolovana u Evorpi, ni dominantna u Evropi. Da li je ona bila dominantna u slučaju priznavanja Slovenije i Hrvatske?

– Mislim da je nemačko priznavanje Slovenije i Hrvatske potpuno legitimno. Slovenija i Hrvatska su želele da postanu nezavisne države i one su defacto postale nezavisne do vremena nemačkog priznavanja. Nemačko priznavanje je bilo jednostavno priznavanje činjeničnog stanja.

Kakva je vaša ocena Vensovog plana?

– Događaji su ga prevazišli i više se ne razmatra.

Možete li sada da prokomentarišete vaše izlaganje sa Kongresa sociologa u Upsali od pre 17 godina. Kako ste znali za raspad Jugoslavije?

– Osećao sam da je Jugoslavija uvek bila „veštačka tvorevina", da ne postoji nešto tako kao što je pravi jugoslovenski nacionalizam. Smrću Tita istorijska realnost koja je bila u osnovi svega, isplivala je na površinu sa očigledno tragičnim posledicama zbog nesposbnosti naroda koji su bili u pitanju, da učine potrebne kompromise.

Bili ste prvi koji je to predvideo.

– Ja sam na to već ukazao. Istorija je veoma značajna i svako ko zna istoriju ovih naroda imao je razloga da bude skeptičan u pogledu ideje da je Jugoslavija održiv nacionalni entitet.

Da li podržavate nekog u jugoslovenskom sukobu?

– Ja ne podržavam pojedinačne zemlje.

Vi ste osnovali Trilateralnu komisiju. Mnogi novinari pišu da je to „svetska vlada". Šta vi kažete na to?

– Mnogi novinari kažu mnogo gluposti. I ovo je dobar primer za to. To je institucija za saradnju vodećih Amerikanaca, Evropljana i Japanaca koji žele da unaprede saradnju između najnaprednijih demokratija sveta.

NAŠA BORBA, 8–9. IV 1995.

ROBERT MAKNAMARA

BOSNA JE KAO VIJETNAM

Memoari nekadašnjeg američkog ministra odbrane Roberta Maknamare ne govore samo o Vijetnamu. Na jedan širi način oni se tiču i stava prema tadašnjoj Jugoslaviji, a sam Maknamara i tragiku Vijetnama, veliku američku traumu, na kraju povezuje sa situacijom u Bosni i nekim težnjama u američkoj politici. Maknamara danas sasvim drugačije ocenjuje američku akciju u Vijetnamu. Sada iznosi i svoj lični, rezervisan stav prema američkoj intervenciji kada je postao sekretar za odbranu.

– Mi smo se tada u Vijetnamu borili sa snagama nacionalizma. Imali smo protivnika koga nismo razumeli. Kada čujem danas ljude kako govore da bi mi trebalo da se borimo u Bosni ili u bivšoj Jugoslaviji, znam da oni ne shvataju tu snagu. Takva mišljenja su ludost – rekao je Maknamara, u razgovoru s voditeljkom Dajan Sojer, povodom objavljivanja knjige o Vijetnamu.

Na pitanje kako ocenjuje politiku međunarodne zajednice, a posebno SAD, prema jugoslovenskoj krizi, Maknamara nam je ponovio svoje uverenje da bi bilo čije, pa i američko vojno angažovanje, samo pojačalo sukobe. „Ja pripadam malom broju onih koji veruju da uvođenje stranih trupa u Jugoslaviju, danas ili pre godinu dana, ne bi vodilo ničem drugom do pojačavanju sukoba. Ali, ako pretpostavimo to da su trupe mogle biti uvedene pre tri godine da bi održale mir, nisam siguran koji bi bio odgovor na to pitanje. O tome je, međutim, trebalo tada razmišljati. Pitamo li se šta bi danas Savet bezbednosti trebalo da uradi,

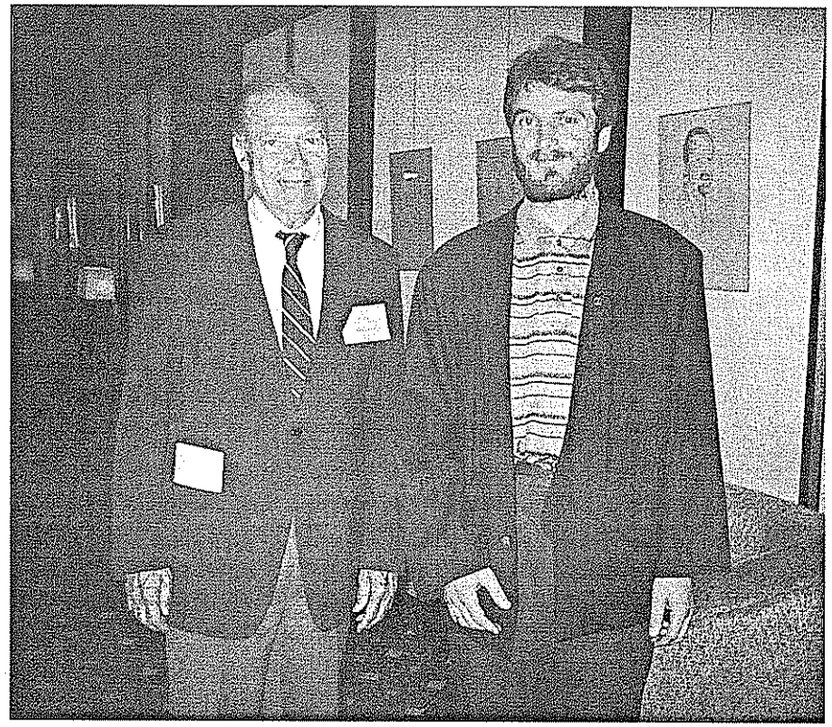

Vijetnam i Bosna: Robert Maknamara

imajući u vidu mogućnost – kažem mogućnost, a ne izvesnost – izbijanja nasilja u Makedoniji i na Kosovu, Savet bezbednosti bi trebalo da pokaže da to neće prihvatiti. Ukoliko postoji opasnost od izbijanja nasilja, mi ćemo omogućiti stranama na Kosovu i Makedoniji da svoje razlike i sporove razmotre bez nasilja i dovešćemo dovoljno snaga da obezbede red dok se vode pregovori", rekao je tada Maknamara.

I Maknamara je za to da se prvo spreči sukob, a onda da se pregovara.

Danas se Maknamara zalaže za razoružanje, skoro do poslednje nuklearne glave. On nije bio „običan" ministar odbrane SAD, najmanje je sličan obrascu ministra odbrane. Rođen je 1916. u San Francisku, Amerikanac je irskog porekla. Njegovi

roditelji nisu nikada učili na koledžu, a otac mu nije otišao dalje u obrazovanju od osmog razreda osnovne škole. Maknamara je maturirao 1933, pri kraju ekonomske krize i stupio je na kalifornijski univerzitet Berkli, jer je to bio jedini prestižni univerzitet koji je mogao sebi da priušti. Dopisno je studirao postdiplomske studije na Harvardu. Nakon rata odlazi u Detroit u kompaniju Ford. Nekoliko godina kasnije nalazi se na čelu najvećeg dela kompanije, a 1960. postaje predsednik cele Fordove kompanije. Sebi je stvorio reputaciju rukovodioca samo u „Fordu". Kada mu je novoizabrani predsednik Kenedi ponudio položaj sekretara za odbranu u decembru 1960. Maknamarin odgovor bio je: „Nisam kvalifikovan". „Stupio sam u Pentagon sa ograničenim poimanjem vojnih poslova i još manjim znanjem o tajnim operacijama". Nije znao ništa o Vijetnamu, ali otkriva da to nisu znali ni Kenedi, savetnik za nacionalnu bezbednost MekDordž Bandi, vojni savetnik Maks Vejltejlor, kao ni mnogi drugi.

Kenedi mu je tada rekao da ne postoje škole za sekretare odbrane ili za predsednike. U 44. godini Maknamara je bio najmlađi sekretar za odbranu, godinu dana stariji od Kenedija. Ovim se objašnjava i Maknamarina sklonost da, za razliku od drugih koji su imali više birokratskog iskustva, odstupi od službene linije.

Ulazak SAD u Vijetnam zasnivao se na širem američkom shvatanju komunizma u kojem se merilo koliko neki sukob predstavlja nacionalno-oslobodilačku borbu, a koliko instrument za širenje komunizma. Ukoliko je prevladao stav o širenju komunizma, nastojalo se da se taj uticaj suzbija. Prava kriza koja je izbila u vreme Maknamarinog mandata bila je Kubanska raketna kriza. Nju on smatra daleko važnijom i daleko opasnijom za svet od samog Vijetnamskog rata, koji je bio koban po Ameriku. Za njega misli da bi i sam Kenedi, da je poživeo, izvukao Amerikance iz tog sukoba koji je nastavljen po inerciji.

U čemu je razlika Vijetnama i Jugoslavije, pita se on. „Zašto nismo uspeli da na Vijetnam gledamo kao na Jugoslaviju, komunističku državu nezavisnu od Moskve?

– Verujem da postoji nekoliko razloga. Izgledalo je da je Tito originalan i izuzetak. On i Staljin su se otvoreno sukobili.

Pregrejana retorika Kine i Severnog Vijetnama navela nas je da mislimo da oni teže hegemoniji u regionu. Tadašnje okretanje Kube Sovjetskom Savezu ilustrovalo je kako se tobožnji nezavisni pokreti Trećeg sveta brzo uključuju u komunističku orbitu. Na taj način, mi smo izjednačili Ho Ši Mina sa Fidelom Kastrom, a ne sa maršalom Titom. Ovakvi sudovi, na nesigurnim temeljima, prihvatani su bez diskusije u Kenedijevoj administraciji, kaže Maknamara.

Sabirajući sve što se dogodilo u Vijetnamu, prvenstveno otkrivajući način na koji su donošene odluke u vrhu američke administracije Robert Maknamara to iznosi rečenicom: „Danas mislim drugačije".

– Zaključujem, kaže Maknamara, da bi nas Džon Kenedi pre izvukao iz Vijetnama, nego što bi nas uvlačio sve dublje.

Maknamara, međutim, posebno naglašava važnost Kubanske raketne krize. „Svet i ne zna koliko je bio blizu nuklearnog rata u vreme Kubanske krize", zaključuje danas. Stoga Maknamara za najvažniju činjenicu današnjice uzima to što se svet ne suočava sa opasnošću nuklearnog rata. Po njegovom mišljenju, Kubanska kriza je ključni argument za definitivno uklanjanje nuklearnih bojevih glava kojih trenutno u svetu ima preko 40.000. Prema dogovoru koji su potpisali predsednici Buš i Jeljcin do 2002. biće 9.000 nuklearnih glava kod svih pet nuklearnih sila. „Ne verujem da bi bilo ko mogao da opiše razliku između sveta u kojem bi bilo ispaljeno 9.000 nuklearnih bojevih glava od sveta u kojem bi bilo ispaljeno 40.000" – uveren je nekadašnji američki ministar odbrane.

Robert Maknamara, iako skoro osamdesetogodišnjak, redovno džogira i kreće se hitrim korakom koji ni mnogi mlađi ne mogu tako lako da prate.

„Neko može da kaže da je ta pretnja bila preuveličana, ali mi smo je osećali kao strašnu i realnu. Ona je loše uticala na odnose velikih sila. Krajem Hladnog rata ta pretnja je nestala. To je velika prednost današnjice. Ali ne verujem da je stvorena vizija poslehladnoratovskog sveta. Nisam siguran da su se velike sile složile u tome kako da rešavaju sukobe u tom novom svetu. A konflikata će biti. Vi u Jugoslaviji to najbolje znate, vi to gledate.

Mi zaboravljamo da je u proteklih 45 godina vođeno 125 ratova, uglavnom u delu planete koji zovemo „treći svet". U njima je bilo 45 miliona umrlih i ubijenih. Ti zatvori nisu bili uzrokovani Hladnim ratom. To su bili etnički sukobi, sukobi povodom granica, nacionalizma, ekonomskih razlika... Takvi konflikti će postojati i u budućnosti. Svet nema plan kako da se s tim suoči i kako da ih reši i okonča. To je problem u Jugoslaviji, Somaliji, Ruandi. To mora biti prioritetno na listi zadataka Ujedinjenih nacija i velikih sila", preporučuje iskusni političar.

U vreme krize Kenedi i Maknamara verovali su da se SAD suočavaju s velikom opasnošću. Taj sud je potvrđen na moskovskom sastanku. Za vreme konferencije u Havani Maknamara kaže da je postao svestan da su obojica potcenjivali te opasnosti. Bivši načelnik Generalštaba Varšavskog pakta, general Anatolij Gribkov rekao je da su 1962. sovjetske trupe na Kubi imale ne samo nuklearno naoružanje srednjeg dometa, nego i taktičko nuklearno naoružanje koje je trebalo da bude upotrebljeno protiv invazionih snaga SAD. A u to vreme CIA je izveštavala da na ostrvu nema nuklearnih glava!

Novembra 1992. saznalo se još više. U ruskoj štampi pojavio se članak koji je tvrdio da su na vrhuncu krize sovjetske snage na Kubi bile opremljene sa 162 nuklearne glave, uključujući najmanje 90 taktičkih. U momentu najveće krize 26. oktobra 1962. one su iz magacina premeštene bliže lansirnim rampama zbog predviđene američke invazije. Sledećeg dana, sovjetski ministar odbrane Radion Malinovski primio je telegram od generala Ise Plijeva, ruskog komandanta na Kubi, koji ga je obavestio o toj akciji. Malinovski ga je poslao Hruščovu. Hruščov je telegram vratio i preko celog papira napisao: „Odobreno". Postojao je veliki rizik da bi, ukoliko SAD napadnu (što su mnogi u vladi SAD, kako vojnici tako i civili, bili spremni da preporuče predsedniku Kenediju) sovjetske snage na Kubi, radije odlučile da iskoriste svoje nuklearno oružje, nego da ga izgube.

– Ne treba da nagađamo šta bi se tada dogodilo, kaže Maknamara, jer rezultati mogu da se predvide sa sigurnošću.

Maknamara je bio i dugogodišnji predsednik Svetske banke. Od 1982. nalazi se na mestu Prekomorskog komiteta za razvoj, uticajnog tela koje se bavi svetskim tokovima u ekonomiji. Na pitanje s kakvom situacijom se suočava svet u ekonomiji nakon Hladnog rata, Robert Maknamara kaže da svetska ekonomija, kao celina, ima veliki potencijal. „Izveštaji koje sam pogledao govore da istočnoazijske države imaju rast od pet odsto bruto nacionalnog proizvoda, a u južnoj Aziji on je oko tri odsto, dok je skoro isti i u Zapadnoj Evropi i Severnoj Americi. Svetskoj ekonomiji, kao celini, izgledi su povoljni".

Imaju li SAD odgovarajuću politiku na tu novu situaciju?

– Moj odgovor je: „Ne". Ne verujem da Amerika rešava i svoje sopstvene probleme. Naše društvo se suočava s neuspehom u rešavanju problema siromašnih. Dozvoljavamo da jedna od naših jačih strana slabi, a to je javni školski sistem. Jedan od razloga za to nalazi se i u tome što nismo spremni da podignemo poreze u stepenu koji bi nam omogućio da se s tim problemom suočimo. I ne samo da nismo sposobni da rešimo sopstvene probleme zato što ne želimo da plaćamo porez, nego ne možemo da obavljamo adekvatno ni svoju ulogu u međunarodnim odnosima. Amerika danas, po mom mišljenju, ne ispunjava vodeću ulogu na odgovarajući način, niti je sposobna da tu ulogu ispuni. To je neuspeh mnogih država, uključujući i vašu, da promisle delovanje u svetu posle Hladnog rata. Mi, ljudska bića, ubili smo u ovom veku 160 miliona ljudi u ratovima. To je sramota za ljudsku rasu, to što smo se organizovali tako, a i ja sam bio deo toga. Sada mi imamo novu mogućnost, na kraju jednog i početku sledećeg stoleća, da razmislimo o tome kako da u sledećem veku izbegnemo ubijanje možda novih 160 miliona ljudi. Mnogo toga treba da učinimo da bismo to sprečili i to moramo da učinimo.

Kakva bi ekonomska rešenja bila najprihvatljivija za bivše socijalističke zemlje?

– Bivše socijalističke zemlje, pri čemu Rusiju koristimo kao primer, moraju da idu ka tržišnoj ekonomiji. Moraju, međutim,

pri tome da priznaju i shvate da neregulisana tržišna ekonomija nije nežna prema potrebama svih ljudi tako da je tržišnoj ekonomiji, bila ona američka, francuska ili japanska, potrebna neka vrsta državne intervencije da bi se održala socijalna ravnoteža. Da bi se stvorila „tržišna ekonomija s ljudskim likom" mora se obezbediti da država sprečava neprihvatljiva odstupanja i devijacije od istinske tržišne ekonomije. Morate zaštititi ljude. Potrebna je socijalna zaštita. Taj precizni balans između socijalne sigurnosti i državne intervencije s jedne, i slobodnog tržišta s druge strane, jedan je od najtežih aspekata politike danas.

Zašto Zapad okleva u pomoći ruskoj ekonomiji?

– Razlog zbog koga SAD ne nude Rusiji finansijsku pomoć jeste strah od političke nestabilnosti i neefikasne političke strukture u koju bi se ova pomoć slila.

Na čemu bi, po vašem mišljenju, trebalo da se zasniva američka strategija nakon Hladnog rata?

– Strategija SAD trebalo bi da bude oslonjena na zajedništvo sa ostalim državama u Savetu bezbednosti i utvrđivanje okvira i strukture pomoći kojom bi Savet bezbednosti i velike sile rešavale potencijalne konflikte. Prvo, potrebno je da Savet bezbednosti garantuje granice postojećih država protiv agresije. Da je to bilo na snazi, sumnjam da bi Irak napao Kuvajt. Drugo, Savet bezbednosti trebalo bi da prihvati obavezu slanja trupa radi sprečavanja genocida kakav danas imamo u Ruandi.

Da li je za vas rat u Jugoslaviji posledica agresije ili secesije?

– Vi ćete to znati bolje od mene. Ne mislim ni da je secesija, ni da je agresija. Mislim da je on rezultat vekovnih razlika, etničkih i istorijskih, koje su dovele do konflikta i neuspeha ostatka sveta da omogući proces u kojem bi etničke grupe u Jugoslaviji rešile i uskladile svoje razlike.

Kakvo je vaše mišljenje o međunarodnoj praksi ekonomskih sankcija, kao što je to slučaj s Jugoslavijom?

– Ekonomske sankcije su oružje koje Savet bezbednosti treba da upotrebi kada je to neophodno. Drugo, argument protiv toga jeste da one nisu efikasne ili bar do sada nisu bile efikasne, jeste u tome što nisu bile sprovedene do kraja. Vi to u Jugoslaviji najbolje znate. Sankcije nisu efikasne zato što se toliko krše.

INTERVJU, 5. V 1995.

ALOJZ MOK

SREDNJA EVROPA NIJE PROTIV EVROPE

Doskorašnji ministar inostranih poslova Austrije Alojz Mok jedna je od vodećih ličnosti koje su u Srbiji optuživane za raspad Jugoslavije i podršku Sloveniji i Hrvatskoj u njihovom otcepljenju. U dva intervjua koje je do sada dao beogradskim medijima, Mok je poricao takvu svoju ulogu tvrdeći da se zalagao za teritorijalni integritet prethodne Jugoslavije. To mu, ipak, nije umanjilo popularnost u Hrvatskoj, u kojoj su ga čak i predlagali za Nobelovu nagradu za mir.

Alojz Mok je rođen 1934. Po završetku studija na Bečkom univerzitetu odlazi u Brisel, pa onda u Baltimor u SAD na poslediplomske studije. Po povratku u Austriju, radi u ministarstvu obrazovanja, a posle toga u austrijskom predstavništvu OECD u Parizu, da bi 1966. postao šef kabineta kancelara Klausa. Sledeće godine pristupa Austrijskoj narodnoj stranci, a 1969. postaje ministar obrazovanja, u tom trenutku jedan od najmlađih ministara Evrope. To traje samo do pobede socijalista na izborima naredne godine, ali, dok je Narodna partija u opoziciji, Mok jača svoje stranačke pozicije, tako da njen lider postaje 1979. Ministar inostranih poslova Austrije postaje 1987. To je bio sve do dan pre nego što je dao intervju za „Našu Borbu". S položaja ministra nije otišao lako, već posle oštre stranačke borbe. Mesto vicekancelara napustio je tada i predsednik stranke Erhard Busek kako bi se Mok naterao da odstupi sa ministarskog mesta. Negde pre Nove godine Mok je doveo svog engleskog lekara na televiziju, koji je potvrdio da je u politici već ranije na

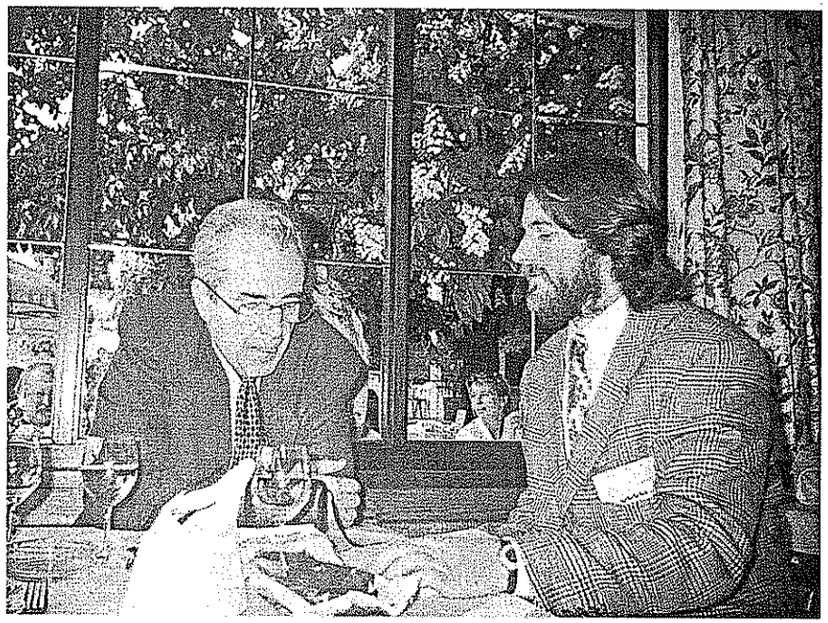

Nisam razbio Jugoslaviju: Alojz Mok

odgovornim mestima bilo ličnosti koje su imale zdravstvene probleme, poput Teodora Ruzvelta. Mok, naime, ima probleme s koordinacijom svojih pokreta. Sve to, na kraju, nije pomoglo i Mok je morao da ode. Došao je mlađi Volfgang Šisel. Za njega austrijske novine pišu da pripada levom centru Narodne partije. To dešifruju već na osnovu kravate. Šisel, naime, nosi „leptir mašnu", što mu naklonjeni uzimaju kao vizuelni simbol ideološke bliskosti sa socijalistima. Da nosi kravatu, bio bi to znak konzervatizma, ukazuju protivnici novog lidera narodnjaka.

Dok je bio ministar, Alojz Mok je insistirao na ulasku Austrije u Evropsku uniju, do čega je i došlo, ali i pored toga Mok ukazuje na važnost srednjoevropskih inicijativa koje bi regionalno povezale te zemlje. Takav politički pravac ima veoma kontroverzna tumačenja – od pozitivnog, da je to prirodno povezivanje istorijski i kulturno bliskih zemalja, pa do tvrdnji da

je „srednja Evropa protiv Evrope“ i da je uzdizanje srednjoevropske ideje dovelo do raspada Jugoslavije, te da je to deo korpusa revanšističkih ambicija. To je i tema kojom počinjemo razgovor za „Našu Borbu“, ali u njemu ćemo se najduže zadržati na razgovoru o „Velikoj Srbiji“, budući da je to pojam koji po mišljenju našeg sagovornika ukazuje na suštinski problem Jugoslavije, ranije i sada. Uz čuvene bečke kolače, na terasi starog i otmenog hotela pored Dunava, u prisustvu dojučerašnjih saradnika iz ministarstva, Mok obrazlaže šta je to srednjoevropski duh:

– U svom pozitivnom smislu on znači da se ljudi poštuju i još više, zajedno rade, ponekad zajedno pevaju, zajedno slave, i pored toga što imaju različite tradicije i što govore različitim jezicima, opisuje naš sagovornik. Jedni drugima nalaze ono što je lepo u govoru, muzici i kulturi. To je pozitivna strana, srednjoevropska strana srednjoevropskog duha. Pravi Austrijanac, a u ovoj zemlji ima i „nepravih“ Austrijanaca, ima razumevanje, saosećanje za druge narode na ovom prostoru. Isto važi i obrnuto. Ako je pravi Austrijanac, govori najmanje jedan od tih jezika.

A zajednička istorija?

– Istorija je tu da bi se učilo. Ona se veoma često u politici zloupotrebila. I danas ima primera da se zloupotrebljava i, nažalost, renesansom nacionalizma, poput poslednjih godina. Zbog različitih razloga, agresivni nacionalizam je doneo puno nesreće Evropi. Evropa je, u stvari, kontinent ratova i ti ratovi se ponekad preseku godinama mira. Najvažniji cilj evropske integracije jeste da se narodi zbliže, da tehnički ne mogu da vode rat jedni protiv drugih, čak i ako bi želeli.

Kakvi su odnosi između srednjoevropske orijentacije i Evropske unije?

– Verujem da je Evropska unija kristalizaciona tačka za stvaranje jedne veće evropske zajednice. Takvi događaji, kao Drugi svetski rat, zapadnoevropsko shvatanje da im SSSR i Rusija prete, vodili su do toga da evropski integracioni proces postane realnost. Bilo je i drugih razloga za to. Srednjoevropski

prostor bio je najveći pre Drugog svetskog rata. Tada su, međutim, postojale nacionalne napetosti, vojni konflikt, socijalne suprotnosti. Zato se ta ideja, nažalost, nije dalje mirno razvijala. To je sve sprečilo mirni razvoj, taj prostor je razbijen.

S pozitivnim stranama kulturnog bogatstva srednja Evropa može da bude deo jedne velike evropske unije. Ona nije protiv Evrope.

U Evropi traje diskusija o tome gde su granice Evrope. Šta vi o tome mislite?

– Da li političke ili kulturne granice? Kulturne granice Evrope završavaju se negde kod Urala. Za mene, po kulturnom kriterijumu, Rusija je evropska država. Dostojevski i mnogi drugi, pripadaju evropskoj kulturi. Politički – tu je granica privreda. Suštinski je važno da li je neko imao ili nije imao demokratiju koja je funkcionisala. To su ipak razlike. To se u budućnosti može dograditi. Ne mislim, kako je jedan poznati američki diplomata napisao, da je to kraj, nego početak istorije.

Ima ipak različitih evropskih koncepcija – Evropa regiona, Evropa – država i tako dalje.

– Evropski koncept dugo vremena bio je jedna utopija, ali sada je realnost. Kroz istoriju došlo je do nesreće, da bi se onda došlo na taj pravi koncept, da bi se iz te nesreće izvukli. To što su uradili Šuman, Mone, De Gaspari, Adenaur, Francuska i Nemačka za mene je kristalizaciona tačka evropskog jedinstva. To je jedna politička Evropa, jedna privredna Evropa. Dva utemeljivača Evrope rasli su u dve kulturne sfere. Šuman i De Gaspari su primeri za to. Šuman je rođen kao nemački državljanin, u Nemačkoj je živeo, u nemačku školu je išao, ali je u Lotringenu rođen, gde je njegov maternji jezik bio francuski i išao je na francuske mise. De Gaspari je iz Trientina (Trenta) gde mu je italijanski bio maternji jezik. Bio je austrijski poslanik u Lincu, u Tirolu, parlamentarac u Beču. Zajednički im je senzibilitet prema različitim kulturama. To je dovelo do velikog zbližavanja i zajedništva, ali ne tvrdim da sve to ne može da se raspadne. To je jedna složena forma, ali postoji i labava forma.

To je OEBS (Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju). To su te 52 zemlje koje se ogromno razlikuju – Tadžikistan, Uzbekistan, Portugal i Lihtenštajn. Još dve-tri generacije biće potrebne da bi se politički sarađivalo.

ALOJZ MOK O RASPADU SFRJ

Koliko su slovenačke i hrvatske želje za srednjom Evropom doprinele raspadu Jugoslavije?

– Ja nikoga nisam znao, recimo 1988, ko je bio spreman da kaže da će Jugoslavija da se raspadne. Jugoslavija je bila mnogo slobodnija nego druge komunističke zemlje. Mi smo mislili, ondašnji ministar spoljnih poslova Norveške, Torvald Stoltenberg i ja, da moramo da pomognemo u reformi privrede, da je liberalizujemo, jer će ona tako ići u političku sferu. Borili smo se u EFTA za 150 miliona dolara za modernizaciju i liberalizaciju jugoslovenske privrede. Drugi su to kočili, govoreći da EFTA nije politički instrument, nego instrument slobodne trgovine. To je formalno bilo već dogovoreno 1989. Tada su već počeli prvi konflikti u Jugoslaviji. Za mene raspad Jugoslavije počinje kada je Slovenija 25. i 26. juna 1991. pokazala svoju samostalnost i bila napadnuta od JNA. Više nije moglo ništa da se uradi. Osam dana ranije u Berlinu bila je KEBS-ova konferencija i tada nas je pozvao američki ministar spoljnih poslova, Džejmes Bejker – mađarskog, italijanskog ministra spoljnih poslova, izaslanika EZ i mene, na jedan razgovor. Rekao nam je da želi da putuje u Beograd. Rekao sam mu da sam 5. maja 1991. predložio, kada je došlo do prvih sukoba s mnogo mrtvih u Hrvatskoj, da se uspostavi neko telo, sastavljeno od nekoliko političara iz Belgije, Švajcarske, Francuske i Nemačke, sa Budimirom Lončarom, tadašnjim ministrom spoljnih poslova Jugoslavije. Od njih bi trebalo izabrati troje koji bi neprestano trebalo da se sreću s predsednicima republika ili da se napravi nov Ustav. Dok se

svake nedelje viđaju, neće pucati jedni na druge. Onda je Lončar u parlamentu rekao da ne mogu dozvoliti da se neko meša u njihove unutrašnje stvari. 16. jula, posle sukoba u Sloveniji, ipak je pristao na to.

Kada sam ga posle video u septembru u Njujorku, i podsetio ga da se ipak složio, on je rekao: „Pa šta bi ti uradio kada bi ljudi iz Beča ratovali sa onima iz Salcburga i kada bi Nemci posredovali. I ti bi rekao da je to mešanje u unutrašnje stvari". Ja se nadam da oni nikad neće jedni na druge da pucaju. I ako bi bila jedina mogućnost da se Austrija održi da Nemci posreduju, onda neka posreduju.

Zašto mislite da je ispravno napraviti secesiju od jedne države?

– Ne mislim da je to ispravno. Moja hipoteza je bila da Jugoslavija ima jedan težak put političke i ekonomske reorganizacije, da jednog dana više ne bi bila komunistička diktatura, nego demokratija. Da bi joj se pomoglo, bilo je ideja, poput Stoltenbergovih, da im se pomogne u privredi. Ja nisam verovao da će se raspasti, ali samo kada je u decembru 1989, posle referenduma u Sloveniji, većina rekla da hoće da bude nezavisna, onda je već bilo opasno. Možda je bilo i obrnuto, izbori u decembru, a referendum u junu. To je onda bilo napadnuto. Kad većina u narodu kaže da želi da on bude nezavisan, onda mora da mu se to prizna. Ali, tek kada je većinom rekao da to želi.

Da li je međunarodna zajednica kriva za jugoslovenski sukob?

– Ne verujem. Ako hoćete da čujete moje mišljenje, odgovornost pripada vodećim političarima Jugoslavije. Naročito Miloševiću i njegovim saradnicima. Ja znam puno Jugoslovena koji su bili protiv toga.

Zašto naročito izdvajate Miloševića?

– Zato što je prvo oficijelno potpomogao koncept „Velike Srbije". Da je to propagirao, to je poznato. A onaj koji vlada ima i odgovornost.

Ako Slovenija ide van Jugoslavije, ako to čini i Hrvatska, onda prostor koji ostaje, a naseljen srpskim stanovništvom zovete „Velika Srbija". To je tih dimenzija, a sada da li je velika ili mala, drugo je pitanje...

– I Nemci su govorili: Velika Nemačka je tamo gde žive Nemci, u Švajcarskoj, Čehoslovačkoj. Ima Slovenaca u Austriji koji žive bez ikakvih problema. Ako Srbi žive u Hrvatskoj i Hrvati u Srbiji, onda im treba omogućiti da žive tako kako su i do sada živeli. Zahtev da Srbi iz Bosne i Srbi iz Krajine naprave Veliku Srbiju znači menjanje međunarodnih granica. To je katastrofa. To je jedna agresija koju su Ujedinjene nacije stavile pod sankcije. Ako Srbi iz Bihaća traže da idu u Srbiju, onda bi Nemci iz Ciriha mogli da kažu da hoće u Bavarsku.

Još jednom, i druge zemlje su velike onoliko koliko su velike. Šta je tu onda samo s „Velikom" Srbijom naročit problem?

– Srbija može da bude onoliko velika kolikom je Srbi naprave. Ništa loše nije u tome. Ali, ako se druge zemlje uništavaju ili umanjuju, onda se to ne može dopustiti. Austrijanci žive u Južnom Tirolu. Uvek sam govorio da žive onako kako oni žele. Ne moraju da budu u drugoj državi.

Priznanjem Slovenije i Hrvatske napravljen je presedan. Šta onda u tom slučaju može biti prigovoreno Srbima iz Bosne koji ne žele da žive u Bosni, nego hoće da žive zajedno sa Srbima iz Srbije, kao što su živeli ranije, u Jugoslaviji koja je bila država i svih Srba?

– Kada sutra u Beogradu napravite predlog o novom uređenju Jugoslavije i taj predlog dobije većinu u Beogradu, Skoplju, Sarajevu, Beogradu i Zagrebu, onda u redu. Od početka se slažemo s tim. To je stvar tamošnjih naroda. Potrebno je nekoliko osnovnih pravila, inače zajednički život ne funkcioniše. Bazično pravilo je to, ili jedno od njih, da nacionalne granice ne mogu da budu menjane silom. Sada ćete mi reći da su te granice veštačke. Sve evropske granice su veštačke. Napravljene su nepravično. Mora se jednom reći da je to tako urađeno konačno.

Nemci isto tako moraju da kažu za Odru i Nisu. Svaki narod mora to da učini. I Rusija. U bližoj i daljoj prošlosti neki su dobili više, neki manje.

Ima ideja o povezivanju bivših jugoslovenskih republika na novim osnovama. Šta Vi na to kažete?

– Dugoročno, nakon jedne generacije, do toga će sigurno doći. Doći će, ako pođemo od toga da će države bivše SFRJ i Srbija i Crna Gora biti jednom u Evropskoj uniji. Tada ćemo imati nove odnose. Ako ne dođu, nadam se da će se jedan deo tih suprotnosti zaboraviti, i da će te države regionalno jače sarađivati. Da li će doći do političkog zajedništva? U to ne verujem, zbog Slovenaca. Kada mi Slovencima kažemo da su oni eksperti za Jugoslaviju, da malo preteram, oni svi odmahuju glavom i to odbijaju. Čak i kada bi to bilo normalno rešenje, ne verujem da bi u tome učestvovali. Za Hrvate verujem da bi ušli u tu zajednicu.

Mislite li da je moguće napraviti „Veliku Srbiju u miru"?

– Ako se Velika Srbija u miru napravi, ja sam za nju. Poslaću telegram novom ministru spoljnih poslova, iako nisam više ministar. Ali, to ne može silom da se stvori.

Velika Srbija je pojam koji istorijski dolazi iz austrougarske monarhije. Iz austrougarske imperije dolazile su optužbe Srbima da žele da naprave Veliku Srbiju.

– Nisam tako dobar u istoriji, iako je volim, i nisam siguran da taj pojam dolazi iz Austrougarske. Za mene je Kosovo mnogo jači problem od Velike Srbije. Na Kosovu ima 90 odsto Albanaca, a Srbi to s pravom vide kao kolevku svoje nacije. Tu ste sa svim svojim emocijama. Albanci imaju demografsku većinu, a Srbi imaju istoriju.

U Francuskoj ima sedam miliona muslimana. Oni ipak nemaju pravo na svoju državu u Francuskoj. A Austrija je imala i posebnu ulogu u stvaranju albanske države 1912. godine.

– Moramo da prestanemo s tim glupostima. Srbi su molili Mariju Tereziju da se nasele u Krajini i da brane sever. Odnosi

između Srba i Austrijanaca komplikovani su zbog onoga događaja što se desio 1914.

Da li je tirolski model autonomije prihvatljiv za Kosovo?

– Svakako. Po međunarodnom pravu, a drugo pitanje je da li je to pravično ili nije, Kosovo je deo Srbije.

Zašto je Kosovo važno za austrijsku politiku?

– Važno je pod jednim uslovom, da čovek traži prava čoveka. Ljudska prava više nisu interna, nego međunarodna stvar. Ako se ne poštuju, mora se onda to reći.

Stiče se utisak da Austrija podržava samo poteze protiv Srbije, podržava Albance na Kosovu, otcepljenje Slovenije i Hrvatske...

– Mazovjecki je rekao da je toliko Srba nastradalo u Krajini, mi u OEBS-u bismo razmislili da istu takvu proceduru pozovemo za Srbe. Naravno da su se desili i zločini protiv Srba. Razlika je u tome što su oni došli kao reakcija na zločine većinskog naroda i jače strane. To se ne može opravdati, ali ne može se zbog toga povesti procedura. Reakcija je i da je zločin, ali ne može se primeniti procedura.

NAŠA BORBA, 22. i 23. V 1995.

TANOS VEREMIS – OMAR ERSUN – DŽEJMS PETIFER

MILOŠEVIĆEV PLAN SE MOŽE OSTVARITI

Kada je krajem prošle godine predsednik Srbije Slobodan Milošević, boraveći u Atini, nakon razgovora sa Andreasom Papandreuom, izjavio da budućnost regiona zavisi od razvoja dobrih odnosa između Atine, Skoplja i Beograda, te da u suštini nije važno kakav institucionalni vid ima ta saradnja, ako koristi tim zemljama, mediji u regionu nisu reagovali ozarenim osmesima. Radio Bugarska u svom komentaru navela je da osnovna šema balkanske saradnje podrazumeva stvaranje osovine Beograd-Skoplje-Atina, kojoj bi se kasnije pridružile Tirana i Sofija, i, eventualno, Bukurešt. Uočeno je izolovanje Ankare, za koju nema mesta u tzv. balkanskoj federaciji.

O kakvoj se federaciji uopšte može govoriti uz ovakvu situaciju u Jugoslaviji, pita se bugarski „Standard". „Kako bi izgledale ujedinjene Srbija i Albanija, na primer, ili Grčka i Makedonija? Do sada su svi pregovori o stvaranju konfederacije na Balkanu pretrpeli neuspeh i to iz prostog razloga – nikada nije postignuta saglasnost o tome na kom principu bi ona bila stvorena", tvrdi bugarski list, navodeći da su neuspehe pretrpele slične ideje Turske o pretvaranju Crnomorske zone za privrednu saradnju u Evropski savez Balkana.

Komentarišući argumente u prilog jačeg povezivanja balkanskih zemalja, bugarski list ih naziva „savršeno apsurdnim". Prvi, da Rusija više nema neophodnu moć da spreči stvaranje takve konfederacije, veoma je neubedljiv, ukoliko se imaju u vidu ambiciozni potezi Moskve u Bosni. Drugi, da bi čak

i Zapadna Evropa bila obradovana takvom federacijom, čak i ako je tačan, „veoma je sumnjiv". „Ko zna da li je Evropi baš drago da pored sebe na kontinentu ima uticajnu formaciju sa dokazano nepredvidivom politikom", kaže list zaključujući da je ideja lansirana u cilju ispitivanja terena, proučavanja javnog mnjenja i crtanja strategija.

Zagrebački „Večernji list" ideju o balkanskim povezivanjima i povezivanju bivših jugoslovenskih republika koje su došle od predsednika Srbije naziva taktikom „navlačenja i zavlačenja", koju je primenjivao i Broz.

Agencija APA kaže da stav predsednika Srbije, po kome bivša Jugoslavija predstavlja najbolje rešenje za sve njene narode (Slovenija je drugorazredna austrijska pokrajina, Hrvatska je nemački satelit, Bosna i Hercegovina ne postoji, Makedonija još nije ni priznata, a već se može raspasti), i izjave predsednika Srbije o stanju u bivšim jugoslovenskim republikama treba gledati u svetlu suparništva s Karadžićem. U intervjuu CNN Milošević se prvi put otvoreno izjasnio u prilog ideji obnove Jugoslavije, konstatuje agencija. Zanimljivo je reći da je o nekoj vrsti povezivanja i saradnje bivših jugoslovenskih republika, u koju će biti uključena i Hrvatska, a po svoj prilici u njoj neće biti samo Slovenije, nedavno govorio i nekadašnji austrijski ministar spoljnih poslova Alojz Mok.

Profesor međunarodnih odnosa Tanos Veremis poznat je jugoslovenskoj javnosti kao stručnjak za balkanske probleme. Osvrćući se na kosovski problem kao na jedan od balkanskih problema, profesor Veremis smatra da su minimum i maksimum zahteva koje su obe strane voljne da prihvate međusobno isključivi:

– Albanci sa Kosova ne žele da raspravljaju o autonomiji, nego o potpunoj nezavisnosti u okviru Juoslavije s drugačijom strukturom. Ne vidim kako bi Srbija prihvatila tu formulu. Ali u isto vreme čini mi se da međunarodna zajednica pokušava da ubedi Albance s Kosova da prihvate predlog o autonomiji. Niko u ovom trenutku ne želi promenu granica, jer bi to značilo ogromne probleme u regionu. Moj utisak je da ljudi iz Evropske

unije savetuju Albance s Kosova da raspravljaju i razmišljaju o autonomiji – kaže Veremis.

Kakvi su vaši komentari ideja o balkanskoj konferenciji, i saradnji uopšte na ovim prostorima?

– To su vrlo dobre ideje. Balkan može postati region mira i saradnje, naročito sada, kad više ne postoji demarkaciona linija između komunističkog i nekomunističkog Balkana, nema dualiteta između Varšavskog i NATO pakta. Ovo je veoma redak trenutak u istoriji kada narodi Balkana u svojim međudržavnim odnosima mogu da zaista budu prijateljski naklonjeni i okrenuti jedni drugima. Rumunija, Bugarska i Grčka imaju veoma dobre međusobne odnose. Grčka ima malo zategnute odnose sa Albanijom, ali to nije ništa što se ne može popraviti. Problemi su uglavnom u glavama ljudi, a ne na samom terenu. Takvi su, takođe, i problemi s BJRM, za koje mislim da će se ubrzo rešiti. Naravno, unutrašnja situacija u Jugoslaviji još uvek je veoma težak problem, a njegovo rešenje znači ukidanje i poslednje barijere na putu da Balkan postane stabilan region. Pošto više nema ideoloških razloga koji bi nas delili, možemo da se okrenemo ekonomskoj i drugim vidovima saradnje. To bi značilo brži napredak za sve. Sve prednosti su tu, a skoro sve neprilike su otklonjene. Sada je najbolji momenat za proces stabilizacije Balkana.

Kakvo je mesto Srbije u tome?

– Srbija je veoma bitan faktor na Balkanu. Ideja Amerikanaca i nekih zapadnih zemalja da mogu da nastave sa sprovođenjem mirovnog plana bez Srbije pokazala se neostvarivom. Grčka je oduvek imala stav da Srbija mora imati čist prostor za delovanje, kao jedan od velikih i bitnih faktora u regionu. Čini mi se da sada međunarodna zajednica uviđa da je Srbija sine kva non i da se nijedan sporazum ne može nametnuti bez Srbije.

A kakvo mesto u tome imaju grčko-srpski odnosi?

– Odnosi između Srbije i Grčke uvek su bili veoma dobri, pa čak i u veoma teškim vremenima, kad Srbija nije bila prihvaćena od drugih. Srbija i Grčka mogu da imaju veoma važnu

ulogu u uspostavljanju stabilnosti regiona. Srbija ima centralno mesto na Balkanu, Grčka je na jugu, i ima odnose sa NATO i Evropskom unijom. Grčka može da odigra i ulogu posrednika u nekim situacijama, kao što je to već činila. Srbija i Grčka treba da nastave svoju tradicionalno dobru saradnju, tim pre što se sada poboljšava položaj Srbije.

Kako ocenjujete izjave predsednika Srbije o budućnosti balkanske saradnje?

– To su dobre ideje. Svi bi trebalo da se angažujemo za pronalaženje načina za stvaranje nove Balkanske federacije. Recimo, 1934. bila je osnovana neka vrsta balkanske federacije, ali bez Bugarske. U pravcu te ideje sada bi trebalo uključiti i Bugarsku, jer ona danas u balkanskim pitanjima nema poziciju koju je imala tada. Sada je tu ideju lakše ostvariti nego ikada u prošlosti.

Zanimljivo je da su NATO i Evropska unija zainteresovani za reintegrisanje Jugoslavije, znači Srbije i Crne Gore, u OEBS. Čini mi se da je to preokret i povoljna šansa. To je veoma dobro za ceo region.

Džejms Petifer je redovni profesor na poznatom oksfordskom Sent Entoni koledžu, na kojem su i Ficroj Meklejn, lord Balf Darendorf, Timoti Garton Eš i mnogi drugi. Već 10 godina piše o našoj zemlji Grčkoj, Albaniji i Bugarskoj.

– Rešavanje kosovskog problema mora da krene od realne situacije i od toga koliko je tamo teško stanje. Potrebno je, takođe, razumeti i političke promene u albanskoj zajednici i posebno politički pritisak na vođstvo Demokratskog saveza Kosova, naročito od mladih ljudi i iz dijaspore. Na primer, sve su radikalniji Albanci s Kosova koji žive u Švajcarskoj. To se mora razumeti, kako bi se ostvario bilo kakav napredak. Veoma važna je i činjenica održavanja dijaloga između srpskih i albanskih predstavnika. Oni moraju imati neki kontekst, a on je ta obeshrabrujuća situacija na Kosovu.

Državni sekretar Daglas Herd nedvosmisleno izjavljuje da je Kosovo deo Srbije?

– To je ono što žele zapadne vlade. Niko ne može reći da će to biti konačni rezultat, ali to svakako mora biti polazna tačka.

Krajnji zahtev Albanaca je nezavisno Kosovo.

– Kosovo kao nezavisna država nije realno bez rata. Kada bi Kosovo bilo nezavisno, veoma brzo bi usledilo ujedinjenje sa Albanijom. Bilo bi nerazumno imati dve nezavisne albanske države, s granicom među njima, kao što bi bilo ludo imati dve takve srpske države. Smatram da je stvarna želja vođstva DSK da budu deo veće države – Albanije.

Kakvo je vaše mišljenje o albanskom rukovodstvu na Kosovu?

– Najveći problem je što najveći deo ovog rukovodstva nije na Kosovu. Čelnici DSK su rasuti širom sveta. Veoma je teško ostvariti dobro političko vođstvo kada političke vođe nisu u zemlji, sa ljudima i narodom koji predstavljaju. To je problem koji veoma utiče na DSK što pokazuju i sukobi između Bujara Bukošija i Rugove. Rugova je uglavnom na Kosovu, dok je Bukoši svuda, samo ne na Kosovu.

Mislite li da Albanci mogu imati autonomiju kao što su je imali ustavom iz 1974?

– Taj ustav nije upotrebljiv. To je bio komunistički ustav za komunističku državu. Ideja kojoj pribegavaju neki zapadni lideri, vraćajući u opticaj rešenja iz tog ustava, nema realnih izgleda ni vrednosti. Potrebno je novo rešenje u novoj situaciji.

Vlasti u Srbiji predlažu razgovore o pojedinim ljudskim pravima na Kosovu?

– Očigledno je da postoje ozbiljni problemi u oblasti obrazovanja i zdravstvene zaštite Albanaca. Kosovo je veoma siromašan region i ti problemi su postojali od kraja prošlog rata. Ako čitate engleske putopise iz 1950, onda ćete videti da su ti problemi bili veoma prisutni. To je sve postojalo mnogo pre početka ovih prepirki o političkoj kontroli Kosova. Treba uspostaviti ravnotežu između problema koje Albanci imaju i istorije tog

regiona koji je uvek bio najsiromašniji deo Jugoslavije. Ima malo radnih mesta. Čak ni Srbi, izbeglice iz Krajine koji dolaze na Kosovo da počnu nov život, ne mogu da se zaposle.

Ima onih koji uspostavljaju paralelu između rešenja za Kosovo i Krajinu?

– To nije povezano. Kosovski problem je kosovski problem. On je dovoljan sam sebi i nema potrebe mešati ga s nekim drugim problemom. Glavni problem Kosova, a za Srbiju to je veoma legitiman problem, jeste visoka stopa nataliteta Albanaca. To je jedan od najvećih argumenata, nešto protiv čega se može veoma teško boriti. Na Zapadu nedovoljno razumeju srpski strah od ovoga.

A Albanci u Makedoniji?

– Situacija Albanaca u Makedoniji veoma je loša. U 1991. bilo je 2.500 profesora albanskog u Makedoniji, a sada ih nema ni 500. Bolnice u Tetovu i Gostivaru su zatvorene. Ne smatram da je Gligorovljeva država veoma demokratska. Čak i srpska manjina, naročito u Kumanovu, ima problema u obrazovanju. U ovom momentu nijedna manjina, bilo to Srbi, Turci, Romi ili Albanci, u Makedoniji nema demokratska prava.

Šta vi kažete o odnosima Albanije i Grčke?

– Oni su veoma loši. Grcima se sudilo u Albaniji, što je bila velika greška. Većina vođstva grčke organizacije „Omonia" završila je u zatvoru. Problem manjina je jedan od ozbiljnih problema vlade Sali Beriše. On može dovesti do zaoštravanja graničnih sporova.

Imate li neku viziju Balkana kao stabilnog regiona?

– Veoma je važno da se, kad se završi rat u Bosni i postigne neki dogovor o Krajini s Hrvatskom, uputi zapadna pomoć. Rat može ponovo da se razbukti ukoliko se ne obezbedi ekonomska podrška svim balkanskim zemljama. Recimo, u Bugarskoj su evidentne velike ekonomske štete zbog rata u Jugoslaviji, a nema znakova da će ekonomska pomoć biti odgovarajuća visini štete.

Potrebno je promeniti neke stavove zapadnih zemalja u odnosu na Balkan. Posebno stavove zemalja nemačkog govornog područja, gde ima velikih teškoća u shvatanju balkanske kulture i istorije balkanskih zemalja. Najveće greške učinjene su pod nemačkim uticajem u Evropskoj zajednici.

Omar Ersun proveo je nekoliko meseci u Beogradu na Konferenciji o evropskoj bezbednosti i saradnji od 1977. do 1979. godine. Sada je direktor Balkanskog odeljenja Ministarstva spoljnih poslova Turske. U vreme KEBS-a bio je drugi čovek turske delegacije, i kako sam kaže, „poznaje svaki ćošak u Beogradu".

– Balkanska situacija, na nesreću, uslovljena je raspadom Jugoslavije. U početku, nadali smo se da će se naći neko rešenje, ali to se nije dogodilo. Onda kad su priznate Hrvatska i Slovenija, 1990/91. godine, shvatili smo da je proces raspada Jugoslavije nepovratan. Želeli smo da ga zaustavimo u nekoj fazi i to je bio razlog zbog čega smo priznali sve republike. Nadali smo se da će se proces tu zaustaviti i da će slaganje bivših jugoslovenskih republika biti osnova za buduću balkansku saradnju. To se, međutim, usled bosanskog problema, nije dogodilo.

Verujete li u mogućnost saradnje balkanskih država?

– Veoma. Čini mi se da se nalazimo u najmračnijem periodu balkanske istorije i to na kraju 20. veka. On se neminovno mora okončati. Balkan je veoma mali region, i mi ne smemo sebi dozvoliti luksuz da budemo podeljeni u još manje državice. Na kraju ćemo se složiti, to je moj san. Moramo da prestanemo da se vraćamo u prošlost, treba da gledamo u budućnost. Nikada neću shvatiti zbog čega se ljudi ubijaju. Na ljudskom nivou, a imam prijatelje i Srbe i Hrvate i Bošnjake, i one koji se izjašnjavaju kao Jugosloveni, to je ljudska drama za koju okrivljujem političare, a ne narode.

Kakvo je mesto Turske na Balkanu?

– Turska bi trebalo da pomogne uspostavljanju dijaloga i mira na Balkanu. Mi sebe smatramo balkanskom zemljom, i u sadašnjim uslovima zaista se suočavamo s teškoćama zbog rata

u Bosni. U tom ponovnom uspostavljanju stabilnosti na balkanskom poluostrvu, Srbija bi trebalo da ima ključnu ulogu, ona se ne može ignorisati. To smo govorili od početka, pa i danas nastojimo da taj dijalog održimo. Tu nema spora.

Ima li Turska tradicionalna područja za koja je naročito zainteresovana, poput Bosne i Sandžaka, na primer?

– Geografski, hteli to ili ne, Srbija povezuje Tursku sa Evropom. Zatim, u Turskoj imamo građane bosanskog porekla, mnogo njih. Nikada nismo smatrali bosanski rat verskim, to je veoma opasno. Među balkanskim narodima ima mnogo sličnosti, i mi nismo opsednuti prošlošću. Zajedništvo bi trebalo da stvaramo ne na etničkom ili religijskom principu, nego na sasvim drugačijim osnovama. Narodi Balkana su veoma izmešani, u Turskoj je veoma teško otkriti pravo etničko poreklo svakog čoveka. Ja čak ne razumem ni nacionalne razlike u vašoj zemlji. Vi ste Sloveni, južni Sloveni, i ne razumem zašto se ubijate. To je besmisleno. To se mora zaustaviti.

Kakvi bi, u tom smislu, trebalo da budu odnosi između Turske i Srbije, i gde je mesto Srbije?

– Mi smo različito od Srbije gledali na rat u Bosni. Ali, to je stvar koju moramo prihvatiti. Nikada nismo po tom pitanju ispoljavali neprijateljstvo, i uvek smo se starali da održimo dijalog sa Srbijom, ja sam se na primer, sreo sa premijerom Kontićem i ministrom inostranih poslova Jovanovićem u Njujorku. Srbija ima skoro 10 miliona stanovnika i nalazi se u srcu Balkana. Ona će za sve biti veoma važan faktor u budućoj balkanskoj kooperaciji. I za Hrvate, i Bošnjake, Makedonce, Bugare, Grke... pa i za nas. Mi u potpunosti priznajemo posebno mesto Srbije na Balkanu i nadamo se da će se ova teška vremena uskoro završiti i da će Srbija zauzeti svoje mesto u porodici balkanskih naroda i porodici OEBS-a.

Predsednik Milošević je bio u Turskoj?

– Da, 16. januara 1992.

Možete li reći nešto o toj poseti?

– Ja sam diplomata i nije moje da dajem mišljenje o predsedniku Srbije. Turski premijer je tada poručio da je naša želja da Jugoslavija bude zajedno, ali do toga nije došlo, nego je prevladao talas nacionalizma.

Govori se o balkanskoj kooperaciji o bezbednosti i saradnji. Smatrate li da može doći do nje?

– To moraju da urade same balkanske zemlje, i to bez pomoći i pritisaka spolja. Potrebno je to učiniti odmah pošto se reši bosanska drama. Postoje sile koje bi volele da podele Balkan na Slovene i neslovene, katolike, pravoslavne i muslimane. Sve takve podele samo bi nam štetile. Veoma opasna tendencija je da neka spoljašnja sila vlada jednim delom Balkana, što bi predstavljalo povratak na interesne sfere.

Pominje se i mogućnost kontrole naoružanja i slične stvari?

– To bi bila veoma dobra stvar.

Grčka i Turska su, međutim, članice NATO-a.

– Kada nadvladamo podele, kada regionalizam nadvlada nacionalizam, uočićemo da balkanski narodi imaju mnogo sličnosti, i stvorićemo srećniju budućnost i srećniji Balkan.

Predsednik Milošević je u nekoliko navrata govorio o balkanskoj kooperaciji.

– Glavna teškoća na putu ka balkanskoj kooperaciji koju moramo savladati jeste završetak rata u Bosni i uzajamno priznavanje država, da bi se sprečili dalji teritorijalni zahtevi i da se stvori atmosfera u kojoj niko ne bi smeo da se usudi da otima deo druge zemlje. Kad bismo postigli ovaj nivo, naše ambicije bi onda išle još i dalje, da se stvori nova Jugoslavija i novi Balkan. Zašto da ne? Prvo moramo zaustaviti ubijanje i rat, i proces podele Bosne. Ako Bosna bude podeljena, niko više na Balkanu neće biti siguran.

INTERVJU, 23. VI 1995.

ALEKSANDAR JAKOVLJEV

NATO JE ŽELEO RASPAD SSSR-a

Akademik Aleksandar Jakovljev je doktorirao istoriju, a potom radio u propagandnom odeljenju CK. Usled izvesnih nesporazuma bio je poslan u „diplomatski egzil" na deset godina, u Kanadu. Tu se zbližio s tadašnjim kanadskim premijerom Pjerom Tridoom. Dok je boravio u Kanadi, prvi put se sreo i s budućim sovjetskim liderom.

Početkom 1983. Gorbačov je počeo da se priprema za svoje putovanje u Kanadu. Često je molio Georgija Arbatova, direktora Instituta za SAD i Kanadu da mu šalje kratke izveštaje. Na svom dužem putovanju po Kanadi koje je obavio u maju 1983. Gorbačov je uspostavio blisko prijateljstvo s tadašnjim sovjetskim ambasadorom u Kanadi Aleksandrom Jakovljevim. Zajedno su proveli osam dana. Gorbačovu su se dopala razmišljanja sovjetskog ambasadora, tako da se odlučio da ga imenuje za ličnog savetnika. Mesec dana kasnije opozvao ga je s mesta ambasadora i postavio za direktora jednog instituta. Došavši na vlast imenovao ga je za člana Politbiroa i sekretara Centralnog komiteta. To je kombinacija funkcija, smatra se, koja je Jakovljeva učinila jednim od četiri najviša funkcionera u zemlji, a zbog bliskosti s Gorbačovim, praktično, „brojem dva".

Boraveći u Otavi Jakovljev je bio u prilici da uoči izgradnju jednog novog sveta koji će srušiti dotadašnju bipolarnu strukturu moći. Video je da izrastaju nove sile, Evropa, Japan, druge zemlje na obodu Pacifika, Kina. Tradicionalna koncepcija sveta, po kojoj se suočavaju kapitalizam i socijalizam, postala je

beznačajna i štetna. Jakovljev je poraz smatrao neizbežnim pošto sovjetski komunizam više nije mogao da motiviše ljude i stvori inovacije. Pored toga, bio je svestan da sovjetska vojna moć ne počiva na odgovarajućim materijalnim osnovama. Ostali činioci potrebni za moć bili su geografski položaj zemlje, moral naroda i sposobno vođstvo. Sovjetskom Savezu bila je potrebna renesansa i nacionalni preporod.

Zajednički rad s Gorbačovim trajao je sve do januara 1991, kada ga je Jakovljev napustio, istina bez ikakve buke. Na unutrašnjem planu tada je došlo do velikih problema. Gorbačov je iznenada menjao pozicije o ekonomskim reformama, a nije našao ni odgovarajuće objašnjenje za upotrebu vojske u baltičkim republikama.

Opisujući sadašnje stanje u Rusiji Aleksandar Jakovljev kaže da raste uticaj komunista. Predsednik Jeljcin nastoji da za naredne izbore promeni odnos poslanika u Dumi koji se biraju po većinskom sistemu i onih s partijskih lista.

– Jeljcin nastoji da se 300 ljudi bira po većinskom sistemu i 150 poslanika s partijskih lista, kaže Jakovljev. Duma smatra da je prethodni sistem bolji: po pola s većinske i pola s partijske liste. Verujem da će Jeljcin dobiti ono što traži. Tu se računa na podršku regiona, tim pre što je na partijskim listama na prošlim izborima izabrano mnogo komunista i pristalica Žirinovskog. Sada smo stigli do jedne granice kada će se demokratija odbraniti ili će se veoma mnogo izgubiti. Značajno raste sada uticaj komunista, što je veoma opasno.

Zašto?

– Zato što mogu doći na vlast. A jednom su već bili, pa vidite...

Kakve promene bi to napravilo?

– Samo nagore. Oni nemaju program, a moraju da rade isto što i sada radi vlada u Rusiji. Ako budu to radili, onda je to odstupanje od njihovih principa. Oni su protiv privatne svojine, građanskog društva. Oni ne odstupaju od marksističkih pozicija.

Kako ocenjujete rusku politiku prema Jugoslaviji?

– Rusku politiku prema Jugoslaviji ne bi trebalo razdvajati od politike drugih. Ona je bila nedoslednog karaktera i to pod uticajem unutrašnje situacije i nestabilnosti, koje su diktirale nedovoljno aktivnu poziciju u jugoslovenskom pitanju. Nažalost, Zapad je porodio to što se događa u Jugoslaviji. Prosto ne razumem zašto je bilo potrebno tako hitno, brzo, priznati nove države. Isto se dešavalo i u Sovjetskom Savezu. Već drugog dana svi su priznali republike kao samostalne države. Isto se dogodilo i u Jugoslaviji. U tom odnosu imam i vlastitu poziciju. Smatram da sila ne može rešiti ni jedan ozbiljan problem. Sila može da baci u zatvor jednog čoveka ili grupu bandita. To može policija. Nacionalno, religiozno, ideološko, etničko ili ma koje drugo političko pitanje sila ne može da reši. Ona to može da uradi samo na dan, a onda se svejedno, razgovori moraju uvažavati. Konflikti između ljudi, bili oni religiozni, nacionalni ili ideološki, ne postoje. Svi konflikti proizvode se politički, zbog interesa vlasti ili iz ekonomskih interesa. Za sve sukobe u Jugoslaviji ili kod nas, političari snose odgovornost. Rat nikada, prema tome, ništa ne rešava. On može da reši nešto za neko vreme, a onda je svejedno.

Šta je bilo iza dva puča u Moskvi?

– Postojali su veliki interesi. U prvom je Komunistička partija htela da sačuva svoju vlast. Pučisti u drugom slučaju želeli su da zaustave ekonomske procese i prekinu kretanje ka tržišnoj ekonomiji, demokratizaciji i tako redom. To je bilo protiv demokratije, perestrojke, protiv tržišne ekonomije i protiv višepartijskog sistema.

Kakvi su odnosi tada postojali između Jeljcina i Gorbačova?

– Oni nikada nisu imali dobre odnose. Emocije su dominirale na obe strane. Nije bilo kod njih zajedničke snage da bi lične emocije potčinili opštem interesu Rusije, na žalost.

Vas zovu ocem perestrojke. Šta vi na to kažete?

– Ideolog perestrojke je vreme. Došlo je vreme. Ono se promenilo. Ja ili neko drugi uradio bi to pre ili kasnije. U istoriji prošlost je teško ispravljati. Ništa se neće ispraviti.

Kako se to dešavalo lično kod vas?

– To nije stvar u perestrojci. Sve više je postajalo očigledno da režim doživljava postepenu i laganu agoniju. Prelazni period počeo je posle Staljinove smrti. Smatram da je taj period počeo 1953. Prvo sporo, a onda je došla 1956, Hruščovljev govor na XX kongresu. Ja sam bio na tom kongresu kao mlad čovek i pratim to od tada. Inteligencija se podizala, mladi pisci su to uočavali. Voznesenski. Postepeno se sve to dešavalo.

Da li ste sarađivali sa Andropovim?

– Ne. Mi smo bili u veoma lošim odnosima.

Zašto?

– Ja mu nisam verovao. Smatrao sam ga najopasnijim ortodoksnim boljševikom. Najopasnijim.

Ima onih koji misle da je on imao veliku ulogu u perestrojci.

– Ne slažem se s tim. Da je on ostao živ, nikakve perestrojke ne bi bilo. Pravili bi se sanitarni poslovi na građevini, odnosno popravke, dorada sistema. Bilo bi: „Lopove i prestupnike pohvatati". Napraviti visoku disciplinu. Kako bi on mogao napraviti perestrojku, ako je on autor izgnanstva disidenata, zatvaranja u „psihuške"?

Dok je bio šef KGB?

– Naravno.

Ipak se govori da je on shvatio da se sistem istrošio i da ga je potrebno menjati.

– On je želeo samo da učvrsti i disciplinuje sistem i ljude. Ja se sećam, jer sam u to vreme bio direktor Instituta, kada su iz Rejonskog komiteta došli kontrolori da provere ko je zakasnio, a ko nije zakasnio na posao deset minuta. Šta je to? To su ti metodi.

Piše se da je Gorbačov Andropovljev izbor?

– Da. Andropov se dobro odnosio prema Gorbačovu. Tim pre posle Andropova nije došao Gorbačov, nego Černjenko. Kako bi Andropov izabrao Gorbačova?

Černjenko je bio veoma bolestan čovek.

– Naravno.

Vi ste predsednik Saveta direktora televizije. Kakva je ruska televizija u poređenju sa televizijom na Zapadu?

– Problema na ruskoj televiziji ima mnogo. Ne možeš ih pobrojati za dan, kako se kaže – počev od ekonomskih pa do društvenih i širih problema. Ali, gledao sam televiziju u svim zemljama. Naše televizije su mnogo interesantnije od francuske ili engleske. Mogućno je diskutovati, sporiti se, a ovde ni o čemu ne diskutuju.

Kakvi su sada Vaši odnosi s Gorbačovim?

– Normalni. On se bavi svojim poslom, a ja svojim. On ima Fond društvenih istraživanja, a ja imam Fond demokratije.

Mislite li da će biti kandidat na sledećim predsedničkim izborima?

– Ne znam. To zavisi od njega, ali on neće biti predsednik. Nikada više.

Kakva je Vaša ocena ruske pozicije u svetu. Jedni govore da ona više nije supersila, nego samo regionalna sila, onda da je zemlja „trećeg sveta" i tome slično.

– Svet je naučio na imperijalni prilaz, da je neko veći kulak ukoliko ima više zemlje. Sada je Sovjetski Savez, odnosno Rusija, postala manja. Manja po razmerama. Od Rusije nestalo je Ukrajine, Pribaltika, Srednje Azije i smatra se da je tako Rusija oslabila. Ja se držim suprotnog gledišta. Rusija je snažna. Ona je ostala nuklearna država. Ona je sposobna, kao i Amerika, ceo svet sutra da razruši. Sve da uništi. To je, svakako, loše. Ja sam protiv svakog nuklearnog oružja. Ali pretendovati, kao što neki u SAD pretenduju, na to da budu dobitnik iz Hladnog rata na štetu drugog nije umesno. Kaže se da smo izgubili Hladni rat. Hvala bogu, da smo izgubili. Ja sam spreman sa zadovoljstvom da izgubim Hladni rat. Ja više neću da učestvujem ni u kakvom ratu. Sve pretenzije na prvostepeni i prvorazredni uticaj, čine mi

se zbog toga u naše vreme smešnim. Stvarnost određuju ekonomske sile. Zašto je izniklo jugoslovensko pitanje? Ko to neće ujedinjenu Evropu? Ujedinjena Evropa je najveća sila u svetu – 340 miliona stanovnika, značajan nacionalni proizvod, tehnologija, visoke zlatne rezerve. Po naučnoj opredeljenosti ja sam Evropejac, ali nisam antiamerikanist. Kao naučnik samo rasuđujem o tome šta se dešava u stvarnosti.

I u Evropi ima dilema o tome da li je Rusija evropska, evroazijska...

– Razgovor se može voditi koliko ko hoće, može se voditi spor o tome da li je Francuska evropska država ili nije. Kakva je to svrha, ja ne vidim. Evropa je do Urala i tu granicu nismo ni ustanovili.

Kako komentarišete to što se o Rusiji piše kao o zemlji na koju se još ne može gledati kao na saradnika, već da još ima dilema da li je ona neprijatelj ili nije.

– Reći ću vam nešto, bez obzira na to da li ću ja doživeti to vreme ili neću. Za deset godina Rusija će odlučivati o tome koga će smatrati neprijateljem ili prijateljem. To ćete videti.

Na osnovu čega to mislite?

– Na osnovu toga što će Rusija biti najnaprednija i najdemokratskija zemlja.

Veoma rado bih to da vidim, ali...

– Videćete. Ali, obećajte mi, ako ne budem više u životu, da ćete se negde setiti u vašim reportažama.

Obećavam.

– Mi ćemo se izvući iz ćorsokaka u koji nas je uz pomoć boljševika smestila istorija. Izvući ćemo se i bićemo najprogresivnija i najdemokratskija zemlja. Mi smo postavili novu demokratiju. Zapad je u krizi, na početku ili uoči krize. Sve se menja, samo treba posmatrati. Mnogo je samouverenosti na Zapadu o tome kako je snažan i sve snažniji.

Hladni rat se završio, pa i Zapad postavlja pitanje šta će dalje da radi.

– Naravno. U toku Hladnog rata, počev od 1945. izgrađeni su ogromni sistemi konfrontacije. Celi sistemi. U njima su bile ogromne armije, vojnoindustrijski kompleksi, naoružanje, špijunaža, ogromni aparati uzajamne špijunaže, propagandni aparati, radio-stanice, televizije i filmovi, izdanja knjiga, instituti sovjetologije, a kod nas amerikanistike i evropeistike. Šta raditi s tim aparatom? Oni su živeli veoma dobro. Imali su veoma komforne živote, najkomfornije od svih. Hladni rat je završen. Šta će oni da rade? Oni znaju, a i tada su znali, da rata, svejedno, neće biti. Nikakav ludak ni na Zapadu, ni u SSSR ne bi počeo nuklearni rat. Ali potrebno je bilo imati konflikte, o nečemu pričati, držati konferencije, sporiti se i vređati u štampi. Tako su živeli, u svetu napetosti. Tako su istrajavali ti aparati konfrontacije. Naravno, oni sada svim silama nastoje da izgrade novu konfiguraciju konfrontacije, novu konfiguraciju Hladnog rata. U suprotnom, šta će da rade? To je slučaj i kod nas i na Zapadu. Verovali su jedni drugima više nego što su demokratske snage verovale jedna drugoj. Oni su znali šta jedan drugom rade, imali su ogromne aparate čuvanja tajni. Imali su ogromne pare. Ali, sve je to spektakl. To su sve radili zajednički režiseri, samo što nisu priznavali da rade uzajamno. Oni su znali šta rade, a radili su samo ono što suprotna strana radi. Oni su jedni druge imitirali. Vi članak – ja članak, vi film – ja film, vi provokaciju – ja provokaciju. Pokazivali su zube jedni drugima. Kada su se sretali, sve im je bilo u redu.

Govorilo se o novom svetskom poretku, pa se govorilo da je to poredak samo jedne sile u svetu – SAD, da će ona biti svetski policajac...

– Reći ću vam paradoksalnu stvar. Sjedinjene Države imale su veći uticaj u svetu kada je svet bio bipolaran. Svet je postao unipolaran i SAD, shvataju li one to ili ne, gube i izgubiće svoj uticaj. Tako je i u Evropi i u tihookeanskom basenu i drugde.

Kako ste Vi doživeli tu veliku promenu kraja Hladnog rata?

– Tome sam se mnogo radovao.

Kada ste videli da će doći do kraja Hladnog rata?

– Mi smo to počeli. Onda kada smo počeli posao 1985. Prvi početak bili su osmišljeni koraci ka okončanju Hladnog rata. Posle smo o tome govorili u Ženevi, Reganu, Šulcu i u Rejkjaviku.

Da li su vam verovali?

– Odmah ne. Klimali su glavom i govorili: „Da, da...“ Oni nam nisu verovali, mi im takođe nismo verovali. Iskreno govoreći, imali su osnova. Pogledajte samo ideologizovana istupanja zapadnih profesora. Oni su ideologizovani sve do danas.

Da li ste bili na razgovorima na Malti?

– Da.

Da li se može reći da oni označavaju kraj Hladnog rata?

– Ne. Kraj Hladnog rata bio je za Rusiju u 1985. Kraj Hladnog rata – to je naš dolazak na vlast 1985.

Kako to?

– Tako što smo mi uzeli kurs okončanja Hladnog rata. Najraniji razgovor o tome bio je na prvom susretu s Reganom u Ženevi. Zatim ide Rejkjavik.

Gorbačov piše da je u Rejkjaviku to bilo neuspešno.

– Kako da ne. Ni u Ženevi nije bilo uspešno. Ali to nije bila naša krivica, nego krivica partnera koji su se bili snažno pokolebali. Po mom mišljenju u tom odnosu iskren je pre svih bio sam Regan. On je polako shvatao da s nama može da razgovara. Mnogi drugi nisu imali interesa. Kraju Hladnog rata smetali su vojnoindustrijski kompleksi, naši i američki.

Kakvi su razgovori bili na Malti?

– To su bili normalni razgovori. Ja sam im svima prisustvovao. Nisu se ni u čemu razlikovali od Rejkjavika, samo što je tamo bio Regan, a na Malti Buš. Vođen je širok razgovor o izgradnji novog poretka. Kako se pokazalo, novi poredak, o

kojem smo se dogovorili, nije se ostvario. Dogovorili smo se da to bude mirni poredak, razoružanje u Evropi, razgovaralo se o vojnim blokovima koje je trebalo rasformirati, da se sarađuje i ne grade novi sistemi masovnog uništavanja. Počeo je, međutim, raspad SSSR-a. Ja sam mislio kao što i sada mislim, da SSSR u tom obliku u kojem je postojao nije mogao više da postoji. Uvek sam bio za konfederaciju, za dobrovoljnu i slobodnu konfederaciju gde bi bila jedinstvena ekologija, odbrambena teritorija, transportne veze i privredno-tržišne veze. Sve je to bilo srušeno. Zapad se faktički odrekao Gorbačova. Bili su ljubazni, govorili mu da je veliki čovek, a u stvari su ga se odrekli. Dali su mu Nobelovu nagradu, naslovne strane, ličnost godine...

Zašto ga se Zapad odrekao?

– Zato što su postojale veoma jake grupe na Zapadu koje su želele dezintegraciju Sovjetskog Saveza.

Koje su to grupe?

– Pre svega vojnoindustrijski kompleks.

NATO?

– NATO.

Da li ste bili u Jugoslaviji zajedno s Gorbačovim?

– Ne, u Jugoslaviji ja uopšte nisam bio. Nažalost nikada. Sve što znam, znam iz knjiga. Na nekom kongresu došao je Tito kod Brežnjeva. Radio sam u CK i ja sam sreo Tita na aerodromu, išao kod njega u hotel na Lenjinskim Gorama, odvodio ga i dovodio s kongresa. Do danas stoji kod mene jedan sanduk. Dobio sam sanduk jugoslovenskih vina. Vino je već popijeno, ali sanduk je ostao.

Ima li u Rusiji još optimista, pored Vas i Nikite Mihalkova, koji misle da će za neko vreme u Rusiji početi nova, srećnija pesma?

– Da, naravno. Prvenstveno u inteligenciji u novom pokolenju. Daj bože, da oni imaju mnogo više razuma.

INTERVJU, 7. VII 1995.

FLORA LUIS

JUGOSLAVIJA NIJE NEPRIRODNA DRŽAVA

Flora Luis je jedna od najpoznatijih svetskih novinarki. Njen radni vek počinje nakon prošlog rata i još uspešno traje. Završila je Kolumbija školu novinarstva i počela da radi u Asošijeted presu. Tokom Drugog svetskog rata izveštavala je za AP iz mornarice i Stejt dipartmenta, a dva dana pre kapitulacije Nemačke bila je već u Londonu, gde je radila u londonskom birou agencije. Narednih godina pisala je za više listova, uključujući „Tajm", „Obzerver", „Ekonomist", „Frans soar" u Parizu i „Njujork tajms magazin". Od 1956. godine otvorila je njujorški biro „Vašington Posta". Od 1980. do 1984. je jedini spoljni kolumnista „Njujork tajmsa", šef pariskog biroa lista od 1972. godine. Od 1991. je stariji kolumnista „Njujork tajmsa", a nešto pre toga (od 1984) radi kao evropski diplomatski dopisnik u istom listu.

„Da je Jugoslavija veštačka država jeste mali zlobni mit, kao što je isti takav mit da ona nije mogla da opstane bez pukog nasilja" – kaže Flora Luis, predlažući da međunarodna zajednica, ukoliko je potrebno, sasvim otvoreno učestvuje „u iznalaženju rešenja koje bi bilo dobro za sve narode ranije Jugoslavije. Pored toga, takvo rešenje se nameće i zbog balkanskog okruženja u kojem su različite nacije, različite zemlje, s konstantnim mogućnostima za širenje i komplikovanje međusobnih sukoba u budućnosti".

– Rešenje na bojnom polju je zamislivo ako se svi ljudi sklone s puta, dok se koljači budu tukli sve dok ne odustane

jedna ili druga strana. Francuzi prigovaraju Amerikancima da upravo čine to svojim predlogom za ukidanje embarga na isporuku oružja Bosni i oni su sigurno u pravu: to bi dovelo do intenziviranja borbi sa još više oružja i boraca – po potrebi iz Srbije, a verovatno i iz Rusije – i širenja rata – kaže Flora Luis ocenjujući šanse vlastitog predloga.

Da li mislite da je moguće vratiti Jugoslaviju u život?

– U suštini je Jugoslavija jedino rešenje za Jugoslaviju. Sigurno je da mnogi ne dele ovo mišljenje danas dok rat u Bosni besni već treću godinu, kada je prekid rata u Hrvatskoj sporan, a Balkan u celini postaje nestabilan. Neki su, međutim, sve vreme bili uvereni da je šest republika bivše Jugoslavije počinilo strašnu grešku kada su pokidale sve veze i kada sve više uviđaju da je vaspostavljanje ključnih spona ne samo u domenu trgovine i komunikacija, već i pravne i političke sigurnosti jedina osnova za mir.

Sporazum između pretežno muslimanske bosanske vlade i lidera bosanskih Hrvata koji je postignut uz posredovanje Amerike, predstavlja okvir za zaokret i izgradnju nove zajedničke osnove za okončanje rata. Sporazum još nije dobio čvrst oslonac, niti je institucionalizovan, jer stalna neprijateljstva sa Srbima u Bosni sprečavaju utvrđivanje granica i nadležnosti. Sastavni deo pregovora bili su, međutim, izgledi za određene veze sa hrvatskom državom nalik ustavnim. One mogu postati deo definitivnog sporazuma samo kada se bosanski Srbi budu saglasili sa planom o bosanskoj federaciji, a onda će oni sigurno insistirati na sličnim vezama sa Srbijom, s tim da one ne budu ništa slabije od veza bosanskih Hrvata s Hrvatskom. Takve veze bi za bosanske Srbe predstavljale snažan podsticaj da prihvate rešenje koje ne bi predviđalo njihovo otcepljenje od ostatka Bosne. Na takvoj osnovi bi Srbija i Hrvatska čak uspostavile labavu integraciju koja bi mogla da rezultira mirotvornim rešenjem zahteva Srba u Krajini. Crna Gora bi sigurno sledila Srbiju, a Makedonija, koja zapravo nikada nije želela da ostane sama i očajnički se bori sa embargom i neprijateljstvom Grčke,

nesumnjivo bi bila veoma radosna da se ponovo sporazume sa svojim bivšim partnerima. Onda bi, što je čudno i reći, Jugoslavija ponovo postojala na geografskoj karti, ona ista stara Jugoslavija – uz odbitak Slovenije – kao pre dezintegracije 1991, ali s prilično drugačijim odnosima između pojedinih republika i sa daleko manje ograničenja.

Zašto verujete u mogućnost zajedništva?

– Ako gledate Balkan kao što ga mi sagledavamo, možete videti koliko je to nesiguran region s krhkom ravnotežom među njegovim delovima, sa sukobima i rivalitetima među njima. Potrebno je podsticati zajedničke razvojne procese, zajedničke bezbednosne procese, ostvariti novi prilaz i slediti ideje koje bi vodile stvaranju zajedničkog tržišta.

Neprijateljstva su takva da uopšte ništa zajedničko ne može da se zamisli na Balkanu. Ako jedan pobedi, drugi mora izgubiti. Sve što važi za Balkan, važi i za Jugoslaviju. Ljudi navode primer Luksemburga, Belgije, ali svet je takav da vi ne možete zaista napredovati ukoliko ste u neprijateljstvu sa susedima. Kako sve ovo razrešiti?

– Ne slažem se s trenutno veoma modernim mišljenjem da je Jugoslavija veštačka i neprirodna država. Potrebno je vreme da država iz veštačke preraste u prirodnu tvorevinu. Nemačka i Italija traju samo koju deceniju više od Jugoslavije. Da li su one veštačke tvorevine? Te institucije rastu same od sebe, a rastu zbog zajedničkih potreba. Ne vidim zašto bi Jugoslavija bila izuzetak. Problemi koji u Jugoslaviji produžavaju rat i sprečavaju okončanje sukoba ne mogu se na duže staze rešiti konačnom deobom teritorija, jer će uvek postojati manjine. Jedino rešenje koje će svima pružiti osećanje sigurnosti jeste međusobno povezivanje. Baš sam raspravljala s jednim, kako vi kažete, bivšim Jugoslovenom. On tvrdi da su najpre potrebne garancije za manjine, a potom postepeno treba ići ka nekoj vrsti saradnje među republikama. Upravo je to razlog zašto prvo treba ostvariti formalne veze među suverenim državama, jer će samo te formalne veze davati kredibilitet pravima za manjine.

U jednom tekstu pominjete plan Borisa Vukobrata kao moguće rešenje. Da li podržavate taj plan?

– U osnovi da. Ako pročitate Vukobratov plan uočićete da je on veoma fleksibilan. To su samo predlozi na kojima bi se mogli zasnovati pregovori. To ću reći posle, ali sada ću vam reći kako ja neobaveštenim Amerikancima objašnjavam zašto se Jugoslavija raspala. Federacija je bila zasnovana na jednoj partiji. Kada ta partija više nije osiguravala adekvatnu osnovu vlasti, lideri su mogli da biraju između dve stvari: formiranja demokratskih institucija koje bi rešile ekonomske probleme od kojih su neki bili zaista smešni. Recimo, morali ste na granici između dve republike da menjate lokomotive vozova, usporavan je ozbiljan ekonomski razvoj zato što je svaka republika pozajmljivala novac za svoj groš. Svi lideri, međutim, odbili su da krenu tim putem i kao osnovu za svoju vlast izabrali su nacionalizam. Ako izaberete drugu stvar – nacionalizam – za osnovu svoje vlasti u okviru federacije, to vodi njenom raspadu što se pokazalo i na primeru Sovjetskog Saveza. Vukobratov plan afirmiše ovaj prvi način, po kome bi sve zainteresovane strane najpre morale da se slože o uvođenju demokratskih institucija i slobodnog tržišta.

Verujete li da će zapadne zemlje podržati izgradnju neke nove Jugoslavije potezima poput Maršalovog plana?

– Što se tiče sadašnjih vlada odgovor je: „Ne!" – jer im mogućnost koju ja predlažem nije ni pala na pamet. Nije im to palo na pamet ne zato što to nije dobra ideja, nego zbog toga što su se toliko upetljali na liniji koju su započeli, u crtanju mapa, seckanju teritorija. Čini mi se da su sada na kraju tog puta čega su i sami svesni. Čak se ni u Kontakt grupi više ne slažu. Događa se nešto što je nepovoljno za sve strane u sukobu. Oni su, naime, sve više skloni da dignu ruke od svega. Oni misle: „Dođavola sa svim tim. Niko ne može da nađe put iz svega ovoga". Čini mi se da ćete biti napušteni. To bi moglo da traje sve dok se neko ne pojavi i ne kaže „Hajde da pokušamo na drugi način".

Da li se zalažete za monarhiju?

– Dobila sam isečak članka u kojem piše da se ja zalažem za povratak srpske monarhije. To jednostavno nije istina. To definitivno nije, niti je ikad bio moj stav.

Da li ste se upoznali s princom Aleksandrom?

– Da. Poznajem mnogo ličnosti, naročito Jugoslovena koji zastupaju monarhiju kao rešenje, ali visoki strani zvaničnici, premijeri i predsednici, ministri spoljnih poslova, jednostavno ne veruju da je takvo rešenje moguće. Niko ih nije ubedio da bi trebalo da pokušaju to rešenje.

Šta je sada važno za jugoslovensku krizu?

– Sve vlade zastupaju u ovom trenutku stav da se rat mora zaustaviti, a posle toga će razmotriti kakva vrsta političkih rešenja treba da se usvoji. To je naopak stav. On pokazuje nerazumevanje uzroka rata. Ljudi koji su ušli u rat ne žele da izađu iz njega dok ne osete da su ostvarili neke od svojih ciljeva ili da su sprečili protivnike da postignu njihove ciljeve. Očigledno je da se posle četiri godine ratovanja situacija nije izmenila. Bolje je prvo krenuti od toga šta će biti posle rata i ako taj predlog zvuči prihvatljivo, postoji šansa da dođe do prestanka rata. Iluzija je verovati u ostvarivost sadašnjeg pristupa međunarodne zajednice – da se prvo ostvari mir, pa da se tek onda razgovara o tome kako živeti u miru. Umesto toga, pre kraja rata treba naći odgovor na pitanje kako posle rata.

Da li zapadne zemlje sada podržavaju predsednika Srbije Miloševića?

– Ne mislim da ga podržavaju. One samo očajnički traže izlaz iz sadašnje situacije. Pri tome veruju da je predsednik Milošević u poziciji da obezbedi kraj rata. To je verovatno iluzija. Postoje samo dva načina da se završi ovaj rat. Prvi način je vojni poraz jedne ili druge strane, a drugi način je kompromis. Čini se da ovde ne može biti jasnog vojnog poraza, te prema tome ostaje samo kompromis kao rešenje. Najbitnije je pronaći kompromis koji je prihvatljiv za sve strane u sukobu. Uspostavljanje mira ne može biti obezbeđeno bez ponovnog

uspostavljanja neke vrste veza među bivšim republikama. Slovenija može da se izostavi. Takvo rešenje bilo bi veoma zadovoljavajuće i za Makedoniju, jer bi ona na taj način rešila probleme koje ima sa Grčkom i Bugarskom. Bosanski Srbi, po mom mišljenju, na svaki način tražiće neku vezu sa Srbijom, kao što će bosanski Hrvati zahtevati vezu sa Hrvatskom. Predratne granice trebalo bi da ostanu nepromenjene, ali ukoliko su to granice u okviru konfederacije, njihovo značenje potpuno se menja.

Vi govorite o kompromisu. Da li je to kompromis između Srba, Hrvata i Muslimana, ili je to kompromis u Kontakt grupi?

– Otprilike četiri godine pre nego što je rat počeo bilo mi je jasno da će do rata doći. Tvrdila sam da je evropsko stanovište, koje su Amerikanci podržavali, da treba prihvatiti svako rešenje do kojeg Jugosloveni sami, međusobno dođu, pogrešno i kontraproduktivno. To je bila još jedna od iluzija pošto je bilo očigledno da Jugosloveni neće stići ni do kakvih rešenja. Osnova dogovora trebalo bi da im bude predložena spolja.

Kakve su onda šanse Kontakt grupe?

– Trenutno Kontakt grupa ne vodi ničemu i ni oko čega se ne slaže. Zbog toga ja i iznosim ovaj predlog, ne bih li privukla neke ljude ka toj ideji. Tu je sada potrebno diplomatsko angažovanje. Potrebno je angažovati diplomate da mirno razgovaraju sa šefovima država. Sadašnji pravi problem jeste problem inicijativa. Niko ništa ne pokušava.

Amerikanci, međutim, ne pokazuju spremnost za to. Recimo, lider republikanske većine u Kongresu Bob Dol, i ne samo on, protivi se odlasku američkih vojnika u Bosnu.

– To je unutrašnjopolitičko pitanje, ne samo za Ameriku već i za svaku od tih zemalja koje učestvuju u pronalaženju rešenja za jugoslovensku krizu. Svaki od tih političara brine se za sopstvenu poziciju kod kuće i zastupa prilaze koji su korisni toj poziciji. Gospodin Dol u ovom trenutku nije odgovoran za rešavanje jugoslovenske krize, ali on namerava da se kandiduje

za predsednika. Kada bi bio predsednik možda bi on zastupao drugačije stavove, ali je veoma nepopularno u SAD zalagati se za angažovanje američkih trupa u ovom ratu.

Šta kažete onda na sukob Miloševića i Karadžića?

– Nema sumnje da postoje neslaganja među njima o kojima sam čitala, a nisam s njima skorije razgovarala. Ne znam da li je Milošević u poziciji da utiče na Karadžića kao što Zapad veruje, jer to verovanje do sada nije ih daleko dovelo.

Mnogi na Zapadu ističu kao važnu poziciju generala Mladića?

– Naravno da to ima veliku važnost. Čujemo sada da predsednik Milošević pokušava da izazove sukobe između vojnih i državnih struktura na Palama, a da li će uspeti vreme će pokazati.

Šta kažete na promene mišljenja kod zapadnih analitičara, kao što je to slučaj s bivšim šefom bosanskog deska u Stejt dipartmentu koji unosi ispravke u prihvaćene propagandne podatke, kao u onaj da je u Bosni poginulo 200.000 ljudi. Umesto toga, on navodi mnogo manje brojke.

– On je dao ostavku zbog svog neslaganja s politikom vlade SAD. U Sjedinjenim Američkim Državama to je veoma kontroverzno pitanje. Ljudi zauzimaju oštro suprotstavljanje stavova. Veoma je čudna, mada objašnjiva stvar, da ljudi koji su smatrani jastrebovima u vijetnamskom ratu, sada su golubovi i zastupaju stav da Sjedinjene Američke Države ne bi trebalo da se angažuju u Bosni i da američke trupe ne bi trebalo uopšte slati na taj teren. Oni dovode u pitanje čak i američko angažovanje u logističkom delu, u vazdušnoj podršci i to naročito nakon nestanka pilota O'Gredija.

Znate li kolegu iz „Njujork tajmsa" Entoni Luisa?

– Da, znam ga. On je dobar primer. Entoni Luis je bio „golub" u vijetnamskom ratu. Veoma dugo bio je protiv rata, a sada zauzima potpuno suprotnu poziciju u bosanskom ratu. On zastupa tezu da Amerika treba da upotrebi sve svoje snage.

Da li znate drugog novinara koji je postao slavan zahvaljujući bosanskom sukobu – Roja Gatmana?

– Ne znam ga lično, ali znam ko je. Dobio je Pulicerovu nagradu zbog svoje reportaže o koncentracionim logorima, tako da je on na neki način lično uključen u sve to.

Da li se menja pristup u američkom novinarstvu kada je reč o situaciji u Bosni i odnosima sukobljenih strana u njoj?

– Američki novinari oduvek su imali različite poglede kada je o Bosni reč. To je veoma kontroverzna tema. Različiti novinari zauzimaju različite pozicije, mada je pristup uravnoteženiji nego ranije.

INTERVJU, 24. VII 1995.

RIČARD FOK

KONCEPCIJE NOVOG SVETSKOG PORETKA

U svojoj tridesetpetogodišnjoj karijeri profesora na Univerzitetu Prinston, Ričard Fok je napisao veliki broj knjiga o međunarodnim odnosima, problemu samoopredeljenja, intervencija i uloge međunarodne zajednice u njima. Napisao je više knjiga o Vijetnamskom ratu. A jedna od knjiga o terorizmu, „Revolucionari i funkcioneri – dvostruko lice terorizma", poznata je i u Jugoslaviji. Bavio se i problemima raspada Jugoslavije i učestvovao je na jednoj američkoj debati o toj temi. Po njegovim rečima međunarodni faktori, kada je o raspadu Jugoslavije reč, nisu nevini. Za ubrzanje raspada Jugoslavije profesor Fok smatra da su SAD tada želele da Nemačka preuzme značajniju ulogu u Evropi i u međunarodnim odnosima. Sve to, udruženo još s voljom nekih jugoslovenskih naroda da napuste dotadašnju državu, okončano je tragičnim rezultatom.

O mogućnostima zasnivanja „novog svetskog poretka" pisao je u knjizi „Istraživanje na ivici vremena – mogućnosti zasnivanja svetskog poretka", a nešto ranije bio je koautor knjige o ustavnim načelima svetskog poretka i svetskog mira. U „novom svetskom poretku" posebna uloga pripašće regionalizmu, smatra Fok, ali ne onakvom čijom je zloupotrebom došlo do raspada država, pa i Jugoslavije, već globalnom regionalizmu. Osim sloma Jugoslavije, ocene sadašnjeg stanja međunarodnog odnosa, teme razgovora bile su i neke koncepcije „novog svetskog poretka" (Bušova, Kisindžerova, Bžežinskog i kritika Noama Čomskog).

Do kraja Hladnog rata Sjedinjene Američke Države bile su vodeća sila u svetu. Da li su to SAD i danas?

– Nema sumnje da su SAD u vojnom pogledu vodeća država u svetu i nakon Hladnog rata i kolapsa SSSR-a. Nema druge države koja je sposobna da igra globalnu ulogu takve vrste, znači da deluje svuda u svetu. Sve druge važne države u osnovi su samo regionalni faktori. Sjedinjene Države jedina su globalna i svetska sila, ali prevladava raspoloženje da se moramo koncentrisati na unutrašnje probleme. One nisu spremne da se angažuju u svim sukobima. S druge strane, SAD se ne osećaju ugroženim kao u vreme Hladnog rata. Tada su one odgovarale na izazove komunizma, SSSR-a i marksističko-lenjinističke ideologije. Ovi faktori su nestali s međunarodne scene. Jedini faktor koji je preuzeo mesto te pretnje jeste islam, islamski izazov. On pre utiče na pojedine zemlje i regione, a manje na globalnu situaciju.

Šta je predsednik Buš mislio kada je govorio o „novom svetskom poretku"?

– Predsednik Buš je mislio da je „novi svetski poredak" način pridobijanja podrške za njegovu politiku na Bliskom istoku, pokazujući na taj način da je Irak agresor i da u tom slučaju treba da bude prisiljen da napusti Kuvajt. Pošto je taj cilj postignut postalo je jasno da Bušova administracija više nije zainteresovana za „novi svetski poredak". Prestali su da koriste i samu frazu. Drugi su u toj frazi prepoznavali globalni projekat SAD da ovladaju svetom. Ima pomešanih dokaza da li je to istina ili nije. Zbog neodlučnosti SAD da se previše angažuju u međunarodnim odnosima više ne možete čuti nikoga na visokom položaju u vladi kako koristi tu frazu u poslednje dve-tri godine.

Bivši bliski saradnik sovjetskog predsednika Gorbačova Aleksandar Jakovljev kaže da je ideja „novog svetskog poretka" o kojoj se govorilo na Malti, podrazumevala postojanje SSSR-a, SFRJ, Čehoslovačke, država koje su se kasnije raspale?

– Postojala je ideja, čini mi se, da SSSR i Sjedinjene Američke Države mogu da sarađuju. Dokaz za to bila je Golfska

kriza. Nisam siguran i nemam dokaze da je ta ideja važila i za manje zemlje. Ranije, za vreme Hladnog rata, klima je bila takva da supersile nisu mogle da sarađuju, sada, na kraju Hladnog rata, one to mogu. Tada se mislilo da će Zapad odrediti pravila, a uloga Sovjetskog Saveza bila bi uloga mlađeg partnera koji sledi vođstvo Zapada. Smatralo se da će to pojačati uticaj UN i doprineti stvaranju mirnog i stabilnog sistema u svetu. Oni koji govore o podeli sveta na Malti malo preteruju.

Neki, poput kolege Johana Galtunga, kažu da je tada Sovjetskom Savezu prepušteno da odlučuje o stvarima republika SSSR i Istočne Evrope. Uvek je, međutim, to bio slučaj. Bilo je previše opasno izazivati SSSR u Istočnoj Evropi. Tu nema ničega novog. Sjedinjene Države uvek su kontrolisale zapadnu hemisferu i ostvarivale uticaj na Pacifiku. Jedino što se možda razlikuje jeste da bi Evropa imala veću kontrolu nad događajima u samoj Evropi nego što je to činila ranije. Ako upoređujemo Maltu sa hladnoratovskim periodom, ona dovodi do tripolarnog umesto bipolarnog sveta, sa Evropom kojoj se garantuje sopstvena sfera uticaja. Ali, po mom mišljenju, to je pre bila potvrda da su SAD u ovom trenutku dominantna sila u svetu kao i da će Gorbačovljev Sovjetski Savez to prihvatiti u zamenu za ekonomsku pomoć sa Zapada.

Da li se za jugoslovensku krizu može reći da je ona test za odnose između velikih sila?

– Teško je dati kratak odgovor na to pitanje. Jugoslovenski problem, u početku, sagledavan je samo kao problem prilagođavanja i usklađivanja odnosa u okviru Jugoslavije za koju se govorilo da je bila veštačka tvorevina. „Jugoslavija nije bila prava država. Ona je bila veštačka. Sada je kraj Hladnog rata i treba dozvoliti narodima da vladaju sami sobom na demokratski način, bez ikakve komunističke zemlje". Nemački stav u to vreme, čini mi se, mogao je da bude sledeći: „Mi smo se ujedinili, baltičke zemlje su stekle suverenitet, zašto ne bismo podržali i Hrvatsku i Sloveniju u njihovoj želji da budu nezavisne i autonomne, slobodne od te veštačke države, socijalističke

Jugoslavije". Znači, to je bila neposredna posledica kraja Hladnog rata. Međunarodna zajednica nije bila spremna da daje kredite Jugoslaviji. Ona je to činila za vreme Hladnog rata zato što je Jugoslavija bila strateški značajna za Zapad. Ali, od tada ona je posmatrana kao bilo koja druga zemlja u svetu, pa se iznenada našla pod ekonomskim pritiskom. To je prouzrokovalo tenzije unutar Jugoslavije. Ove napetosti ohrabrile su lidere da zaigraju na nacionalnu kartu, da naglašavaju nacionalizam, umesto da rešavaju ekonomske probleme.

Da li se na jugoslovenskoj krizi grade novi odnosi između velikih država, pre svega SAD, Nemačke, Rusije i Velike Britanije?

– Naravno, svet više nije bipolaran kao za vreme Hladnog rata, kada su svi međunarodni odnosi bili uslovljeni odnosima SAD i SSSR. Sada, svaka zemlja sledi sopstvene interese u jugoslovenskom regionu. Interesi velikih na Balkanu su istorijski uslovljeni i oblikovani. Nemačka je oduvek imala specijalne odnose sa Hrvatskom zbog katoličke povezanosti, Grčka i Rusija su svojom pravoslavnom religijom povezane sa Srbijom, a Francuska i Britanija su zabrinute da Nemačka ne postane suviše moćna u regionu. To znači povratak na stari tip rivaliteta među evorpskim silama od kojih svaka sledi svoj nacionalni interes. Srbe zato niko ništa ne pita. One to nisu činile ni za vreme Hladnog rata kada je osnovna bila saradnja protiv Sovjetskog Saveza, a razlike o drugim pitanjima su se mirno rešavale.

Kakvo je vaše mišljenje o sposobnostima Evropske unije da sama rešava krize u svom regionu?

– Mnogi ljudi su se nadali da će situacija u Jugoslaviji pokazati sposobnost Evropske zajednice da rešava konflikte te da će ona biti sposobna da povrati mir i normalizuje život na ovim prostorima. Ali, ova sposobnost za razrešavanje konflikata nije se razvila i to baš zbog razloga o kojima sam maločas govorio. Ono što se desilo jeste to da je svaka od evropskih sila sprovodila svoje sopstvene interese nauštrb naroda Jugoslavije.

Mnogi ljudi smatraju da je jugoslovenska kriza američki instrument borbe protiv evropskog jedinstva?

– Ne znam da li je to tačno. Sigurno je, međutim, da to nije bilo tačno u ranim fazama krize. Kada je kriza tek iskrsla sumnjam da je ona bila u potpunosti anticipirana i shvaćena. Kako se kriza produbljavala neki američki politički savetnici rekli su: „E, ovo je dobra prilika da pokažemo Evropi da ona još uvek mora da sledi naše vođstvo pošto nije sposobna da održava bezbednost u Evropi sopstvenim snagama".

Možete li reći nešto više o različitim koncepcijama novog svetskog poretka?

– Postoje različite koncepcije „novog svetskog poretka". Kisindžerova verzija je staromodna koncepcija geopolitičke saradnje. Ona nije identična Bušovoj. Bušova verzija podrazumeva sistem bezbednosti kojim rukovode Ujedinjene nacije, gde zemlje sarađuju ne misleći mnogo na svoje nacionalne nego na globalne interese. To je idealistička verzija. Postoje i pogledi gde se tvrdi da se u „novom svetskom poretku" ne radi toliko o odnosu velikih i moćnih država, već o ekonomskoj integraciji sveta, proširivanju globalnog svetskog tržišta, gde je „novi svetski poredak" pokušaj da tržišni kapitalizam postane globalni sistem koji bi sa sobom doneo neku vrstu zapadnih liberalnih ustavnih ideja. To je pravi „novi svetski poredak", ta borba da se proširi tržišni kapitalizam koga nekada nazivaju „neoliberalnim konsenzusom". Postoje i neke druge ideje, ali one nisu važne kao ova osnovna.

Šta mislite o koncepciji profesora Bžežinskog?

– On često menja svoje poglede. Veoma dugo delovao je u realističnoj tradiciji naglašavanja relativne moći. Njegova sadašnja argumentacija je da američko vođstvo, za koje smatra da je neophodno za svetsku stabilnost, zavisi od unutrašnjeg napretka Amerike. Znači, američko društvo bi trebalo da unapredi svoj odnos prema socijalnim pitanjima, da ima više moralnog razumevanja za sebe. Kako ja shvatam, on smatra da je osnovni preduslov uspešnog svetskog poretka proces moralnog lečenja koje se odvija u Sjedinjenim Američkim Državama.

On, recimo, smatra da je Jugoslavija bila veštačka tvorevina?

– On verovatno preferira nemački pristup zato što je rođeni katolik i kao Poljak verovatno se veoma snažno identifikuje s Hrvatima. Verovatno još smatra da su oni na neki način bili uhvaćeni u zamku Jugoslavije, kao što je to bio slučaj s baltičkim narodima u SSSR i da im treba dozvoliti da odu i pored toga što u svojim granicama imaju velike manjine. U tom smislu on je zauzeo stanovište da je Srbija uglavnom odgovorna za rat koji je rezultat tog procesa.

Šta kažete o koncepciji, odnosno kritici „novog svetskog poretka" Noama Čomskog?

– On tvrdi da su SAD ili Izrael odgovorne za sva zla u svetu. Ta slika je po mom mišljenju mnogo komplikovanija nego što je on vidi. Delim mnogo simpatija za njegove političke poglede, ali mi se čini da ih on suviše jasno izražava. Stvari su mnogo komplikovanije nego što on priznaje.

Zašto?

– Ni jedan od aktera, na primer, ovde u Jugoslaviji nije bez sopstvenih razloga činio ono što čini. Postoji istorijsko opravdanje, postoji praktično opravdanje, postoji praktično opravdanje za njihovo delovanje. Demonizovati samo jednu stranu znači prikazati lažnu sliku, čak iako su ta jedna strana SAD ili Evropa kao spoljni faktor. Daje se previše značaja tim spoljnim faktorima.

Kakva je Vaša procena budućih odnosa tri velike sile – Amerike, Evrope i Japana?

– Njihovi odnosi biće uslovljeni ekonomskim odnosima. Pitanje je da li oni mogu da izgrade uspešno međusobno partnerstvo. Sjedinjene Američke Države imaju veliki sukob s Japanom i neke sukobe sa Evropom, ali ja smatram da će uspeti da izgrade zajednički okvir za ekonomsku saradnju, trgovinu, investicije, kontrolu valute zato što bi sporazumom o saradnji sve strane veoma mnogo dobile. To će biti jedan od dramatičnih

događaja sledeće decenije, taj ekonomski napredak na međunarodnom nivou između vodećih zemalja.

Verujete li u mogućnost takvog napretka u Rusiji?

– Teško je znati da li su u Rusiji konstruktivne tendencije jače od rušilačkih. Raspolažem saznanjima u prilog obe tendencije. Mislim, ipak, da je Rusija predodređena da se pojavi kao značajan faktor za Evropu i Severnu Ameriku. Ona nije uništena kao politička snaga u svetu.

Granice u bivšoj Jugoslaviji i bivšem Sovjetskom Savezu uspostavljene su bez mnogo vođenja računa o stvarnim istorijskim ili etničkim činjenicama. Da li je tvrdo pridržavanje granica od 1991. u Bosni, Hrvatskoj ili Azerbejdžanu bilo dobro?

– Nema zbora da su te granice veštačke i nametnute bez vođenja računa o identitetu naroda. To je slučaj i u kolonijalnoj sferi, naročito u Africi. Smatralo se da je bolje sačuvati veštačke granice nego preuzeti rizik iskrsavanja novih etničkih tenzija. Kada se radi o Jugoslaviji i Sovjetskom Savezu, imamo novu političku svest, koja nije išla ni u jednom od dva pravca, već je bila ambivalentna prema tim granicama. Osećalo se da postoji opasnost u njihovom menjanju i u tom smislu je postojao pritisak da granice ostanu netaknute, a s druge strane i to da možda ljudi zaslužuju da imaju političke zajednice kakve žele i da im to treba dozvoliti.

Ko je sa stanovišta Zapada bolji na vlasti: komunisti internacionalisti ili nacionalisti demokrate?

– Nema zbora o tome da Zapad više voli na vlasti ove druge, nacionaliste demokrate, ali pravo pitanje je da li je dovoljno nazvati se demokratom da bi to zaista bio. Ideološka prednost daje se liberalnom demokratskom političkom vođstvu. To je ono o čemu američke vlade govore kada kažu da žele da prošire sferu demokratije, kapitalizma sa efikasnim tržištem. Ne postoji mišljenje da je komunizam poželjan sistem. Samo kada imate totalni slom poretka, kao u Ruandi i Somaliji, onda pomislite – bilo šta bolje je od ovog. Ako je alternativa komunizma

totalni slom poretka tek tada bi možda postojala neka volja da se prihvati komunizam kao rešenje.

Ideologija je bila osnova konflikata. Krajem velikih ideologija neće nestati konflikata, ali šta će biti njihova osnova?

– Veliki konflikt nestao je s krajem Hladnog rata. To je tačno. Ali, treba se setiti da su zemlje u tom konfliktu bile u strahu jedna od druge zbog nuklearnog oružja i mogućnosti izbijanja nuklearnog rata. Sada strah ne postoji. Ne postoji osećaj da bi konflikt mogao prerasti lokalne okvire. Sadašnji sukobi shvaćeni su kao lokalni sukobi koji ne mogu nauditi glavnim centrima moći. Konflikti će biti izazvani suparničkim nacionalnim pokretima, religijskim sukobima, biće tu i plemenskih ratova, borbe za kontrolu države i vlasti. Postojaće još jedna vrsta konflikata a to je religiozni fanatizam protiv sekularizma, kao u Indiji, Severnoj Africi.

Ide li se u pravcu viđenja profesora Semjuela Hentingtona ka sukobu civilizacija?

– Postoji nova svest o ugroženosti civilizacije, naročito shvaćena kao sukob odnosa islama i Zapada, islama i hrišćanstva. S druge strane, izgleda mi da on misli da je taj konflikt neizbežan i da Zapad treba da ohrabruje islam kako ne bi imao dobre odnose sa Kinezima i konfučijanstvom, i da ne mora da se bori protiv celog sveta. Mislim da je tome doprineo i primer Sarajeva, tragedija tog grada za koji smo mislili da je primer uspešnog zajedničkog života ljudi različitih civilizacija. To ipak nije konstruktivan pogled na civilizacijske sukobe. Mislim da postoji mogućnost pomirenja različitih civilizacija.

INTERVJU, 4. VIII 1995.

PETER HANDKE

LAŽI O SREDNJOJ EVROPI RASTURILE SU JUGOSLAVIJU

Intervju od Petera Handkea nije ni lako a ni teško dobiti. Kada se za to zainteresujete, sve je u njegovim rukama. Rukovodstvo „Suhrkamp Verlaga", najveće izdavačke kuće u Evropi, s najvećom pažnjom prosledиće piscu vašu želju, ali bez ikakvih sugestija za ovu ili onu odluku. To važi podjednako i za prvog čoveka kuće dr Zigfrida Umzelda, Handkeovog lektora Rejmonda Folingera, kao i sekretaricu gospodina Umzelda, koja ima najsrdačniji osmeh na svetu, gospođicu Ce. Preporuku zato neće izdati ni naš književnik Žarko Radaković, koji je s Handkeom putovao kroz Srbiju, jer ta vrsta poverljive i savezničke bliskosti ne podrazumeva takva ograničavanja. Peter Handke govori retko za novine. Pošto je pisac, on napiše to što bi, i inače, hteo da kaže, a ako već nešto napiše, to niti dopunjava, niti se izvinjava.

Nakon objavljivanja putopisa „Pravda za Srbiju", od kraja prošle godine pa do sada, nemačke novine kontinuirano objavljuju najčešće negativne reakcije. Zamerke se kreću od literarnih: kako je pomešao fiktivno i faktografsko, pa do političkih: da zatvara oči pred zlodelima srpskog agresora. Bura se uopšte ne stišava. Uprkos, ili zahvaljujući tome, za dve nedelje knjiga je dospela na drugo mesto bestselera. Ako u knjižari pitate za tu knjigu, desiće se i to da će prodavačica gotovo postiđeno da se izvini zato što su dotadašnje zalihe već rasprodate.

Kada je prošle godine boravio u Beogradu, Handke je insistirao da to bude gotovo inkognito. Za beogradske novine

poslednji put je govorio pre tačno deset godina. Tada je bio protiv „državotvorne ideje" srednje Evrope. Kasnije se odrešito izjasnio protiv otcepljenja Slovenije. Sada traži pravdu za Srbiju. U sva tri slučaja njegovo mišljenje bilo je tako izdvojeno i tako jasno. Oponenti u tome vide neki kontinuitet. „To je ludilo, ali ludilo u kojem ima sistema" – poverio je svojim čitaocima književni kritičar „Frankfurter algemajne cajtunga". Tom temom i počinjemo naš razgovor u baru jednog frankfurtskog hotela, razgovor koji prate Žarko Radaković i njegova supruga Ana.

Pre petnaestak godina gotovo svi, uglavnom srednjoevropski intelektualci, tvrdili su da je srednja Evropa sasvim sjajna stvar. Samo ste Vi tvrdili da je srednja Evropa meteorološki pojam. Ima li veze između te tadašnje Vaše tvrdnje i Vašeg zimskog putovanja kroz Srbiju?

– Ne... To, kako sam tada rekao, bilo je pomalo lakomisleno. Hteo sam tim vicem – bilo je to kao vic – tim meteorološkim pojmom – da taj pojam očistim od ideologije. Tada sam rekao: postoje oblaci nad slovenačkim šumama, pa onda dolazi more i tu nije više srednja Evropa. Srednja Evropa mi se tada činila sumnjiva, agresivna. Pomislio sam da se od toga možemo osloboditi nekim vicom ili jednostavnom opaskom. Za mene, srednja Evropa bila je uvek Šubert, Mocart, Janaček... Možda neke slovenačke narodne pesme. To je bilo lepo, ali od toga se ne može i ne sme stvarati država. To što su ideolozi od srednje Evrope načinili, bilo je zločin. Srednja Evropa nema budućnost, postojanje. Srednja Evropa je nostalgična reč iz koje se iščekuju privredne koristi. Radi se o sistemu Alpe-Adrija, o trgovinskom sistemu u kome trguju Severna Italija, Austrija, Bavarska i Slovenija. Dakle, trgovina, privreda, novac...

Da li je to cena za raspad Jugoslavije?

– Jedna od svinjarija, kojom je rasturena Jugoslavija, bila je ta bedna, stravična laž o srednjoj Evropi, da postoji suštinski stav, ili entuzijazam kod ljudi koji u srednjoevropskom regionu žive.

Sada u Vašem putopisu pišete o nekim mračnim krugovima u Nemačkoj, u ime kojih se piše o Jugoslaviji u „Frankfurter algemajne cajtungu". Na koje krugove mislite?

– Na sve. Cela Nemačka je mračna. Nemačka je oduvek bila mračna, sve do samih velikih pesnika, kao Getea koji sam nije voleo Nemačku. Gete je znao da Nemačka nije njegova zemlja. „Ali, i pored toga, želim da budem pesnik". To su veliki Nemci.

Veliki nemački pesnik Helderlin, bio je zarobljenik ideje da, posle Grčke, Nemačka mora Evropi da dâ novi uzor. Čak i Herdeling, koji je bio veoma veliki pesnik, bio je zarobljenik Deutschtuma. Dok Gete i neki drugi nemački pesnici to nisu bili. To je lepa nemačka tradicija koju treba svako da sledi. Tradicija Getea, Fridriha Ničea, koji nikada – a bio je veliki čovek – nije bio zarobljenik Deutschtuma. Niče, Adalbert, Štifter, Eduard Merike. Bilo je tu nekoliko kompozitora, i naravno mnogo slikara, koji su predstavljali neki drugačiji Deutschtum. Otuda su oni tako veliki. To je paradoksalno. Nemci imaju velike pesnike, muzičare, slikare. Nemci i Austrijanci su ponosni na njih, a time i još gluplji. Ponosom na antinemačke pesnike, muzičare i slikare Nemci i Austrijanci su još gluplji. Iako su Gete i ostali govorili sasvim suprotno onome što su njihovi naslednici tvrdili.

Gde je izgubljena ta linija?

– Nikada je nije ni bilo. Nikada nije bila ona vladajuća. Nikada nije linija Getea bila vladajuća. Ničeova, takođe.

Ubrajate li sebe u tu liniju?

– Apsolutno. Bezgranično.

U Vašem putopisu imate male oznake, sitnice koje pokazuju da Srbi i Slovenci...

... mogu ponovo da budu zajedno.

To su samo dve rečenice koje upućuju na vezanost Srba i Slovenaca?

– Imao sam takav utisak. Ali, ne znam da li je to tako. Između Slovenaca i Srba postoji odnos koji je neuništiv. Između

Srba i Hrvata postoji istorija koja je gotovo beznadežna. Između Srba i Hrvata se dogodilo nešto u proteklih sto godina, tako da bi morao da postoji veliki političar, koji bi bio istovremeno veliki muzičar, pesnik, slikar, i u prvom redu političar, koji bi uspeo ponovo da približi Srbe i Hrvate. Šta traži Hrvatska sa Nemačkom? To je velika glupost. Hrvati moraju konačno da prekinu... Ne znam... Nisam političar... Milošević bi morao da bude rok muzičar, ujedno bi morao da bude pesnik kao Ivo Andrić, možda bi morao da bude slikar kao Sezan, a onda bi i na hrvatskoj strani morao da bude državnik koji bi kao i on bio pevač kao Bob Dilan, ili Brus Springstin, ili slikao kao Pikaso, naravno, i u prvom redu bio političar. To možda nikada neće postati stvarnost. Ali drugačije ne ide... U prvom redu pevač... Novi političar mora da bude veoma dobar pevač. Da ume da peva balade, kao Bob Dilan, Brus Springstin, Nil Jang...

Da li verujete u mogućnost obnavljanja Jugoslavije?

– Ne ide drugačije. Ne gajim nade. Vidim da je to nužno. Jugoslovenski narodi u poslednjih deset godina, za vreme Titovog umiranja, posle Titove smrti... To su bila velika vremena, puna nade za Jugoslaviju. Mladi koji su tada odrastali, oni ne smeju od toga da odustanu. To što je Jugoslavija tada bila kao ideja, kao konkretna ideja, postojaće i dalje. Jedanput, bilo kada... Ne znam.

Sve u čitavoj istoriji sveta zavisno je jedno od drugog, ekonomski. Amerika je i dalje prejaka. Nijedna zemlja ne može da se sama odredi. Nemačka je sve moćnija. Sve češće se upliće svuda. Nemačka postaje, bez reči, kao debeli pas koji svakome uzima mesto. Pomera se malo po malo. Stoga se ne može predvideti ništa. Ne može da se kaže ništa. Jedna zemlja kao Jugoslavija ne može sama da se odredi. Međutim, mladi u Jugoslaviji, i oni stariji, mogu da se iskažu, mogu da kažu da žele zajedno. I Jugoslavija bi mogla jednog dana odjedanput da se ujedini.

Da li ste bili iznenađeni reakcijama na Vaš tekst, u prvom redu negativnim reakcijama?

– Da, veoma sam iznenađen. U prvom redu iznenađen sam kolektivnim ludilom Nemaca. U Nemačkoj je to velika mržnja. Možda zato što se zna da se posle Drugog svetskog rata, priznavanjem nekih država Jugoslavije, učinila velika svinjarija. Ta mržnja prema sebi ne može da se pokaže. Ne može da se kritikuje. Može samo da se poveća. Drugačije ne ide. Mržnja mora da se širi dalje i mora uvek da bude uperena protiv nekog drugog. I time što su u prvom redu novine, kao „Franfurter algemajne cajtung" ili „Der Špigel" glavni krivci za nemačku politiku, delujući kao huškači, time ni za koga nema povratka. Moja kritika medija i nemačke politike jednostavno ne može da bude prihvaćena. Mora da izbije još veća mržnja. Možda, sve dok ne dođe do eksplozije. Ali, nažalost, Nemačka neće eksplodirati.

Novinar, međutim, mora da bude radoznao. Čitajući nemačke novine, retko se nađe, vidimo, da je neko postavio pitanje kako stvari stoje na drugoj strani...

– Da, niko!

Vi ste bili prvi.

– Ne! Sada, u reakcijama na moj članak primetio sam jedno. Mnogi novinari su mi poslali svoje članke. Iz toga sam zaključio da je u Nemačkoj postojala veoma jaka linija koja se kritički odnosila prema osnivanju država Bosne, Hrvatske, Slovenije. Te ljude, međutim, niko u Nemačkoj nije želeo da sasluša. Ima mnogo nemačkih novinara koji su bili odgurnuti iz svog javnog rada, upravo zbog njihovog drugačijeg, ne drugačijeg mišljenja, nego drugačijih vidika i drugačijih pogleda. Nisu više smeli. Bila je to velika cenzura. I video sam da je u toku ovih godina bilo članaka ovoga ili onoga koji nije smeo da piše. Ali nekima je uspelo da neki kraći članak ponegde i objave. Tek zahvaljujući mome tekstu, a ja nisam ništa drugačije ni rekao od tih časnih, savesnih žurnalista, izbio je skandal. Utoliko sve to i nije loše. Jer novinari koji su bili potisnuti sada se usuđuju da kažu da su bili potisnuti.

Podnaslov Vaše knjige glasi „Pravda za Srbiju". Šta znači ta Pravda?

– Šta znači Pravda? Da se najpre sasluša neko; da se zemlji Srbiji dopusti da postoji; da se pokaže interesovanje za zemlju; da se tamo otputuje; da se pogleda; da se pogleda kako ljudi žive, ako nekom to dozvole; da se pogleda kako se u Srbiji razvijala istorija. Kako je došlo do toga rata? Da li je tačno to sa „Velikom Srbijom" u šta ja sumnjam. Da se najpre pogleda. Mislim da je sasvim jasno da je pravda za tu zemlju potrebna. Za državu, to trenutno ne znam. Ali o tome se kod mene i ne radi. Kaže se da se uvek znalo da i tamo, u Srbiji, ima ljudi. Imam utisak da se u Nemačkoj, Francuskoj, ili svuda u Evropi, ili u celom svetu, pa i u Americi, nije znalo da u Srbiji ima ljudi. Kaže se da je to skroz jasno. To nije jasno. Uvek se prećutkivalo da postoji Srbija. Iako se o tome pisalo i govorilo, uvek je postojao taj sivi, ratnički Beograd. I niko, niko se nije potrudio da otputuje negde drugde. Imao sam potrebu da tamo otputujem. Čak nisam hteo ni da pišem o tome. Samo sam hteo da sa Žarkom otputujem, i da ponešto vidim. Pisanje je postalo nužno tek doživljajem tamošnje stvarnosti. To da sam u Srbiju putovao, bilo mi je sasvim prirodno. A sada mi je to gotovo genijalno.

Da to niko nije učinio, izgleda mi skandalozno. I sada se čuju izgovori: nismo dobijali dozvolu, niko nije hteo da nas pusti tamo. Ne verujem nijednoj reči. Da je neki novinar imao makar samo malo volje, bilo bi mu dopušteno da otputuje u Srbiju. Trebalo je samo da ima vremena. Novinari, međutim, nemaju vremena. Pošalju ih jedanput hitno, ostanu tamo dva-tri dana, onda se vrate na četiri nedelje kući i žive svoj zapadnonemački život, onda opet na dva-tri dana otputuju, i unapred imaju određene tumače, vodiče, unapred znaju šta će da pitaju, znaju tačno šta žele da čuju, vrate se kući i pišu, živeći opet četiri nedelje na Zapadu. I tako dalje. To nije novinarstvo.

Novinar bi bio poverljiv da je tamo zaista neko vreme živeo sa Bosancima, sa bosanskim Srbima, ili sa muslimanskim Srbima, ili sa hrvatskim Bosancima. Niko to nije učinio. Nijedan, od američkih listova do svih evropskih, „El Paisa" i svuda. Sve su to dobri listovi, koji su, međutim, u bosanskom, jugoslovenskom, srpskom, hrvatskom sukobu u potpunosti izneverili. Za taj zločin će kad-tad morati da plate.

Da li bi se pod „Pravdom" moglo misliti i na ljude i političare u Srbiji koji su bili protiv raspada Jugoslavije?

– To ne znam. O tome ne bih... Ali, mislim da je i Milošević, kada su Srbi na Kosovu u manjini, bili pod pritiskom, rekao samo da Srbi ne treba da trpe udarce, poraz i ponižavanje. I to mogu dobro da razumem. To ne znači da se zalagao za „Veliku Srbiju"... Ali, o vlastodršcima u Srbiji ne mogu da kažem ništa. I ne želim da kažem ništa negativno. Neću!

Na koji način ste tako dobro informisani o prvobitnim događanjima u okolini Srebrenice, Goražda i Višegrada?

– Pa, čitam. Već četiri i po godine čitam, sve, od reči do reči. Američki časopis „Forin afers" čitam od reči do reči. Ali se pitam odakle zna taj koji tamo piše sve detalje. Gde se taj nalazi. Želeo bih da to bude obelodanjeno. Veoma je značajno to da taj usred rata piše istoriju. To deluje nadrealno. Jer istorija se uvek piše posle rata. Ali, on je piše usred rata, dve-tri nedelje kasnije, kao protokol, sve kako je došlo do opsade Goražda. Piše on tamo da su Muslimani hteli da probiju koridor prema Drini i Srbiji, da bi isprovocirali srpsko-srpsku armiju na napad. To zvuči uverljivo. Ali, odakle zna taj to? Nikada nije rečeno odakle on zna.

I svaki dan, gotovo svaki čas, opisani su tamo tako jasno da mu se može verovati, ako se opet ne zna odakle on to zna, onda mu se i ne veruje. Goražde aprila 1994. je neverovatno. To kako je tamo sve opisano morao bi da čita svako u Evropi. To kako su 1992, u vreme tzv. etničkih čišćenja, tu reč ne mogu više da čujem, sela oko Goražda očišćena, da su ljudi proterani, i tako dalje, i kako su onda, dve godine kasnije, oni koji su od proteranih preživeli postali vojnici i vratili se u svoja sela i prišli Goraždu, i to kao milicija, a ne kao armija, kao milicija prilično nekontrolisano, i prilično je jasno opisano kako su onda Muslimani svoje logističke centre postavili pored bolnice, da bi se bombardovala bolnica, da bi pridobili svetsku javnost za intervenciju Evrope i Amerike protiv bosanskih Srba. To mora svako da čita. Naravno, i da protivreči. Da dovede u pitanje. Ali, to se ne može čitati.

Dva čoveka novinarski su postavili pitanje: zašto sukob u Jugoslaviji? Jedan je Žak Merlino, urednik francuskog Drugog kanala koji to pitanje postavlja žurnalistički. I Vi ste postavili pitanje „zašto"? „Šta je trebalo da učine Srbi u Krajini?"

– Ja uopšte ne vidim da su Srbi težili da postanu velika sila. Vidim jedino da Srbi nisu mogli da trpe to u Hrvatskoj. Pre Drugog svetskog rata bilo ih je u Hrvatskoj dva miliona, a posle: 600 hiljada. Posle iskustva sa ustašama oni nisu mogli da prihvate ideju da budu manjina u državi Hrvatskoj, opet u državi o kojoj su, blago rečeno, znali kakva može da bude. U svome tekstu kažem: „kako bih se ja kao Srbin poneo". Bilo je sasvim jasno da je Hrvatska, njen predsednik, čije ime i ne želim da izgovorim, hteo rat. Isto tako mi je jasno da je proglašenjem nezavisne države Bosne i Hercegovine objavljen rat. I taj koji je proglasio državu, žrtvovao je svoje muslimansko stanovništvo u ime ideje bosansko-muslimanske države. Gde je agresor? Nikada neću promeniti takvo mišljenje. Želeo bih da svet malo oseti značaj tog pitanja.

Zašto se to ignoriše?

– Ne želi to niko. Jer, svima je jasno da su Muslimani žrtve i nevini. Najpre je bilo 2.000 žrtava u Goraždu, tri dana potom, posle osvajanja, 700, a na kraju 200. Sve je to loše. Ali, postoje razlike. Jasno je da je režim u Sarajevu hteo da mobiliše svetsku javnost za intervenciju u njegovom interesu. To se može shvatiti. Ali, to da se to htelo mora da bude jasno. Jasno je. Kada su hteli da osnuju državu, morali su da pribegnu svakom triku. Ali svetska javnost mora da zna da se tu koriste trikovi. Možda je jedan od takvih trikova bio i onaj užasni masakr na pijaci u Sarajevu, koji nikada nije razjašnjen. Engleski general Rouz rekao je da je granata ispaljena sa rastojanja od 1.100 do 1.200 metara, gde su bili položaji bosanskih Muslimana. Ne zna se ništa. Do sada nije ništa razjašnjeno. A u tom građanskom ratu svaka je svinjarija bila moguća, zato što je svetska javnost bila neverovatno glupo dete. Time ne želim da iznesem nikakvu činjenicu, nego razmišljam kako se vesti menjaju, krivotvore. Ne krivotvore, to je već previše, ali se odbijaju.

Primenili ste novinarski metod. Pripremili ste se, otputovali, gledali i onda pisali. Kako objašnjavate da novinski izdavač „Frankfurter algemajne cajtunga", koji je morao da i sam primeni takve metode, postupa sasvim drugačije?

– Ne volim demoniju, volim jasnoću... Slušajte, dragi novinaru. Mi nećemo uspeti. Oni su jači. Nemci su besramno brutalni. Ujedno imaju gramatiku u svome pisanju. Tačno znaju. Ne može im se pripisati sumnja. Naravno, znaju oni tačno da su zločinci. „Frankfurter algemajne cajtung"... ne mogu više natrag. Kada jednom postaneš zločinac, možeš da preživiš samo ako si još veći zločinac.

Jedan poslanik liberala rekao je da je to što je Handke rekao dobro i korisno...

– To je kukavički. Svaki pravi politički poslanik, liberalni, levičarski, morao je da kaže koja je svinjarija u Nemačkoj napravljena sa Jugoslavijom. Ko to ne kaže, zauvek je zločinac. Svaki nemački poslanik koji odmah ne zauzme stav, koji se ne informiše, i koji ne kaže da je to prema Jugoslaviji bila svinjarija, ostaće zauvek kriv.

Ima mnogih koji misle drugačije, ali mi se ne možemo probiti. Videli ste, napisao sam jedan članak. I svaki list u Nemačkoj, sem lista „Zidojče cajtung" koji je ovo objavio, a to su veličanstvene novine, i zato će uvek ostati čuvene kao slobodan, liberalan list – svake druge novine su objavile najmanje tri-četiri članka protiv mene – „Noje Ciriher cajtung", takozvane velike evropske novine, „Frankfurter algemajne cajtung", „Frankfurter Rundšau", „Špigel", čak i „Cajt". Sve su te novine odmah pisale da je to što ja pišem glupost. Ali, nije dovoljno da to kažu jedanput, nego moraju to da kažu četiri puta. Već ako svi to kažu samo jedanput, otrcano je. A ako kažu četiri puta, onda je još otrcanije. Tada se i uočava njihova tendencija da kažu četiri puta ono što bi bilo dovoljno reći samo jedanput. U svim novinama će to ići sve dalje. Videćete. Neće biti dovoljno da kažu četiri puta da sam svinja, zlikovac, neko kome je svejedno zbog Srebrenice, neko ko je čak sam ubio 8.000 ljudi u Srebrenici. To nije dovoljno.

Pa da su moje stvari zaista tako glupe i besmislene, bilo bi dovoljno da se to kaže jedanput. Ali listovi znaju da su ugroženi i stoga moraju da se oglase četiri, pet, šest, sedam, osam puta. I ne znam kuda će sve to da odvede. I baš sam radoznao.

Da li je Peter Šnajder zaista pisac?

– Pa, jeste... Ili pre, on je zauzimač stavova političara, potpisivač manifesta. Takvih ima mnogo. Pogledajte časopis „Njujorker" kada objavi neku opširnu priču o Bosni. U svakom selu najedanput postoji neki bosansko-muslimanski pisac. I citira se taj pisac kao autoritet. Najedanput postoje pisci. Pisac je tamo dole u Bosni autoritet. A ovde pisac kao ja mora da bude budala. Ja sam, međutim, pisac. Duže od njih. Drugačije nego oni.

Oni u Bosni nalaze pisce koji ranije nikada i nisu bili pisci. Najedanput postaju oni pisci. Zahvaljujući ratu. Na primer, Karahasan postaje pisac zahvaljujući ratu. Najedanput postaje autoritet. Samo zahvaljujući ratu. Bosanac je. Iz Sarajeva. Dakle, on zna istinu. Tako listovi uvek nađu nekog novog, nekog „sjajnog" Bosanca. Ili, kao „Frankfurter algemajne cajtung", Boru Ćosića, za Nemačku „sjajnog" Srbina. To je, u stvari đavolski sistem. I tako će ići sve dalje. Nije dovoljno reći o Handkeu da je idiot, budala, apolitičan, za „krv i tle" u Srbiji vidi samo polja, kukuruzišta, šljivovicu, pije i jede, vidi Dunav, i tužan je. Ne, to nije dovoljno. Mora se to reći, ne jedanput, nego dva, tri, četiri i uvek više puta. I videćete, to neće prestati.

Ali za neke u Nemačkoj Vi i niste pisac, nego samo smetnja.

– Da. Ometam. Pa i to je već nešto... Oni su zaista kao roj stršljena, preplašenih. Hoće da ubodu. Ubadaju me. Ali mene ne može niko da ubode. Niti moj tekst. Moj tekst je tu. Ako za deset ili dvadeset godina bude bilo Evrope, moj tekst će biti tu. A nijedna jedina smrtna rečca iz svih tih silnih novinskih članaka protiv mene neće postojati. To što sam napisao – ne zbog svoje slave, uopšte mi nije do nje, nego je zbog Jugoslavije, ili zbog Srbije...

Da li ste razgovarali sa Kusturicom?

– Da. Posle objavljivanja moga teksta... Kusturica je veliki čovek. Slobodan čovek. Veliki čovek je za mene uvek slobodan. Suveren čovek. I pored toga, usamljen... Ali on ima slobodu u mišljenju o svojoj zemlji koju voli... Ja, pak, ako mislim na Austriju, jer Austrijanac sam, ne pomišljam da tamo i pripadam... On, međutim, želi da se vrati u Jugoslaviju. A to je neka lepa nesloboda. To mi se dopada. On želi da se vrati. Tamo i pripada. Osećam da želi da se vrati u Jugoslaviju.

U listu „Cajt" rekli ste da znate šta radite. Šta ste pod tim mislili?

– Pre nekoliko dana, posle čitanja u Hamburgu, rekao sam da sada postoji jedan na svetu tekst više. Ljudi su, pak, mislili da je to skromno, da želim da omekšam, da odvratim od aktuelnosti i agresivnosti tekst. Ja sam mislio nešto drugo. Rekao sam da sada na svetu postoji jedan tekst više, a time sam hteo da kažem da sada postoji tekst koji se više ne može ukloniti iz sveta. Utoliko mogu da kažem da znam šta činim.

Ma koliko se činilo da su nemački mediji zatvoreni i s neprijateljskim stavom određeni prema Srbiji i SR Jugoslaviji, ne sme se prenebregnuti prvobitna činjenica da se cela polemika odvija upravo u Nemačkoj; „Pravda za Srbiju", naime, objavljena je kao obiman feljton prvo u „Zidojče cajtungu", a potom kao knjiga, a Handkeovi istupi imaju veoma širok publicitet u nemačkoj javnosti. Ne postoje novine ili neki drugi medij koji se ravnodušno postavio prema Handkeovoj knjizi. Sva tri puta do sada – u Hamburgu, Frankfurtu i Minhenu – pisac je čitao opširne izvode iz svog putopisa pred prepunim dvoranama i zbog toga, bez rezerve, na kraju bivao nagrađen dugotrajnim, iskrenim i nimalo protokolarnim aplauzom.

Handkeovo delo nije stoga, u prvom redu, značajno kao protivljenje Nemačkoj ili medijima koji su na stereotipan način pisali o Jugoslaviji, nego je „putovanje do reke Dunava, Save, Morave i Drine" još važnije kao prilog preispitivanju u Nemačkoj. To preispitivanje je još upečatljivije budući da korenspondira s događajima potpuno vanknjiževne prirode. U takvoj

atmosferi „Pravda za Srbiju" je nešto o čemu se na neki nemušti način razmišljalo, ali Handke je to rekao „pet minuta" pre svih ostalih, potpuno radikalizujući ideju o mogućem „pomilovanju" za Srbiju u političkim i privrednim krugovima, ali iznad svega u široj javnosti.

Čitanje putopisa u Handkeovom slučaju ni nalik nije na ostala javna predstavljanja dela drugih pisaca. Svoju najnoviju knjigu Mario Vargas Ljosa, recimo, predstavlja u knjižarama gde se okupi oko stotinak ljudi. Handke čita pred prepunom salom u kojoj se nalazi između 1.000 i 1.500 ljudi – kao na koncertu. U toj publici su uglavnom Nemci i to oni koji pripadaju kulturi, izdavaštvu, novinarstvu i medijima. Ta publika je žestoko negodovala kada je prilikom nastupa u Frankfurtu, na kraju, predstavniku Društva za ugrožene narode Tilmanu Cilhu dozvoljeno da Handkea optuži za neku vrstu saučesništva u genocidu.

U potpuno mirnoj sali frankfurtskog pozorišta Handke je više od sata čitao odlomke svog putopisa. On to čini kao čovek sa uverenjem i to deluje ubedljivo.

Na pozornici se pojavljuje sam, u crnom sakou, širokim pantalonama, ponekad noseći cipele koje rado pokazuje i koje je kupio u Bajinoj Bašti. Nemačka štampa takve detalje pomno beleži. Na glavi ponekad nosi i zimsku, pletenu crnu kapu koju je takođe kupio u Jugoslaviji, kao što je to učinio dajući intervju TV stanici „3. sat".

„Sve koji porede Karadžića i Hitlera trebalo bi kazniti... da popiju po 20 šljivovica" – izjaviće tada. Nešto kasnije zapretiće novinaru „Šterna" da će ga odmah prisiliti da popije jednu šljivovicu. Surov čovek, nema šta.

Svoje divljenje prema tom napitku Handke će izneti i dok se nakon čitanja, ili bolje rečeno, prekida čitanja u frankfurtskom pozorištu vozimo na sastanak sa literarnim društvom Srba iz Frankfurta u hotelu Prag. Ispred članova Društva za ugrožene narode koji je sutradan „Frankfurter rundšau" nazvao glupim, neće poremetiti njegovu koncentraciju, niti uverenja. „Umesto da putujete s tim žalosnim transparentima kroz Nemačku, bolje

bi bilo da to činite pred vratima ratnohuškačkih novinskih kuća", poručiće im on.

Za vreme ručka u frankfurtskom Klubu književnika Handke iznosi svoje veliko divljenje prema Ivi Andriću, za koga će reći da je najveći pisac na svetu. Andriću se divi i šef „Suhrkampa", dr Zigfrid Unzeld, koji je, inače, doktorirao radom o Heseu. Andrićeve knjige Handke drži i na svom radnom stolu u Parizu, nosi ih u svoje duge šetnje i čita. Prilazeći s druge strane Drine, „na Drini ćupriji", Handke nije opisao to metafizičko osećanje dolaska do reke koju je prekoračilo delo njemu dragog pisca. Andrić na jednoj, a Handke na drugoj strani divlje reke Drine?

Okupljene, nikako pokunjene Srbe, Handke je pitao da li imaju teškoće s Nemcima i u Nemačkoj zbog toga što su Srbi. Privrednik Vukić kaže da svi žele da zarade pare i da ih mnogo ne zanima ko je ko, ali da je jednom u njegovom društvu palo dosta teških reči na račun Srba, ali su se kasnije izvinili kada su saznali ko je. Kozmetičarka Runjajić kaže da njene mušterije redovno pričaju o zločinima tog naroda. Na nešto ona i odgovori, ali radije ćuti. Prevodilac Bulatovića i mnogih drugih jugoslovenskih pisaca na nemački, Vukić, upoznaće Handkea s delatnošću društva. Zubar koji sedi s Handkeove leve strane objašnjavaće zbog čega više nije mogućan zajednički život Srba i Hrvata, odnosno zbog čega ne veruje u ideju Jugoslavije. Handke se s tim ne slaže, ali s tim se ne slaže ni dvoje najmlađih na tom susretu. Maja Runjajić je završila sociologiju i sada kao volonter radi na zapadnonemačkoj televiziji (NJDR), otvoreno će reći da je Jugoslavija opet mogućna. Niko joj od ostalih ne protivureči.

Mladi glumac Đelošević rodom je iz Kraljeva, a majka mu je Slovenka. Prilazi Handkeu da utvrde tu značajnu međusobnu zajedničku crtu. Ni on, naravno, ne misli da je ranija država bila veštačka ili nemoguća tvorevina. Upitan kasnije da li je ohrabren onim što je čuo od to dvoje mladih ljudi, o ideji koju pisac tako čvrsto brani, on će odgovoriti da nije, ali i da ne vidi način na koji bi se mogao urediti život na prostorima južnoslovenskih naroda.

Opraštajući se s njim, kažemo mu da će jednoga dana možda njegovo ime nositi fabrika cipela u Bajinoj Bašti. „Odlične su to cipele", kroz osmeh odgovara Handke.

***

Peter Gloc o Peteru Handkeu

ŠTA ĆE REĆI AMERIKANCI

Iako se u svetu zna za sve činjenice o ratu u Bosni, neke od njih jednostavno se ne uvažavaju i od njih se okreće glava, jer ne odgovaraju političkoj liniji, kaže nam poznati socijaldemokratski poslanik koji je često boravio u Jugoslaviji, i koji često piše o Jugoslaviji, Peter Gloc. Dok razgovaramo u njegovoj kancelariji prepunoj knjiga (dr Gloc je ujedno i glavni urednik teorijskog časopisa „Neue Geselschaft"), visok i gospodstven, on temperamentno objašnjava da nemačka javnost o mnogim stvarima bosanskog rata ne zna verodostojnu istinu.

„Sve dok nisu počele da stižu slike Srba koji napuštaju Sarajevo, nije se ni znalo da ih je toliko u tom gradu, niti se znalo da je Sarajevo zapravo podeljeni, a ne opkoljeni grad", kaže on, dodajući da upravo traži nekadašnjeg dopisnika „Borbe" iz Sarajeva Željka Vukovića da napiše tekst o tome.

U nedeljniku „Die Woche" Gloc je otvoreno podržao Handkeove argumente. „Cela ta priča o samoopredeljenju u koju su upleteni nemački političari – nemački mediji na čelu s „Frankfurter algemajne cajtungom" i Rajsmilerom – Gencel, Fogt, Duve, Švarc-Šiling, nanela je veliku štetu Jugoslaviji. Jugoslavija je za jugoslovenske narode jedino rešenje. Pitanje je samo šta će na to reći Amerikanci. Prvi korak mora biti normalizovanje privrednih odnosa", kaže Gloc. Sve to ipak ne znači da ne može doći do jednog „većeg rata", za koji ovaj iskusni političar kaže da veruje da i do njega može doći.

Peter Gloc ne veruje da može doći do poboljšanja i normalizovanja odnosa Nemačke i Jugoslavije „sve dok je Kinkel na čelu Ministarstva spoljnih poslova". Sreća je u tome, dodaje Gloc, da je i pola ministarstva protiv Kinkela.

Upitan da prokomentariše značaj promena na čelu CPD i dolazak Lafontena za razumevanje samog jugoslovenskog problema u ovoj partiji, Peter Gloc kaže da Lafonten naginje ka liniji koju on zastupa. Na poslednjem partijskom kongresu, naime, dotadašnji šef Socijaldemokrata i Lafonten imali su oštar sukob baš kada je reč o nemačkom angažovanju u Bosni i razumevanju jugoslovenskog konflikta.

NAŠA BORBA, 5–8. III 1996.

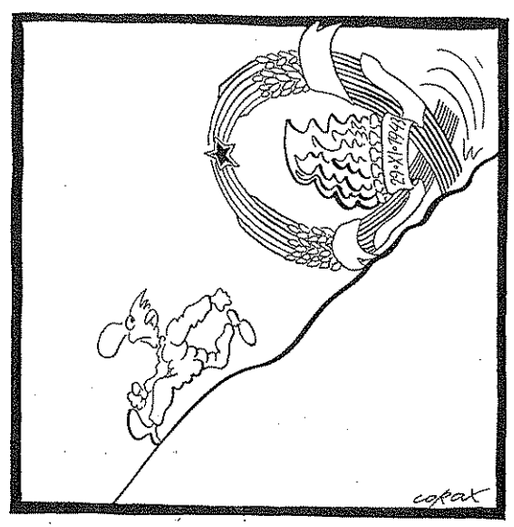

HANS DITRIH GENŠER

NISAM ARHITEKTA JUGOSLOVENSKOG RASPADA

Na kraju smo obostrano izmenili knjige. Nekadašnji dugogodišnji nemački ministar inostranih poslova Hans Ditrih Genšer novinaru „Naše Borbe" na nedavno štampanoj knjizi vlastitih „Sećanja" napisao je: „D.B. s najboljim željama za njega i njegov narod". Zauzvrat, dobio je upravo štampanu i u Nemačkoj široko diskutovanu knjigu Petera Handkea „Pravda za Srbiju" s jednostavnom posvetom: „Gospodinu Genšeru". Nije ta knjiga slučajno odabrana, budući da je na početku jugoslovenske krize tadašnjem nemačkom ministru inostranih poslova iz Beograda najotvorenije i najoštrije zamerano da je jedan od važnijih inspiratora otcepljenja Slovenije i Hrvatske. Istovremeno, Nemačka javnost i nemačko javno mnjenje bez rezervi bili su na strani suprotnoj od one koja je prevladavala u Beogradu. I veliki broj zvaničnika međunarodne politike Genšeru je prebacivao da je Nemačka jednostranim priznavanjem, odnosno insistiranjem na priznavanju, učinila veliku grešku i praktično legalizovala proces umiranja tadašnje zemlje. U svojim „Sećanjima" Genšer navodi, međutim, da je jednom prilikom, u Četam Hausu i sam lord Karington, koji je ranije kritikovao Genšera, izjavio da bi morao svoje mišljenje da koriguje. Sličnu izjavu on nalazi i kod britanskog ministra Daglasa Herda. Svima onima koji kritikuju tadašnje nemačko insistiranje na priznavanju Slovenije i Hrvatske, nemački ministar postavlja pitanje da li su oni zaista želeli kraj „agresije protiv Hrvatske".

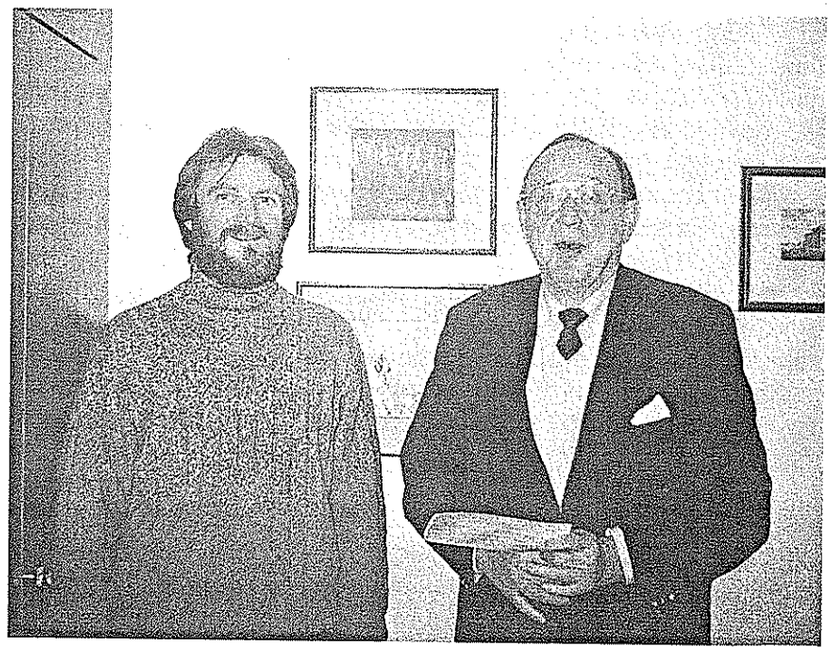

Hteo sam da sprečim rat: Hans Ditrih Genšer

I u razgovoru s novinarom „Naše Borbe" on poriče da je priznavanje Slovenije i Hrvatske rezultat jednostrane nemačke akcije. Pri tome najviše se poziva na tadašnjeg predsednika Saveta Evropske zajednice, holandskog ministra spoljnih poslova Hansa van den Bruka.

Razgovor s nekadašnjim ministrom spoljnih poslova vođen je u njegovom kabinetu u nemačkom Bundestagu. Pitanja i odgovori koji slede u današnjem broju su autorizovani pisani odgovori sagovornika. Delovi razgovora koje će NB objaviti narednih dana ne pripadaju tom autorizovanom delu intervjua. Nehotičnom zamenom reči, jedno pitanje umesto da glasi „Koji su bili razlozi za Vaše mišljenje o agresiji na Hrvatsku", glasi: „Koji su, po Vašem mišljenju, bili razlozi za agresiju na Hrvatsku". Budući da je gospodin Genšer zamolio da se intervju objavi u neskraćenom i nepromenjenom obliku, ostavljamo pitanje u obliku u kakvom je došlo pred gospodina Genšera.

Hans Ditrih Genšer je prijatan sagovornik iz koga zrači dugogodišnje političko, a naročito osamnaestogodišnje diplomatsko iskustvo. On je praktično u spoljnotrgovinskom smislu bio nosilac nemačke „istočne politike" prema Rusiji i prema Istočnoj Nemačkoj, sve do ujedinjenja dve Nemačke. Ujedinjenjem Nemačke on je praktično ostvario svoj cilj. Dobro upućeni Genšerovi prijatelji smatraju da je ostvarenje tog cilja uz ogromno unutrašnje političko jedinstvo bio razlog njegovog povlačenja s mesta ministra inostranih poslova. S tog mesta otišao je kao čovek koji je dostigao cilj i koji je sigurno znao da nakon toga dolaze problemi i pitanja u kojima je samo mogao da izgubi svoj prestiž i istorijske zasluge „diplomate ujedinjenja". To je, a ne jugoslovenski slučaj, bio razlog odlaska iz vlade i s mesta ministra spoljnih poslova, kažu oni.

Genšer i dalje voli svoj žuti prsluk koji je nosio prilikom našeg razgovora, kao i dve nedelje kasnije na Sajmu knjiga u Lajpcigu, kada je govorio o odnosima s Poljskom. On je i zaljubljenik u fudbal, zabavu koja mu je pomogla da se zbliži s tadašnjim američkim sekretarom Henrijem Kisindžerom.

Uz to on i dalje ističe svoju onovremenu privrženost vanblokovskoj i nesvrstanoj Jugoslaviji. Tim pitanjem i počinjemo naš intervju.

Prvi put govorite za jedne novine iz Beograda, gde ste često kritikovani zbog raspada Jugoslavije. Kako se osećate?

– Pozdravljam činjenicu što mogu da govorim za Vaše novine i da se na taj način obraćam građanima i građankama Beograda i šire.

Vaše držanje u Jugoslaviji dugo je važilo za „projugoslovensko". Drugi su Vas kritikovali. Zašto?

– Nemačko-jugoslovenski odnosi imali su za mene uvek veliki značaj. Za to postoje istorijski razlozi, ali isto važi i u pogledu na budućnost. Mislim da je posebno važno što su se poslednjih decenija ljudi iz Nemačke i Jugoslavije toliko sretali. U Nemačkoj žive i rade kao cenjeni sugrađani ljudi iz svih republika bivše Jugoslavije. Obrnuto, nekadašnja Jugoslavija sve je više postajala potpuno putno odredište Nemaca. To je ljude

zbližilo. Sve tešnje približavanje Jugoslavije Evropskoj uniji bilo je deo politike prema Jugoslaviji, koju sam zastupao. Bez naroda nekadašnje Jugoslavije, Evropska unija – to kažem i danas – nije potpuna. Vanblokovska politika nekadašnje Jugoslavije kod nas je uživala najveće poštovanje. To važi i za saradnju u okviru procesa OEBS. Ovo jasno okretanje nekadašnjoj Jugoslaviji moglo je biti razlog što sam bio kritikovan zbog svoje jugoslovenske politike, pošto su mnogi na Zapadu, bez ikakvog poznavanja situacije, videli u Jugosalviji zemlju koja je u suštini ipak usmerena na Moskvu.

Kako ocenjujete uticaj medija na političke odluke o Jugoslaviji u Nemačkoj?

– Ništa drugačije nego u drugim pitanjima.

Mnogi Vaši sagovornici tvrde da ste onda bili pod velikim političkim pritiskom. Slažete li se s tim?

– Ne.

Kako ste doživeli kritiku CSU?

– Sigurno aludirate na pitanje odluke za priznavanje od strane Evropske unije od 16. decembra 1991. Tu nije bilo političkog pritiska, ali je postojala velika saglasnost stranaka u nemačkom Bundestagu, koje su se posle razvoja događaja u drugoj polovini 1991, u jednoglasnoj odluci Bundestaga, izjasnile za priznavanje onih jugoslovenskih republika koje to žele.

Vodeće kolege socijaldemokrati izneli su taj zahtev već u jesen 1991. Ali, o pritisku ne može biti govora. Ni od strane CSU.

Šta je, po Vašem mišljenju, bio glavni problem u tadašnjoj Jugoslaviji?

– Problem u tadašnjoj Jugoslaviji bila je činjenica da su, u senci velikih promena u Srednjoj Evropi, usled ukidanja autonomije pre svega za Kosovo, ojačale centrifugalne sile u republikama izvan Srbije, podstaknute zabrinutošću zbog ovog jednostranog neustavnog pravnog čina. Angažovanje Jugo-

slovenske narodne armije učinilo je ostalo. Angažovanje vojnih sredstava u rešavanju političkih pitanja trebalo bi, prema našem mišljenju, jednom za svagda da pripada prošlosti.

Da li je Nemačka zaista u jugoslovenskom slučaju ignorisala ostale zapadnoevropske partnere, posebno tokom priznavanja Slovenije i Hrvatske?

– Nemačka nije ignorisala ostale partnere u Evropskoj uniji. Naprotiv. Mi nikada nismo ostavljali sumnju u to da u politici prema Jugoslaviji Nemačka nikada neće ići sama svojim putem. Zbog ovog jasnog evropskog stava doživeo sam u Nemačkoj i kritiku.

U „Sećanjima" pišete da su svi u Evropskoj uniji bili jedinstveni u mišljenju da se 10. decembra „moraju doneti" nužne odluke o priznavanju Slovenije i Hrvatske. Badinterova komisija nije imala nikakvog uticaja?

– Nisam ja, nego je predsednik Saveta, holandski spoljni ministar Hans van den Bruk, javno izneo neophodnost donošenja odluke, upravo u roku od dva meseca počev od oktobra. Tog vremenskog okvira smo se držali kad je konačno 16. decembra došlo do odlučujuće sednice, na kojoj je o svim koracima odlučeno jednoglasno. Angažovanje Badinterove komisije bilo je nemačko-francuski predlog. Ona je dala osnove za odluku o priznavanju. Jedan nemačko-francuski predlog dao je merila za priznavanje novih država. Upravo je ta saradnja sa Francuskom u politici prema Jugoslaviji u godini 1991. bila za nas od velikog značaja. Ni najmanji korak nismo hteli da načinimo bez Francuza, niti, naravno, bez ostalih partnera.

Smatrate li da je ondašnja sednica (od 16. decembra) bila dramatična?

– Sednica od 16. decembra nije bila dramatična. Ali ju je karakterisala temeljna i ozbiljna rasprava. Retko su argumenti tako temeljno razmenjivani i odmeravani. U osnovi, taj proces obrazovanja mišljenja bio je primeren za novu kulturu zajedničkog života u Evropskoj uniji, jer odluka o priznavanju doneta

je tek kada su se države članice složile. Svaka pojedinačna država mogla ju je zaustaviti.

Kakvu su ulogu igrale preporuke profesora Tomušata?

– Mišljenje profesora Tomušata podržalo je našu procenu. Za odluku same Evropske unije nije imalo nikakvog značaja.

Šta su, po Vašem mišljenju, bili razlozi za agresiju na Hrvatsku?

– Dublje razloge za agresiju na Sloveniju i Hrvatsku ja, naravno, ne znam. Ali, činjenica da je izvršena agresija na Sloveniju i Hrvatsku, duboko nas je potresla. Nismo smatrali mogućnim da se tako nešto dogodi.

Gotovo isti političari prave danas mir. Verujete li u njega?

– Teško je dati opšti sud, i ne pomaže da se i dalje samo osvrćemo unatrag. Sada je važno – i time odgovaram i na vaše sledeće pitanje – da svako zna sopstvenu odgovornost za mir i stabilnost u Evropi. Tu spada da nacionalizam nema budućnost. Nemačka nikada nije ostavljala nikakvu sumnju da se zalažemo za prijem naroda – a pod tim mislim na sve narode u ranijoj Jugoslaviji – u Evropsku uniju. Na to sada treba da se usmeri evropska politika, ali i politika država naslednica ranije Jugoslavije. Za rešavanje svih problema koji postoje u Evropi danas postoji samo jedna perspektiva – to je evropska perspektiva.

Mislite li da pravo na samoopredeljenje ima budućnost?

– Pravo na samoopredeljenje naroda je temeljni uslov miroljubivog zajedničkog života naroda. Temelji Pariske povelje ne smeju se uzdrmati, inače ćemo pasti u greške prošlosti. Tu spada, naravno, i to da se štite manjinska prava i da je nedopušteno menjati granice silom. Sila više ne može i ne sme biti sredstvo politike.

Tadašnji jugoslovenski predsednik Stipe Mesić tražio je od Vas telefonski (ali ne samo telefonski) priznavanje Hrvatske i Slovenije. Ali, mislite li da je kao predsednik SFRJ trebalo da

učini nešto drugo, recimo da kao drugi predsednici država štiti jedinstvo svoje države?

– Takva želja nije mi iznesena.

Neki zapadni političari kritikuju Vaš stav prema Jugoslaviji. U svojoj knjizi iznosite drugačije stavove. Šta možete da kažete o tome?

– Kritika dolazi prvenstveno od strane ličnosti koje nisu učestvovale u donošenju odluka i nisu upoznate sa razvojem.

Pre nego što je počeo da odgovara na pitanja u razgovoru, nekadašnji nemački ministar inostranih poslova interesovao se za stanje u Srbiji i Jugoslaviji, za snagu i mogućnosti opozicije, u prvom redu „demokratske, a ne nacionalističke orijentacije". On prihvata ocenu da se čini da među njima nema pravog rivala sadašnjem predsedniku Srbije, dodajući da se jednom sreo i sa Miloševićem.

Objašnjavajući da se upravo bavi unutrašnjopolitičkim pitanjima i pripremama za predstojeće izbore od kojih je zavisila politička budućnost Liberalne partije (u međuvremenu izbori u sve tri nemačke pokrajine završeni su uspehom liberala – odnosno ulaskom u parlament sve tri pokrajine, što je osobito važno pošto im to u nekoliko ranijih izbora nije uspelo), te da je nakon kraće bolesti ponovo aktivan i zdrav, Genšer pita za ministre inostranih poslova Jugoslavije s kojima je tesno sarađivao i s kojima je Nemačka imala veoma bliske odnose u tadašnjem KEBS-u, Minića, Vrhovca, Dizdarevića i Lončara.

– Zažmurite nad kartom Evrope i povucite liniju na bilo kom mestu preko te karte. Kada otvorite oči, videćete da će neka država ili neki narod uvek moći i pored toga da se pozovu na svoje „istorijsko pravo" i reći da je to u jednom trenutku, u jednom istorijskom periodu bilo njegovo, te da bi to ponovo trebalo da pripadne njima. Na drugoj strani, Afrikanci su mnogo pametniji. Njihove granice su lenjirom iscrtane i sigurno dele ljude proizvoljno. Niko od njih ne kaže da bi te granice trebalo u jednom trenutku promeniti zbog toga što je zemlja preko granice

vlasništvo nekog drugog – kaže Genšer. Naša politika bila je da se poštuje pravo na samoopredeljenje i da se granice ne mogu menjati silom.

– Kada se danas govori o tim događajima, nemački ministar ih smatra pitanjem istorije kojoj se ne vredi vraćati. Umesto toga korisnije bi i bolje bilo posvetiti se budućnosti. U toj budućnosti „za sve države, naslednice nekadašnje Jugoslavije, cilj bi trebalo da bude Evropska unija. Sve zemlje naslednice SFRJ trebalo bi, bez izuzetka, ponavljam, bez izuzetka, da se nađu u Evropskoj uniji" – kaže Genšer, dodajući i još po treći put, značajno naglašavajući: „Bez izuzetka".

To se svakako posebno odnosi na SR Jugoslaviju, pošto ona politički i diplomatski najgore stoji u poređenju sa svim drugim bivšim jugoslovenskim republikama.

Nije malo onih koji smatraju da tadašnji nemački ministar inostranih poslova sam nije želeo posebno isticanje uloge Nemačke u raspadu Jugoslavije, odnosno da autohtono nije pripadao krugu koji je pospešivao takve želje i nastojanja.

U svom radu „Da li je Genšer razbio Jugoslaviju" berlinski profesor Hans Jinger Akst navodi nekoliko mogućih faktora koji su određivali nemačko držanje prema Jugoslaviji.

Među njima Akst ističe i istorijske veze između Hrvatske, Slovenije i Nemačke, koje sežu do prethitlerovskog vremena i koje su sigurno igrale određenu ulogu.

„Da li su religiozna osećanja katolika, naročito u Bavarskoj i kod CSU (Hrišćansko-socijalne unije) bila značajna" – pita se Akst. Religiozni faktori, odgovara on, imali su određeni uticaj na nemačku politiku. Može se kao činjenica uzeti da je nemački ministar spoljnih poslova Genšer, onoliko dugo koliko se zalagao za jedinstvenu Jugoslaviju, naročito oštro bio kritikovan od bavarske partije CSU. Na drugoj strani, međutim, Genšer je takođe napadan i od SPD, kod koje se ne mogu primetiti nikakve katoličke veze, piše Akst.

Drugi značajni pritisci dolazili su, po mišljenju profesora Aksta, od lista „Frankfurter algemajne cajtung". „Pre svih, taj list

je zahtevao priznavanje Slovenije i Hrvatske", piše Akst. Na osnovu svega toga on zaključuje da je nemačka spoljna politika u slučaju Jugoslavije u velikoj meri bila podređena unutrašnjopolitičkim potrebama, te da je nemačka vlada bila izložena i velikom pritisku.

Italijanski časopis „Limes" u svojoj analizi nemačke politike prema Jugoslaviji naročito je podvukao da je Vatikan preko hrišćanskih, odnosno klerikalnih partija Evrope tražio priznavanje Hrvatske i Slovenije. Takvu tvrdnju iznosi i poznati italijanski politikolog Đovani Sartori. „Vatikan je pritiskao Nemačku da prizna Sloveniju i Hrvatsku" – kaže on. Direktor Fondacije za razvoj i mir iz Bona, dr Burkhard Kenizer ističe da je uticaj Vatikana na tadašnje nemačko držanje prema Jugoslaviji poznata stvar, ali „sam Hans Ditrih Genšer nije nikakav fanatik i on ne bi lično mogao takvom pritisku da podlegne". Fondacija za razvoj i mir osnovana je od strane Vili Branta i bavi se globalnim pitanjima.

Glavni urednik lista „Nove rajnske novine" dr Ričard Kisler, koji je u to vreme bio diplomatski dopisnik „Špigla" iz Bona, takođe tvrdi da je nemački ministar spoljnih poslova bio pod velikim pritiskom „određenih krugova" u starim političkim partijama i u najvećoj meri lista „Frankfurter algemajne cajtung", koji je svakodnevno tražio nemačku akciju. Takve ideje koje dolaze iz jednog tako uticajnog lista sasvim lako postaju predmet parlamentarne rasprave, kaže Kisler.

Još jedno zanimljivo mišljenje iznosi i Aleksandar Milen, tadašnji referent za spoljnu politiku u parlamentarnoj grupi FDP u svom radu „Nemačka uloga u priznavanju jugoslovenskih secesionističkih država". „Do danas se od određenih krugova u javnosti, uključujući i određene političare, zahtevalo da do priznanja dođe još u proleće 1991." – piše Milen.

U nekim nemačkim političkim krugovima, naime, ne postavlja se pitanje zbog čega su priznate Slovenija i Hrvatska, nego zašto se ranije nije shvatilo da se Jugoslavija raspala, odnosno da se insistiralo na integritetu zemlje duže nego što je ona to zaslуživala.

Takvu poziciju zastupa u svojoj knjizi „Kako je proigrana Jugoslavija" Viktor Majer, komentator i izveštač s Balkana za list „Di Velt", a inače još i redovni komentator radio-stanice „Dojče Vele" o pitanjima Balkana.

Takvo mišljenje zastupa i Oto Grof Lamsdorf koji u razgovoru za „Našu Borbu" pored ostalog kaže da je on tražio još ranije priznavanje Slovenije i Hrvatske od onog koje je nastupilo. U to vreme Lamsdorf je bio šef parlamentarne frakcije liberala.

Na pitanje da li je Vatikan zahtevao od određenih krugova u Nemačkoj da Slovenija i Hrvatska budu priznate, Hans Ditrih Genšer nije direktno odgovorio. On navodi da su to isto tražili socijaldemokratski poslanici Gansel, Fogt i drugi. „Ja sam uostalom liberal. U mojoj knjizi naći ćete da sam s Vatikanom imao jaku raspravu i sukob kada je reč o pitanju dijeceza u Istočnoj Nemačkoj" – kaže Genšer.

Budući da je Nemačka priznala Sloveniju i Hrvatsku pre nego što je Badenter-Hercogova komisija okončala rad, moglo bi se zaključiti da je ona ignorisala zaključke komisije. Na to pitanje tadašnji predsednik Ustavnog suda Francuske Rober Badenter novinaru „Naše Borbe" rekao je da mora to pitanje da postavi Genšeru. „Ali nemački kancelar Kol još je pre toga izjavio da će Nemačka priznati Sloveniju i Hrvatsku bez obzira na zaključke komisije" – dodao je Badenter.

Zanimajući se za Badenterovo mišljenje, Genšer odgovara da je ta komisija razradila kriterijume za priznavanje nezavisnosti jugoslovenskih republika kojih se Nemačka potpuno pridržavala. „Da od ostalih partnera u Evropskoj zajednici 16. decembra nije dobila saglasnost, odnosno da se i ostali nisu saglasili s tim stavom, Nemačka ne bi priznala samostalno nijednu od tih država" – ponavlja Genšer.

Za nemačko držanje, pa i okolnosti koje sam Genšer naročito naglašava, jeste i mišljenje poslanika Socijaldemokratske partije Nemačke. I pre nego što će se nemački ministar izjasniti o Jugoslaviji kao o zajednici koju imaju pravo da napuste svi narodi koji to žele, nakon jednog putovanja u

Jugoslaviju, učinio je to 23. maja 1991. zamenik šefa poslaničke grupe nemačkih socijal-demokrata Norbert Ganzel.

„U skladu s Pariskom poveljom KEBS jugoslovenski narodi imaju pravo na samoopredeljenje. Oni imaju, prema tome, pravo u toku demokratizacije Jugoslavije da odluče i da napuste federaciju. U Sloveniji su sve političke snage odlučne u pravcu nezavisnosti. Međunarodna zajednica treba na tom planu da podrži Sloveniju i bude spremna da nakon izjave nezavisnosti prizna sva prava. Takođe je i Hrvatska na putu ka nezavisnosti", zahtevao je tada Ganzel.

Nakon zaoštravanja konflikta u Jugoslaviji, jedan deo evropskih političara postaje sve spremniji da prizna nezavisnost Slovenije i Hrvatske. Bivši nemački ministar spoljnih poslova posebno se poziva na izjavu tadašnjeg predsednika EZ Hans Van den Bruka, koji je po mišljenju našeg sagovornika, odredio datume kada će Evropska zajednica odlučivati o priznanju Slovenije i Hrvatske. „Najkasnije do 10. decembra 1991. trebalo bi odlučiti o priznavanju Slovenije i Hrvatske", izjavljivao je Hans Van den Bruk 10. oktobra 1991. Taj datum odgovarao je i pogledima nemačke vlade koja je smatrala da bi odluku trebalo doneti do kraja 1991.

Na ministarskom sastanku EZ 16. decembra 1991. direktno se govorilo o priznavanju Slovenije i Hrvatske. U pripremama za taj sastanak direktori političkih odeljenja francuskog i nemačkog ministarstva spoljnih poslova telefonski su se reč po reč dogovarali o kriterijumima za priznavanje. Na samom sastanku koji je trajao do duboko u noć činilo se da neće biti nekog rešenja. Genšer je dva puta razgovarao s kancelarom Kolom izveštavajući ga o „stanju stvari". Kol je bio čvrsto uveren da će odlaganje priznavanja značiti podstrek Srpskoj strani i eskalaciju rata. Najzad, stiglo se do zaključka da sve republike koje žele nezavisnost, izraze takvu želju do 23. decembra. O tim zahtevima EZ odlučivaće 15. januara 1992. Nemačka je smatrala, međutim, da bi takvu odluku trebalo doneti još pre Božića.

Na toj sednici ministara spoljnih poslova zapravo je omogućeno priznavanje Slovenije i Hrvatske. „O duhu Zajednice govori i to da je jedna tako komplikovana diskusija vođena sati-

ma bez ijedne oštre reči" – hvali Genšer tok te rasprave. On istovremeno odbija prigovore da je Nemačka prva i jedina priznala dve otcepljene jugoslovenske republike, dodajući da su to učinile Belgija, Danska i još neke druge zemlje.

– Svima onima koji kritikuju izjavu EZ od 16. decembra mora se postaviti pitanje da li su zaista želeli da se rat u Hrvatskoj produži, pita se Genšer. Agresiju protiv i u Hrvatskoj zaustaviti, opasnost od nove agresije na Sloveniju otkloniti, morao je biti najviši cilj. Šta tu ima da se kritikuje? Priznavanje Slovenije i Hrvatske nije samo prekinulo nasilje, nego je prekinulo prvi jugoslovenski rat za koji je Beograd odgovoran. To nije bio jednostrani nemački korak: to je bila odluka dvanaestorice na koju se naslonio KEBS i druge države, ocenjuje danas Genšer.

A Bosna? Britanski ministar spoljnih poslova tada je upozoravao na pogubne posledice koje će priznavanje secesije Slovenije i Hrvatske imati za Bosnu i Hercegovinu, ali i on je 16. decembra pristao na odluku koja legalizuje priznavanje te secesije.

Genšer i danas naročito naglašava da Nemačka nije priznala Bosnu i da to nije učinila imajući u vidu složenu međunacionalnu strukturu te republike. Nemački ministar odbrane Folker Rije govoreći, međutim, krajem prošle godine na vojnom savetovanju koje je organizovao list „Welt am Sonntag" posredno je kritičan prema držanju Nemačke u slučaju Slovenije, Hrvatske i Bosne. „Nakon priznavanja Slovenije i Hrvatske u Nemačkoj gotovo da nije bilo političara koji je tada imao u vidu sudbinu Bosne" – kaže Rije.

Hans Ditrih Genšer danas ne komentariše opširnije to da li je dobro primenjivati jedan princip, princip samoopredeljenja protiv volje onih koji su direktno uključeni u spor, pošto se mogu i danas sagledati i tragični rezultati potpomaganja i podrške takvoj politici.

– U debatama unutar Evropske zajednice, ali i u javnim nastupima, ja sam se uvek iznova zalagao za evropski odgovor na probleme bivše Jugoslavije. To konkretno znači da ponuda za jednu asocijaciju, kao što su je države Srednje i južne Evrope već

bile dobile, takođe treba da važi i za sve države naslednice bivše Jugoslavije. To bi trebalo da svim stranama dobre volje ukaže na atraktivnost te pozicije kao i mogućnost izvanrednog poboljšanja njihovog položaja koje im se stavlja u izgled. U tom području leže istinske mogućnosti Evropske unije. I danas za takvu ponudu nije kasno. Evropska unija raspolaže ovde mogućnostima koje nijedna druga sila i nijedna druga organizacija nema na raspolaganju. Ponude za zaključivanje ugovora s državama naslednicama bivše Jugoslavije koje su spremne za mir, evropski je odgovor na nacionalizam koji je doveo do rata. Miroljubive države bivše Jugoslavije trebalo bi da budu podržane i na taj način – ocenjuje Hans Ditrih Genšer.

Hans Ditrih Genšer izričit je zagovornik evropskog jedinstva. U njegovim izjavama o nemačkoj spoljnoj politici ili o pojedinim aspektima te politike relacije su čvrsto povezane sa Evropskom unijom. Kada govori o povezivanju država naslednica bivše Jugoslavije, on izričito naglašava da je njihovo mesto nesumnjivo u Evropi. Nije naodmet podsetiti da je takvo mišljenje u raskoraku s mišljenjem koje je jedno vreme bilo jako izraženo u Evropskoj uniji o tome gde su granice Evrope i dokle seže Evropa. Za njih Evropa se završava negde na Drini ili u Bosni crtajući jasnu granicu između „demokratskog Zapada" i „nedemokratskog i balkanskog Istoka". U tome bivši nemački ministar vidi Nemačku kao važnu zemlju, ali ne i kao jedinu, dominantnu i privredno najmoćniju državu.

Na pitanje o tome kako gleda na budućnost Nemačke kao dominantne zemlje u Evropi, Genšer odgovara konstatacijom da je i Rusija evropska zemlja. „Rusija je takođe svetska sila" – kaže on. I ona pripada Evropi. Svoj stav prema Rusiji Genšer razlikuje od stava ostalih političara i državnika na Zapadu. „Rusiju su na Zapadu previše demonizirali i premalo pokazivali spremnost da joj pomognu. O njoj se dugo gradila slika neprijatelja" – dodaje on. On se u diplomatiji „hladnog rata" kada je reč o odnosu prema Rusiji, očigledno razlikovao od ostalih zapadnih diplomata.

U svom pogledu na državno ustrojstvo Jugoslavije, Genšer polazi od toga da je ona počivala na dva faktora od kojih su oba

krajem Hladnog rata prevaziđena. Prvi je strah od nemačke ekspanzije u jugoistočnoj Evropi, i drugi je mišljenje da bi Moskva mogla potražiti širenje svog oslonca na Balkanu i to u strateški veoma važnoj zemlji. Početkom krize u Jugoslaviji Nemačka je, kada je već bilo govora o mogućnosti da Slovenija i Hrvatska napuste jugoslovensku federaciju, zauzela stav da se granice ne smeju menjati silom, ali da narodi imaju pravo na samoopredeljenje.

Nakon ratnog raspleta jugoslovenske krize, nakon zahlađenja odnosa Beograd – Bon, Hans Ditrih Genšer kaže da veruje kako će do poboljšanja i obnavljanja tih odnosa doći odmah nakon što se urede odnosi SR Jugoslavije sa ostalim državama – naslednicama SFRJ.

Upitan o tome zbog čega nemačka spoljna politika meandrira u relaciji prema Jugoslaviji, zbog čega nemački ministar spoljnih poslova Klaus Kinkel u jednom trenutku kaže „da je dužnost Nemačke da Srbiji pomogne da se vrati u Evropu", a već narednom prilikom postavi niz uslova za normalizovanje odnosa između dve zemlje, među njima Kosovo i druge teme – Hans Ditrih Genšer odgovara da to nisu nikakvi nemački specifični zahtevi. „To je ono što traži Evropska unija i to nije nikakav poseban nemački stav" – kaže on.

Nauk iz slučaja bivše Jugoslavije je da se u Evropi mora izgraditi kultura zajedničkog življenja, smatra Genšer, i to je ono što postoji u Pariskoj povelji KEBS-a. „Diskusije o opravdanosti ili neopravdanosti jedne agresije vode na stare tipove odnosa i zbog toga nenasilje mora ostati osnova za zajednički život u Evropi. Agresija ne može nijednom biti opravdana, kao što ni agresori i žrtve nikada ne mogu biti izjednačeni niti etničko čišćenje sme biti prihvaćeno – ocenjuje Genšer.

Ništa manje nije važno podržati želju i volju za mirno rešenje sukoba zaključivanjem ugovora sa Evropskom unijom od strane zemalja naslednica bivše SFRJ koje su za to spremne.

Ovde se nalazi naročita odgovornost Evropske unije, ali tu se nalaze takođe i njene posebne šanse – opet naglašava Hans Ditrih Genšer.

Na kraju razgovora s Hansom Ditrihom Genšerom, razgovora u kojem je očigledno da je sagovornik dugogodišnji diplomata, mora se reći da on ne iznosi mnogo senzacionalnih ili nepoznatih detalja iza kulisa svetske diplomatije. Stoga smo našeg sagovornika pitali kada će napisati jednu pravu knjigu o ujedinjenju Nemačke. „Sve stoji tu" – odgovara Genšer, pokazujući uz obradovani smešak na primerak svojih „Sećanja" koji se sve vreme nalazi na stolu. A šta stoji unutra? Da li se to odnosi na knjigu, ili samo na jednu rečenicu iz malog prologa u knjizi.

„Ovo nije knjiga istorije niti istorijska knjiga, niti je to pokušaj da se osamnaest godina nemačke spoljne politike predstavi u svim njenim aspektima. Za to je razmak isuviše mali. Za jednu takvu predstavu još nije došlo vreme – piše Genšer podvlačeći reč 'još'". Nema zbog toga sumnje da će biti pravo zadovoljstvo čitati jednu takvu knjigu, kada za to dođe vreme. U međuvremenu Hans Ditrih Genšer se ne trudi da skida velove s diplomatskih i često nemuštih saopštenja i izjava.

Upitan da li zna da u Hrvatskoj ima ulice, kafiće, pa čak i spomenik, Genšer kaže da je o svemu tome čitao u novinama.

„Nadam se da ću moći tamo besplatno da popijem kafu, ako budem otišao." Na pitanje da li je u kontaktu s nekim hrvatskim političarima, pošto ga u Hrvatskoj smatraju jednim od najvažnijih ljudi za sticanje državnosti, Genšer odrečno odgovara, potvrđujući samo to da zna da u Hrvatskoj o njemu tako misle.

Na kraju razgovora, poklanjajući mu knjigu Petera Handkea „Pravda za Srbiju", zamolili smo ga da nam pozira s tom knjigom. „Pročitao sam je već kada je izašla u Zidojče cajtungu", kaže, uzimajući polako i sa širokim osmehom Handkeov putopis. A onda se, isto tako uz osmeh, predomislio i spuštajući knjigu rekao: „Neću drugima da pravim reklamu. Poziraću s mojom knjigom".

NAŠA BORBA, 10. IV 1996.

JOHANES RAU

POD TERETOM PROŠLOSTI

Predsednik vlade nemačke pokrajine Severna Rajna – Vestfalija Johanes Rau jedan je od najiskusnijih političara socijaldemokratskog miljea na bonskoj političkoj sceni. Spada u krug bliskih saradnika velikog socijaldemokratskog vođe Vilija Branta. Svoju političku karijeru Rau je započeo kao knjižničar, da bi pre dve godine, na iznenađenje svih, pa i svoje, izgubio na glasanju za izbor predsednika Nemačke. Na tom položaju sada je Roman Hercog, dok Rau danas iskreno priznaje da je očekivao obrnuti rezultat. Takvom ishodu umnogome je doprinela i tadašnja teška Rauova bolest, kao i Brant, i Rau je bio strasan pušač što je pogodovalo razvijanju karcinoma. Bolest je danas pobeđena, ali Rau puši i dalje s nesmanjenim uživanjem. Pri kraju prošle godine u rodnom Vupertalu proslavio je 65. rođendan uz prisustvo svih najznačajnijih ličnosti nemačkog javnog života.

Bivša Jugoslavija za njega nije nepoznata zemlja i on ističe da je Severna Rajna – Vestfalija, najvažnije industrijsko područje u Nemačkoj, bila partner sa Srbijom. Tada je sarađivao sa tadašnjim predsednikom Predsedništva Srbije Ivanom Stambolićem.

Na početku razgovora Rau ističe da je sada očuvanje mira u Bosni prvenstveni zadatak.

– Ako se taj mir održi, onda će obnova biti jedna izuzetno teška stvar. Svi evropski narodi, kao i Nemci, u tome moraju pomoći. Mi pored toga moramo i još jedan problem da rešimo, a

to je problem velikog broja izbeglica. On nas izuzetno opterećuje i nadamo se da ćemo brzo pronaći mogućnosti za njihov povratak kući. Opterećenja su velika i mi, naravno, želimo da pomognemo i kod obnove. To ne ide jednostavno jer mi ne možemo tim ljudima jednostavno reći: „Do viđenja", nego moramo pitati odakle dolaze, koja su sela razorena, kakve štete su pretrpeli. To je međunarodni zadatak. Nadamo se takođe i tome da će se razviti neka vrsta partnerstva između nemačkih gradova u kojima je bilo dosta izbeglica i gradova iz kojih su oni došli.

Nemačka se angažuje u velikoj meri u programima obnove i pomoći. Kako bi ta pomoć po Vašem viđenju trebalo da bude podeljena?

– Kako će to u samoj Nemačkoj biti raspodeljeno još nije izvesno. U osnovi ta pomoć bi trebalo da bude podjednako podeljena na sve bivše jugoslovenske republike. Moramo se onda i pitati ko je u ovom strašnom građanskom ratu i kakve štete prouzrokovao. Kao što je savezni kancelar rekao, ne može se delovati prosto tako kao da se ništa nije desilo.

Nemačke i jugoslovenske pozicije, čini se, često kao da stoje u raskoraku. Vidite li mogućnosti za prevazilaženje takvog stanja?

– Od strane Srbije uvek su se čuli prekori da je Nemačka jednostrana. Smatram da je takvo prebacivanje pogrešno. U Nemačkoj politici ima mnogo ljudi koji pokazuju veliku objektivnost. Imamo tako Petera Gloca koji sigurno pripada onima koji se trude da otklone sve jednostranosti. I pored toga odnosi između Nemačke i Srbije posebno su opterećeni u poslednje tri godine.

U Srbiji se dugo tvrdilo da je Nemačka igrala negativnu ulogu prilikom raspada Jugoslavije, kod priznavanja Hrvatske i Slovenije?

– Čitam to uvek, ali nije istina da smo mi bili prvi. To smo učinili zajedno s drugim evropskim partnerima. Tada to nije bilo

U klopci istorije: Johanes Rau

pogrešno. Ja nisam pripadao onima koji su tada kritikovali te poteze, kao ni poteze tadašnjeg ministra spoljnih poslova Genšera. Stoga smatram da ne bi treblao naknadno stavljati zamerke Genšeru. To bi bilo neosnovano. Mi smo pokušali u mnogim prilikama da stupimo u kontakt i razgovor sa srpskom stranom. Ona nije bila prema tome isključiva i rezervisana.

Kako procenjujete današnje mogućnosti nemačko-jugoslovenskih odnosa?

– Ima, naravno, istorijskih opterećenja i celokupne prošlosti, Prvog i Drugog svetskog rata. Mi smo, zbog toga, recimo, još davno rekli da nemački vojnici ne bi smeli da igraju nikakvu ulogu u jugoslovenskoj krizi, osim one o kojoj sve sukobljene strane budu postigle saglasnost.

Dve partije, Socijaldemokratska i Zeleni, imale su velike diskusije o držanju Nemačke prema jugoslovenskoj krizi. Čime je to uzrokovano?

– Obe partije imaju pacifistička krila. Sasvim je smisleno da imamo takve rasprave. Mi smo se povodom jugoslovenske politike u partiji nekoliko godina sporili. Smatram da je veoma dobro što smo to tako činili.

Severna Rajna – Vestfalija je sarađivala posebno sa Srbijom u tadašnjoj SFRJ. Kakva su Vaša iskustva iz tog perioda i vidite li mogućnosti za nastavak te saradnje?

– Sada postoji velika razlika. Tada je Severna Rajna – Vestfalija bila jedan deo Savezne Republike Nemačke, a Srbija jedan deo Jugoslavije, ti odnosi razvijali su se pod krovom te dve velike zemlje. Sada je nešto drugo. Sada će sarađivati Savezna Republika Nemačka sa suverenom državom Srbijom ili Jugoslavijom. Severna Rajna – Vestfalija, međutim, nije suverena država i ona ne može imati vlastite, posebne odnose sa Srbijom.

A u privrednom smislu?

– U privrednom smislu, to sve zavisi od preduzetnika i firmi. Može se samo pomoći onim preduzećima i ljudima koji žele da se angažuju u Srbiji. To sve, međutim, zavisi od stabilnosti mira. To je sada odlučujuće.

***

Ingrid Ficek

BEZ POVRATKA „NAVRAT-NANOS“

Rok za vraćanje izbeglica iz Nemačke u nekoliko navrata već je odlagan. O tome se, inače, u nemačkoj javnosti i među nemačkim političarima vode obimne rasprave u kojima se ističe stranka Zelenih.

Potpredsednica parlamenta Severne Rajne – Vestfalije, poslanik Zelenih, Ingrid Ficek objašnjavajući za „Našu Borbu“ šta su najvažniji problemi u toj raspravi kaže da mir u Dejtonu jeste zaključen, ali da on nije siguran. Stoga izbeglice ne moraju navrat-nanos da napuste Nemačku, nego se mora uzeti u obzir da

stanje još nije stabilno. „Ljudi ne mogu da idu u nepoznato, nego moraju imati mogućnosti za život. Za to je potrebno vreme. Osim toga, mnogi ljudi ne žele da se vrate, jer za to nemaju emocionalne snage. Njihova cela ranija egzistencija je uništena, njihove familije i rođaci možda nisu više živi, te stoga oni žele ovde da nastave da žive. Mora se razmišljati i o tome da im se, ukoliko žele ovde da ostanu, za to daju neke mogućnosti.

Moje je mišljenje da se teško može odrediti jedan termin, jedan datum, kada bi trebalo izbeglice da budu vraćene. Mora se činiti tako da svaki slučaj bude kritički proveren.

Govorilo se o tome da bi izbeglice trebalo da dobijaju premije za povratak. Bolje od tih premija jeste pokušaj da se obavi istinska obnova u regionu gde je bilo rata“, kaže Ingrid Ficek.

NAŠA BORBA, 9. V 1996.

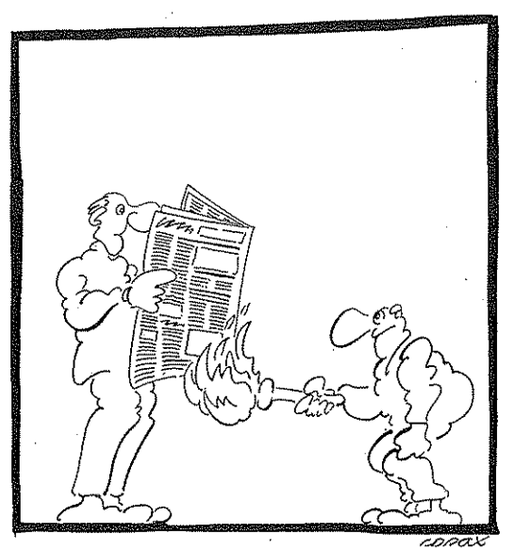

OTO GROF LAMBSDORF
NIŠTA BEZ TRŽIŠTA

Grof Oto Lambsdorf je kao ministar finansija najuže povezan s velikim nemačkim privrednim uspehom osamdesetih godina. On je takođe i dugogodišnji predsednik nemačke Liberalne partije (FDP) i njen skupštinski lider, dok je sada, kao poslanik u nemačkom Parlamentu, zastupnik svoje partije u privrednoj oblasti. Donedavno je grof Lambsdorf bio i predsednik evropskog dela Trilateralne komisije. Od kraja ove godine Lambsdorf najavljuje povlačenje iz aktivnog političkog života. Ostaće, naravno, član parlamenta, ali ne više sa tako izrazitim političkim dužnostima. To vreme posvetiće, kako kaže, odmoru. „Umesto da mi radni dan traje 12, trajaće samo osam sati", kaže grof Lambsdorf.

Dok razgovaramo u njegovom poslaničkom kabinetu, grof Lambsdorf na početku opservira privrednu situaciju Nemačke.

– Nezadovoljan sam nemačkom privrednom pozicijom jer imamo 4,3 miliona nezaposlenih i strukturalne probleme koji nisu rešeni, konjunkturnu situaciju blisku recesiji. Moramo biti spremni za jedno novo, globalno nadmetanje kakvo do sada nismo imali. Ukupno gledano, nadam se da nemačka privreda ima snage da te probleme reši. Onako kako u ovom trenutku stvari stoje, dalje ne bi smele tako da idu.

Nemačka je i pored toga najjača privredna zemlja u Evropi.

– To je tačno, ali ako poredimo situaciju u investicijama, radnim mestima, videćemo da drugi poboljšavaju svoju situaciju. Mi imamo snagu, ali imamo i slabosti.

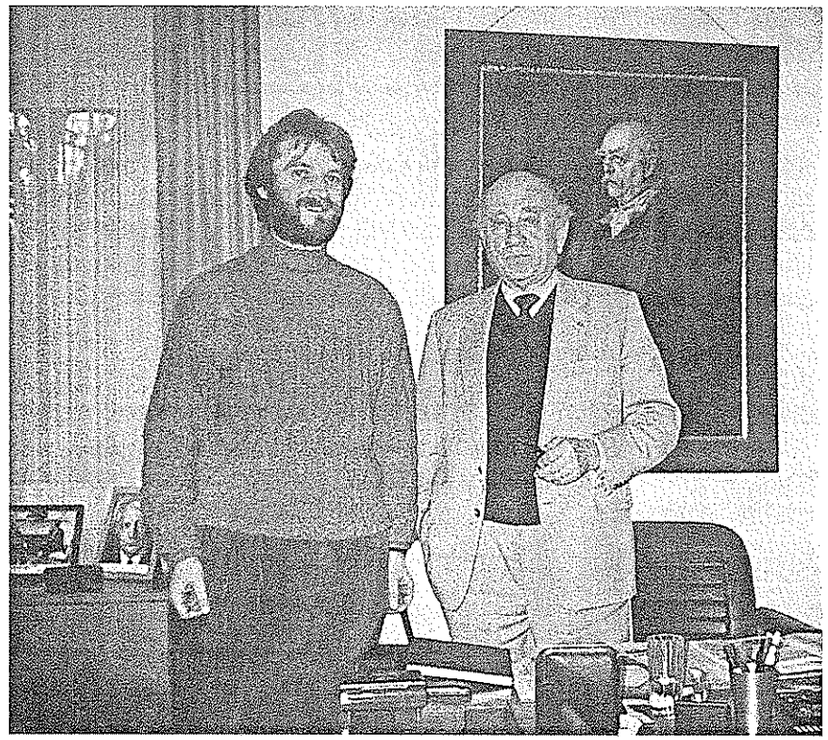

Privreda je ključ: Oto grof Lambsdorf

U kom pravcu se kreće privredno nadmetanje – ka konkurenciji velikih grupacija, regiona ili kao dosadašnje takmičenje pojedinih zemalja?

– Oboje će igrati važnu ulogu. Ja sam sasvim čvrsto ubeđen da mi potrebujemo jedan multilateralan svet. Ja to podržavam, stoga podržavam rezultate evropskog ujedinjenja kao i drugih oblika multilateralnog sistema. Unutar tog multilateralnog sistema ne bi smelo da nastane mnogo blokova, kao što ni Evropska unija ne bi trebalo da bude zatvorena za one koji su van nje. Ukoliko radi učvršćenja Evrope dođe do protekcionizma, biće to loše. To nije u interesu ni Evrope, ni Nemačke, odnosno ni naših građana.

U Evropi postoje dve grupacije. Jedna je grupacija zemalja članica EU, a druga grupacija je grupacija bivših socijalističkih zemalja, u takozvanoj fazi tranzicije. Kako bi te zemlje mogle da se s najmanje problema priključe Uniji?

– S nekima od tih zemalja već je zaključen ugovor o asocijaciji. Nadam se da je taj status privremen do punopravnog članstva, ali odlučivanje o tome mora se donositi od slučaja do slučaja, uz puno razmišljanje o tome da samo demokratske i zemlje tržišne privrede mogu da stignu do Evropske unije.

Vodi li to u neophodnost proširivanja sadašnje EU?

– Da. To je zadatak Evropske unije.

Pre nekoliko godina vođena je diskusija o granicama Evrope. Da li je ona okončana i prevaziđena?

– To je različito od zemlje do zemlje, ali tada je sigurno utvrđeno da je istočna granica Poljske zapravo granica EU.

A Rusija?

– Rusija nije članica EU, niti bi to mogla da bude.

DR VALTER ALTHAMER

PAUŠALNE SU OCENE O ZLIM NEMCIMA

Predsednik nemačkog Društva za jugoistočnu Evropu skoro četiri decenije bio je poslanik nemačkog Bundestaga, predstavljajući CDU partiju. Balkanom se bavi dugo, a treba reći da Društvo za jugoistočnu Evropu okuplja sve uticajne stručnjake koji se na bilo koji način bave ovim područjem – njih gotovo hiljadu. Društvo redovno dodeljuje svoje nagrade za novinarstvo i za naučne radove koji se tiču Balkana, a time i Jugoslavije. Tako je ovogodišnji dobitnik nagrade za novinarstvo urednik „Zidojče cajtunga" Jens Šnajder, koji pokriva područje bivše Jugoslavije. Pre neku godinu nagradu za naučno delo dobila je istoričarka Žanion Čalić, koja je pisala o problemima modernizacije Srbije.

Pre sukoba u Jugoslaviji, dr Althamer je stajao na čelu jedne banke koja je pomagala radnicima iz tadašnje Jugoslavije ukoliko su želeli da se vrate kućama. U razgovoru dr Althamer analizira genezu sukoba u Jugoslaviji, odnos Nemačke prema njemu kao i sadašnje i buduće odnose Nemačke i Srbije. Govoreći o mogućnostima priključivanja država nastalih iz bivše Jugoslavije, dr Althamer tu vidi tri etape.

– Prva etapa morala bi da bude smirivanje bosanskog prostora i time opuštanje odnosa između ostatka Jugoslavije i Hrvatske. Svi znamo koliko je težak taj zadatak i stvaranje uslova za zajednički život različitih grupa. U tom smislu možemo primer videti u Mostaru, ali to mogu pokazati i drugi regioni, kaže Valter Althamer.

Druga etapa je da novonastale i novopriznate države bivše Jugoslavije traže svoj put ka Evropskoj uniji. Prvi korak u tom smislu je stupanje u Evropski savet. Tu će prilikom pristupnih pregovora biti provereno da li i u kojoj meri postoje demokratske okolnosti u toj zemlji, kakav je odnos prema ljudskim i građanskim pravima, kao i manjinska prava i njihova zaštita. Ako taj korak bude uspešan, onda će nastupiti diskusija o trećoj fazi: može li doći do ugovora o asocijaciji sa Evropskom unijom kojoj je cilj punopravno članstvo. S tim u vezi je, a to znači i poželjno, članstvo u NATO. Kod tog slučaja, Rusija će verovatno biti manje protiv, nego što je to u slučaju baltičkih zemalja, Poljske ili Rumunije. Po mojem viđenju to bi bio put južnoevropskih, balkanskih naroda u Evropsku uniju.

U južnoj Evropi dolazi do nove situacije. Tu su sada nove države, SR Jugoslavija i Makedonija. Kakvi odnosi se mogu uspostaviti između tih zemalja?

– Grčka je član NATO i EU, te to nije nikakav problem. Teškoće između Grčke i Makedonije u određenoj meri postoje, ali Makedonija mora imati isti status kao i Jugoslavija ili Hrvatska. Videćete da SR Nemačka u partnerstvu sa ovim zemljama neće imati nikakav sopstveni put, nego će on uvek biti u tesnoj saglasnosti sa drugim zemljama, članicama EU. Tu će probati uvek zajedno, preko Brisela da preduzimaju te korake.

Sada je, čini se, rat u Bosni na kraju. Možete li kao čovek koji se bavi jugoistočnom Evropom, dati svoj osvrt šta se desilo s nekadašnjom Jugoslavijom od koje je nastalo mnogo država na malom prostoru.

– Problemi su počeli u trenutku kad je umro Tito i kada nije bilo naslednika sa sličnim autoritetom u celoj Jugoslaviji i kada je Komunistička partija kao jedina masovna politička snaga izgubila snagu. U tom trenutku bilo je neophodno sprovesti reformu političkog sistema koja bi tadašnjim državama, članicama jugoslovenske federacije, dala više prava i veću slobodu kretanja. Mi u Društvu za južnu Evropu imali smo istraživanja o nemačkom privrednom sistemu, koja je Bon podržavao, s ciljem

da se nešto od toga eventualno prenese u Jugoslaviju. Velika tragedija bila je u tome što, usled principa jednoglasnosti u jugoslovenskoj federaciji, nije došlo do realizacije reformskih koraka. Suprotstavljeni državni delovi uvek su jedan drugog blokirali. To je bio put konfrontacije gde nije bilo traženja rešenja za celu Jugoslaviju.

Mi, Nemci, smo tamošnjim partnerima govorili da je potpuno kontraproduktivno, u Evropi gde granice postaju sve nevažnije, rasturati Jugoslaviju i stvarati čitav niz državica. Ti glasovi jednostavno nisu poslušani. Dalji razvoj je poznat. Kada je došlo do referendumske odluke Slovenije i Hrvatske da napuste Jugoslaviju, uticajni ljudi u Nemačkoj takođe su rekli da se ne može prihvatiti da centralna vlast uz pomoć armije i nasilja održi federaciju jer to narodi više ne žele. To je bio osnov zbog čega je Nemačka tražila brzo priznanje Hrvatske i Slovenije. Time je postignuto to da to više nije bio nikakav interni građanski rat u koji inostrane zemlje ne bi smele da se mešaju, nego je to bio sukob suverenih i samostalnih država. Stručnjaci u Nemačkoj već tada su upozoravali da postoji jedan poseban slučaj, a to je Bosna i Hercegovina, gde nije bilo jasnog razdvajanja različitih naroda. Naročita tragedija je takođe u tome da ni ovde nije nađeno nikakvo mirno rešenje, nego je došlo do nasilnog sukoba, etničkog čišćenja. Kao čovek koji decenijama prati taj region i koji ima mnogo različitih kontakata, mogu da kažem da je kod nas prevladao osećaj nemoći zbog nemogućnosti da se ta katastrofa spreči. Evropska unija se pokazala sasvim nesposobnom da izgradi i održi mir. Tek su Amerikanci otvorili vrata rešenju sa učešćem NATO trupa.

Prilikom razgovora s Vašim nemačkim kolegama može se čuti i njihovo čuđenje zbog čega je Nemačka morala da bude prva u slučaju priznavanja Hrvatske i Slovenije?

– Mora se reći da je Nemačka pristupila priznanju tek nakon dogovora u Briselu i odluke EU, odnosno tadašnje Evropske zajednice. Ispravno je reći da su uticajni nemački političari unutar EU zahtevali priznanje. Uticajni nemački političari, kao recimo tadašnji ministar spoljnih poslova Genšer, tražili su

da se Jugoslavija održi u bilo kojoj formi. Tek kada se pokazalo da Hrvati i Slovenci nisu spremni da ostanu u toj zajednici, iz nemačke publicistike, posebno iz veoma značajnih nemačkih dnevnih novina, došao je pritisak da najzad podrže težnje ka nezavisnosti naroda. Snaga tih glasova stvorila je posebno osećanje u Parlamentu i stalno pitanje: „Kada će EU najzad priznati te narode". Ali, moramo se pitati i šta bi se desilo da nije došlo do priznavanja.

Na početku sukoba u EU su postojale različite pozicije. Francuzi i Britanci, usled ranijih istorijskih odnosa sa nekadašnjom Srbijom, imali su više simpatija za srpsko rešenje jugoslovenskog problema. Nemačka je imala simpatija za poziciju Slovenije i Hrvatske. Kada je počeo rat u Sloveniji, a zatim u Hrvatskoj, nije se moglo smatrati da će se oružanim nasiljem učvrstiti federacija, ako to svi ne žele. Greške su ranije već napravljene. Mogle su se blagovremeno sprovesti i stvoriti jedan „savez država", a ne „savezna država". U trenutku kada su trupe marširale, bilo je previše kasno održati Jugoslaviju.

Možete li pretpostaviti kako će se razvijati dalji odnosi između Nemačke i Srbije?

– Kada je reč o nemačkoj strani, ubeđen sam da su nemački političari kao i većina nemačkog naroda, spremni da grade konstruktivne odnose u budućnosti s Jugoslavijom. Mi, Nemci, nešto smo naučili iz strašnih posledica nacionalsocijalizma, a to je da nacionalna mržnja jednog prema drugom narodu neće doneti ništa dobro. Mržnja i predrasude moraju se prevazići i izgraditi korisni odnosi u budućnosti. Ako se taj prostor umiri, ti odnosi će se sigurno poboljšati. S jugoslovenske strane bilo bi korisno da se preispitaju paušalne ocene o zlim Nemcima koji su razorili staru Jugoslaviju.

Na Balkanu ima puno potencijalnih žarišta. U nemačkim medijima u velikom broju prevladavaju stavovi koji podstiču, ohrabruju ili u najmanju ruku imaju razumevanja za težnje Albanaca ka nezavisnosti. A, opet, takvi stavovi posredno podržavaju sukob?

– Lično nisam bio u tom području i stavove zauzimam samo na osnovu informacija koje nam se daju. A one kažu da je poseban status Kosova oduzet od strane Miloševića, a drugo da tamošnji Albanci nemaju manjinska prava garantovana međunarodnim konvencijama. Osim toga, piše se da vlastodršci u Beogradu preduzimaju mere pritiska prema kosovskim Albancima. Ali, mora se reći da albanska većina nije imala dobar odnos prema srpskom stanovništvu, koga je ostalo samo deset odsto. To je opet jedna suprotnost. Zahtev koji dolazi od Evropskog saveta, ali i SAD, jeste da albansko stanovništvo dobije svoja manjinska prava. Time se ne može reći da se u Nemačkoj smatra da tamošnji Albanci treba da imaju pravo na secesiju. To je sasvim drugo pitanje. Jugoslovenskoj vladi je dobar savet ukoliko bi albanskoj manjini bila garantovana manjinska prava.

Do sada se konflikt u Jugoslaviji kretao sa zapada na istok. Ima onih koji se pribojavaju da bi on mogao dalje da se širi?

– Posmatrači UN već su stacionirani u Makedoniji. Taj region je osmatran. Grčko-makedonski odnosi su, hvala bogu, poboljšani i normalizovani. S jugoslovenske strane makedonska samostalnost se ne dovodi u pitanje. U Makedoniji postoje napetosti jer tamo postoji takođe jedna jaka albanska manjina.

Ponegde se može čuti i da bi bilo dobro ponovo povezati prostor nekadašnje Jugoslavije. Šta Vi o tome mislite?

– Bilo kakve političke koncepcije, čini mi se, nemaju jasnu budućnost. Jedino što se može učiniti jeste stvaranje privrednih veza iz takvih interesa. To se može zamisliti.

Dve nedelje pred rat bio sam u Ljubljani, gde smo imali jednu nedelju Nemačke i gde sam imao referat. Slovencima sam tada rekao: „Ljudi, razmislite dobro da li želite da napustite Jugoslaviju. Šta bi samo dva miliona Slovenaca sami tražili u Evropi?" U tom trenutku, kod tih ljudi nije bilo nade za takvo pitanje. Bili su jako ispunjeni nacionalizmom. Verovatno se može reći da bi diplomatski uticaj bio bolji, da je Nemačka bila više povučena. Ali ova Nemačka je demokratska i mišljenje na-

roda, javnosti i medija ima jednu važnu i veliku snagu. Moj sasvim jasan utisak je da tadašnji vodeći nemački političari nisu bili za razbijanje Jugoslavije zbog bilo kojih geostrateških razmišljanja. Često se čita da su Rim i Bon odlučujući bili za razaranje Jugoslavije. Nemački političari ovde su u prvoj fazi, više ili manje, bili pod pritiskom javnog mnjenja.

To pišu i nemački stručnjaci.

– To je činjenica koju sam lično doživeo. Mada nisam više bio član parlamenta, imao sam bliske kontakte s nemačkim parlamentom i posebno sam se bavio tim problemom. Ako smem da kažem, verujem da bi za jedan pozitivan razvoj u budućnosti bilo veoma dobro ako bi ta legenda o presudnom nemačkom uticaju na raspad Jugoslavije bila preispitana, jer ona nije u skladu sa istinom.

Često se u nemačkoj javnosti sreće neprijateljska slika o Srbiji i Srbima koji se posmatraju kao agresori i kao narod koji bi voleo da stvori „Veliku Srbiju".

– Mora se imati pred očima da je za prosečnog Nemca relevantno ono što je u nemačkim televizijskim emisijama prikazivano o maršu jugoslovenskih trupa nakon hrvatske i slovenačke objave nezavisnosti. Prvi utisak je bio da su tamo miroljubivi narodi koji žele samo da budu samostalni i da istupe iz jugoslovenske federacije. Drugi utisak stvoren je izveštavanjem s muslimanskim i hrvatskim pogledom na rat. Iz tih izveštaja proizilazilo je da su vođe bosanskih Srba oni koji bi trebalo da su počeli sa etničkim čišćenjem i proterivanjem čitavih naroda. Niti u novinama, niti u nemačkoj televiziji bilo šta nije se čulo o nečemu što su hrvatske trupe ili muslimanski vojnici učinili. Mi ne smemo jednostrano i kolektivno da osudimo srpski narod pre nego što se čvrsto utvrdi gde je istina. A po mom uverenju, ona je podeljena na sve tri strane u bosanskom sukobu.

NAŠA BORBA, maj 1996.

VOREN ZIMERMAN

NISAM ORGANIZOVAO BOJKOT GAZIMESTANA

– Odluku da ne idem na Gazimestan doneo sam sâm, procenjujući tadašnje okolnosti i šta bi se tamo moglo desiti. Pokazalo se da sam bio u pravu, kaže u razgovoru za „Našu Borbu", bivši ambasador SAD u Beogradu Voren Zimerman, dok razgovaramo u njegovoj vašingtonskoj kancelariji RAND korporacije.

Na jesen izaći će i memoari ovog bivšeg američkog diplomate o čijoj ulozi u jugoslovenskoj krizi politički krugovi u Beogradu daju veoma kontroverzne ocene. Dok je bio ambasador SAD u Beogradu, beogradska štampa veoma često ga je kritikovala i uzimala na nišan, ponekad ga direktno okrivljujući za sve jugoslovenske nevolje, naročito za Kosovo.

– Ja sam u Beograd došao u martu 1989. Kada sam doneo akreditive gospodinu Dizdareviću, tražio sam da me prime predsednici svih šest republika. Meni je Miloševićev predstavnik za međunarodne odnose rekao da predsednik Srbije ne želi da ima posla sa stranim ambasadorima, već da je to posao federalnih institucija.

Kada se pripremala svečanost na Gazimestanu, tražilo se da ceo diplomatski kor bude tu. To je bio problem za američkog ambasadora. Ja sam dao do znanja da smo jako zabrinuti za ljudska prava na teritoriji Kosova. Pitanje za mene bilo je da li da idem na Gazimestan i da budem dekor na pozornici gde će Milošević biti glavni, a pri tom nisam ni znao šta će reći, hoće li kritikovati Albance pred diplomatama. Tako sam odlučio da

neće biti dobro ukoliko se pojavim tamo. Kasnije je samo nekoliko diplomata otišlo, a mene su osudili da sam organizovao bojkot. Nisam učinio nikakav pokušaj u tom smislu. Nekoliko ambasadora me je pitalo šta ću da učinim, a ja sam im odgovorio da neću ići. Diplomate iz Evropske unije same su se sastale i donele vlastitu odluku. Kao što se sećate tog govora, on je bio veoma oštar i prvi put se govorilo o ratu. To me je uverilo da američki diplomata nije trebalo da bude tamo. To, međutim, uopšte ne znači da SAD nisu shvatile ni prepoznale važnost Kosova za Srbe. Ni danas SAD ne prihvataju i ne priznaju nezavisnost Kosova, a ja sam do sada uvek naglašavao ključnu ulogu mirnog rešenja i dijaloga na Kosovu.

Kako su se u diplomatskom koru za vreme Vaše službe razvijala mišljenja o jugoslovenskoj krizi?

– Danas ćete veoma često čuti da su Amerikanci nezadovoljni Evropljanima i njihovim odnosom prema jugoslovenskoj krizi. Do leta 1990. Nemčka je igrala konstruktivnu ulogu. Kada je ministar Genšer počeo da zastupa ideju priznavanja Hrvatske i Slovenije, nemački ambasador Rajf, koji je inače bio veoma dobar ambasador i znao je više o Jugoslaviji nego bilo koji drugi strani ambasador, usprotivio se takvom stavu. Ja sam o Jugoslaviji znao više nego što su govorili generali JNA. Čuo sam direktno od Kadijevića da je Nemačka želela kreaciju Trećeg rajha i da bi želela da podjarmi Balkan. To je bila takva glupost, da me je to jako zabrinjavalo.

A ostali?

– Antinemačka kampanja u Srbiji bila je bez osnova sve do sredine 1990. Teško je i Austriju osuditi da je bila kriva za događaje na Balkanu. Postojale su, naravno, grupe koje su bile za to, ali austrijski ambasador je tada takođe bio protiv raspada Jugoslavije. Dalje mogu da kažem da su kasnije i Nemci i Austrijanci pogrešili kod priznavanja Slovenije i Hrvatske.

To danas kažu mnogi, a oni koji su i 1991. tako mislili nisu izmenili tok događaja.

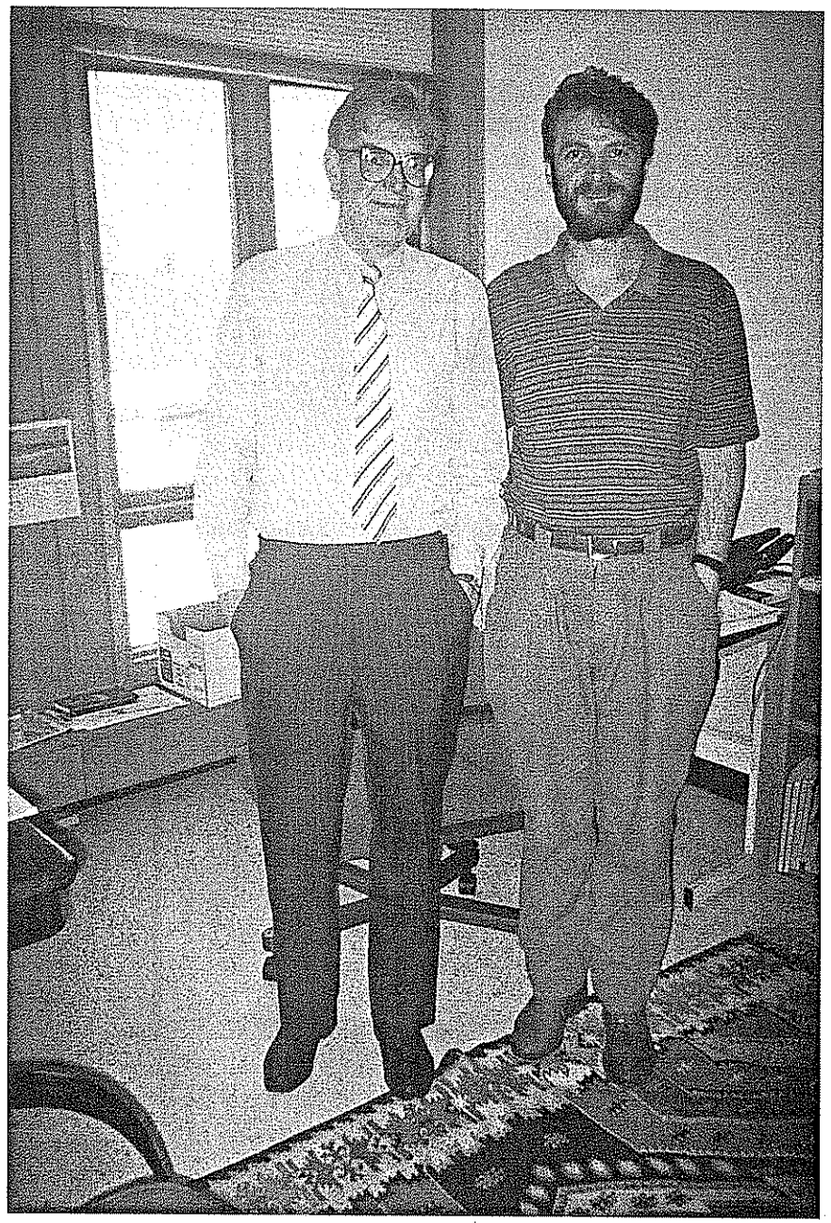

Nisam bojkotovao Gazimestan: Voren Zimerman

– Ja i ne mislim da je Evropska unija odlukom o priznanju učinila nešto veliko, odnosno da je u bilo kom smislu mogla da utiče na kasnije događaje. Milošević i Karadžić sa silom JNA već od proleća 1991. imali su strategiju da zauzmu dve trećine teritorije Bosne. Oni su želeli da to učine milom ili silom. Evropska unija nije mogla da promeni tu strategiju.

NAŠA BORBA, 3. jul 1996.

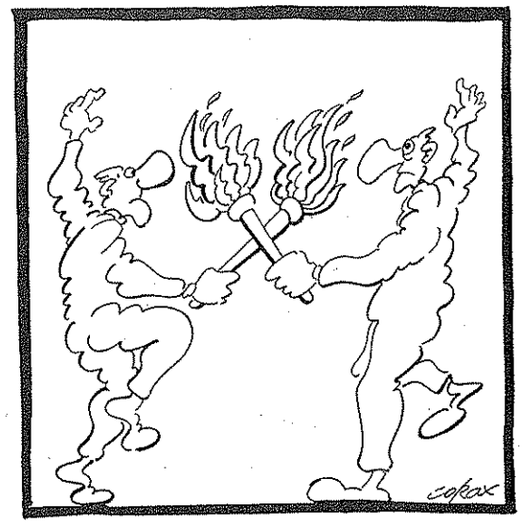

DEJVID BAJNDER

ZIMERMAN NIJE RAZUMEO SRBE

Američki interes na Kosovu motivisan je dvema činjenicama. Prva je da je ovde snažan albanski lobi. U SAD živi između 200 i 300 hiljada Albanaca, što je mnogo manje od Grka i Hrvata, ali oni su jako koncentrisani i imaju dosta novca, tako da su uspeli da dobiju podršku velikog broja jakih članova Kongresa. Kosovsko pitanje zbog toga postoji u političkom krugu već skoro deset godina, iako mnogi obični Amerikanci ne znaju da li je Kosovo breskva ili nova pasta za zube, objašnjava u razgovoru za „Našu Borbu" novinar „Njujork tajmsa" Dejvid Bajnder.

Bajnder je već dugo poznat jugoslovenskoj javnosti jer decenijama prati ovaj region i Jugoslaviju. U toku sukoba u Jugoslaviji Bajnder se veoma često u svom listu oglašavao neortodoksnim stavovima koji su u velikoj meri odudarali od dominantnih struja javnog mnjenja u Americi, kada je u pitanju njihov odnos prema jugoslovenskom konfliktu. Jasnije rečeno, on je bio spreman da uvaži argumente Beograda mnogo više od drugih.

Tokom ovog leta Bajnder će se ponovo naći u Beogradu i Jugoslaviji, gde će pripremati nekoliko novih tekstova o raspletu jugoslovenske krize.

– Drugi elemenat je, nastavlja Bajnder, stvarni interes u Vladi da se postavi pitanje Kosova. Na širem planu siguran sam da Sjedinjene Američke Države imaju strategiju političke, ekonomske i vojne izolacije Srbije. Ta koncepcija uključuje

vojnu saradnju s bosanskim Muslimanima, Albancima, Makedoncima i Hrvatima. Ljudi poput Al Gora, možda Klintona i, recimo, Lejka, bili bi srećni kada bi Srbiju mogli da smanje i svedu na poljoprivredno društvo. Prethodnik ovog koncepta je Hari Morgentau, koji je stvorio svoj plan za Nemačku nakon njenog poraza u Drugom svetskom ratu. Po tom planu, trebalo je uništiti kompletnu nemačku industriju, a jedino bi im bilo dozvoljeno da oru zemlju i da gaje krave.

Ne mogu reći da je na delu takav doslovan plan i za Srbiju, ali sve se kreće u tom pravcu da se Srbija eliminiše kao snaga na Balkanu. Ova vlada, kao i Bob Dol, smatraju Srbiju jakom silom i pretnjom za mir i stabilnost na Balkanu. S tim u skladu su i akcije koje SAD preduzimaju na tom prostoru od 1991. Ne krijem da je to preterano i glupo. Kada to kažem u Vladi, oni mi odgovore: „Bajnder, vi preterujete".

Koji razlozi mogu postojati za takve američke stavove, kada Srbija i Amerika imaju dugu istoriju više nego dobrih međusobnih odnosa?

– Pogled Vlade SAD govori da je Srbija počela rat, da je agresor, da su Srbi učinili genocid, te stoga mora biti kažnjena. To je stav i većine medija i novinskih kuća. U pitanju je dogmatski stav. Ljudi koji to kritikuju, poput mene, bivaju napadani da su srpski propovednici, ili da sam zao. Otežavaju mi život. Kada upotrebljavam reč dogma, ja ne preterujem. To je kao inkvizicija u srednjem veku. Smatraju me jeretikom.

Činjenica da su Amerikanci prema jugoslovenskom jedinstvu imali stavove koji su se poklapali sa srpskim pogledom o priznavanju Hrvatske i Slovenije od strane Nemaca, nikada nije značila da je Amerika dala dozvolu Srbiji da čini ono što čini. U službenom pogledu naše Vlade, pod Bušom, Klintonom i u štampi stav je da su Srbi glavni arhitekti raspada Jugoslavije. To je pogled o kojem se govori od početka. Na neki interesantan način to se odnosilo i na Kosovo. Miloševićeva karijera počela je eliminisanjem autonomije na Kosovu. Američki antisrpski pogled i akcije koje su to sledile počele su srpskim tretmanom Kosova.

Mnogi, kada je o Kosovu reč, veliki značaj pridaju ulozi tadašnjeg ambasadora SAD u Beogradu, Vorena Zimermana, koga predsednik Srbije Slobodan Milošević dugo nije primao.

– Zimerman ima jako važnu ulogu. Njegova prva akcija 1989. bila je da ode u Prištinu i prigrli albanske vođe. On nije to učinio kao da sedi u glavnom gradu Jugoslavije i Srbije, već kao da ga je neko poslao da zastupa Prištinu. Zimerman, koji je jako prijatan i šarmantan gospodin, jako načitan, po mom mišljenju nije imao mogućnosti da shvati svu složenost Jugoslavije. On je instinktivno napravio redosled koji je počeo ljudskim pravima i sledio pitanje ko je dobar demokrata u američkom smislu i ko hoće da ima modernu ekonomiju i ko govori o toleranciji. Zato je on nastupio tako prema Rugovi, Izetbegoviću, a voleo je Drnovšeka i Kučana, pa čak i Tuđmana, s kojim je bio u dobrim odnosima. Punih 16 meseci nije imao nikakvih odnosa s predsednikom Srbije, a kada su te relacije počele, bile su veoma loše. On nije ni voleo, ni slušao, ni razumeo Srbe.

Zašto i mediji slede takve poglede?

– Govorio sam o dogmi. Ako ste dogmatičar, sve što se slaže s vama jeste dobro, a sve što se ne slaže – loše. Rekao bih da je 90 odsto štampe gledalo jugoslovensku krizu na dogmatski način. To je klasično američki – kao kada gledaš Holivud, uvek imaš dobrog i lošeg.

Kako tumačite to što mnogi američki komentatori nisu videli zemlju o kojoj pišu?

– Zato što onda više ne bi bili toliko pristrasni. Vilijem Safajer nije bio, Entoni Luis takođe. Dominantna tema bila je poređenje s holokaustom. To je prvi upotrebio Eli Vizel, a pre toga se govorilo o genocidu. Ako je takav dominantan holokaust koncept, možete zamisliti koliko su ti ljudi veseli kada pronađu holokaust koji su učinili Srbi.

NAŠA BORBA, 4. VII 1996.

LAV KOPELJEV

NEIZBEŽNO RUŠENJE SISTEMA JALTE

Ruski istoričar Lav Kopeljev rođen je 1911. Danas živi u Kelnu i saputnik je mnogih značajnih ljudi i događaja u ovom veku. Kao oficir Crvene Armije zadužen za propagandu uhapšen je krajem rata jer se protivio surovim odmazdama prema nemačkom stanovništvu prilikom ulaska Crvene armije u Nemačku. Osuđen je zbog toga na deset godina robije.

Sve dok uz pomoć i zalaganje Vili Branta nije konačno došao u Nemačku, Kopeljev je bio saputnik mnogih ruskih disidenata i pisaca koji su se protivili staljinističkom sistemu i kasnijoj birokratizaciji ruskog društva. On je zaslužan za to što je delo Varlama Šalamova „Priče sa Kolime" stiglo na Zapad preko zapadnih novinskih dopisnika. Osuđuje u najvećoj meri današnje stavove Solženjicina i za račun ranijeg prijateljstva i poznanstva odbija da govori o njemu.

Dok razgovaramo u njegovom domu u Kelnu, sedokosi starac s dugom bradom priča svoju biografiju, naglašavajući da se i dalje bavi izučavanjem rusko-nemačkih duhovnih veza koje smatra ključnim vezama za budući evropski razvitak.

– Mene su uhapsili već na frontu, 5. aprila 1945, priča Kopeljev. Optužen sam za propagandu buržoaskog humanizma i sažaljenje protivnika, što se smatralo klevetom sovjetske armije. Bilo je mnogo tačaka. Ja sam na našem skupu rekao da mi stupamo u Nemačku gde ćemo se zajedno sa Englezima i Amerikancima boriti za duše Nemaca. Bio sam tada marksista po ubeđenju i smatrao sam da je nemačka radnička klasa naš

saveznik, a da su Čerčil i Ruzvelt bili i da će biti neprijatelji sovjetske vlasti. To je bila ta kleveta naših saveznika. Smešno? Na prvom sudu sam oslobođen i izašao sam na dvomesečnu slobodu. Očigledno me je neki general oslobodio, ali njegovi potčinjeni su ponovo pokrenuli proces. Drugi sud me je osudio na tri godine. Meni je to bilo mnogo, a tužiocu malo. Suđeno mi je i treći put i tada su mi dali deset godina. Mene su branili i mnogi moji drugovi. Njih su isterali iz Armije, s posla, isključili iz partije, priča Kopeljev.

Šta se dešavalo nakon 20. kongresa KP SS?

– Vratio sam se u Moskvu, pisao sam u „Novom miru", koji je uređivao Konstantin Simonov, bavio sam se profesorskim radom i predavao istoriju međunarodne štampe. Nakon toga otišao sam u Institut za istoriju umetnosti i bavio sam se istraživačkim radom. Istraživao sam istoriju nemačkog pozorišta, ali odatle su me isterali 1968. Bio sam protiv intervencije u Čehoslovačkoj. U to vreme ja sam se mnogo nadao u Jugoslaviju. Strasno smo kupovali „Borbu" i „Politiku". Uzdali smo se takođe i u Mao Cedunga. Nisu me isključili iz Saveza pisaca zbog toga što se za mene založio Hajnrih Bel. On je bio predsednik međunarodnog PEN kluba.

Vi odlazite u Nemačku u vreme nemačke „nove istočne politike" koju je formulisao Brant i u vreme novih odnosa Nemačke i SSSR-a.

– Brant je učinio veoma mnogo u odnosu na Rusiju i Poljsku. Ja visoko cenim njegovu istočnu politiku. Ja znam da vodstvo CDU podržava tu politiku. Mi smo se tada, zajedno sa Saharovom nadali takozvanoj „konvergenciji", a silu konvergencije Zapadu za nas je predstavljao Brant. Nadali smo se da će on uticati da se liberalizuju odnosi. Nažalost, istorija je sudila po svom.

Ko je po vašem pogledu trebalo da bude nosilac takvog pokreta na Zapadu?

– Pre svih Nemačka, jer je ona najviše od svih stradala od tih večnih konfrontacija. Nadali smo se i od Džimija Kartera. On

je iz Amerike podržavao tu politiku. U Rusiji su se bojali zbližavanja sa Zapadom jer je to označavalo opasnost za fotelju. Politika konfrontacije istok-zapad samoubilačka je za obe strane.

Potom je došao Gorbačov. Ali mnogi kažu da je sve njegove reforme već zamislio Andropov.

– Postoji ta mogućnost. Andropov je nesumnjivo hteo zbližavanje sa Zapadom. Berija je hteo da povuče sovjetsku vojsku iz Nemačke, da normalizuje odnose s Jugoslavijom. Spoljna politika koju je nameravao da vodi, bila je zdravija od Hruščovljeve.

Gorbačov, znači, nastavlja tu liniju?

– Savršeno ispravno. Andropov takođe. Berija i Andropov su razumeli da glavni problem svetske politike ne potiče po horizontali, nego po meridijanima, sever – jug. Berija i Andropov su bili špijuni i oni su znali kakvi su stvarni odnosi, kako se Kina ponaša prema SSSR. Oni nisu bili beskorisni humanisti, nego takođe imperijalisti, ali mnogo razumniji i zdravomisleći. Ali takva je istorija. U takvim totalitarnim državama na delu su nezdravomisleći.

Da li je Gorbačov najzaslužniji za nemačko jedinstvo?

– On je važan, ali još važniji su avganistanski mudžahedini i poljska „Solidarnost". Posle avganistanskih mudžahedina, ruska vlast je odučila da ne krene na Poljsku gde je nikla „Solidarnost". Za stvaranje „Solidarnosti" i nemačko ujedinjenje veliku ulogu imao je i papa Vojtila.

Papa?

– Da. On je ujedinio Poljsku. „Solidarnost" je nikla kao neobični savez radnika i hrišćana, inteligencije i sveštenika, crkve i inteligencije. Takvog pokreta nije nikada nigde bilo. Leh Valensa, koji se pokazao lošim predsednikom, bio je veoma dobar vođa „Solidarnosti". Za njega papa je imao ogromno značenje.

Gorbačov se sretao više puta s papom?

– Da, tri puta. Sadašnji papa je veoma talentovan diplomata, ali konzervativac. Ja sam se takođe sreo s njim. Vatikan je veoma jak. Postoji šala sa Staljinom. Pitali su ga kakve odnose bi trebalo uspostaviti s Vatikanom. „A koliko oni imaju divizija", pitao je on. Sada su oni i bez divizija jači. Papin sistem se pokazao sposobnijim od Staljinovog sistema sa svim njegovim divizijama. Papa je rušio idealistički socijalizam. Sada se u Rusiji boje katoličanstva. Ruska pravoslavna crkva je glavni neprijatelj katolika. Broj katolika raste, međutim, sada u Rusiji. Jedan od mojih bivših zetova, veoma dobar doktor, postao je strasni dubokoverujući katolik u Moskvi.

Da li ste bili nekada u kontaktu s Gorbačovom?

– Ne, ja sam se s njim sretao u Nemačkoj. Pre ga nikada nisam video. On je na mene ostavio utisak razumnog čoveka koji je vaspitan bolje od Jeljcina. Ali on je čovek nomenklature. Zbog toga je i čudo zbog onoga što je učinio. Osim toga, veoma je usredsređen na sebe. Poslednji put video sam ga nakon svrgavanja.

Jedino realno čudo koje može da spasi Evropu i ne samo Evropu, to je Saharovljev zet. On je prost i on je to govorio još od 1968. Neophodno je jedinstvo politike, nauke i morala. Bez tog jedinstva zemlja će otići đavola. Od vremena Bizmarka, Napoleona, Hitlera politika se mogla voditi ne vodeći računa ni o nauci, ni o moralu. Sada, nakon Hirošime i Černobila, u vreme sunčevih rupa i globalnih problema, nečasna politika ili nečasna nauka vode u katastrofu.

Gorbačovu ja ne mogu da oprostim to što je aplaudirao generalu koji je streljao 50 žena, zato što je Saharovu isključio mikrofon kada je on govorio. On nije mogao da preskoči svoju senku.

Kako je Gorbačov shvatio da je potrebno da menja sistem Jalte?

– On je to shvatio na osnovu informacija koje su se nakupile još od vremena Berije i Andropova da je taj sistem poguban. On je u tom smislu Berijin učenik.

Zašto su to Rusi prvi shvatili, a ne Amerikanci?

– Zato što su Amerikanci daleko. To nisu shvatili samo Rusi, već i Nemci i Poljaci još ranije. Česi, takođe, izlazeći na ulice, Mađari su to shvatili 1956. Gorbačov je imao moć.

Ima onih koji smatraju da je Aleksandar Jakovljev, bliski Gorbačovljev saradnik, inicijator promena?

– On je bio glasniji od drugih i on je bio bliže vlasti. Inteligentan je i uman čovek. Gorbačov je samo hteo da poboljša, ali ne i da sruši sistem. U pobedi je uvek mnogo očeva, a u porazu gotovo niko. Rušenje sistema Jalte bilo je neizbežno.

Sve sile pobednice nisu bile za tako radikalne poteze?

– Prijatelju, ko je bio pobednik? U tom ratu nije bilo pobednika. Pogledajte, kako izgleda svet 20, 30, 50 godina nakon rata? U Nemačkoj i Japanu je privredno čudo, a u Rusiji i zemljama Varšavskog ugovora... Britanska imperija se raspala, francuska takođe. Sjedinjene Američke Države i u Kini i na Kubi doživele su velike poraze.

Kakvo je Vaše objašnjenje takvog procesa, da ratni gubitnici postaju privredni džinovi?

– Objašnjenje je veoma prosto. Oni se više nisu naoružavali. Nisu trošili pare na oružje. To je najjednostavnije objašnjenje. Naoružanje je najgora stvar u ovom veku. Reakcija je jačanje vojnoindustrijskog kompleksa. Prošle godine porastao je izvoz oružja u ukupnom ruskom izvozu za osam odsto. Isto tako, nažalost, i u Nemačkoj i Japanu. To je zloslutno, jer može nastupiti vreme kada će topovi govoriti sami za sebe. Vaša domovina je primer za to. Jugoslavija je bila model za Evropu, ona je bila dobar model Evrope. Možda će se neko smejati, kada pogledaš unazad, to je bila i Austro-Ugarska monarhija. To je bila mnogonacionalna država gde su se slobodno razvijale nacionalne kulture svih naroda. Vaš veliki pisac Ivo Andrić bio je građanin te imperije, a i mnogi drugi pisci. Bilo je mnogo smešnog u toj imperiji, ali svi ti narodi nisu se međusobno ubijali. To može biti primer za Sjedinjene Evropske Države. To

rešenje nije se pojavilo sada već u 1815. i 1816. Njemu su se priklanjali i neki boljševici.

Neki političari nisu sa velikim zadovoljstvom gledali na ujedinjenje Nemačke.

– Tome su se protivili neki engleski i neki francuski političari. Pametnije to nije razdraživalo. Danas je ujedinjenje Nemačke faktor jačanja zdravih snaga Evrope. U Nemačkoj danas desni radikali igraju daleko manju ulogu nego što je to slučaj sa Italijom, Francuskom ili Austrijom. Poražavajući je broj fašističkih i polufašističkih partija u Rusiji.

U ruskoj politici postoje dva pravca. Jedan je povezivanje s Nemačkom, a drugi je suprotstavljanje Nemačkoj.

– Ne samo s Nemačkom, nego sa Evropom. Rusija i Evropa. To neće da priznaju neki vaši sugrađani, mnogi poljski i češki intelektualci, deo ruskih fašista. Rusija i Evropa – kažu oni. U stvarnosti Rusija je nedeljivi deo Evrope.

Cela Rusija?

– Da. Od Dalekog Istoka.

Pomenuli ste da je Jugoslavija mogla da bude pozitivan primer za Evropu.

– Da, dok se nije survala u rat. Ta mogućnost ni sada nije potrošena. Vuka Karadžića, o kojem su pisali Gete i Puškin, nije tako moguće prosto zaboraviti zbog jezičkog jedinstva južnoslovenskih naroda.

U Srbiji se dugo pisalo o tome da je upravo Nemačka podržavala raspad Jugoslavije. Kakav je Vaš utisak o tome?

– Moglo bi se reći da je vlada Zapadne Nemačke podržavala raspad jugoslovenske federacije, štiteći interese svojih saveznika u Hrvatskoj, jer je imala više simpatija za njih. To je bila politika vlade i u izvesnoj meri novinara, onih koji služe vladi ili se druže s njima.

Otkuda je proistekla takva politika?

– U tom slučaju bio je u pitanju strah od socijalističkog modela. Na osnovu tih instikata i sada se slično postupa sa bivšim funkcionerima Demokratske Republike Nemačke. Sve se čini da bi se diskreditovao njen sistem kao što se u Rusiji diskreditovao Staljinov sistem.

Nažalost, ružnih mišljenja uvek je više nego razumnih, pored ostalih da je Srbija više komunistička i pravoslavna, a Hrvatska i Slovenija demokratske i katoličke. Ja tako ne smatram, niti na sreću imam među svojim prijateljima nekog takvog. Handke je jednostran, ali ja ga razumem. To je reakcija na šovinizam i shvatam njegove dobre namere.

Kada ste boravili u Beogradu 1989. kakve ste utiske imali iz razgovora s vašim sagovornicima?

– Dobrica Ćosić bio je optimista kada je reč o sudbini Jugoslavije. Đilas je na drugoj strani bio veoma zabrinut. On je smatrao da je sukob Srba i Hrvata neizbežan jer se skupilo mnogo nepoverenja i predrasuda. On je bio mudar čovek, ali se ja nisam u svemu s njim saglašavao. On je govorio da je Staljin bio genijalan. Nisam se s tim složio jer je on bio tiranin, zao, nečovečan i besprincipijelan, ali genijalni političar. O tome smo se sporili cele jedne večeri.

Kako vi doživljavate sadašnju sudbinu Jugoslavije?

– Moraju se razlikovati želje naroda i vlada. U Jugoslaviji se bore među sobom vladajuće partije a ne narodi. Loše je za to okrivljavati narode. Uzmimo slučaj koji je u Nemačkoj podigao mnogo prašine, tekst Petera Handkea. On je pokušao da zauzme jednu stranu zbog toga što se zaista mnogo loše pisalo o Srbima. To je loše kada se okrivljuju narodi. Opravdanja, međutim, nema za Karadžića i Mladića. Oni nisu loši zato što su Srbi, nego zato što su prestupnici. Ne sumnjam da su zločine činili i hrvatske ustaše i muslimanski fanatici i Karadžićevi četnici. Jugoslavija nam se činila kao model za Evropu, ona se sporila sa Staljinom, to je bio model demokratske, socijalističke, buduće Evrope, gde razni narodi žive udruženi, ne smetajući jedni drugima.

NAŠA BORBA, 13–14. VII 1996.

ERIK HOBSBAUM

NOVA SVETSKA ANARHIJA

Erik Hobsbaum je jedan od najvećih i najcenjenijih istoričara današnjice. Predavao je na svim važnim univerzitetima u SAD i Evropi, na Masačusets institutu za tehnologiju, Stenfordu, Kornelu... Rođen je 1917. u Aleksandriji, u Egiptu, a od 1933. živi u Londonu. Njegova dela zahvataju široko područje socijalne istorije i sažimaju događaje veka s kojim kao istoričar uporedo živi. On čini to i u svojoj poslednjoj knjizi „Doba ekstrema", gde opisuje i tumači događaje ovog veka. „Mnogo je za jednog čoveka da teži da iskaže sve događaje iz jedne ere, ali ovaj vek skoro da obuhvata moj život. Moja slika o njemu zahvata i moje poglede i predrasude o vremenu i događajima o kojima rasuđujem i pišem" – kaže Hobsbaum.

– Ta istorija na neki način još traje. Kad je pre četiri godine počinjao rat u Bosni i Hercegovini, najkrvaviji evropski sukob nakon svetskih ratova, francuski predsednik Fransoa Miteran bez najave posetio je Sarajevo, potkrepljuje Hobsbaum svoju raniju tvrdnju. Sasvim jasno je htelo da se pokaže svetskoj javnosti značenje tog rata i da ona postane svesna onoga šta će on doneti. Prisustvo jednog poznatog i značajnog državnika u Sarajevu izazvalo je veliku pažnju i poštovanje u svetu, tim pre što se sve to dešavalo u jeku borbi, u plamenu i artiljerijskim plotunima. Jedan aspekt ostao je ipak sasvim bez komentara, uprkos tome što je on bio stvarni povod Miteranove posete: datum. Zašto je francuski predsednik baš 28. juna došao u Sarajevo? Zato što je to bila godišnjica atentata na Franca Ferdinanda, 28. juna 1914,

koja je delila svet samo nekoliko nedelja od velike katastrofe – odgovara Hobsbaum i dodaje: „Svaki obrazovan čovek u Evropi i Miteranovom dobu morao je da primeti povezanost između datuma i mesta, koja je upozoravala na jednu istorijsku katastrofu. Kakvo je dejstvo na bosansku krizu imalo biranje jednog simboličnog datuma? Gotovo niko, osim nekih istoričara i starijih ljudi, nije razumeo takvu igru. Istorijsko sećanje nije bilo više živo".

Razaranje prošlosti, ili mnogo više, socijalnih mehanizama kojima je povezano iskustvo prošlosti s novijim generacijama, jedna je od karakteristika kasnih decenija ovog veka, zaključuje Hobsbaum.

To ne znači da je istorija mrtva, da je nastupio „kraj istorije" kako kaže Frensis Fukujama. Ljudi samo mnogo manje znaju o istoriji, smatra on.

Ima i onih koji prognoziraju puteve budućnosti, ali i njene sadržaje, poput poznatog harvardskog profesora Samjuela Hantingtona ili i dalje uticajnog nekadašnjeg Karterovog savetnika za nacionalnu bezbednost Zbignjeva Bžežinskog. Hantington piše o mogućnim sukobima civilizacija, dok Bžežinski naredni vek naziva „vekom nacionalizma". Obe te ideje već su razmatrane, ali upravo zbog značaja sukoba u Jugoslaviji, razgovor s profesorom Hobsbaumom počinjemo komentarisanjem tih pretpostavki.

– Hantignton misli na razliku između Zapada i islama. Amerikancima je potreban jedan svetski neprijatelj. Starog više nema i oni traže novog. Sa sukobom civilizacija pokušava se nalaženje nekog protiv koga se Amerikanci mogu mobilisati. Bžežinski mi u tom pogledu izgleda interesantniji, ali mislim da nije u pravu. Nacionalizam kakav je postojao ranije, u prošlom veku, drugačiji je od fenomena koje danas vidimo, sa izuzetkom koji je nastao raspadom istočnog bloka. On je sličan s nacionalizmom koji se dogodio ranije, s raspadom multietničkih država, kao na primer Habsburške i Otomanske imperije. Ono što se na Zapadu zove nacionalizmom i separatizmom odgovor je na globalizaciju sveta i reakcija na razaranje starih struktura i vrednosti. Američki socijalni naučnici našli su za to izraz – politika

identiteta, traženje grupe kojoj čovek pripada, čiji član možeš da budeš bez ikakvih uslova, gde ćeš naći sigurnost u nesigurnom svetu. To može da bude spojeno s tradicionalnim nacionalizmima kao kod etničkih grupa, ali one nisu iste. Ima puno pokreta tih grupa za koje je stvaranje nezavisne države nebitno ili drugorazredno. To nisu politički projekti za stvaranje države, mada se ponekad dešava da se raspadom multietničkih država opet stvaraju nove države. Ne verujem da klasični etnički kulturni i lingvistički nacionalizam može u sledećem veku da bude veoma politički značajan, mada će i dalje da postoji. U tom smislu Hantington ima pravo da će nenacionalističke civilizacije imati velikog političkog uticaja. Kako će se praviti razlika između nacionalističkih razlika i verskih pokreta? To neće biti sasvim lako. U Jugoslaviji reč je o tome kakvi su odnosi između srpskog, hrvatskog i bosanskog nacionalizma i katoličke crkve, pravoslavlja i muhamedanizma. Da li se, recimo, u Severnoj Irskoj radi o nacionalnom ili religioznom pitanju?

Možete li na jugoslovenskom slučaju primetiti stvaranja starih političkih konfiguracija na evropskom prostoru, uprkos proklamovanom evropskom jedinstvu?

– Nešto strašno se desilo sa idejom nacionalne države u 20. veku. Posle 1918. to je shvaćeno kao „jedan narod – jedna država", da drugi nisu deo te države. Nacionalne države koje su proistekle iz francuske i američke revolucije, engleske revolucije, bile su države u kojima se znalo da različiti narodi žive u istom državnom obliku. Ideja da nacionalna država ima etnički nukleus koji je ili kulturan ili lingvistički, podrazumeva ili asimilaciju ili isterivanje drugih naroda. Na Balkanu postoji istorijska tradicija netrpeljivosti Srba, Hrvata, Albanaca, Muslimana. Toga je bilo, ali su uvek znali da žive zajedno, mada su se s vremena na vreme borili. Novo je da jedni drugima neće više da tolerišu postojanje. Novo je ono što sam nazvao „konvencija granica", da se znalo, da se nije moglo ići suviše daleko u borbama jer se moralo dalje živeti zajedno. Mladići iz jednog sela, iako su se borili, znali su da će drugo selo ostati. To je sada nestalo. I to je ono što je strašno i što je novo. Setite se knjige Kapušinskog koji

je 1947. bio na Kipru i razgovarao s jednom starom grčkom damom. Ona je pričala kako se borilo, ali i živelo zajedno s Turcima. Čudila se pri tom zašto sada Turci dolaze i žele da ih isteraju. To je novo – izbacivanje, svesna prihvatanja činjenice, da se ne može zajedno živeti.

Balkan je područje na kojem su se sudarale tri velike imperije. Njihove relacije još uvek traju na tom području?

– Da, to je tačno, ali ljudi su i dalje zajedno živeli. Tek posle Prvog svetskog rata Turci su isterali sve Grke i Grci sve Turke.

Ujedinjena Evropa projektovana je više puta. Verujete li da ovaj projekat može biti uspešan?

– Pitanje je kako se Evropa definiše. Ranije je Evropska zajednica bila u funkciji Hladnog rata. Danas je pitanje kako se ona može širiti, da li se može proširiti. Ti problemi tek danas su stvarni. Krajem osamdesetih takvo pitanje uopšte se nije postavljalo. U prošlosti bila je to unija manje ili više podjednako razvijenih država. Dve države došle su iz političkih razloga – Grčka i Portugalija, ali manje ili više bile su blizu, tako da nije bilo suviše razlike između bogatih i siromašnih. Ali kod proširenja, ako bi se Makedonija priključila, problemi bi bili drugi. To je jedan od velikih problema za sada. S tim dolazi još da Evropska unija pokušava da se formira kao grupa protiv ostalog sveta, zatvori i isključi od njega.

Timoti Garton Eš u tom smislu napominje na važnu ulogu koju nemački izbor ima za budućnost Evrope, odnosno, da li će Nemačka slediti liniju dominacije ili integracije u Evropi?

– Nemačka će zbog broja stanovnika, položaja i privredne snage imati značajnu ulogu. U tom smislu će i nemačka politika biti uticajna. To je možda jedna pozitivna stvar. Dok zapadni i severni delovi Evrope nemaju mnogo interesa za istočnu, juogistočnu i srednju Evropu, Nemci imaju veliki interes za to. Otvaranje i priključenje istočne Evrope Evropskoj uniji sledilo bi nemačku politiku. Sigurno ne znam to da vam kažem, postoje i velike opasnosti, od nemačke hegemonije.

Danas ne postoji nikakav svetski ili neki drugi poredak koji bi mogao osigurati ravnotežu i okončavanje konflikata. Jugoslavija je primer za to.

– Tačno. Zbog toga je stanje bezbednosti potpuno neizvesno. Niko to ne zna, jer čak ni američko vođstvo nije tako snažno da bi oni to mogli sami da rade. Niko više nije dovoljno snažan da to samostalno sprovede. I to stanje teži nekoj stabilizaciji. Pre ili kasnije sistem će biti uspostavljen. Kako će se stabilizovati – to će već duže trajati, i ne može se unapred reći kako će se stabilizovati. Bezbednost u svetu, s nekim izuzecima, a tu je Bosna najvažniji izuzetak, nije dovodila do mnogo mrtvih. Jedini ubistveni rat jeste rat u Bosni. Ostali sukobi su manji. To je jedino pozitivno što se može reći o ovoj novoj internacionalnoj anarhiji. Srećom, sa izuzetkom Jugoslavije, ona nije dovela do smrtonosnih sukoba ili globalnih konfrontacija. Lokalne katastrofe, poput Čečenije, uvek su mogućne.

Da li je potreban onda novi sistem i vodi li to obnovi starih alijansi, kako to piše Henri Kisindžer?

– Trenutno se jasne perspektive za to ne vide. Šta je zaista jasno? Jasno je da evropske države nemaju zajedničku politiku. Amerikanci su jedina velika svetska sila, ali ona ne može sama da obezbedi ravnotežu. Druge velike sile u međunarodnoj politici drže se veoma povučeno, poput Japana, ili Kine koja je još uvek regionalna sila. Stanje je veoma nepredvidljivo da bi se govorilo o eventualnim alijansama. Bez novog međunarodnog sistema, budućnost nije osigurana.

Novi međunarodni sistem poslednjih sedamdeset godina nije postojao bez neprijatelja. Prvo je to bio komunizam. Vi pominjete države koje se nekoliko godina ne mogu stabilizovati u odsustvu slike neprijatelja, poput Japana i Italije. Traži li se novi neprijatelj?

– Bez neprijatelja jedna alijansa ne može da postoji. Ona je uvek protiv nečega. To je problem s NATO-om. On sebi sada traži nove funkcije, u Jugoslaviji i drugde, ali ih baš ne nalazi.

Da li su buduće forme međunarodne organizacije supranacionalne, nacionalne, nenacionalne ili globalne?

– To nije samo tehnička stvar. Takve institucije već postoje i mogu da daju model međusobnih odnosa. Evropska unija koja je u ekspanziji daje gomile materijala za to. Globalne organizacije bez sumnje pokušale su da prošire područje svog delovanja i uticaja bilo na političkom ili ekološkom polju. Evropska unija je ostala sama pošto je ona dete jedne posebne istorijske konstelacije. Verovatno će i ostati sama a nešto slično bi verovatno bilo mogućno i u nekadašnjem Sovjetskom Savezu.

Brzina kojom će supranacionalne organizacije koračati napred teško se može predvideti. Takođe nije više sigurno ni kako će one da funkcionišu. One već funkcionišu preko svetskih menadžera u vodećim, velikim kreditnim organizacijama koje reprezentuju oligarhiju najbogatijih zemalja u kojoj se nalaze samo najsnažniji. Ali, kako će se jaz između bogatih i siromašnih zemalja produbljivati? Problem je u tome što Svetska banka i Međunarodni monetarni fond, politički podržani od SAD, već od sedamdesetih godina zahtevaju sistematsku pravovernost slobodnom tržištu, inicijativi privatnih preduzetnika i slobodnoj svetskoj trgovini, što je na kraju dvadesetog veka slično onome što je bilo u Britaniji u 19. veku. To nije neophodno u ostalom svetu. Ako jedan svetski proces odlučivanja želi da se osnaži i zaista realizuje, onda takva politika mora da bude promenjena.

INTERVJU, 12. VII 1996.

DŽORDŽ FRIDMAN

RAT ĆE DOĆI PONOVO

Pre tri godine dr Džordž Fridman objavio je spektakularnu knjigu „Dolazak rata s Japanom", koja je izazvala neslućenu pažnju američke javnosti i dugo se nalazila na listi bestselera. Tada je dr Fridman bio profesor političkih nauka na Dikinson koledžu u Karlejsku, a danas je predsednik i direktor Instituta za strategijska istraživanja u glavnom gradu Luizijane, Baton Ružu. Dr Fridman je, inače, filozof po obrazovanju, a područje bivše Jugoslavije nije mu nepoznato, pošto je napisao knjigu „Politička filozofija frankfurtske škole", gde se bavio i jugoslovenskom humanističkom filozofijom.

Kao što je pre tri godine uzbudio Ameriku paradoksalnim i nenadanim tezama, isto će učiniti i u oceni pravca jugoslovenskog sukoba. Danas je on direktor Centra za strategijska istraživanja, instituta koji mnoge svoje projekte prodaje američkoj armiji ili drugim zainteresovanim ustanovama. Dok smo razgovarali u Baton Ružu upravo je bila u toku izrada modela snabdevanja američkih brodova širom sveta i iz svih potencijalnih luka i pristaništa.

– Nisam direktno ispitivao Jugoslaviju zbog konflikta, ali sam ispitivao slučaj Slovačke i pitanje zbog čega Mađari u Slovačkoj žele biti Mađari iako bi kao Slovaci mogli daleko više da postignu u životu. Ekonomskom analizom nećete dobiti rezultat. Američka vojska sada se zanima pitanjem zbog čega bosanski Srbi žele da budu Srbi. Za njih to više nije teorijsko pitanje. Moj interes je tu praktičan. Ako želiš da shvatiš zašto Srbi rade

to što rade, možeš reći da su primitivni ili praviti ozbiljne analize koje ne moraš da voliš. Jugoslavija ponovo otvara vrata da se istraže istorijske snage koje su delovale još 1948, kuda će ići evropski liberalizam, hoće li se ono što se događa u Jugoslaviji raširiti u globalnom smislu. Ako se osvrnemo unazad, 1948. bila je vreme sukoba liberala i marksista o tome ko će posedovati revoluciju. Te slike definisale su politiku. Kako budemo razumeli šta se dešava u Jugoslaviji, pokazaće nam se šta da mislimo o nacionalnoj državi. Moderna nacionalna država u Evropi mogla bi se preko noći raspasti u krvi. Sve teorije o progresu time bi bile dovedene u pitanje.

Mislite li da je Jugoslavija bila prirodna tvorevina?

– Liberali veruju da možeš izgraditi zemlju poput SAD bilo gde u svetu. Ako je to istina, onda možeš nacrtati granicu i reći – eto, to je Jugoslavija i to će biti, recimo, Jugoslavija. Nacija, međutim, ima neku vrstu života i egzistencije koje su nezavisne od toga šta mi odlučimo. Malro je napisao da ljudi napuštaju naciju na nacionalan način. Ne možeš nestati. Samo u Americi možeš da nestaneš. Ja mogu da budem Mađar i Amerikanac, ali ne mogu da budem Mađar i Slovak.

Američka slabost je to što gledamo druge zemlje i želimo od njih da napravimo Ameriku. Jugoslavija nas je ponovo naučila da nisi ono što bi želeo da budeš, nego ono kako te drugi vide. Naše nerazumevanje politike nema poređenja sa bosanskom realnošću. I to je ono što je opasno u našoj politici. Mi smo jaki i mislimo da možemo svuda ići i praviti Ameriku. Mi se čudimo zašto Srbija ne postane isto što i SAD. Ali, mi smo, je li, jaki i možemo gde god hoćemo i šta hoćemo.

Za nas je u Bosni pravo rešenje bila rana pobeda Srba. Sve je išlo ka tome. Bio bi to možda brutalan ali kratak rat. Sada se rat nastavlja jer su SAD i Evropa postavili uslove zbog humanitarnih razloga. Bosna je mala zemlja koja se nije mogla i ne može da se održi, a Srbija čeka sledeću šansu. Mi ćemo otići odatle, ali istorija će se ponoviti.

Zašto Srbija čeka sledeću šansu?

– Sjedinjene Američke Države želele su kraj rata. To nije politika. Pitanje nije da li će rat stati, nego zbog čega je počeo. A borbe su počele jer nije bilo ravnoteže snaga Srba i Hrvata. Mora se desiti ili stabilna organizacija svih zemalja, što je nemoguće, ili ugovor između Srbije, Hrvatske i Grčke o tome ko će koliko imati uticaja. Američko rešenje koje postoji sada, samo je zamrzavanje stanja. Ono daje previše snage zemljama koje se ne mogu odbraniti ni na koji način, osim spolja. Imaš onda samo dve mogućnosti: ili da ostanu strane trupe ili da postigneš stabilno stanje.

I šta to znači?

– To znači da će rat početi ponovo. Ne možeš imati toliko malih nacija.

Da li ste te analize radili za američku armiju?

– Ne, ali ona zna za to. Ona nije za to zainteresovana na nivoima na kojima sam ja zainteresovan. Bilo je u vojsci puno otpora da se ide u Bosnu, pa se ipak otišlo. Oni ne vole posao u kojem ne mogu da unište suprotnu vojsku. Oni ne znaju kako da čuvaju mir: da li da hapsiš, ubijaš, kako da čuvaš mir kada ne govoriš jezik... Službeni razlog zbog kojeg su vojnici tamo jeste da se garantuje Dejton, a ne da se održi mir. Ali, ako su se strane pomirile, postavlja se pitanje, zašto su vojske tamo? Kada su trupe došle Muslimani su mogli već sami da se brane, Amerikanci i Nemci su naoružavali Hrvate. Bosanska pozicija se poboljšala. Možemo se pitati da li taj razmeštaj nije imao stvarne svrhe ili jeste. Mi spekulišemo.

Kakve svrhe?

– Izlazak konzervativnih snaga 1995. i ruske trupe u Rumuniji zabrinule su zemlje Višegradske grupe. Prošle godine je izgledalo kao da se Rusi ponovo pojavljuju u Ukrajini, Slovačkoj, Rumuniji i Srbiji. Srbi su najavljivali da će zvati Mađare u vojsku, a to je izluđivalo Mađare. Činilo se da ceo region postaje nestabilan. Mađari su hteli u NATO, a SAD nisu htele ekspanziju NATO i provokaciju Rusa. Onda je učinjen kompromis, da američke trupe dođu u Kapošvar, da podrže

Mađarsku. Desnica u Mađarskoj je potencirala pitanje Mađara u Srbiji i njihovo služenje vojnog roka, a onda je Horn, koga inače Amerikanci vole, došao u SAD i tražio pomoć SAD. Nije, dakle, 30.000 vojnika tamo otišlo zbog Bosanaca i Dejtona. To je stabilizovalo stanje i kupilo vreme. Sada čekamo na izbore u Rusiji.

Zašto je to važno?

– Pitanje Rusije je pitanje imperije. Jeljcin je dao imperiju, a nije dobio ništa. Zapad nikad nije dao obećani novac. Ako antijeljcinovske snage pobede, prva akcija biće reaktiviranje KGB i promoskovskih vojnih snaga u Ukrajini, Belorusiji i drugde. Pitanje su i baltičke zemlje i to da li će Rusija prihvatiti sadašnjost i desetine hiljada američkih vojnika uz svoju granicu. Rusija je velika zemlja, velike vojne snage i ima veoma uske veze sa Beogradom. Ako nacionalističke snage pobede, Vašington će sa zabrinutošću gledati na srpsko-ruske relacije. Sada smo Srbe gurnuli u ruske ruke, ako oni otvore te ruke. Ali, bez obzira na to ko pobedi, Moskva i Beograd će usko sarađivati. Mi imamo 35.000 vojnika na 800 kilometara od granice i ne znamo šta će se desiti. To bi mogao postati Vijetnam. Rusi o tome nisu ni mislili, ali posle izbora sve je moguće. Sjedinjene Države do sada nisu videle opasnost za sebe jer Srbija do sada nije imala jaku silu iza sebe.

Šta je tu opasno po SAD?

– Srbi su se borili i imali su teški rat. Naši vojnici su mladi i neutrenirani. Ukoliko oni budu imali žrtava, naša politička podrška može se raspasti preko noći. Oni ne bi mogli tako brzo da se povuku, a to bi značilo klasično produženje Vijetnama, gde se nismo mogli ni povući, a ni pobediti.

Zašto bi Srbi uopšte napadali američke vojnike?

– Srbima se žele postaviti uslovi koje oni nikako ne mogu da prihvate. Za SAD to postaje još teže, jer ja nisam siguran da će Srbi za dva meseca biti sami. Sjedinjene Američke Države su rekle Srbiji da ona nikada više neće biti dominantna snaga među Južnim Slovenima. Možeš biti ili za, ili protiv toga. Verujem da

će Srbi nastojati to da sruše, da Dejton ne može biti taj mir. Jedino pitanje koje se postavlja jeste kada će dobiti podršku. Zato – gledaj Moskvu. Srbi nisu imali izbora. Dejton je bio strahota za Srbe.

Teško je verovati da će Moskva promeniti svoju politiku prema Jugoslaviji, bez obzira na to ko dobije izbore.

– Ključ je Moskva. Imamo tamo manje uticaja nego pre deset godina. Svaki ruski političar hteo bi da pomogne Srbima. Rusi sada – to je šansa za rušenje Dejtona. Ako se Rusija vrati nazad, pritisak na višegradske zemlje pokazaće se sam od sebe. Upotrebiće se svaki pritisak na proameričke snage. Čak ako se Klinton i izvuče, naša politička podrška će pasti. Ionako se svi već pitaju šta tražimo na Balkanu. Ako bude ubijeno sto američkih vojnika, naša politička podrška će pasti i mi ćemo morati da se povučemo. Pitanje je da li će umreti sto Amerikanaca i Srbi ostvariti svoje ciljeve za koje su ratovali ili živeti pod tuđinskom vlašću.

Zašto bi sada Srbi trebalo da ubiju sto Amerikanaca, a ne neko drugi i zašto uopšte oni moraju da budu žrtve?

– Potrebno je da umre sto Amerikanaca da bi Srbi ostvarili svoje ciljeve. Inače, rat je bio besmislen. I vi ćete to učiniti. Imaćete napade iz vazduha, ali Srbi kalkulišu da li to i koliko mogu da izdrže. Sjedinjene Američke Države na drugoj strani veruju da ih se njihovi protivnici boje. Tako je bilo u Vijetnamu, Somaliji, Bejrutu. Sada naša vlada veruje da nas ni vi nećete napasti. A hoćete.

Zašto je baš Srbima palo u deo da u tom ratu pobede Ameriku. Zar ne bi bilo moguće ponovo uspostaviti veze između naroda bivše Jugoslavije, u nekoj vrsti zajednice?

– Ta zajednica počivala je uvek na pomoći izvana. Samo je Jugoslavija bila stabilna jer je bila pomagana i od Rusa i od Amerikanaca. Sada je takav odnos snaga neizvestan, nemoguć, pa je stoga ista stvar i sa tom novom zajednicom.

Zašto Rusija i SAD moraju biti konkurenti kada je reč o Jugoslaviji, umesto garanti njene stabilnosti?

– U pitanju je flota. Mi smo sada u ulozi Britanije u 19. veku. Mi ubeđujemo svaku evroazijsku zemlju da je njen interes da gradi tenkove, a ne brodove. To govorimo Nemačkoj, Kini, svima. Naša politika je da Rusija ne može graditi flotu i ne može biti na moru. Mi joj to nikada nećemo dozvoliti.

Ali Rusija već ima flotu.

– Ne takvu kakvu mi ne bismo mogli potopiti. Oni nikada neće moći da izgrade mornaricu. Mi plovimo bilo gde u svetu. Mi idemo, a oni ne idu. I to je važno.

NAŠA BORBA, jul 1996.

KLAUS KINKEL

MIR MORA BITI ŽELJA SVIH

Nemački ministar inostranih poslova Klaus Kinkel bez dvoumljenja prihvatio je intervju za „Našu Borbu“ na manifestaciji „Dan otvorenih vrata“ Ministarstva spoljnih poslova u Berlinu. Ministarstvo se predstavilo Berlincima u budućoj zgradi, nekada prostorijama nemačke banke, a nakon Drugog svetskog rata u njoj je bilo sedište istočnonemačke vladajuće partije. Nemački ministar inostranih poslova imaće kancelariju koja je ranije pripadala Honekeru, a Klaus Kinkel pozirao je fotoreporterima upravo u toj sobi.

Situacija u bivšoj Jugoslaviji jedna je od najvažnijih nemačkih spoljnopolitičkih tema. Nakon potpisivanja sporazuma SRJ i Hrvatske, nemački ministar naglasio je veliki regionalni značaj dogovora. Teme intervjua još su i sporazum predsednika Srbije Slobodana Miloševića i Ibrahima Rugove o školstvu, pitanje izbeglica i onih koji traže azil u Nemačkoj, uglavnom Albanaca s Kosova, a naravno i stanje u Bosni i Hercegovini.

Pored onih komentara o ideji balkanske kooperacije, koji se protežu od skepse do odbijanja i koji s pravom ukazuju na dug spisak konfliktnih žarišta i potencijala, postoje mnogi glasovi koji ideju saradnje na Balkanu smatraju jedinim izlazom u pravcu mira i stabilnosti u regionu. Kako Vi u tom kontekstu ocenjujete sporazum između SR Jugoslavije i Hrvatske kao i najnoviji razvoj u odnosima između tih dosadašnjih protivnika?

– Mir i stabilnost se za bivšu Jugoslaviju mogu obezbediti samo ako su države regiona spremne na dobrosusedsku saradnju. Alternative nema.

Sporazum između Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije predstavlja doprinos stabilizaciji čitavog regiona. On pokazuje da je u Dejtonu i Erdutu započeti proces normalizacije međusobnih odnosa tih zemalja urodio plodovima. Normalizacija o kojoj je postignuta saglasnost sada se mora pretočiti u praksu. To se posebno odnosi na dogovore o Istočnoj Slavoniji, vraćanju izbeglica i pravom regulisanju pitanja amnestije lica koja nisu okrivljena za ratne zločine.

Smatrate li da će bivšoj Jugoslaviji taj sporazum doneti konačan mir? Koje teškoće stoje na putu željenom rešenju?

– Ja se nadam da će sporazum doprineti stvaranju poverenja između bivših konfliktnih strana.

Trajna stabilizacija i uspostavljanje mira u regionu zavise od mnogih faktora. U to spada da sve strane u konfliktu bez pogovora ispune svoje obaveze preuzete u Dejtonu. U to spada i poštovanje ljudskih i manjinskih prava. A konačno, u to spada i dalje unapređivanje vladavine prava i demokratije. U ovoj oblasti su još potrebni veliki napori. Odlučujuće je da budućnost regiona zavisi od spremnosti konfliktnih strana da se istinski odreknu razmišljanja u etničkim kategorijama i da preko svih rovova ponovo jedni drugima pruže ruke. Što se međunarodne zajednice tiče, ona tu samo može da bude u ulozi pomagača. Mir mora da bude želja svih strana u konfliktu, pa na kraju krajeva i svakog pojedinca, bilo da se radi o Muslimanu, Hrvatu ili Srbinu. On se ne može nametnuti spolja, a posebno ga, dugoročno posmatrano, ne mogu nametati vojnici.

Izbeglice iz Krajine predstavljaju nerešen problem. Nemačka diplomatija se po ovom pitanju više puta oglašavala, i to – kako se čini – bez uspeha. Iz toga nastaje utisak da je nemački uticaj u Hrvatskoj oslabio. Da li biste se saglasili s tom ocenom?

– Ne. Nemački stav po pitanju krajinskih Srba bio je i jeste jasan. Oni koji žele da se vrate u svoj zavičaj u Hrvatskoj treba da imaju mogućnost da to čine. To nije samo nemačka politika, to je i politika Evropske unije i Saveta bezbednosti Ujedinjenih

nacija. Hrvatska vlada je obećala da će svim krajinskim Srbima koji žele da se vrate dozvoliti povratak u Hrvatsku. Odgovarajuće odredbe sadrži i sporazum o normalizaciji odnosa između Zagreba i Beograda.

Nema sumnje da je krajinskim Srbima koji žele da se vrate i dalje teško. To mora da se promeni. Uostalom, ova tema je prilikom mojih susreta s hrvatskim ministrom inostranih poslova Granićem uvek igrala važnu ulogu.

Da li se sporna pitanja oko Prevlake i Slavonije mogu rešiti promenama granica?

– Imamo Erdutski sporazum, u Istočnoj Slavoniji imamo prelaznu upravu Ujedinjenih nacija, a imamo i sporazum o normalizaciji odnosa između Beograda i Zagreba, u kome se obe strane obavezuju da će u potpunosti sprovesti erdutske dogovore. To znači punu i mirnu reintegraciju Istočne Slavonije u sastav hrvatske države.

Što se Prevlake tiče, Hrvatska i Savezna Republika Jugoslavija su se saglasile da to pitanje reše putem pregovora i u duhu dobrosusedskih odnosa. To znači da su promene granica moguće samo ako se s tim slažu sve dotične strane.

Iz Nemačke je došao predlog da se neposredno posle bosanskih izbora uhapse Mladić i Karadžić. Da li smatrate da je realizacija te ideje riskantna?

– Međunarodna zajednica je saglasna oko toga da svi ratni zločinci, znači ne samo izvršioci, nego i oni koji za genocid snose političku odgovornost, treba da budu izvedeni pred međunarodni tribunal za ratne zločince. Tako to želi Dejtonski sporazum. To važi i za Mladića i Karadžića, i upravo za njih.

Da li verujete da predstojeći izbori u Bosni i Hercegovini i Saveznoj Republici Jugoslaviji mogu da stabilizuju situaciju?

– Da. Bez slobodnih i fer izbora nema mirnih promena i neće biti trajnog mirovnog rešenja. Bez demokratije, građanskih prava i poštovanja ljudskih prava, države-sukcesori bivše Jugoslavije neće naći svoj mir. Izbori su neophodni kako bi

mogla nastati kultura zajedničkog življenja različitih etničkih grupa. Samo su oni u stanju da političke, ekonomske i društvene strukture izvedu na put ka uspostavljanju takve stabilnosti u Bosni i Hercegovini koja nije upućena na pomoć sa strane.

A što se Savezne Republike Jugoslavije tiče, ja se nadam da će tamošnji izbori u novembru 1996. onoj vladi, koja tada bude izabrana, dati jasan mandat da reši otvorene probleme koji sprečavaju puno uključivanje zemlje u međunarodnu zajednicu.

Kako ocenjujete najnoviji dogovor potpisan između predsednika Srbije Slobodana Miloševića i Ibrahima Rugove o školstvu na Kosovu?

– Pozdravljam taj dogovor postignut između predsednika Miloševića i dr Rugove. Za ovim prvim sada moraju da slede dalji koraci. Dogovor pokazuje da se putem dijaloga mogu rešiti i složena pitanja i da pri tome dobre usluge trećih mogu biti od koristi.

Šta mislite o situaciji podnosilaca zahteva za azil iz SR Jugoslavije, koji su većinom Albanci?

– Nemačka je prihvatila preko 320.000 izbeglica iz Bosne i Hercegovine. U taj broj nisu uključeni oni koje zvanična statistika nije uspela da evidentira a kojih svakako nije malo! Njima treba još dodati oko 120.000 odbijenih azilanata, pretežno sa Kosova, kao i svakog meseca oko 2.400 novih kosovskih izbeglica. To ne može biti trajno stanje, jer za tražioce azila iz Savezne Republike Jugoslavije važi to što važi za sve podnosioce zahteva za azil: za njih se pokreće redovan azilantski postupak. Ako se njihov zahtev za dobijanje azila odbije, oni moraju da se vrate u zemlju svog zavičaja. Kroz nekoliko dana će biti potpisan već parafirani sporazum o vraćanju odbijenih azilanata.

U Nemačkoj se upravo vodi debata u javnosti o novom mandatu Ifora. Hoće li biti novog mandata tih trupa?

– Devetnaestog decembra će isteći mandat Ifora. Situacija ipak ostaje labilna. Mir u Bosni još je u povoju. Političke, ekonomske i društvene strukture još nemaju svoju sopstvenu stabilnost. Još nisu uspostavljene normalne prilike u društvu. Zbog toga se prema sadašnjim predviđanjima mir i posle isteka ove godine još mora stabilizovati uz pomoć sa strane. Tokom vremena će morati da se povedu razgovori o tome kako da se to ostvari, pored ostalog i u krugu UN i NATO-a.

Odnosi između Nemačke i SR Jugoslavije su se u poslednje vreme normalizovali. Pre nekoliko meseci ste lično posetili Beograd. Kako ocenjujete proces normalizacije i koje perspektive vidite? SR Jugoslavija ima centralnu geografsku poziciju na Balkanu. Da li SR Jugoslavija može postati deo rešenja ili faktor stabilizacije u regionu?

– Moja poseta Beogradu u maju ove godine jasno je pokazala da je Nemačka spremna da se nadoveže na dobre odnose koji su ranije postojali sa Srbijom i Crnom Gorom. Sa tog puta je sada uklonjen krupan kamen: 12. septembra će između naših zemalja biti potpisan sporazum, u kome se Vlada Savezne Republike Jugoslavije obavezuje da će primiti natrag sve jugoslovenske državljane koji bez važećeg boravišnog statusa žive u Nemačkoj. Za dalje perspektive odnosa sa Saveznom Republikom Jugoslavijom važi da je Evropska unija jasno definisala šta očekuje od Savezne Republike Jugoslavije kao preduslov za normalizaciju odnosa a takođe i za utvrđivanje dugoročnijih mera pomoći. To je i naše merilo. Najvažnije je sprovođenje Dejtonskog sporazuma, poštovanje ljudskih i manjinskih prava, uključujući status autonomije za Kosovo, i saradnju s Međunarodnim sudom za ratne zločine u Hagu.

NAŠA BORBA, 6–7. IX 1996.

DEJVID ANDERSON

SRBI SE NE MOGU IGNORISATI

Ambasador Dejvid Anderson rođen je 1938. u Škotskoj. Početkom pedesetih seli se u SAD. Na Masačusetskom institutu za tehnologiju (MIT) stiče magistarsko zvanje istorije umetnosti i nakon toga prelazi u Stejt dipartment. Bio je i direktor evropskog odeljenja Stejt dipartmenta i jedan je od najboljih poznavalaca evropskih pitanja. Pre nego što je 1988. postao direktor Aspen instituta u Berlinu, gospodin Anderson bio je ambasador u Beogradu od 1984. U to vreme često se sretao s tadašnjim, kako kaže, „energičnim i reformski orijentisanim bankarom", a sada predsednikom Srbije, povodom jugoslovenskih dugova. Odlično se zna i sa Ričardom Holbrukom, a sadašnji američki otpravnik poslova, za koga kaže da je izuzetan čovek, Ričard Majls, bio mu je bliski saradnik.

Ne samo u Jugoslaviji, nego i u američkoj administraciji mnogi su pre pet godina samo odmahnuli rukom kada je bivši ambasador u Beogradu (od 1984. do 1988) i tadašnji, a i sadašnji, direktor poznatog Aspen instituta u Berlinu Dejvid Anderson, napisao i objavio članak u kojem je gotovo stopostotno predvideo šta će se dalje dešavati u zemlji u kojoj je nekada predstavljao SAD. Gospodin Anderson napisao je tada da se Evropa suočava s najvećim sukobom nakon Drugog svetskog rata na svom tlu. Upozorenje za tadašnje Jugoslovene, pojednostavljeno rečeno, bilo je: „Niko se neće potresti zbog vašeg ubijanja. Ono neće zahvatiti nikog drugog van vaše zemlje. Ratovaćete međusobno izolovani od ostalog sveta, u jednom zatvorenom prostoru". Da li je bilo drugačije?

Gospodin Anderson danas se s gorkim osmehom priseća tadašnjih reakcija na njegov članak. Pored ovog, povod za naš razgovor u prijatnom dvorištu vile Aspen instituta na berlinskom jezeru Vanze, jeste i upravo završen izveštaj Karnegijeve zadužbine i Aspen instituta o poslednjim događajima na Balkanu u kojem se prognoziraju mogući trendovi balkanskih događaja i daju preporuke za predupređivanje novih iznenađenja. Ali, počnimo događajima od pre nekoliko godina.

– Niko u Vašingtonu i niko na Zapadu nije želeo da čuje da dolazi najveći rat u Evropi od Drugog svetskog rata. Ako nekome danas kažete da će 2000. za četiri godine, biti još jedan rat, recimo na Kosovu i Makedoniji, niko to ne želi da sluša zato što je to za četiri godine i tu ništa ne može da se učini. Niko nije verovao da se kriza može sprečiti ukoliko delujete dovoljno rano. Pre nego što je Klinton stupio na dužnost pisao sam njegovom timu. Rekao sam im da možda misle da su dobili izbore na domaćim, američkim pitanjima, ali i upozorio da postoje veoma važna spoljna pitanja sa kojima će predsednik, hteo to ili ne, morati da se suoči. Poslao sam im knjige o Prvom i Drugom balkanskom ratu naglašavajući da upravo dolazi veliki voz s kojim će se suočiti, a to je Bosna. U to vreme, na kraju 1991. i početkom 1992. oni nisu hteli da znaju gde je Sandžak, Novi Pazar. Za njih je Mostar bio čudni podeljeni grad koji još uvek kako-tako funkcioniše. Rekao sam im da čitaju te knjige jer će se s tim nositi. Nisam siguran da je bilo ko, barem ne u vladi, to uradio.

Naša politika od 1948. bila je prilično jasna i prilično jednostavna. Ako su Jugosloveni protiv Rusa, onda mi treba da im pomognemo. To smo i činili, od 1948. do, rekao bih, 1988. Dakle, 40 godina imali smo prijateljske, kolegijalne, razumne odnose. Kada je prestao Hladni rat, a Rusi nisu pokazivali nikakav interes za Balkan, što ne čine ni sada jer imaju previše svojih problema, geostrateški položaj Jugoslavije postao je manje važan. Sve dok rat nije počeo, pa čak ni tada, mi nismo želeli da se mešamo. Ali, veliki pritisak javnosti, delimično nametnut od strane medija, uzrokovao je da Amerikanci konačno promene mišljenje. Američki stavovi iz 1994. i 1995. nisu bili baš vredni pohvala. Mi smo leteli avionima dok su Britanci i

Francuzi bili na zemlji. Naravno, Britanci i Francuzi nisu smatrali pravednom ovu podelu rada. I bili su u pravu. Bilo je tu i pitanje naoružavanja Muslimana. Mnogi su smatrali da bi to samo proširilo rat. To je pogreška. To je moglo da proširi rat, ali s druge strane, mnogi Muslimani nisu ni mogli da se bore jer nisu imali oružja.

Ali, dobijaju novo oružje.

– Biće oni dobro naoružani, zbog čega Dejtonski sporazum neće biti toliko snažan. Ako ih naoružavate i dajete im teško oružje, jednog dana poželeće da ponovo osvoje ono što su dali.

Kako objašnjavate različite pozicije evropskih zemalja i SAD?

– Suština sukoba je u tome što su SAD htele najlakšu ulogu, samo da lete avionima i da niko ne strada. Britanci i Francuzi bili su spremni da žrtvuju svoje vojnike. Nije, naravno, sve to tako jednostavno. Činjenica je da Amerikanci nisu imali politiku. Mi nismo imali balkansku politiku. U redu, ispalili smo mnogo projektila na pozicije bosanskih Srba. To je imalo izvesnog uticaja. Ali sve dok nisu došli vojnici i sve dok Holbruk, blagosloven bio, nije smislio plan, a možemo se pitati da li je plan dobar ili loš, sve do tada nije bilo mira.

Sada neki američki političari kažu da je Milošević najvažniji u mirovnom procesu.

– On jeste važan zato što jedino on može, recimo, da privoli bosanske Srbe da prihvate neke pozicije. Ne znam da li će ta situacija da potraje zato što mi izgleda da su bosanski Srbi veoma tvrdoglavi. Ne mislim da će lako odustati. Neće ni Hrvati, ni Muslimani. Ako odu Amerikanci, a za njima Britanci i Francuzi, mogu da predvidim novu rundu rata već iduće godine.

Zašto su Amerikanci protiv Miloševića? Zašto ga, recimo, ne podrže?

– Mislim da ga podržavaju. Ono što oni hoće od njega jeste da deluje protiv bosanskih Srba. Ne mislim da su Amerikanci

zaljubljeni u njega, ali svesni su činjenice da im je potreban. U diplomatiji i spoljnoj politici često treba da imate posla sa ljudima koji vam se ne sviđaju. Rusi i Amerikanci su, na primer, godinama pregovarali o smanjenju naoružavanja, a nijedna strana nije verovala drugoj. Uprkos svemu došli su do sporazuma.

Verujete li u budućnost Muslimansko-hrvatske federacije?

– Rekao bih: „Pružite im šansu".

Šta su u ovom trenutku, po Vašem uvidu, najvažniji problemi Jugoslavije?

– Ako bih ih rangirao po važnosti, najvažniji problem bio bi ekonomski. Srbija, a tu uključujem i Crnu Goru, treba da obnovi svoju infrastrukturu. To isto važi i za Bosnu. Biće potrebna ogromna količina novca iz inostranstva da bi te zemlje dostigle standard koji je postojao pre otprilike 15 godina.

Drugo po važnosti je pitanje bosanskih Srba. Da li se može tražiti hapšenje ili izlazak Karadžića i Mladića pred sud u Hagu? To je veoma osetljivo pitanje, mnogo osetljivije nego što se u Srbiji zna. Kako američki Kongres ili američko rukovodstvo može da odobri sredstva za pomoć Srbima, ako Karadžić i Mladić ne izađu pred sud u Hagu? To je veoma teško pitanje koje će takođe uticati i na evropske države. Mislim da gospodin Milošević to zna, zato što uvek postoji pretnja ponovnih uvođenja sankcija ukoliko se s bosanskim rukovodstvom ne postupa na isti način kao što to čine zapadnjaci.

Treće – situacija na Kosovu mora na neki način da se smiri. Jedina srećna okolnost do sada je to što Kosovari još nisu krenuli u vojnu pobunu. Koliko će to trajati, imajući u vidu da među njima mlađe generacije dolaze na scenu, ne znam.

Zahtev o Karadžiću i Mladiću može biti veoma težak za Miloševića.

– Znam da će to za njega biti veoma, veoma, veoma teško. Ali, ne mislim da će imati mnogo izbora. Ako zapadne vlade i međunarodne institucije kao što su Svetska banka i MMF odluče da se ne obezbedi novac sve dok Karadžić i Mladić ne budu izve-

deni pred sud u Hagu, Srbija će imati teškoća u ekonomskom razvoju.

Zašto je taj korak tako važan za SAD, posebno sada?

– To je komplikovano pitanje. Američka politika veoma dugo bila je neaktivna – da se ne radi skoro ništa. Amerikanci su veoma strpljivi. Oni ne uskaču u rat za sedam dana, oni ne uvode sankcije za sedam dana, ali način na koji su se bosanski Srbi ponašali u Srebrenici i drugim mestima, televizijske slike bombardovanja Sarajeva i naročito srpskog bombardovanja Dubrovnika, koje je bilo potpuno besmisleno jer Dubrovnik nije bio srpski centar, tu nije bilo Srba koje je trebalo štititi, dakle, taj javni imidž, bilo u televiziji ili u štampi, počinje da ljuti Amerikance. Kad se Amerikanci naljute, onda postaju veoma angažovani, u vojnom smislu. Mislim da smo napravili grešku što nismo bombardovali srpske položaje, vojne položaje bosanskih Srba, dve-tri godine ranije. To bi prodrmalo i probudilo srpski razum i osećanja.

Bio sam dugo godina diplomata i nisam zastupnik upotrebe sile, ali, ako diplomatija nema uspeha, u jednom trenutku morate da upotrebite silu, ako verujete da su razlozi za upotrebu sile ispravni. Rekao sam Miloševiću u maju da je najveću grešku napravio na početku rata kada zapadnim novinarima nije otvorio Srbiju da bi izveštavali o problemima srpske strane.

Ne može da se objasni ljudima da je on imao legitimne razloge za rat i za ono u šta se taj rat razvio, ali postojao je razlog za zabrinutost za prava srpske manjine u Hrvatskoj. To naravno ne opravdava slanje tenkova. Takođe, ni Hrvati se nisu pametno ponašali, ali bili su veoma mudri u odnosima s javnošću. Kao i Bosanci. A u Americi su veoma osetljivi kada vide televizijske slike snajperskih žrtava, pogođenih na Baščaršiji, na pijaci.

Ovome bih svemu dodao i još jedan problem. To je povlačenje NATO trupa. Trebalo bi da se povuku u decembru, ali najverovatnije se neće povući ni do proleća, a možda čak ni tada. Amerikanci su odlučni da odu, ali Evropljani će ih primorati da ostanu. Ukoliko Amerikanci odu, svi ostali će otići i imaćemo novu rundu ratovanja na Balkanu koja bi uključila

Bosance, Srbe, Hrvate, a možda čak i Albance. Kosovo bi uključilo Makedoniju. Gde je Makedonija umešana, tu je i Grčka, a gde je Grčka, tu je i Turska.

Govorite i o Kosovu kao o značajnom problemu. Šta mogu biti rešenja za taj problem?

– Ne verujem da ima lakih rešenja za Kosovo. Znam šta Kosovo znači Srbima. S druge strane, ono je već 90 odsto albansko. Moraće da dođe do pregovora kojima bi Kosovari stekli veću autonomiju, dozvoljavanje Univerzitetu da odražava potrebe kosovskog stanovništva, što znači nastavu na albanskom. Srbi će reći: „Da, ali to je prvi korak ka secesiji i pripajanju Kosova Albaniji". Nemam odgovor na to, ali ako ne odlučite da pregovarate, pre ili kasnije doći će do eksplozije na Kosovu.

Albanci bi verovatno želeli nezavisnu državu, što bi bilo nemoguće.

– To nije bilo nemoguće 1974. Po Ustavu Kosovo je imalo autonomni položaj, a to nije vodilo ujedinjenju sa Albanijom.

Priznajem da treba voditi računa o zaštiti srpskih interesa na Kosovu, prevashodno kulturnih i crkvenih vrednosti.

To se može uraditi, recimo, malim snagama Ujedinjenih nacija koje bi na Kosovu osiguravale crkve.

Postoje mnogi načini pomoću kojih diplomate mogu da se nose s krizama, ali ne mogu rešavati krizu kada jedna strana nije voljna da pregovara.

Može li se naći neki scenario Balkana kao stabilnog regiona pošto sadašnja rešenja, s nizom malih država, ne vode tom cilju?

– U izveštaju Komisije Karnegijeve zadužbine i Aspen instituta mi izdvajamo neke mogućnosti, ali složili smo se da o tome ne govorimo dok to ne bude objavljeno. Moje gledište, a to nije gledište komisije i izveštaja, jeste da će najverovatnije morati da se održi neka vrsta mirovne konferencije zemalja u regionu. Nešto poput Versaja. Ne mislim tu samo na Bosnu,

Srbiju i Hrvatsku, nego na opštu balkansku mirovnu konferenciju, na kojoj bi se učesnici složili oko nekih stvari.

Koje bi bilo mesto za Srbiju u toj novoj konstelaciji?

– Srbija će igrati značajnu ulogu. I posle svega što je rečeno i učinjeno, Srbija je još uvek najmoćnija država u regionu. Ne možete ignorisati Srbe. I to je jedna od poenti, jer ako idete na mirovnu konferenciju, Srbi će morati da igraju jednu od glavnih uloga.

NAŠA BORBA, 17. i 18. IX 1996.

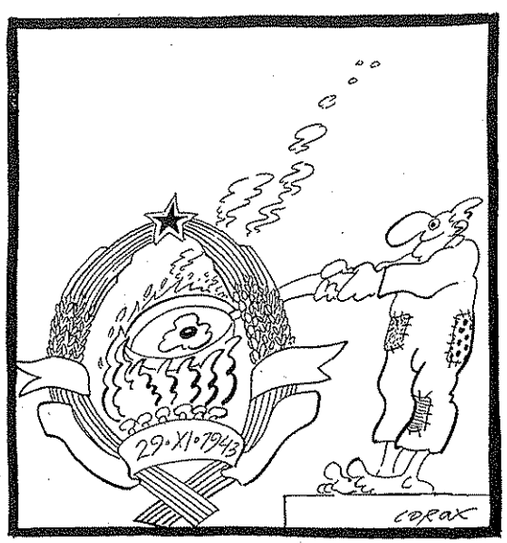

MILAN PANIĆ

VREME JE DA IZAĐEMO IZ MITOLOGIJE GRANICA

U američkoj administraciji, u Beloj kući, kažu da je bivši jugoslovenski premijer Milan Panić čovek s naših prostora s kojim se američki predsednik Bil Klinton najčešće sreće. Osim toga, na istom mestu kažu da su velike Panićeve zasluge za sazivanje i održavanje Dejtonske konferencije. „Predsednik mu je poslao iz aviona telegram zahvalnicu za njegov doprinos konferenciji odmah nakon Dejtona, dok je leteo u posetu Parizu", rekao nam je funkcioner Stejt dipartmenta.

O ovim stvarima bivši jugoslovenski premijer nije želeo da govori, naglašavajući da gde god može da pomogne u smirivanju stanja na prostoru bivše Jugoslavije, on to i čini.

Bivši jugoslovenski premijer posebno je ponosan na to što je u Jugoslaviju nedavno doveo dvojicu nobelovaca. Nešto kasnije je i čitava grupa američkih biznismena posetila Crnu Goru, te on, bez obzira na okončanje političkog angažmana, nastoji da spoji dve domovine.

Povod za naš razgovor bile su druge inicijative našeg sagovornika koje potiču iz vremena dok je bio predsednik Savezne vlade. Reč je o inicijativama o regionalnoj kooperaciji koje je Milan Panić impulsivno i temperamentno promovisao usred rata tako da je sve to tada izgledalo pomalo nerealno i udaljeno od tadašnjih političkih pitanja. Te ideje, međutim, danas sve su brojnije i stižu sa više strana, i iz Evropske unije i Amerike, ali i kao preporuke institucija koje prate i analiziraju kretanja na našem prostoru.

Ipak, početak razgovora krenuo je na sasvim aktuelne stvari od predstojeće predizborne utakmice u kojoj se naš sagovornik jednom okušao, pa i zbog čega sada ne želi da učestvuje u politici.

– Poslednji put kandidovao sam se umesto gospodina Ćosića. On je trebalo da se kandiduje, ali je video da to ne može zbog zdravlja.

Nismo imali drugoga čoveka i onda sam ja to prihvatio. Smatrali smo da bi nešto trebalo da se uradi, da ne sedimo i ne čekamo poraz bez borbe, što se kasnije dogodilo s Ćosićem. Onda sam, po mnogim mišljenjima, bio jedini koji je nešto mogao da uradi na izborima, ako je bilo do toga da se na izborima nešto postigne.

– Svi mi koji smo se kao amateri umešali u politiku, učinili smo to jer mislimo da su promene neophodne. Videli smo da sistem ne funkcioniše, da on nije prihvaćen u svetu i da su mu potrebne potpuno nove ideje, kaže Panić.

Kod nas su potrebni potpuno novi ljudi. Neki naši opozicioni lideri već tri-četiri puta izlazili su na izbore i gubili ih. Nešto novo, prema tome, potrebno je da se dogodi. A mogu li te promene da se obave pod ovim okolnostima? Bez medija? Nema šanse. Ovde se misli da može da se kontroliše ponašanje ljudi pomoću medija.

To je žalosna i nečasna odluka. Intelektualno je beščašće da neko veruje kako na kraju 20. veka u Evropi može da medijima vlada nad ljudima. To je loše, loše za njih.

Kada ste videli da će se angažovati gospodin Avramović, da li ste pomislili da biste i Vi trebalo da se tome pridružite?

– Pitali su me, naravno. Ali, najbolji mogući način mog učešća u životu Jugoslavije jeste moje angažovanje kao biznismena. Ja sam se časno okušao u politici. Bio sam surovo otvoren i iskren, rekavši šta treba da se učini. Pozitivan aspekt mog učešća u politici je da su mnoge stvari urađene. Pokazalo se da Šešelj nije u pravu sa svojom idiotskom borbom za neke nacionalističke principe. On treba da bude odgovoran za umira-

nje nacije i zemlje. To nije ni patriotizam, ni nacionalizam. To je obična glupost. On je terao ljude u smrt. Mlade ljude, da gube noge i ruke.

A sada? Sada je on lider! Neverovatno! Mislim da bi ga non-stop trebalo puštati na televiziju. Ako bi mu to dozvolili, niko ne bi glasao za njega. On ništa drugo ne radi, nego samo napada. Kao Gebels! Napada kao nacista. On nema nikakav program.

Kao što je bio ranije Vaš protivnik, Šešelj je sada protivnik vlasti. Uloge su se izmešale.

– Ostavimo Šešelja. Ljudi koji vode zemlju, shvatili su, na nesreću, dve-tri godine kasnije šta ima smisla. Ja im na tome odajem puno priznanje. Za ono što je uradio u Dejtonu Milošević zaslužuje „deset plus". Njegovo učešće u stvaranju mira u Bosni je za „deset plus". Izgleda kao izdaja – moguće da parcijalno čak i jeste – ali to nije važno. Važno je da je mir. Ljudi se više ne ubijaju. To sam ja i govorio. Svi su ubijanje upakovali u nacionalizam i patriotizam.

Imate li još kontakte s ljudima s naših prostora s kojima ste se kao premijer sretali, pošto ste i tada promovisali koncept regionalnog povezivanja koji je ponovo aktuelizovan?

– Imam. Ja sam Amerikanac i američki demokrata. I to dosta aktivan demokrata. To nije loše, jer ja američkim političarima govorim o Srbiji, Jugoslaviji, Muslimanima, Hrvatima... Zbog toga se ja i stavljam iznad tog problema da bih im objasnio istinu. Ja sam o takvim stvarima govorio sto puta. Ja Izetbegoviću kažem: „Vi i ja smo prošlost. Moramo se brinuti o budućnosti".

Kako Amerikanci vide svoje angažovanje na Balkanu i šta oni tu žele?

– Jugoslovenski problem je internacionalizovan. On je svetski problem i prema tome problem za svakog političkog i državnog vođu. Pošto su Amerikanci vodeća zemlja sveta, to je automatski i zadatak za američkog predsednika Klintona.

Njegov problem bio je da odluči hoće li da se umeša u Bosnu ili neće, pošto je izborna godina. Pod pritiskom izvesnih ljudi rešio je da se direktno umeša u jugoslovenski problem. To je bilo skopčano s političkim rizikom. Srećom, Dejton je uspeo. Savetovano mu je da bi te ljude trebalo sakupiti, izolovati od javnosti i štampe. Objašnjeno im je da ti ljudi imaju iste običaje, pesme, jedu istu hranu.

U Americi konačno razumeju da je to bio problem vođstva, potpomognut potpunim nerazumevanjem Evrope i Amerike. Jugoslavija nikada nije trebalo da se raspadne na način na koji se raspala.

Česi i Slovaci su se razišli i tek kasnije će shvatiti da ekonomski i nije baš najpametnije imati dve vlade, dve vojske, dve carine, a Nemci i Francuzi trebalo bi da budu idioti zato što se ujedinjuju. Pri tome smo i mi našli računicu da se delimo. To je ekonomski neracionalan potez.

Kakve su šanse za rehabilitaciju Srbije i Jugoslavije u Americi?

– Šanse su odlične. Rehabilitovali se Nemci, Japanci... Nisu mogli da budu gori, sekli su glave američkim vojnicima, pa su se rehabilitovali. Sada su najbolji prijatelji.

Kako to mislite?

– Jugosloveni imaju mnogo fantastičnih karakteristika. Mi smo dobri radnici kao što su Nemci ili Japanci. Svi naši ljudi, radnici, stručnjaci, umetnici imaju izvrsna dostignuća – u inostranstvu.

Da odemo svi u inostranstvo?

– Ne, ne. Ovde nisu dobri radnici. Foliranti, na bolovanjima. Ono što mogu u svetu, isti ljudi ne mogu ovde da urade. Onda, svi da odemo? Ne, nego da promenimo sistem. Da on bude kao što je u inostranstvu. Zašto je Jugosloven najbolji radnik u „Mercedesovoj" fabrici? Zato što, kad sam otišao da mi ga predstave, on nije imao vremena da se pozdravi sa mnom. Znači, i u „Zastavi" treba da bude isti sistem kao i u „Mercedesu".

Moramo i kulturu da promenimo. Ovde se govori da je najpametnije ako ne radiš. Kakva idiotska misao! Nešto je taj socijalizam napravio u ljudima i Karl Marks verovatno se okreće u grobu. On je sanjao o radnicima, o proizvodnji, o jednakosti, a ovde radnik ne želi da radi. Zamisli sada da Nemac dođe ovde. Samo je stvar kada će da ga izrade i on će da pobegne. Dakle, kako gledaju Amerikanci na nas? Stvorimo ovde situaciju za investicije, američki kapital će doći.

Pitajte Švajcarce da li znaju ko im je predsednik. Ne znaju, ali sve funkcioniše i svi su zadovoljni. To je progresivan ekonomski koncept. Ja sanjam o tome da izađem na ulicu i pitam: „Ko je predsednik?" i da dobijem odgovor: „Nemam pojma", ali da ljudi budu zadovoljni, da svi rade, imaju kuće i kola, da su banke bogate. O tome sanjam, a moji snovi se ostvaruju.

Rekao sam sebi: „Napusti komunizam" – ostvarilo se; „Živi u Americi" – ostvarilo se; „Uđi u biznis" – ostvarilo se; „Angažuj se u Demokratskoj stranci" – i to se ostvarilo. Znači i ovo će. Pre ili kasnije predsednik Srbije biće nevažan čovek. To ovde ne može da se shvati kada se 22 puta dnevno kaže: „Predsednik je otvorio ovo, primio onog".

Da li je za to preduslov regionalna saradnja?

– Amerikanci su potpuno saglasni da se ona uspostavi na ekonomskim osnovama. Projekat je veoma jasan: mi moramo to da organizujemo, a oni će se složiti i to podržati.

Ne možemo da očekujemo Amerikance ovde da nam uspostave veze. Oni su došli i stvorili mir. Od nas se očekuje da političke granice koje su stvorene ekonomski nestanu, da ljudi putuju gde žele, da se robe prodaju.

Šta Vi lično radite na tom planu, budući da ste bili jedan od prvih javnih političkih promotera regionalnog povezivanja u doba sukoba?

– Svima govorim da bi trebalo da formiramo neku vrstu „Južnoevropske unije". S tim se svi slažu. Ukoliko to ne uradimo, ostaćemo problem za Evropu.

Bićemo nerazvijen region sa socijalnim i svim drugim nesrećama koje dolaze sa siromaštvom i nemaštinom. Politički pretvorićemo se u prostor sa stalnim, mogućnim ratovima. Kosovo, Albanija, Srbija, Bosna... svi oni moraju da se razvijaju. U suprotnom, stanovništvo će želeti da ide u razvijene zemlje i bićemo pritisak na Evropsku uniju gde je poslova sve manje.

Ako nam ekonomska pomoć bude uslovljena međusobnom saradnjom, onda ćemo morati da razmislimo o tome. Amerikanci bi dali pomoć ukoliko bi bilo jasno da se želi ekonomsko ujedinjavanje resursa u regionu. Tada je tržište veće i to bi bio potencijalno bogat region sa 200 miliona ljudi.

Za to šta će se dešavati u regionu jeste važna i budućnost Bosne. Tokom izbora Vi ste bili tamo na čelu jedne nezavisne Komisije. Hoće li Bosna doprineti stabilnosti regiona ili će biti obrnuto?

– Bosna je veoma malo tržište – samo 3,5 miliona ljudi. To je tržište za prozore, jer ih nema, i nešto za građevinarstvo, a posle toga, to je minijaturno tržište. Ono mora da se ujedini s drugim tržištima. Najvažnija stvar za Bosance je da shvate da kao posebna zemlja nemaju nikakve šanse.

Ima, međutim, i onih koji tvrde da Bosna ni sama ne može opstati, čak je i Holbruk među njima.

– Skinite to sa dnevnog reda. Gubimo vreme u toj debati hoće li Bosna da uspe jedinstvena ili podeljena. Koga je to briga? Koga to čak interesuje? To samo zanima Srbe u Bosni i Muslimane, plašeći se gde će ko biti na vlasti. Za nekoliko godina oni će putovati gde hoće, bilo kuda. Ako regionalno povezivanje uspe, neće imati veze da li su u Bosni ili u Srbiji. Kretaćeš se iz jednog kraja u drugi, zavisno od toga gde je bolji život, gde su bolje plate. Sve drugo je pogrešno.

Kada bi moglo doći do ostvarenja tih ideja?

– Što pre, to bolje, ali i bolje ikad nego nikad. Ali ja skoro sa sigurnošću tvrdim da će se to desiti. Granice će se skloniti.

Ljudi koji sanjaju o „Velikoj Hrvatskoj", „Velikoj Srbiji", „Velikoj Albaniji", nemaju viziju šta će se desiti sa svetom.

U tom će se uspeti i cela jugoistočna Evropa biće deo Evrope. Ima i preciznijih računica o tome. Ali, što više ljudi govori ovako kao ja, brže ćemo stići do zajednice, a time ćemo moći da poboljšamo i standard naših ljudi.

U ovom času za nas je najvažnije da izađemo iz mitologije granica. Vreme ne smemo gubiti na tim stvarima. Mi moramo znati šta treba da uradimo da bismo bili deo Evropske unije i da radimo na tome.

Polovina naše javnosti vodi polemiku o stvarima koje nemaju veze s budućnošću zemlje. Mi nećemo biti članovi Evropske unije zbog toga što smo bez Miloševića, nego zbog toga što nismo stvorili takvu ekonomsku situaciju da ih ne koštamo.

Kada ste poslednji put govorili s predsednikom Klintonom?

– Bilo je to u vreme Demokratske konvencije. Tada sam govorio i sa gospodinom Gorom. Govorili smo o Jugoslaviji, naravno, o čemu bih drugo? Predsednik mi obično kaže: „Jao, nemoj, molim te, više da pričaš o Jugoslaviji i Srbima u Bosni". A o čemu ću drugom?

NAŠA BORBA, 11–12. X 1996.

ROBER BADENTER

SRBI SE NISU OKRENULI BUDUĆNOSTI

Donedavni predsednik Ustavnog suda Francuske Rober Badenter u Jugoslaviji je najpoznatiji kao predsedavajući Badenter-Hercogove komisije, koja je trebalo da odgovori na pitanje lorda Karingtona o sudbini bivše SFRJ. Komisija je dala svoje preporuke koje nisu u celosti poštovane i koje su različito tumačene. Iako je srpska strana bila najnezadovoljnija preporukama Komisije, neki, poput istoričara Milana St. Protića, smatraju da je upravo preporuke Komisije trebalo staviti na barjake srpske nacionalne borbe. Komisija je, naime, u svom odgovoru konstatovala da „države nastaju faktičkim putem". Faktički put, analizira dr Protić, podrazumeva silu, te bi stoga bosanski Srbi prvog saveznika trebalo da nađu u preporukama ove Komisije.

Malo ko, međutim, polaže na ovakve intelektualne domišljatosti. Poslednjih nedelja zaključci ove Komisije i njen predsedavajući ponovo su aktuelizovani usled rasprava o sukcesiji bivše SFRJ. Slovenačka strana pokušava da zaključke Komisije primeni i u sporovima o sukcesiji bivše države.

Ser Artur Vots, koji koordinira taj posao, na pitanje slovenačkih novinara da li je izvodljiva primena zaključaka, kaže da su oni samo preporuke međunarodnoj zajednici, ne dajući mnogo prostora za pozitivan odgovor. I sam Badenter kaže da su „sve to samo mišljenja koja međunarodna zajednica i međunarodno pravo mogu da odobre ili kritikuju, mogu da ih poštuju ili odbace".

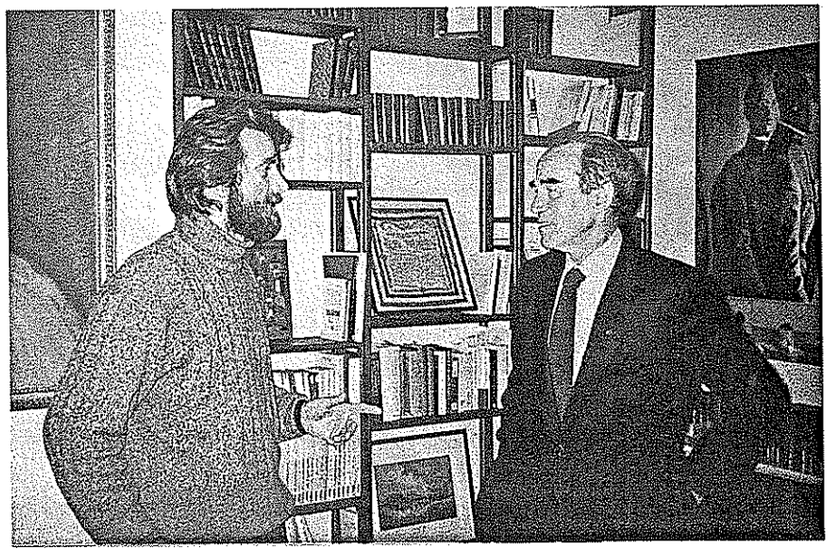

Rober Badenter

Poslednjih sedmica Rober Badenter je obišao Sloveniju, a u Makedoniji mu je uručena povelja počasnog profesora Univerziteta. U Hrvatskoj mu je prevedena drama koju je napisao o Oskaru Vajldu. Gospodin Badenter je inače predsednik Arbitražnog suda u okviru OEBS koji odlučuje o sporovima pojedinih zemalja.

Kako kaže naš sagovornik, Komisija i dalje postoji, budući da nije nikakvim aktom ukinuta. Ali, na početku razgovora on osvetljava atmosferu koja je vladala na početku sukoba u Jugoslaviji.

„Tih dana još ništa nije bilo izgubljeno. Sudbina se još klackala između rata i mira. Lično sam tražio da se sve uradi da se izbegne rat, da se upotrebe sva, baš sva sredstva pomirenja, a pre svega pregovori u okviru EU i UN, koji bi mogli imati oblik posredovanja, ili međunarodne arbitraže, da se otvori mogućnost pristupa svim finansijskim izvorima pod uslovom da se ne pribegne ratu.

Govorio sam da, ako rat ponovo počne, nebitno iz kog razloga, probudite mržnju u jednoj generaciji jugoslovenskih

naroda i da će to doneti odgovornost budućim generacijama, baš zato što se dozvolilo ponovno rađanje mržnje. Ovo su govorile i sve druge ličnosti, jer su svi osećali da sve odiše ratom.

Ono što se dešavalo ličilo je na scenu iz kaubojskih filmova kada šerif ili pastor obučen u crno upada u salun i vikne „poštujte zakon" i svi u tom trenutku povlače pištolje. Okrutna istina da će biti rata, da će to biti samo vaskrsnuće prošlog, da će jugoslovenski narodi ponovo osetiti kako je rat užasna stvar i da je kasno uprkos svim mojim naporima – bila je tu. Moje uverenje sve vreme je bilo, a i ostalo je, da bi sve drugo osim rata dalo bolje rezultate, bez obzira kakvi oni bili. A rezultati su mogli da budu bolji. Jednostavno, izabrano je nešto drugo. Ne govorim o kreditima koji će biti dati da se uklone posledice rata, već o onim koji bi pomogli prosperitetu Jugoslavije, koji bi bolje služili jugoslovenskim narodima. Sada sam, ipak, optimista i posle ove tragedije."

Jugoslovenska javnost, javnost u Srbiji skučeno je obaveštena o radu Komisije kojom ste predsedavali. Imate li stav, mišljenje o tome zašto je Nemačka ignorisala rad Komisije?

– To pitanje treba da postavite Genšeru, a ne meni. Mi se, inače, dobro poznajemo i vezuje nas prijateljstvo. On je potpredsednik Saveta za razmatranje i arbitražu čiji sam ja tvorac, a koji je osnovan u okviru OEBS. Sedište mu je u Ženevi. Nastao je u decembru 1992. u Stokholmu. Slovenci, Hrvati i Bosanci su potpisali ovu konvenciju, a Slovenci i Hrvati su je i ratifikovali. Srbija je bila isključena iz rada OEBS, ali se nadam da će joj pristupiti. Ako se dobro sećam, Kol je pre Genšera izjavio da će Nemačka priznati Hrvatsku, bez obzira na mišljenje Komisije. To je bilo 12. ili 13. decembra, a mi smo naša mišljenja objavili kasnije.

U Srbiji se smatra da su zaključci Komisije označili kraj bivše Jugoslavije, kraj države. Šta mislite o tome i o značaju ovih zaključaka za budućnost povezivanja među delovima bivše države, i šta bi oni posebno mogli da znače za Bosnu?

– To inače nisu odluke, već mišljenja. Nijedna od strana nije želela arbitražu. Generalno govoreći, ne pripada predsedniku Komisije ili jednog tela da tumači zaključke pravne institucije kojom predsedava, jer on ne može reći „vidite odluku, vidite kako je lepa". Odluke treba da tumače drugi. Što se tiče procesa nestajanja bivše Jugoslavije, SFRJ, dovoljno je pogledati mišljenja koja su sukcesivno iznošena, da bi se konstatovalo da su ta mišljenja bila vrlo umerena i da su više imala karakter posredovanja nego bilo čega drugog.

U prvoj seriji mišljenja odgovor je bio, što je inače bilo nediskutabilno, da je bivša SFRJ, na planu činjenica, ušla u proces razgradnje. Podsećam vas na stanje u kome su se u to vreme nalazili organi onoga što je bilo Jugoslavija. Sve je govorilo da su nestali, da su ušli u proces nestajanja i to nije bilo u sumnji. Ne možete reći da dan nije dan i da noć nije noć. Država u kojoj se vodi rat, u kojoj se armija bori sa oružanim jedinicama jednog dela zemlje, u zemlji u kojoj istinski više ne postoje organi predstavljanja celine iz delova iz kojih je ona sastavljena, jeste država u procesu raspada. To smo spolja samo zaključili o bivšoj Jugoslaviji jer se ona sama dezintegrisala.

Što se tiče problema koji nastaju u vezi sa sukcesijom, imali smo priliku da iznesemo mišljenja da se od momenta od koga jedna država ne postoji javlja problem sukcesije. Izneli smo da se u tom slučaju primenjuju pravila međunarodnog prava o sukcesiji država.

Ta mišljenja bila su izuzetno precizna i uravnotežena, ali ih je, kao i druge odluke i stavove, javno mnjenje trebalo da razume u uslovima podignutih strasti koje su tada vladale. To što nisu donele svim stranama punu satisfakciju ne znači da ih treba odbaciti. Njihova primena je zadatak institucija. Međunarodna doktrina je ta viđenja primila dobro. Što se budućnosti tiče, mislim na sukcesiju, na deobu potraživanja i dugovanja, aktive i pasive. Komisija je mogla da pruži svoje usluge. Komisija još postoji.

Kako će ubuduće međunarodna zajednica morati da se odnosi prema secesionističkoj volji?

– Mišljenja su tu. Ko želi, može da ih komentariše. To su javne stvari koje je doktrina već komentarisala, a ja ne mogu sada da komentarišem vlastita mišljenja. Ako jednog dana budem pisao memoare, osvrnuću se i na ovo, a ne u intervjuu za štampu. Podvukao bih da je svaki član bilo koje komisije ili Arbitražnog suda dužan da čuva tajnu. Postoji princip tajnosti i sudija ne može da iznosi u javnost šta je sve rečeno u toku procesa odlučivanja. To je nemoguće.

Nadam se da ćete obavezno napisati memoare!

– Mnogo puta sam boravio u bivšoj Jugoslaviji i voleo sam mnogo jugoslovenske narode. Verovatno toga ima i danas, ali bilo je mnogo veselja, gostoljubivosti, užitka življenja. Voleo sam taj način života. Bavio sam se podvodnim ribolovom i često boravio na jugoslovenskoj obali. Često sam bio i u Beogradu. Iskreno rečeno, to što se dogodilo, pocepalo mi je srce.

Rad Komisije je nešto što je bilo deo procesa u kome su mnogi ostali bez države, bez zemlje koja je bila njihova...

– Šta je to zemlja?

Pa, „od Vardara pa do Triglava". Čitava jedna generacija ljudi, tridesetogodišnjaka, bila je lišena prilike da o tome odlučuje, mada je za to bila zainteresovana.

– Shvatam šta osećate. Ono što me je mnogo više pogodilo i tada, na samom početku, jeste to što nisam mogao da shvatim zašto se sve to događa među jugoslovenskim narodima koje sam znao kao vrlo bratske. Šta se zaista desilo, ostaje za mene i dalje veliko pitanje. U to vreme, 1991. to je bilo čudno. Bilo je to kao da vidite mladi par da se voli i da je srećan, a kad odete i ponovo se vratite, oni se mrze i međusobno uništavaju. Zašto? To je za mene i danas neshvatljivo. Imao sam čudno osećanje da su, pre svega, moram reći, Srbi bili na neki način zatočenici istorije, svoje istorije, zatočenici prošlosti koju su proživeli kao i drugi moderni narodi, ali se nisu okrenuli budućnosti već kao da su izneli na površinu sva pitanja prošlosti. Za jednog Evorpljanina, kao što sam ja, to predstavlja poremećaj kao kada biste želeli da vozite automobil gledajući sve vreme u retrovizor.

Rober Badenter je u pravničkom svetu poznat kao veliki pobornik ljudskih prava. Nakon što je okončao sedmogodišnju državnu službu, kao predsednik francuskog Ustavnog suda, odlučio je da nastavi svoj „rat za pravdu". Svojim velikim zalaganjem ukinuo je smrtnu kaznu, ali je manje poznato da je uspeo da poništi odredbu koju je uvela Višijevska vlada, a ticala se kažnjavanja homoseksualaca. Tu odredbu Badenter je poništio 1981.

Nedavno je ovaj bivši francuski ministar pravde i eminentni advokat napisao svoje dramsko prvenče – dramu „S.3.3.". To je priča o Oskaru Vajldu koji je vođen pod brojem iz naslova Badenterove drame dok je izdržavao osamnaestomesečnu zatvorsku kaznu zbog homoseksualizma.

Naš sagovornik je ne malo ponosan na to svoje delo. Ono je deo Badenterove odluke da se posveti proučavanju najvećih sudskih nepravdi u istoriji.

„Shvatio sam da se kroz proces i osudu Oskara Vajlda može razmišljati o onome što je srž mojih preokupacija: o mehanizmu koji dovodi do toga da se pravda, čak i kada se poštuju prava odbrane, završi nepravdom", kaže Badenter.

Za dramu se odlučio zbog toga što je svaki sudski proces neka vrsta drame. „Ono što je dramatično, to je nepravda. Teško je opisati koliko je očajanje kada se na raspolaganju ima samo 45 minuta da bi se odbranio život jednog čoveka", dodaje on.

U nastavku našeg razgovora osvrnuli smo se na držanje međunarodne zajednice prilikom referenduma u Sloveniji i Hrvatskoj, buduće odnose naroda bivše Jugoslavije i ratne zločine.

Zašto se pristalo na zaključke slovenačkog i hrvatskog referenduma koji su bili interno organizovani. Da su tad Slovence ili Hrvate pitali da li žele da žive na Mesecu, oni bi odgovorili – „da".

– To se u međunarodnom pravu zove princip slobodnog samoopredeljenja naroda. To postoji, to nije novina.

Takvi plebisciti su do tada organizovani pod budnim okom međunarodne zajednice, naročito ako su ti rezultati opasni za mir.

– Vraćam se na hronologiju. Decembra meseca 1991. na sastanku Evropskog saveta (organ EZ) bilo je odlučeno na osnovu kojih kriterijuma će se odlučivati – ocenjivati da li se radi o državi koja je sposobna da bude priznata po principima međunarodnog prava. Kriterijumi su tada, na tom zasedanju određeni na jedan opšti način, a ne samo za Jugoslaviju. To je bilo decembra 1991. Polazeći od toga, razmatrali smo slučaj svake od država bivše Jugoslavije. Do danas, referendum nije ništa osim izraz volje i samo jedan ključni pokazatelj kad se radi o procesu dezintegracije. Vi ste mlad čovek. Kad jedna žena ne želi više da živi sa vama, vi je ne možete zadržati govoreći kao u 19. veku: „Ti si potpisala i brak se ne može rastaviti". Kad neko želi da ode, treba se razvesti sa najvećim stepenom saglasnosti. Ova situacija je slična tome. Srbi nisu imali pravo da primoravaju Hrvate da ostanu sa njima. To je razlog zašto su i jedni i drugi ušli u rat.

Šta je sa Bosnom?

– Bosna je poseban slučaj. U Komisiji smo s najvećom pažnjom to razmatrali i hteli smo da kažemo da nije bilo jasno šta je volja naroda u Bosni, da zbog toga treba nastaviti sa istraživanjima i ne žuriti sa međunarodnim priznavanjem. To je bila greška i to je odmah shvaćeno. U slučaju BiH trebalo je sačekati, ići polako prema uravnoteženom rešenju i ne požurivati njeno priznavanje. BiH je priznata u UN tako iznenada, i ne zna se šta je bilo u osnovi takve žurbe. Kako je to bila velika greška! Između svih projekata koji su bili predlagani za rešavanje krize najbolji je bio prvi plan lorda Karingtona kojim su se mogle, po mom mišljenju, izbeći velike strahote. Nije bio prihvaćen, a on bi najbolje omogućio razdvajanje, a onda nastanak novih odnosa. Nažalost, to se nije desilo. Ali, to je ipak prošlost, sada je bitna budućnost. Morate učiniti kao što su učinili Francuzi i Nemci posle Drugog svetskog rata.

Nemačka tada nije imala drugi izbor.

– Ali je Francuska imala. Čak i Nemačka je imala. Možete izabrati na unutrašnjem planu mržnju. Možete biti pobeđeni i

nastaviti da pothranjujete mržnju. Slučaj Nemačke nije tako jednostavan. Istorija Nemačke posle rata bila je vrlo zanimljiva. Nemačka je proživela neku vrstu pražnjenja u odnosu na ono što je bila. I mlada generacija je nešto drugo u odnosu na ono što je Nemačka bila. Ljudi su se promenili, jer je šok bio tako veliki, a razaranja užasna.

Da, ali Nemačka je bila okupirana.

– Da, pa šta? Okupirani ste i vi. Hoćete li još da razvijate nadu za osvetom i mržnju prema vašim neprijateljima, ili ćete promeniti mišljenje i reći: „Ponovo ćemo izgraditi zemlju i biti prijatelji sa susedima, jer mržnja samo i opet donosi rat, a rat užas generacijama bez obzira na to ko je pobednik"? Esencijalno je da se to razume.

Da li ste putovali po Jugoslaviji?

– Bavio sam se podvodnim ribolovom na Jadranu, a ranih 60-tih, kad sam bio mladi pravnik, bio sam pravni savetnik jugoslovenske filmske industrije. Često sam dolazio u Beograd da branim interese jugoslovenskih preduzeća od velikih američkih kompanija... Imao sam nedavno intervju u vezi Haškog suda za ratne zločine. Rekao sam da su Srbi veliki narod koji je mnogo patio u svojoj istoriji, i ako se to ne shvati onda ništa ne može da se shvati. Ima jedno važno, izuzetno važno pitanje za taj veliki narod – to su ratni zločinci. Najbitnije pitanje za budućnost jeste da li će Srbi sarađivati sa Sudom, jer se ne može prihvatiti skrivanje zločina. Ako to ne budu uradili, aveti prošlosti nikada neće nestati.

To je tačno i za druge, ali je naročito važno za Srbe, jer najviše optužbi ima protiv njih. Ta saradnja je kapitalna. Ne znam da li ste čitali u „Figarou"... Radi se o Srbima iz Bosne... To je strašno, to je nacistički. Jedan narod to ne sme prihvatiti. Mora se reći: „To nismo mi, to je taj i taj ratni zločinac". Deca nisu odgovorna za dela roditelja. Ne sme se reći „Srbi", nego „zločinac taj i taj". To je kapitalno za budućnost.

Verovatno će srpska strana prihvatiti saradnju sa Sudom, ali činjenica da su samo rukovodioci bosanskih Srba optuženi

stvorila je utisak da srpska strana ima neravnopravan tretman, da je stavljena u ulogu agresora?

– Znam neke članove Suda, kao i tužioca. To su prvoklasni pravnici. Oni koji su optuženi, ljudi su protiv kojih postoje ozbiljne optužbe, bez obzira na to da li su oni Srbi ili ne. Ima i drugih. Ali, ako su neki Srbi, šta se tu može. Nije to argument da, ako je neko Srbin, ne može biti ratni zločinac, ili to što jeste Srbin, da mora biti ratni zločinac. Ljudi su ljudi.

Da li danas o zaključcima i mišljenjima Vaše Komisije mislite drugačije?

– Sva, baš sva, mišljenja Komisije, bez izuzetka, kao njen predsednik smatram ispravnim i nikada, apsolutno nikada, predsednik jedne komisije ne može ih se odreći. Uveren sam da se više pažnje posvetilo onome što smo radili kao i da su na bolji način upotrebljena i druga mišljenja, ovaj haos bi se izbegao. U to sam apsolutno uveren.

Da li su Evropljani razmišljali o eventualnim teškim posledicama koje bi mogle nastati u Bosni. Sada je Jugoslavija puna fantomskih bolova, kao kad čovek ostane bez ruke, a ona ga i dalje boli. Ima ljudi koji osećaju to zbog Slovenije i Hrvatske, a verovatno da i u Sloveniji i u Hrvatskoj ima onih koji se osećaju slično. Ispostavilo se da zbog svega što se desilo, neće biti moguće ikad više sve to povezati.

– Kako to mislite? Geografija je geografija. Ne možete je izmeniti. Vi se niste preselili, premestili. Ne govorim o granicama. Granice se menjaju, no šume, ravnica, obala, gradovi... ostaju na istom mestu. Vi nastavljate da živite jedni pored drugih. To se ničim ne može promeniti. To je sada esencijalno. Najveći trenutak evropske istorije desio se tri godine posle rata, 1948, u vreme dok je još, rekao bih, izlazio dim iz krematorijuma koncentracionih logora. Tada su se veliki Evropljani: Šuman, Adenauer, De Gasperi, Spak i Mone našli na konferenciji u Hagu. Sastali su se da zauvek zatvore stranicu prošlosti. Vi znate šta se desilo između Francuske i Nemačke; postojao je ponor sličan onome koji postoji između Srbije i Hrvatske. To se desilo

tri godine posle rata kada je trebalo rekonstruisati Evropu na nov način. I u tom trenutku pokopano je sve ono, verujem zauvek, što se tokom gotovo jednog veka dešavalo između Nemačke i Francuske. Zahvaljujući tome, zahvaljujući toj viziji, rođeno je prvo Zajedničko tržište, pa EZ, pa potom EU. To je ono što je nepovratno. To je jedini pravac i način mišljenja koji može biti konstruktivan za narode bivše Jugoslavije. U okviru Evrope nema druge budućnosti.

Stalno vraćanje na četnike i ustaše ne može izgraditi budućnost. Da su Francuzi sve vreme govorili o Nemcima kao o nacistima, ili Nemci o Francuzima kao ratobornom narodu, ništa nikada ne bi bilo moguće. Moramo se okrenuti od prošlosti, čak i kada je to teško.

NAŠA BORBA, 21. i 22. X 1996.

DANIEL GOLDHAGEN

RAVNODUŠNOST NIJE OBJAŠNJENJE

„Skandalozno“ (Die Welt), „ekstremno loše urađeno“ (Hans Momsen), „priča za kafanske sedeljke“ (Spiegel), „nemoralno“ (TAZ), „najprimitivniji od svih stereotipa“ (Frank Širmaher), „primitivna provokacija“ (Die Woche), „demonizacija Nemaca“ (Criticon), „varvarski“ (Hans Urlih Veler), „pornografski“ (TAZ). Ovo su samo neke od ocena koje su izrečene u nemačkoj štampi u diskusiji povodom knjige harvardskog istoričara Daniela Goldhagena (37) „Hitlerovi dobrovoljni izvršioci“. U burnoj i opštoj diskusiji nastaloj još pre štampanja knjige na nemačkom, svi mediji su bili prepuni osvrta, komentara i razgovora o njoj. Pre ovoga knjiga je izazvala veliko interesovanje u engleskom govornom području.

Izazov i povod ovako širokoj raspravi je Goldhagenov pokušaj da odgovori na pitanje zašto se baš u Nemačkoj i među Nemcima dogodio holokaust, kako su obični ljudi reagovali na masovno istrebljivanje Jevreja i zbog čega nije bilo individualnog ili kolektivnog otpora zločinima. Velikom broju kritičara i istoričara ovo se činilo kao obnavljanje ideje o kolektivnoj krivici Nemaca, što je bio još jedan izazov za diskusiju o temi koju je nemačka javnost, inače, jednom već široko pretresala. Sredinom prošle decenije vođena je oštra i obimna polemika o revizionizmu i redukcionizmu poznatog istoričara Ernsta Noltea koji je dobar deo uzroka fašizmu video kao reakciju na komunističku opasnost sa istoka i kao reakciju na teror u Sovjetskom Savezu.

Polemika je na svoj način obnovljena i nastavljena povodom knjige Daniela Goldhagena, s kojim smo imali prilike da razgovaramo prilikom njegovog prošlomesečnog berlinskog predstavljanja knjige i to samo zahvaljujući trudu i ljubaznosti gospođe Gizele Niklaus iz izdavačkog preduzeća „Zidler“, koje je objavilo knjigu na nemačkom. U prepunoj satnici čak su se i novinari moćnog CNN-a borili da stignu na red za razgovor sa ovim istoričarem koji ima tek 37 godina.

Vaša namera bila je da istražite specifične razloge zbog kojih je u Nemačkoj holokaust bio mogućan. Koje ste razloge evidentirali?

– Postoji nekoliko bitnih uslova koji su doveli do holokausta. U prvom redu to su geopolitičke karakteristike, jer je samo Nemačka imala vojnu moć da istovremeno porobi Evropu i istrebljuje Jevreje na kontinentu. Osim toga, ideološki je važna široka rasprostranjenost eliminatorski usmerenog antisemitizma u nemačkom društvu. Bilo je važnih elemenata u obrazovanju i delovanju Crkve koji su omogućavali razvoj takvog antisemitizma. Treći činilac je to što je jedan takav nacistički režim došao na vlast i time dobio mogućnost da ostvaruje svoje fantazije i planove. Posebno ističem da nije bilo veze sva tri činioca, a naročito dva poslednja, ne bi ni bilo holokausta. Ja sam pošao od jednostavnog pitanja: kako neko može da bude ravnodušan, bezosećajan kada gleda i vidi stradanje svojih suseda? Bezosećajnost je nemoguća. Ljudi moraju emocionalno da reaguju, moraju da imaju mišljenje o tome šta je ispravno, a šta nije. To je i motivisalo moje istraživanje. Ravnodušnost nije dovoljno duboko objašnjenje.

Kako ocenjujete prigovore da Vaša knjiga obnavlja optužbe o kolektivnoj krivici Nemaca?

– Smatram ih potpuno neosnovanim. Ja samo pokazujem da je individualna krivica bila daleko proširenija nego što se to do sada uzimalo.

Nije tu reč samo o zločinima protiv Jevreja, nego i protiv drugih. Ovde nije reč o kolektivnoj krivici. U takav koncept ja i

ne verujem. On nije ni na koji način zastupljen. Krivica postoji samo kao legalni, pravni pojam – može se biti kriv samo za počinjene zločine, ali utvrđivanje toga ja ostavljam drugima. Takođe moram da odbijem i prekor da je trebalo da pišem i o antisemitizmu u drugim zemljama, jer to smatram udaljavanjem od centralne teme moje knjige.

Radi se o tome da je do holokausta došlo samo u Nemačkoj, pri čemu ne sporim da bi trebalo istraživati i druge zemlje, niti bih hteo da kažem kako se holokaust može tek tako prosto objasniti. Neću da kažem da je holokaust bio neizbežna posledica nemačke istorije.

Kako onda doživljavate prilično negativan prijem na koji je naišla Vaša knjiga i to posebno kod liberalnog krila nemačkih istoričara?

– Nemam velikih interesa da govorim o njihovim motivima, ali ja sam spreman da diskutujem s njima o njihovim argumentima kao što ću to učiniti s profesorom Momzenom ovde u Berlinu.

O nekim kritikama već sam rekao šta mislim. Za mene je iznenađenje da je ova knjiga izazvala zaista veliko interesovanje i na Novom Zelandu, Australiji, Južnoj Africi, poput Amerike ili Velike Britanije, da se prodaje veoma dobro i izaziva velike debate. Za mene je to istinsko iznenađenje. To je knjiga za koju sam mislio, kada sam je pisao, da će izazvati interesovanje mojih kolega, obrazovanih ljudi, a nisam ni slutio da će se široka publika toliko interesovati za nju.

Vi konstatujete da obični Nemci nisu pružali otpor teroru nad Jevrejima. Ali, zar nije to slučaj sa svim totalitarnim društvima i diktaturama?

– Tačno je da je otpor otežan u diktaturama i totalitarnim društvima, ali na drugoj strani, postoje države totalitarnog ustrojstva u kojima mnogi ljudi pružaju različite oblike otpora. Ne mora to da bude obavezno aktivan otpor, nego to može da bude otpor u mislima, idejama, kako je bilo u Staljinovom vremenu. Svako je u tom vremenu mogao da bira i imao je jedan privatni

izbor. Ubeđen sam da istrebljivanje Jevreja ne bi tako daleko stiglo, ne bi bilo ubijeno njih šest miliona, da su nemački građani pružali otpor. Istina je takođe da pojedinac ne može sam mnogo da učini. Ako bi ljudi aktivno ili pasivno okrenuti ka humanističkim vrednostima pokazali da oni s tim istrebljivanjem ne žele ništa da imaju, to bi imali i posledice na one koji gravitiraju nacističkom režimu. Ima takođe primera da čitav niz mera režima nije mogao da bude sproveden jer je naišao na protivljenje.

Mi, nažalost, moramo stoga zaključiti da kod velikog broja Nemaca nije postojala samo ravnodušnost prema sudbini svojih suseda, prijatelja, školskih drugova, nego su oni prema njoj i s njihovim uništavanjem bili saglasni. Oni su delili jedan antisemitski pogled na svet.

Nirnberški zakoni su isključili Jevreje iz različitih poslova, bilo je nebrojeno dokaza verbalnog nasilja koji su bili usmereni na jedan narod, što je bio svojevrsni istorijski skandal, jedan od najgorih događaja u evropskoj istoriji. Sve se to dešavalo pred očima javnosti. Svaki Nemac bio je svedok, međutim, nema gotovo nikakvog traga protesta ili kritike, mada je, ponavljam, takvih stvari bilo prema drugim merama režima.

Profesor Ernst Nolte, autor poznate knjige „Fašizam u svojoj epohi", kasnije optužen da želi rehabilitaciju fašizma, Vaše navode smatra neozbiljnim.

– To se pre može reći za njegove navode, budući da profesor Nolte menja uzroke i posledice sociologizujući svoje ideje i tvrdeći da je komunizam proizveo nacizam. Ja sam obavljao ozbiljna i temeljna arhivska istraživanja i uveren sam da bi objašnjenje trebalo tražiti na drugoj strani. U Nemačkoj je već u 19. veku razvijen rasističko-biologistički temelj koji je kasnije vodio u istrebljenje Jevreja. Nije to bio slučaj samo u Nemačkoj tog vremena, ali ta su istraživanja u nemačkoj nauci stajala sve više i više u centru.

Nemačka je danas ponovo ujedinjena. Bivša zapadna Nemačka je demokratski uređena zemlja, istočna Nemačka je prošla vreme denacifikacije. Smatrate li da je podsećanje na istoriju, njena ponovna obrada potrebna zbog budućnosti?

– Ono što pišem u svojoj knjizi ne odnosi se na današnju Nemačku. Ona, naravno, nije nikakav raj. Ona ima probleme, od antisemitizma do neprijateljstva prema strancima, ali nemačka politička kultura danas je izgrađena kao u drugim zapadnim zemljama. Uvid u događaje iz istorije neophodan je svima nama, ne samo Nemačkoj jer dolazi do smene generacija, do novih ljudi koji danas bezbrižno šetaju Bostonom ili Berlinom, isto onako kao što su to činili možda i pre šezdesetak godina, a onda su odjednom postali neprijatelji. Današnji mladići ne treba da budu mučeni osećanjima prošlosti. Mnogi mladi ljudi voleli bi da znaju šta su njihove familije činile u to vreme i žele da uče iz istorije. Većina to i ostvari, razumevajući da oni sami nemaju nikakve krivice za holokaust. Oni mogu da razlikuju istoriju od sadašnjosti. Oni mogu da čitaju o tom hororu bez senke krivice na današnjoj Nemačkoj, da pogledaju prošlost i sadašnjost i da kažu: to nije isto.

Povodom sukoba u Jugoslaviji ima mnogo poređenja s događajima u Nemačkoj, gde se upotrebljava i ista terminologija: genocid, holokaust, koncentracioni logori. Mogu li se ti događaji porediti?

– Zadatak istoričara je da traži veze i sličnosti, razlike i razdvajanja pojedinih događaja. Događaji u Jugoslaviji i nacističkoj Nemačkoj nisu za poređenje iz više razloga. Ali, pre toga, mora se reći da je potpuno neprihvatljiva ona vrsta poređenja koja bi time relativizovala holokaust. U Nemačkoj je postojala posebna ideologija, poseban ideološki aparat koji je realizovao svoje namere. To je bio potpuno jasan i razrađen koncept. U Jugoslaviji nema nečeg sličnog. U toj ideologiji Jevreji su bili potpuno metafizički protivnici, simbol svega zlog i lošeg. Ono što su Srbi i Muslimani jedni drugima činili jeste nešto drugo, a ne holokaust. To su veliki masakri, ali ne i genocid. Jevreji su za Nemce bili potpuno imaginarni neprijatelj, jer nije bilo nikakvog istinskog sukoba. Srbi i Muslimani su realni protivnici jer se oni bore za neku realnu stvar, za neki komad zemlje na koji pretenduju oba.

NAŠA BORBA, 25–26. X 1996.

SADRŽAJ

UVOD 5

Johan Galtung – BESKRAJNA AROGANCIJA ZAPADA 9
Mark Viler – ZAGREB PRESTONICA BUDUĆE JUGOSLAVIJE .. 17
Predrag Simić – NEMCI BI PRISTALI, AMERIKANCI NEĆE 34
Mark Fero – PREOKRET POVIKOM „KARABAH-KARABAH“ 43
Jađa Zeltman – NA KOSOVU SE NEŠTO MORA PROMENITI 47
Nikolaj Rižkov – JELJCIN JE ŽRTVA U SREDIŠNJICI PARTIJE .. 50
Dragoljub Najman – UTOPIJA NOVIH DRŽAVOTVORACA 63
Kristofer Noris – SOCIJALIZAM NIJE MRTAV 71
Boris Vukobrat – ŠESNAEST SRPSKIH I 102 RUSKE ZEMLJE 75
Henri Kisindžer – MENJANJE GRANICA – PUT KONFLIKATA .. 86
Kenet Kaunda – BRINUO SAM ZA BUDUĆNOST JUGOSLAVIJE BEZ TITA 92
George Vasiliu – MNOGO JE KRIVICE BAČENO NA SRBE 98
Marija de Lurdaš Pintasilgo – SVET JEDNE SILE 103
Mišel Fuše – RASPAD JUGOSLAVIJE JE KOLEKTIVNO SAMOUBISTVO 107
Džordž Soroš – POGREŠIO SAM ŠTO SAM POTPISAO PETICIJU 112
Timoti Garton Eš: KLJUČ U ANALOGIJI „MILOŠEVIĆ–HITLER“ 118
Volfgang Momzen – SRBI TREBA DA SE DOZOVU PAMETI 124
Egon Bar – NASLEĐE ISTORIJSKIH GREŠAKA 130
Klaus Vele – PRIZNANJE – EVROPSKI KORAK 134
Džim Seroka – AMERIČKA GREŠKA – PROMENA POLITIČKOG PRAVCA 137
Denison Rusinov – POGREŠAN AMERIČKI UTISAK 143

Štefan Švarc – REČE MI JEDAN POUZDAN ČOVEK 152
Oskar Arias – OČAJ VODI KA NASILJU 158
Maks Ambil – JOŠ SE NE ZNA GDE JE EVROPA 162
Tadeuš Mazovjecki – NE VERUJEM DA ĆE SE SUDITI U ODSUSTVU 167
Đovani Sartori – PAPA JE PRITISKAO NEMAČKU DA PRIZNA HRVATSKU 170
Kolin Kembel – NA ISTOKU POSTOJI POJEDNOSTAVLJENO SHVATANJE TRŽIŠTA 175
Jegor Gajdar – NEĆEMO NIPOŠTO TREĆI SVETSKI RAT 181
Hans Diter Klingeman – NACIONALIZAM JE EPIZODA 187
Samjuel Barns – PRAVO NA SAMOOPREDELJENJE JE SLOGAN..... 191
Dov Ronen – AMERIKA NE PODSTIČE RASPADE DRŽAVA 197
Huang Hua – PROMENE NE POČINJU OD NAJTEŽEG PROBLEMA 202
Merion Džast - En Krigler – NEZAVISNOST OD ISTINE 208
Gebhard fon Moltke – SRBIJU I CRNU GORU VRATITI U KEBS 213
Urlih Irmer – KAKO SU RAKETE SAM DOŠLE U BOSNU 217
Agneš Heler – JUGOSLAVIJA JE BILA POGREŠNO ZAKOPČAN KAPUT 222
Alfred Šerman – ZAPAD NIJE DOM RATA 228
Elizabet Kop – PRIZNANJE RASPADA SFRJ JE GENŠEROVA GREŠKA 230
Stefano Bjankini – SUDBINA BIVŠE JUGOSLAVIJE – SUDBINA EVROPE 235
Pjer Delaport – UGALJ SA KOSOVA – STRUJA ITALIJI 240
Žak Merlino – SRBI SE MORAJU SUOČITI SA SAVEŠĆU 247
Pjer Selindžer – TITO JE ZNAO ZA SMRT JUGOSLAVIJE 253
Zbignjev Bžežinski – DŽORDŽ BUŠ NIJE RAZUMEO JUGOSLOVENSKU KRIZU 263
Robert Maknamara – BOSNA JE KAO VIJETNAM 272
Alojz Mok – SREDNJA EVROPA NIJE PROTIV EVROPE 280
Tanos Veremis, Omar Ersun, Džejms Petifer –MILOŠEVIĆEV PLAN SE MOŽE OSTVARITI 289
Aleksandar Jakovljev – NATO JE ŽELEO RASPAD SSSR-a 298
Flora Luis – JUGOSLAVIJA NIJE NEPRIRODNA DRŽAVA 307
Ričard Fok – KONCEPCIJE NOVOG SVETSKOG PORETKA 315
Peter Handke – LAŽI O SREDNJOJ EVROPI RASTURILE SU JUGOSLAVIJU 323

Hans Ditrih Genšer – NISAM ARHITEKTA JUGOSLOVENSKOG RASPADA 338
Johanes Rau – POD TERETOM PROŠLOSTI 353
Oto grof Lambsdorf – NIŠTA BEZ TRŽIŠTA 358
Valter Althamer – PAUŠALNE SU OCENE O ZLIM NEMCIMA ... 361
Voren Zimerman – NISAM ORGANIZOVAO BOJKOT GAZIMESTANA 367
Dejvid Bajnder – ZIMERMAN NIJE RAZUMEO SRBE 371
Lav Kopeljev – NEIZBEŽNO RUŠENJE SISTEMA JALTE 374
Erik Hobsbaum – NOVA SVETSKA ANARHIJA 381
Džordž Fridman – RAT ĆE DOĆI PONOVO 387
Klaus Kinkel – MIR MORA BITI ŽELJA SVIH 393
Dejvid Anderson – SRBI SE NE MOGU IGNORISATI 398
Milan Panić – VREME JE DA IZAĐEMO IZ MITOLOGIJE GRANICA 405
Rober Badenter – SRBI SE NISU OKRENULI BUDUĆNOSTI 412
Daniel Goldhagen – RAVNODUŠNOST NIJE OBJAŠNJENJE 422

DRAGAN BISENIĆ
OD BAKLJE DO LOMAČE

Izdavač
BMG – Beogradsko mašinsko-grafičko preduzeće
Beograd, Požeška 83a

Za izdavača
inž. DRAGIŠA NIKOLIĆ
predsednik BMG-a

Urednik
Dragan BISENIĆ

Omot
Slobodan PETROVIĆ

Tehnički urednik
Ružica STANISAVLJEV

Korektura
BMG

Kompjuterska obrada i štampa
BMG – Beogradsko mašinsko-grafičko preduzeće
Beograd, Vodovodska 158a

TIRAŽ 1000

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

327.7/.8(497.1)"1990/1996"(047.53)
316.48(497.1)"1990/1996"(047.53)
327"1990/1996"(047.53)
323(497.1)(047.53)

БИСЕНИЋ, Драган
Od baklje do lomače : intervjui : 1992–1996. / Dragan Bisenić. – Beograd : BMG, 2002 (Beograd : BMG). – 430 str. : ilustr. ; 24 cm. – (Biblioteka Diplomatija)

Tiraž 1000.

ISBN 86-7330-152-1

a) Југословенско питање – Међународна заједница – 1990–1996 b) Друштвена криза – Југославија – 1990–1996 c) Међународни односи – 1990–1996 d) Југославија – Распад

COBISS-ID 101890828